

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI

A. QODIRIY NOMLI JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI

O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI FAKULTETI

O'ZBEK ADABIYOTI VA UNI O'QITISH USLUBIYATI KAFEDRASI

ADABIYOT NAZARIYASI
(O'quv uslubiy majmua)

JIZZAX – 2013

МАЪЛУМОТНОМА

Каримова Юлдуз Акуловна

2011 йил 2 сентябрдан буён:

**Жиззах давлат педагогика институтининг “Ўзбек адабиёти ва уни
ўқитиш услубиёти” кафедраси доц. в.б. ўқитувчиси**

Туғилган йили:
14.01.1965

Туғилган жойи:
Жиззах шаҳри

Миллати:
ўзбек

Партиявийлиги:
йўқ

Маълумоти:
олий

Тамомлаган:
1986 йил, Жиззах давлат педагогика институти
(кундузги)

Маълумоти бўйича мутахассислиги:

филолог

Илмий даражаси:
филология фанлари номзоди

Илмий унвони:
йўқ

Қайси чет тилларини билади:
рус тили

Давлат мукофотлари билан тақдирланганми (қанақа):
йўқ

**Халқ депутатлари, республика, вилоят, шаҳар ва туман Кенгаши депутатими ёки
бошқа сайланадиган органларнинг аъзосими (тўлиқ кўрсатилиши лозим)**
йўқ

МЕҲНАТ ФАОЛИЯТИ

1982-1986 йй. - Жиззах давлат педагогика институти талабаси

1986-1988 йй. - Жиззах вилояти, Жиззах туман 20-ўрта мактаб ўқитувчиси

1988-1988 йй. - Жиззах давлат педагогика институти “Ўзбек адабиёти” кафедраси катта
лаборанти

1988-1990 йй. - Жиззах давлат педагогика институти комсомол қўмитаси котибаси

1990-1990 йй. - Жиззах давлат педагогика институти “Ўзбек тили ва адабиёти ўқитиш
услубияти” кафедраси ўқитувчиси

1990-1992 йй. - Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси тил ва адабиёт институти
стажёр-тадқиқотчиси

1992-2003 йй. - Жиззах давлат педагогика институти “Ўзбек адабиёти” кафедраси
ўқитувчиси

2003-2011 йй. - Жиззах давлат педагогика институти “Ўзбек адабиёти” кафедраси катта
ўқитувчиси

2011 й.-х.в. - Жиззах давлат педагогика институтининг “Ўзбек адабиёти ва уни ўқитиш
услубияти” кафедраси доц.в.б.

UMUMIY TAVSIF

2.1. “Adabiyot nazariyasi” fanidan mazkur dastur O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni va “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” hamda davlat standartlari bo‘yicha bakalavr darajasidagi mutaxassislar tayyorlash talablaridan kelib chiqib tuzilgan.

Shu maqsaddan kelib chiqib, fanni o‘qitishda quyidagi vazifalarni ***hal qilish ko‘zda tutiladi:***

Ushbu o‘quv-uslubiy majmua “Adabiyot nazariyasi” bo‘yicha yaratilgan bo‘lib, unda ma‘ruzalarni o‘rganish bo‘yicha filologiya ta’limi bakalavriat yo‘nalishlari va mutaxassisliklari uchun o‘quv dasturi, o‘quv qo‘llanma, ta’lim texnologiyasi, ko‘rgazmali taqdimot slaydlari, savol-javoblar, tyest savollari, ma‘ruzalarda kyeltirilgan atamalar ro‘yxati jamlangan.

Mazkur o‘quv-uslubiy majmua oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun tavsiya etiladi. SHu bilan birga o‘quv-uslubiy majmuadan o‘qituvchilar, ilmiy xodimlar, aspirant va tadqiqotchilar, ryepublikamizda olib borilayotgan ma‘naviy islohotlar jarayonlariga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

MUNDARIJASI

- 1 Titul varag`i
- 2 Umumiy tavsif
- 3 Mundarija
- 5 O`quv fanidan DTS talablari.
- 6 O`quv reja
- 7 O`quv dastur
- 8 Moddiy-texnik ta`minotga talablar
- 9 Darslik, o`quv, metodik qo`llanma
- 10 Ishchi o`quv reja
- 11 Ishchi o`quv dastur
- 12 Dastur bajarilishining kalyendarli ryejasi
- 13 Ma`ruzalar matni
- 14 Baholash myezoni
- 15 Mustaqil ish topshiriqlari
- 16 Uslubiy ko`rsatmalar
- 17 Ta`lim tyexnologiyasi
- 18 Plakatlar

**I qism. Oliy va o'rta maxsus t'lim vazirligi tasdiqlagan
o'quv-metodik hujjatlar va adabiyotlar**

1.1. Oquv-me'yoriy hujjatlar

1.1.1. DTS

Qayd raqami

№ 191 _____ « 24 » _06_2013 yil

O'ZBEKISTON DAVLAT STANDARTI

O'zbekiston uzluksiz ta'limi davlat standartlari tizimi

OLIIY TA'LIM

**Adabiyot nazariyasi fanidan O'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi
bo'yicha bakalavrlarning tayyorgarlik darajasi va zaruriy bilimlar
mazmuniga qo'yiladigan
TALABLAR**

Rasmiy nashr

- 1. Ishlab chiquvchilar:
Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish markazi;
Toshkent davlat pyedagogika universiteti.**
- 2. Ryepublikaning kadrlar iste'molchi korxona va tashkilotlari,
Fanlar Akadyemiyasining tarmoq institutlari. Manfaaddor oliy ta'lim
muassasalari bilan kelishilgan.**
- 3. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligining 2013 yil « 24»_06_dagi _191_ - sonli buyrug'i bilan
tasdiqlangan va amalga kiritilgan.**
- 4. Standartning amal qilish muddati - 5 yilgacha.**

Ijtimoiy fanlari bloki bo'yicha talablar O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tasdiqlagan «Ixtisoslik fanlari» bloki bo'yicha bakalavrlar tayyorgarlik darajasi va zaruriy bilimlar mazmuniga qo'yilgan talablar» asosida belgilanadi.

Adabiyot nazariyasi

Adabiyot nazariyasi fani bo'yicha talabalarning bilim va ko'nikmalariga quyidagi asosiy talablar qo'yiladi.

1. Talabalar quyidagilar bo'yicha bilimga ega bo'lishlari kerak:

* Adabiyot nazariyasining o'ziga xos xususiyatlarini bilishi, adabiyot namunasidan ijod namunasini farqlash ko'nikmasiga ega bo'lishi kerak.

Quyidagilarni bilishi va foydalana olishi lozim:

* Adabiyot nazariyasi sohalarini bir-biridan ajrata olishi, har bir janrning o'ziga xosligini izohlab olishi lozim;

* badiiy asarlarni g'oyaviy va badiiy jihatdan tahlil eta olishi, obrazlar tizimiga tavsif bera olishi lozim.

Quyidagilardan tajribaga ega bo'lishi kerak:

* badiiy asarlarni ilmiy talablarga binoan janrlarga ajrata olishi va uning g'oyaviy-badiiy xususiyatlarini bilishi lozim;

* umumta'lim maktablarning davlat dasturida qayd etilgan badiiy asarlarni sinflar bo'yicha adabiy o'qitish talablariga binoan o'qituvchilarga o'rgatish tajribasini egallashi lozim.

* Darsliklar, o'quv qo'llanmalari va maxsus adabiyotlardan bilim egallash jarayonida foydalana bilishlari;

- Statistik ma'lumotlardan foydalana bilishi, ularni tahlil qila bilishlari;
- Maxsus va ommabop adabiyotlar, vaqtli matbuot matyeriallaridan foydalana bilishlari;
- Talabalar quyidagi ko'nikmaga ega bo'lishlari kerak:
- Metodik va ilmiy adabiyotlardan zaruriy ma'ruzalar bo'yicha foydalana bilishlari;
- Zaruriy mavzu va masalalar bo'yicha ilmiy-tahliliy fikr yuritishni va tahlil qilishni bilishlari.

1.1.2. O'quv rejasi

A.Kodiriy nomli Jizzax davlat pedagogika instituti

TASDIQLAYMAN

Institut rektori

_____prof. O.Dusmatov

Ta'lim yo'nalishi:

5141100 –Uzbek tili va adabiyoti

Akademik daraja - BAKALAVR

O'qish muddati - 4 yil

Ta'lim shakli - kunduzgi

2011 - yil « » _____

m.o'.

O'OUV JARAYONI JADVALI

[illegible]

	Nazariy va amaliy ta'lim	M	Malakaviy amaliyot	D	Davlat attestatsiyasi	B	Bitiruv malakaviy ishi	T	Ta'til
--	--------------------------	---	--------------------	---	-----------------------	---	------------------------	---	--------

II. O'OUV REJASI

T/r	O'quv fanlari, integrallashgan kurslar va bloklarining nomlari	Talabaning o'quv yuklamasi (soatlarda)									Soatlarning kurs, semestr va haftalar bo'yicha taqsimoti								
		Umumiy yuklamaning hajmi	Auditoriya mashg'ulotlari (soatlarda)						Mustaqil Ta'lim	1-kurs		2-kurs		3-kurs		4-kurs			
			Kurslardagi haftalar soni																
			40		38		38			20									
			Semestrlar																
			1	2	3	4	5	6		7	8								
			Semestrdagi auditoriya mashg'ulotlari haftalarining soni																
soat		%								20	20	20	18	20	18	20	M		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
1.00.	Gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar	1704	23,2	968	282	384		302		736	9	8	8	6	6	4	5		
1.01	O'zbekiston tarixi	116		66	32			34		50	32/34								
1.02	Huquqshunoslik. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi	116		66	32			34		50		32/34							
1.03	Falsafa (etika.estetika, mantiq)	148		84	34			50		64			16/26	18/24					
1.04	Ma'naviyat asoslari. Dinshunoslik	92		52	34			18		40			34/18						
1.05	Madaniyatshunoslik	56		32	16			16		24				16/16					
1.06	Iqtisodiyot nazariyasi	116		66	32			34		50					16/16	16/18			
1.07	Sosiologiya	56		32	16			16		24					16/16				
1.08	Pedagogika. Psixologiya	120		68	34			34		52						34/34			
1.09	Milliy g'oya: asosiy tushuncha va tamoyillar	60		34	16			18		26							16/18		
1.10	Siyosatshunoslik. O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti	112		64	28			36		48							28/36		
1.11	Rus (o'zbek) tili	116		66		66				50	44	22							
1.12	Chet tili	324		184		184				140	40	40	40	36	28				
1.13	Jismoniy madaniyat va sport*	236		134		134				102	38	38	38	20					
1.14	Tanlov fanlari.(Solik va solikka tortish)	36		20	8			12		16				8/12					
2.00.	Matematika va tabiiy-ilmiy fanlar	722	9,7	272	110	100	42	20		450	6	2	2	4					
2.01	Oliy matematika asoslari	114		40	20	20				74	20/20								
2.02	Informatika va axborot texnologiyalari	226		80	20	40	20			146	20/40/20								
2.03	Yosh fiziologiyasi va gigena. Ekologiya va tabiatni muxofaxa qilish.	216		76	34	20	22			140			18/10/10	16/10/12					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
2.04	Xozirgi zamon tabiiy fanlar konsepsiyasi	62		40	20	20				22		20/ 20						
2.05	Markaziy Osiyo geografiyasi	104		36	16			20		68				16/ 20				
3.00	Umumkasbiy fanlar	3642	49,7	1984	728	230	568	458		1658	8	16	14	12	23	14	13	
	<i>Psixologiya- pedagogika fanlar</i>																	
3.01	Umumiy psixologiya	244		126	60		20	46		118		40/ 10/ 34			20/ 10/ 12			
3.02	Umumiy pedagogika	370		190	80		40	70		180			36/ 18/ 30	26/ 14/ 20	18/ 8/ 20			
3.03	Uzbek tili ukitish metodikasi. Uzbek adabiyoti ukitish metodikasi. Ukituvchi nutk madaniyati	230		120	60	30	30		6	110					22/ 10/ 10	38/ 20/ 20		
3.04	Tilshunoslik asoslari	80		44	20	24				36	20/ 24							
3.05	Umumiy tilshunoslik.	70		36	18			18		34						18/ 18		
3.06	Uzbek tili praktikumi	104		68			68			36	68							
3.07	Xozirgi uzbek adabiy tili	500		272	100	82	90		5	228		28/ 24/ 26	22/ 18/ 20	14/ 12/ 12	36/ 28/ 32			
3.08	Uzbek tili stilistikasi	74		40	20			20		34							20/ 20	
3.09	Eski uzbek tili va yozuvi praktikumi	140		80			80			60		40	40					
3.10	Kadimgi turkiy til	74		40	14	26				34			14/ 26					
3.11	Uzbek tilining tarixiy grammatikasi	130		76	36	20	20			54					20/ 10/ 10	16/ 10/ 10		
3.12	<i>Uzbek adabiy tili tarixi</i>	74		40	20	20				34							20/ 20	
3.13	Shark tillari	400		220			220			180				38	44	74	64	
3.14	Uzbek dialektologiyasi	74		40	12	28				34		12/ 28						
3.15	Adabiyotshunoslik asoslari	80		44	30			14		36	30/ 14							
3.16	Adabiyot nazariyasi	76		40	30			10		36							30/ 10	
3.17	Uzbek adabiyoti tarixi	480		272	120			152	7	208		18/ 22	26/ 34	26/ 32	16/ 22	16/ 20	18/ 22	
3.18	Uzbek bolalar adabiyoti	76		40	20			20		36							20/ 20	
3.19	Uzbek xalk ogzaki ijodi	76		40	20			20		36		20/ 20						
3.20	Xozirgi adabiy jarayon	66		36	18			18		30				18/ 18				
3.21	Ifodali ukish praktikumi	74		40	10			30		34					10/ 30			
3.22	Jaxon adabiyoti	150		80	40			40		70					40/ 40			
4.00	Ixtisoslik fanlari	666	9,6	340	158			182		326						8	10	
4.01	Badiiy matnning lingvistik taxlili	70		36	16			20		34						16/ 20		
4.02	Uzbek adabiy tankidchilik tarixi	70		36	18			18		34						18/ 18		
4.03	Uzbek tilshunosligi tarixi	84		40	20			20		44							20/ 20	
4.04	Uzbek tili va adabiyoti ukitishning zamonaviy texnologiyasi	78		40	20			20		38							20/ 20	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
4.05	Klassik she'riyat ulchovi	70		36	16			20		34						16/ 20		
4.06.	Milliy uyg'onish va istiklol davri uzbek adabiyoti	78		40	20			20		38							20/ 20	
4.07	O'zbek tilining nazariy gramatikasi	216		112	48			64		104						16/ 32	32/ 32	
5.00	Qo'shimcha fanlar	450	6,0	152	60	60		32		298			4	4				
5.01	Tibbiy bilim asoslari	450		152	60	60		32		298			30/ 30/ 16	30/ 30/ 16				
6.00	Tanlov fanlari	160		92	20	72				68	3	1						
6.01	DTS maktab darsliklari bilan ishlash	160		92	20	72				68	14/ 60	6/ 12						
	JAMI	7344	100	3808	1358	846	610	994	3	3536	28	28	28	28	28	28	28	
	Malakaviy amaliyot	1296																
	Bitiruv malakaviy ishi	378																
	Davlat attestatsiyasi	54																
	JAMI	1728																
	HAMMASI:	9072																

Davlat attestatsiyasi: 1. Gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlardan biri;2.Chet tili;3. Bitiruv malakaviy ishi

O'quv ishlari prorektori: prof. N.O. Alimov Ukuv bulimi boshligi: dos. F.Xayitov. Fakultet dekani: dos. A.Musayev

TAJRIBA-SINOV

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

Рўйхатга олинди
№ БД-5141100-3.16
2008 йил “23” август

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим
вазирининг 2008 йил “23” августдаги
“263”-сонли буйруғи билан
тасдиқланган

АДАБИЁТ НАЗАРИЯСИ
фанининг

ЎҚУВ ДАСТУРИ

Билим соҳаси:	100000 – Таълим
Таълим соҳаси:	140000 - Ўқитувчилар тайёрлаш ва педагогика фани
Таълим йўналиши:	5141100 – Ўзбек тили ва адабиёти

Тошкент -2008

Фаннинг ўқув дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2008 йил “20” августдаги “4” - сон мажлис баёни билан маъқулланган.

Фаннинг ўқув дастури Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университетида ишлаб чиқилди.

ТУЗУВЧИ:

Марғуба Мирқосимова - Низомий номидаги ТДПУ «Ҳозирги ўзбек адабиёти» кафедраси мудири,
педагогика фанлари доктори, профессор

ТАҚРИЗЧИЛАР:

Бахтиёр Назаров – ЎзФА академиги, Алишер Навоий номидаги тил ва адабиёт институти бўлим бошлиғи, филология фанлари доктори, профессор

Боқижон Тўхлиев - Низомий номидаги ТДПУ «Ўзбек тили ва адабиёти ўқитиш методикаси» кафедраси мудири,
филология фанлари доктори, профессор

Фаннинг ўқув дастури Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика университети илмий-методик кенгашида тавсия қилинган (2008 йил «4» августдаги 2-сонли баённома).

Кириш

«Адабиёт назарияси» фани бадиий адабиёт ва адабий–назарий билим тарихи, Европадаги адабий–эстетик оқимлар, билиш назарияси ва бадиий адабиёт, бадиий адабиётда воқелик ва характерлар қарама-қаршилиги, композиция, асар мазмуни, эстетик категориялар ва трагедия (фоже), типиклик ва тип, миллийлик ва байналминаллик, анъана ва янгилик, шакл ва мазмун. Адабий жанрлар, турлар ва услублар. Ижодий услублар ва оқимлар. Лирика, шеърят ҳақида тушунча, уларни таҳлил ва тадқиқ қилиш принципларини шакл ва мазмун, адабий жанрлар, турлар ва услублар ҳақида билимларни ўзлаштиришни назарда тутди.

Ўқув фанининг мақсад ва вазифалари

Фанни ўқитишдан мақсад – талабаларда адабиёт ҳақидаги назарий билим ва кўникмалар ҳосил қилиш, бадиий адабиёт ва адабий–назарий билим тарихи, Европада адабий–эстетик оқимлар, билиш назарияси ва бадиий адабиёт, бадиий адабиётда воқелик ва характерлар қарама-қаршилиги, композиция, шакл ва мазмун, адабий жанрлар, турлар ва услублар ҳақида билимларни ўзлаштириш назарда тугилади.

Фаннинг вазифаси – талабаларга адабиёт назариясидан билим бериш орқали эгалланган кўникма ва малакаларни адабиёт фанларини ўқитишда унумли фойдаланишга йўллашдан иборат.

Фан бўйича талабаларнинг билимига, кўникма ва малакасига қўйиладиган талаблар

Талабалар фан бўйича соф назарий маълумотлар билан бирга ўзбек адабиётининг миллий хусусиятлари, тарихий тараққиётини билиши белгиланган назарий билимларни чуқур ўзлаштириши талаб қилинади.

Машхур ўзбек адибларининг ҳаёти ва ижод йўлидан хабардор бўлган ҳолда улар яратган асарларнинг услуб хусусиятларини назарий билимларига таяниб аниқлай олиш кўникмасига эга бўлишлари лозим.

Назарий маълумотларга таянган ҳолда ўзбек ва жаҳон адабиёти намуналарини таҳлил қила олиши, ўзбек адабиёти намуналарини жаҳон адабиёти дурдоналари билан таққослаш ва тегишли хулосалар чиқара олиш малакасига эга бўлишлари талаб қилинади.

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвий кетма-кетлиги

Мазкур фан 7-семестрда ўқитилади, «Адабиётшунослик асослари», «Ўзбек адабий танқидчилик тарихи», «Ўзбек халқ оғзаки ижоди», «Ўзбек адабиёти тарихи», «Миллий уйғониш ва истиқлол даври ўзбек адабиёти», «Ҳозирги адабий жараён», «Жаҳон адабиёти» каби фанлар билан бевосита алоқада ва узвий кетма-кетликда ўргатилади.

Фаннинг ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Мазкур курсни ўқитишда кўргазмали куроллардан, таркатма материаллардан, компьютердан, Интернет янгиликларидан, муаммоли таълим, қиёсий таҳлил, маъруза методларидан ва мустақил иш шаклидан фойдаланилади.

Асосий қисм

Фаннинг назарий машғулотлари мазмуни

Адабиёт назарияси адабиётшуносликнинг таркибий қисми сифатида ўргатилади. Адабиёт назариясидан билим беришда бадиий адабиётнинг ўзига хослиги, адабиёт назариясининг жаҳон адабий жараёни тажрибалари, улкан санъаткорлар ва энг ривожланган миллий адабиётлар тажрибаларига асосланиши; адабиёт назариясининг адабий жараён ҳамда ижодкорлар услубини такомиллаштириш билан боғлиқ қонуниятлари ва истиқлол даври адабиётини баҳолашдаги роли ёритилади.

Адабий назарий-тафаккур тарихи.

Шарқда адабий-назарий фикрларнинг вужудга келиши. Қадимги Ҳиндистонда эстетик тафаккурнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Қадимги Хитой эстетик тафаккури. Марказий Осиё ва Ўзбекистонда адабий назарий тафаккурнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Ғарбда адабий-назарий тафаккурнинг пайдо бўлиши ва тараққиёти ҳақида тушунча берилади.

Адабиётшунослик методологияси.

Бадиий адабиётга илмий-тарихий қарашнинг шаклланиши. XIX асрда Ғарбий Европа ва рус адабиётшунослигининг асосий мактаблари ва методлари. Мифологик мактаб. Маданий-тарихий мактаб. Психологик мактаб. Бадиий адабиётнинг назарий масалалари. Бадиий адабиётнинг спецификаси ўргатилади.

Бадиий адабиётнинг назарий масалалари.

Бадиий адабиётнинг ўзига хос хусусиятлари. Қадимги санъатнинг синкретилик хусусияти. Адабиёт – сўз санъати. Бадиийлик – адабиётнинг етакчи хусусияти. Адабиёт – миллий ҳодиса эканлиги; бадиий адабиётнинг вазифалари; бадиий адабиётнинг ҳаётни такомиллаштириш воситаси сифатидаги ўрни; бадиий адабиётда типиклаштириш ва индивидуаллаштириш; Тип ва унинг характердан фарқли жиҳатлари; типиклик ва индивидуаллиги; бадиий адабиётда ворисийлик; «Анъана» атамасининг маъноси; адабий тажрибани ўзлаштиришнинг мураккаблиги; ички ва ташқи адабий анъана; таждид (новаторлик); таждид – адабий тараққиётнинг зарурий шарти каби назарий масалалар ўргатилади.

Бадиий асар таркиби ва унинг таҳлили.

Бадиий асарда шакл ва мундарижа бирлиги. Бадиий асар мавзуи ва ғояси. Сюжет ва композиция. Сюжетнинг композиция билан боғлиқлиги. Конфликт қарама-қаршиликлар курашининг ифодаси. Бадиий тил ва услуб. Бадиий нутқ шакллари муайян асарлар таҳлиliga боғлаб ўргатилади.

Адабий турлар ва жанрлар.

Адабий асарларнинг муайян туркумларга гуруҳланиш тамойиллари. Адабий турларни учга бўлиш тамойили. Кейинги йиллар адабиётшунослигида адабий турларни тўрттага бўлиш тамойили ҳақидаги қарашлар.

XX аср адабиётининг ўзига хос жанр ва услуб хусусиятлари.

Ғафур Ғулом, Ойбек, Ҳамид Олимжон, Зулфия, Абдулла Қаҳҳор, Максуд Шайхзода, Пиримкул Қодиров, Одил Ёқубов каби ижодкорлар асарлари таҳлили орқали назарий билимларни ўзлаштириш.

Ижодий метод. Адабий йўналиш ва оқимлар.

Метод ва дунёқараш ўртасидаги бирлик ва зиддият. Романтизм ва Реализм ижодий метод сифатида. Адабий оқим ва адабий мактаб. Жаҳон адабиётидаги адабий оқимлар;

экспрессионизм, сюрреализм, экзистенциализм, онг оқими, Абстракционизм, модернизм, футуризм каби хилма-хил услубий оқимлар ҳақида назарий билим бериш.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Амалий машғулотларда талабалар адабиёт ҳақидаги билим ва кўникмаларини, бадиий асарлар таҳлили орқали мустаҳкамлаб борадилар. Амалий машғулотлар мавзуларининг муайян режаси ва адабиётлар рўйхати талабаларга тақдим қилинади. Режада кўрсатилган масалаларни дарслик ёки ўқув қўлланма ҳамда илмий адабиётларга таяниб ўрганиш тавсия қилинади.

Амалий машғулотларнинг тахминий тавсия этиладиган мавзулари:

Ҳаёт ва адабиёт. Халқ оғзаки ижоди ва ёзма адабиёт. Халқ оғзаки ижодининг ўзига хос хусусиятлари. Халқ оғзаки ижоди жанрлари. Лирик тур, эпик тур, драматик тур, махсус тур. Бадиий санъатлар. Лафзий ва маънавий санъатлар. Ўзбек адабиётида санъатларнинг қўлланиши. XI – XIX асрлар адабиёти. А.Яссавий, Ю.Х.Ҳожиб, А.Югнакий, П.Маҳмуд, А.Навоий, Бобур, Машраб ижоди намуналарини таҳлил қилиш.

XX аср адабиёти. Э.Воҳидов, А.Орипов, Ў.Ҳошимов, Т.Малик, Х.Султонов яратган асарларнинг услуб хусусиятлари.

Бадиий асар таркиби ва унинг таҳлили.

Истиқлол даври адабиётининг етакчи хусусиятлари. Истиқлол даври драматургияси, насри, шеърляти, публицистика.

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Талабага мустақил ишни тайёрлашда муайян фаннинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

- Дарслик ва ўқув қўлланмалар бўйича фан боблари ва мавзуларини ўрганиш.
- Тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш.
- Махсус адабиётлар бўйича фанлар бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш.
- Янги илмий адабиётларни, адабий жараён тенденцияларини ва эстетик тамойилларни ўрганиш.

• Талабанинг ўқув-илмий-тадқиқот ишларини бажариш билан боғлиқ бўлган фанлар бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

- Фаол ва муаммоли ўқитиш услубидан фойдаланиладиган ўқув машғулотлари.
- Масофавий (дистанцион) таълим.

Тавсия этилаётган мустақил ишларнинг мавзулари:

1. Адабиёт назариясининг жамият бадиий тафаккури даражасини ҳамда бадиий маданиятини баҳолаш ва ўстиришдаги роли.

2. Ўтмиш ва ҳозирги замон адибларининг бадиий ижод ҳақидаги фикрлари, қарашларининг адабиёт назарияси учун аҳамияти.

3. Марказий Осиё ва Ўзбекистонда адабий-назарий тафаккурнинг пайдо бўлиши ва ривожланиш тарихи.

4. Мустақиллик даври эстетик тафаккурининг вужудга келиши, таракқиёт тамойиллари.

5. Мундарижа: ҳаётий ва бадиий воқелик, ғоя, муаммо, ҳукм, тенденция эканлиги.

6. Сюжет типлари: хроникал (воқеалар оқимининг соф замонавий ва маконий йўналишдаги асосланган) сюжет, концентрик (марказлаштирилган сюжет), ретроспектив сюжет, ассотиатив сюжетлар.

7. «Кўҳна дунё» романи сюжетининг ўзига хослиги.

8. Услубнинг бадиий ифода воситалари системасидан иборат эканлиги.

9. Шеърнинг фонетик воситалари.
10. Адабий тур ва жанрлар.
11. Адабиёт ва фольклор муносабати.

Дастурнинг информацион-услубий таъминоти

Мазкур фанни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик ва ахборот коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган.

Маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологияларидан фойдаланилади.

Адабиёт назарияси фанини ўқитишда замонавий (хусусан интерфаол) методлар, педагогик ва ахборот-коммуникация (медиатаълим, амалий дастур пакетлари, презентацион, электрон-дидактик) технологияларни қўлланилиш назарда тутилади.

Адабиёт назарияси курсида тарқатма материаллардан, компьютердан, адабий альбомлар, бадиий асарлар ва бошқа кўргазмалардан фойдаланилади.

Фойдаланиладиган асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар рўйхати:

Асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар

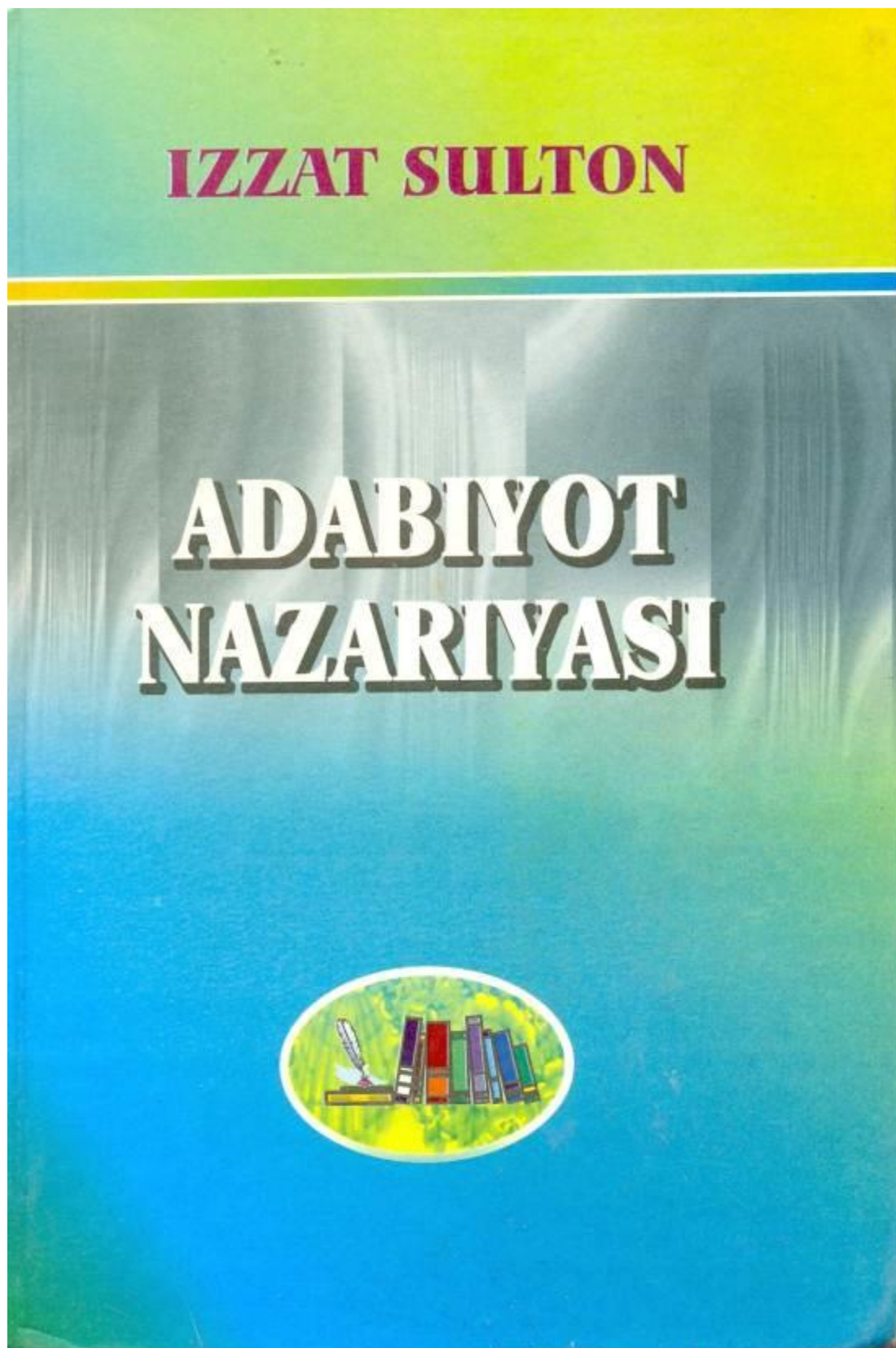
1. Иззат Султон. Адабиёт назарияси. –Т.: Ўқитувчи, 2006.
2. Адабиёт назарияси: Икки томлик. –Т.;Фан, 1978.
3. Умуров Ҳ. Адабиёт назарияси. –Т.; Шарқ НМК, 2002.

Қўшимча адабиётлар

1. Фитрат А. Адабиёт қоидалари.-Т.,Ўқитувчи 1995.
2. Чўлпон. Адабиёт надир? -Т.,Ўқитувчи. 1994.
3. Бобоев Т. Шеър илми таълими. -Т.,Ўқитувчи.1996.
4. Ҳожиаҳмедов А..Шеърини санъатлар ва мумтоз қофия.-Т., Шарқ, 1998.
5. Улуғов А..Адабиётшуносликка кириш.-Т., Университет. 2000.
6. УмуровҲ. Бадиий ижод асослари.-Т.,Ўқитувчи, 2001.
7. www. Ziyo/ net
8. WWW. nuqf. intal. uz

1.2. Oliy va o`rta maxsus ta`lim vazirligi griftini olgan o`quv adabiyotlari

1.2.1. Darslik

Atoqli adabiyotshunos olim, akademik Izzat Sulton — o'zbek tilidagi birinchi „Adabiyot nazariyasi“ darsligining muallifi. 1939- yilda nashr etilgan mazkur darslik uzoq yillar mobaynida nafaqat O'zbekistonda, balki O'rta Osiyodagi boshqa respublikalarda ham fanning shu sohasi bo'yicha birdan-bir o'quv qo'llanmasi bo'lib xizmat etgan.

Qo'lingizdagi „Adabiyot nazariyasi“ darsligi olimning uzoq yillar davomida adabiyotshunos va yozuvchi sifatida olib borgan faoliyatining ma'lum ma'noda ijodiy samarasi, adabiy-nazariy yakunidir. Izzat Sulton ushbu darslikda adabiyotning ijtimoiy vazifalari va o'ziga xosligi, adabiy asar, adabiy turlar va janrlar, she'riy nutq, ijodiy metod va uslub singari nazariy masalalarni bugungi qarashlar asosida tushuntirish va talqin etishga alohida e'tibor bergan. U yoki bu masalaga oid nazariy fikrlarini jahon adabiyoti, shu jumladan, o'zbek adabiyoti materiallari asosida dalillagan.

Darslik oliy o'quv yurtlarining filologiya fakultetlari, ijtimoiy-gumanitar yo'nalishdagi o'rta va maxsus o'quv yurtlarining talabalari uchun mo'ljallangan.

Mas'ul muharrir **Naim KARIMOV**,
filologiya fanlari doktori, professor

Taqrizchilar: **B.Nazarov** — akademik, filologiya fanlari doktori,
professor

B.Karimov — filologiya fanlari doktori, O'zMU
jahon adabiyoti va nazariyasi kafedrasini mudiri

S $\frac{4603010000 - 14}{353 (04) - 2005}$ qat'iy buyurtma — 2005

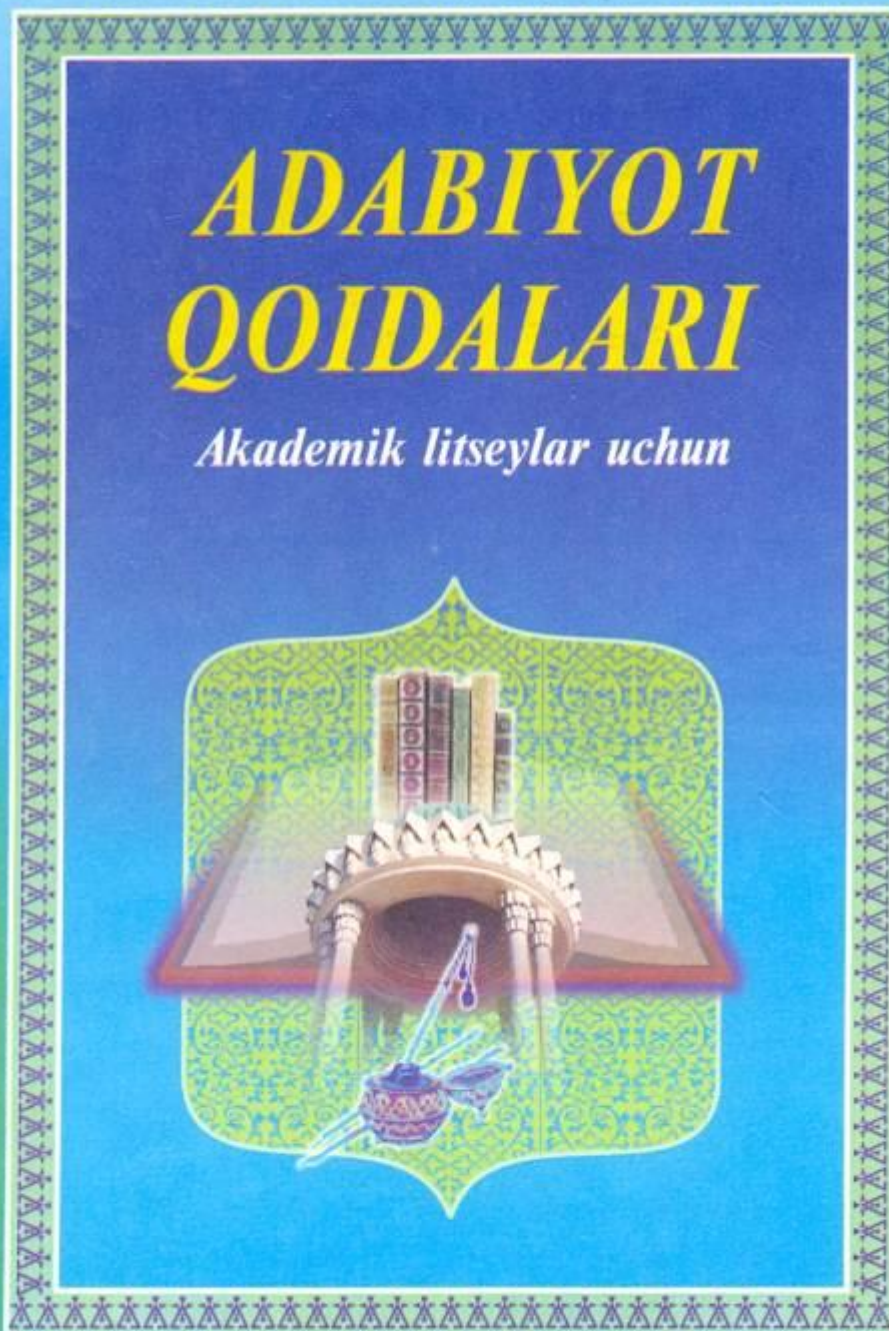
ISBN—5—645—04290—5

© „O'qituvchi“ NMIU, 2005.

MUNDARIJA

Muallifdan	3
Birinchi bob. Adabiyot nazariyasi fan sifatida	5
1. Nima uchun adabiyotni o'rganamiz?	5
2. Adabiyotshunoslikning obyekti, tarkibiy qismlari va adabiyot nazariyasining vazifalari	15
Ikkinchi bob Adabiyotning ijtimoiy vazifasi	19
1. Adabiyot — ijtimoiy ongning o'ziga xos sohasi	19
2. Hayot va adabiyot	22
3. Adabiyot va zamonaviylik	34
Uchinchi bob. Adabiyotning o'ziga xosligi	51
1. Adabiyotning o'ziga xosligi haqida umumiy tushuncha ..	51
2. Adabiyot vazifalarining o'ziga xosligi	53
3. Adabiyot mazmunining o'ziga xosligi	65
4. Adabiyot shaklining o'ziga xosligi	74
To'rtinchi bob. Adabiy asar	88
1. Adabiy asar — adabiyotning „vakili“ sifatida	88
2. Yozuvchi ijodining pafosi va adabiy asar	90
3. Adabiy asarda mavzu va g'oya	96
4. Adabiy asarda inson tasviri	102
5. Adabiy asarda sujet va kompozitsiya	107
6. Adabiy asar tili	126
7. Mazmun va shakl birligi	142
8. Badiiylik mezonlari	147
Beshinchi bob. Adabiy turlar va janrlar	153
1. Adabiy tur tushunchasi	153
2. Epos	162
3. Lirik	172
4. Drama	180
Oltinchi bob. She'riy nutq	201
1. She'riy nutq lirik turning shakli sifatida	201
2. Ritm (zarb)	205

1.2.2. O`quv qo`llanma

BBK 83
u 62.
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

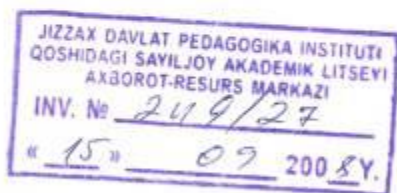
O'RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA'LIMI MARKAZI
O'RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA'LIMINI
RIVOJLANTIRISH INSTITUTI

Hotam Umurov

ADABIYOT QOIDALARI

*Akademik litseylar uchun
o'quv qo'llanma*

Qayta ishlangan va to'ldirilgan 2- nashri

TOSHKENT „O'QITUVCHI“ 2003

O'zbekiston Respublikasining „Ta'lim to'g'risida“gi qonuni, Kadrlar tayyorlash Milliy dasturining talablari asosida Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazining ilmiy-uslubiy kengashi tomonidan akademik litseylar uchun „Adabiyot qoidolari“ fanidan tajribaviy o'quv dasturi (1999- yil, tuzuvchilar: H. Boltaboyev, A. Kattabekov, U. Jo'raqulov, D. Farmonov, B. Qosimov, Q. Yo'ldoshev) e'lon qilingan edi.

Mazkur qo'llanmada asosiy diqqat ana shu dasturning ijrosiga qaratilgan. Ma'lumki, adabiyot qoidolari o'rta maktabda ham o'rganiladi. Shu sababli muallif badiiy adabiyot va adabiy jarayonning muhim qonuniyatlarini chuqurroq, izchilroq yoritishga intildi.

Qo'llanma akademik litseylarning talabalariga, adabiyotni o'rganuvchilarga mo'ljallangan.

Taqrizchilar: *Filologiya fanlari doktori, professor*
Rahmonqul Orzibekov
Alisher Navoiy nomidagi Respublika
Nafis san'at ixtisoslashgan maktabining
adabiyot o'qituvchisi, filologiya fanlari
nomzodi Hoshimjon Ahmedov

U — $\frac{4306010400 - 155}{353 (04) - 2003}$ qat'iy buyurtma — 2003

ISBN 5 — 645 — 04094 — 5

© „O'qituvchi“ nashriyoti, 2003

MUNDARIJA

Kirish	3
<i>Birinchi bob</i>	3
<i>Adabiyotshunoslik — soʻz sanʼati haqidagi ilm</i>	3
<i>Adabiyotshunoslik — fan</i>	6
<i>Adabiyotshunoslik fanining tarkibiy qismlari</i>	10
<i>Manbashunoslik. Istiqloq adabiyotshunosligi</i>	18
Birinchi boʻlim	18
<i>Ikkinchi bob</i>	18
<i>Badiiy adabiyot haqida taʼlimot</i>	18
<i>Hayot va adabiyot</i>	25
<i>Adabiyotning tasvir obyekti, predmeti va vazifasi</i>	31
<i>Adabiyotning umumiy xususiyatlari</i>	34
<i>Badiiy obraz</i>	42
<i>Obraz yaratish yoʻllari va turlari</i>	50
<i>Badiiy xarakter va adabiy tip</i>	58
<i>Ijodiy jarayon</i>	64
Ikkinchi boʻlim	64
<i>Uchinchi bob</i>	64
<i>Asar — betakror olam</i>	64
<i>Mazmun va shakl</i>	70
<i>Mavzu va gʻoya</i>	76
<i>Badiiy asar sujeti</i>	85
<i>Badiiy asar kompozitsiyasi</i>	93
<i>Badiiy nutq</i>	104
<i>Maxsus leksik boyliklar</i>	112
<i>Badiiy-tasviriy vositalar</i>	129
<i>Poetik sintaksis</i>	136
<i>Poetik fonika</i>	139
<i>Toʻrtinchi bob</i>	139
<i>Sheʼriyat</i>	139
<i>Sheʼriy asarning oʻziga xosligi</i>	152
<i>Sheʼriy sistemalar</i>	165
Uchinchi boʻlim	165
<i>Beshinchi bob</i>	165
<i>Adabiy jarayonning rivojlanish tamoyillari</i>	165

1.2.3. Metodik qo'llanma

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги
Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институти

Тузувчилар:

Усмонжон Қосимов,

ўзбек адабиети кафедрасининг мудири, доцент

Исомиддин Икромов,

филология фанлари номзоди, доцент

Юлдуз Каримова,

тадқиқотчи-ўқитувчи

"Адабиётшунослик асослари" фани бўйича ўқув-услубий мажмуи
(Педагогика институтлари бакалавр ихтисосини олувчилар учун)
Давлат Таълим стандарти мутахассислиги: 140800-Ўзбек тили ва адабиёти)

Такризчилар:

проф.О.Жўраев

доц.Қ.Пирматов

Масъул муҳаррир:

проф.У.Жуманазаров

Жиззах -2001 йил

МУНДАРИЖА:

1. Ўқув-ўқитувчи мажмуи д.к. ўри-лақсади, бағи-фана	1
2. «Адабиётшунослик асослари» фани бўйича адабиётлар рўйхати	16
3. Амалий машғулот маъзулари	13
4. Муотариф тўғрисида ташкил этиш тартиби	21
5. Адабиётшунослик фанидан қадимом вақоқиси	26
6. Адабиётшунослик асослари фанидан амалий машғулот учун ишларма	51

«АДАБИЁТШУНОСЛИК АСОСЛАРИ» ФАНИ БЎЙИЧА ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУИ

Муҳаррир: Б. НАЗАРОВ.
Тех. муҳаррир: Ж. ҚОРАЕВ.
Компьютер оператори: Ш. ПАРДАЕВ.

Тиражга берилди 20.07.2001 й. Босишга рухсат этилди. 26.09.2001 й.
Бичими 1/16 60 × 84. Газета қоғози. Офсет усулида босилди. Нашр 4 босма табоғи. Шартли 5.0 босма табоғи. Баҳоси шартнома асосида.

Жиззах вилоят матбуот бошқармасига қарашли
«Сангзор» нашриёти.

708000. Жиззах шаҳри. Наримонов кўчаси, 4-уй.

Б. 2933. Н. 1000.

Гулистон шаҳар ГМИЧБ босмаҳонаси.

Гулистон шаҳри, Навоий шох кўчаси, 28-уй.

II qism. Joriy o`quv-metodik ta`minot

2.1. Joriy o`quv-me`yoriy hujjatlar

2.1.1. Ishchi o`quv reja

A.QODIRIY NOMLI JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

“Tasdiqlayman”

O`quv ishlari prorektori:

“ ” 20__yil

Adabitot nazariyasi

fani bo'yicha

O`zbek tili va adabiyoti fakulteti 4 bosqich talabalari uchun 7-semestrda O`zbek adabiyoti
kafedrasi professor-o`qituvchisining

ISHCHI O`QUV REJASI

Ma`ruza -----	30 soat
Amaliy mashg`ulot -----	10 soat
Mustaqil ish_____	36 soat
Rejalashtirilgan jami_____	100 ball
1. Joriy baholash_____	56 ball
A) Uy vazifasini tekshirish_____	ball
B) Darsdan aktivligini tekshirish_____	ball
V) Mustaqil ishlarni tekshirish _____	ball
2. Oraliq baholash_____	14 ball
A) Amaliy yozma ish_____	7 ball
B) Test sinovi_____	7 ball
3. Yakuniy baholash_____	30 ball
A) Yozma yoki og`zaki_____	30 ball

Kafedra yig'ilishining 20__ yil “ ” №_____ qaydnomasi

O`zbek adabiyoti va uni o`qitish uslubi kafedrasi

Kafedra mudiri:

prof. F. Boynazarov.

2.1.2 Ishchi o`quv dastur

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI

ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI JIZZAX DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI

“Tasdiqlayman”
O'quv ishlari prorektori
prof. N. Alimov_____

“27” avgust 2013 y

ADABIYOT NAZARIYASI
fanidan ishchi dastur

Bilim sohasi: 100000 - Ta'lim
Ta'lim sohasi: 140000 - o'qituvchilar tayyorlash va pedagogika fan

Bakalavriat yo'nalishi: 5111200 - O'zbek tili va adabiyoti

Jizzax– 2013

ANNOTASIYA

Ushbu dastur 5111200 –o'zbek tili va adabiyoti fakulteti talabalariga mo'ljallangan bo'lib, unda adabiyot nazariyasi fanidan sistemali bilimlar berish nazarda tutilgan. Mazkur dasturda fanni o'qitishning maqsad va vazifalari, boshqa fanlar bilan aloqasi, talabalar bilimiga qo'yiladigan talablar hamda fanni o'qitishda qo'llanadigan vositalar, jihozlar, metod va texnologiyalar mazmuni aks etgan.

Tuzuvchilar:

dots. I. Ikromov

f.f.n. Yu.Karimova

Taqrizchilar:

f.f.d. Z. Pardayeva

prof. O. Jo'rayev

Dastur A. Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika instituti o'quv-uslubiy kengashida ko'rib chiqilgan va tasdiqqa tavsiya qilingan.
2013 yil “ ” _____dagi 1-sonli majlis bayoni.

1. Kirish

Ushbu dastur o'zbek filologiyasi (O'zbek tili va adabiyoti) mutaxassisligi bo'yicha to'rtinchi kurs uchun mo'ljallangan. Mamlakatimiz pedagogika oliy o'quv yurtlarining O'zbek filologiyasi (O'zbek tili va adabiyoti) fakultetlarida so'z san'ati, badiiy adabiyot qonuniyatlari haqidagi fan – «Adabiyot nazariyasi»ni o'rganishga jiddiy e'tibor qilinadi. Negaki, bu fanni izchil, tizimli va puxta o'rganmay turib malakali adabiyot muallimi tayyorlash mumkin emas.

Fanning maqsad va vazifalari.

«Adabiyot nazariyasi» fani badiiy adabiyot va adabiy–nazariy bilim tarixi, Sharq va G'arbdagi adabiy–estetik oqimlar, bilish nazariyasi va badiiy adabiyot, badiiy adabiyotda voqyelik va xarakterlar qarama-qarshiligi, kompozisiya, shakl va mazmun, adabiy janrlar, turlar va uslublar haqida bilimlarni o'zlashtirishni nazarda tutadi.

2. Fanni o'zlashtirishga qo'yiladigan talablar.

Talabalardan fan bo'yicha sof nazariy ma'lumotlar bilan birga o'zbek adabiyotining milliy xususiyatlari, uning tarixiy tarakqiyotini bilishi; belgilangan nazariy bilimlarni chuqur o'zlashtirish talab qilinadi. Mashhur o'zbek adiblarining hayoti va ijod yo'lidan xabardor bo'lgan holda talabalar ular yaratgan asarlarning uslub xususiyatlarini nazariy bilimlariga tayanib aniqlay olish ko'nikmasiga ega bo'lishlari lozim.

Nazariy ma'lumotlarga tayangan holda talabalarning o'zbek va jahon adabiyoti namunalarini tahlil qila olishi, o'zbek adabiyoti namunalarini jahon adabiyoti durdonalari bilan takqoslash va tegishli xulosalar chiqara olish malakasiga ega bo'lishlari talab qilinadi.

3. “Adabiyot nazariyasi” fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi

Mazkur fan 7-semestrda o'qitiladi, «Adabiyotshunoslik asoslari», «O'zbek adabiy tanqid tarixi», «O'zbek xalq og'zaki ijodi», «O'zbek adabiyoti tarixi», «Milliy uyg'onish va istiqloq davri adabiyoti», «Hozirgi adabiy jarayon», «Jahon adabiyoti» kabi fanlar bilan bevosita aloqada va uzviy ketma-ketlikda o'rgatiladi.

4. “Adabiyot nazariyasi” fanining hajmi va mazmuni.

4.1. Fanning hajmi.

№	Mashg'ulot turi	Ajratilgan soat	Semestr
1	Nazariy (leksiya)	30 soat	VII-semestr
2	Amaliy mashg'ulot	-	
3	Laboratoriya mashg'ulot	-	
4	Seminar	10 soat	VII-semestr
5	Kurs ishi	-	
6	Mustaqil ish	36 soat	VII-semestr

4.2. Nazariy mashg'ulotlar mavzulari mazmuni va ularga ajratilgan soat

№	Mavzular mazmuni	Mashg'ulotlar maqsadi	Ajratilgan soat	Yangi ped texnologiyadan foy.
1	Kirish. Adabiyot nazariyasi fan sifatida, fanning maqsad va vazifalari	Adabiyot nazariyasi badiiy adabiyot haqidagi fan; Uning obyekti, predmeti, vazifalari.	2	Suhbat
2	Adabiy-nazariy tafakkur tarixi	Adabiyot hayotning badiiy in'ikosi sifatida Sharq va G'arbda adabiy-nazariy fanni	2	Aqliy hujum Baxs munozara

		vujudga keltirgan. Shu boy tarixning muhim ilmiy hodisalari haqida atroflicha tushuncha berish.		
3	Badiiy adabiyotning ijtimoiy funksiyasi va ahamiyati	Umum adabiy-nazariy qonuniyatlar. Dunyoqarash, ijod erkinligi, milliylik, xalqchillik va umuminsoniylik. adabiyot – ma’naviyat, mafkura va siyosat; milliy istiqlol va ijod erkinligi – adabiyotimiz taraqqiyotining zarur sharti.	2	Baxs munozara
4	Badiiy asar tarkibi va uning tahlili	Xalqchillik, milliylik va umuminsoniylik tamoyillarining badiiy asarlardagi tasviri. Badiiy asar kompozitsiyasi; kompozitsiya haqida tushuncha; kompozitsiya ta’rifi va tavsifi; asar kompozitsiyasi tamoyillari; kompozitsiya vositalari; syujet va kompozitsiya mutanosibligi.	4	“Bilaman, bilib oldim, bilishni hohlayman”
5	She’rshunoslik asoslari	She’riyat xosliklari. She’r tuzilishi. Poetik sintaksis. She’riy sistemalar. She’rning fonetik vositalari. She’rning til sistemasi va xususiyatlari bilan bog’liqligi. Nasriy asar tilining o’ziga xosliklari.	2	Klaster
6	Adabiy turlar va janrlar	Epos adabiy turiga xos xususiyatlari. Epik turga mansub janrlar: epos, povest’, roman, qissa, hikoya, novella; ocherk, felyeton, askiya, lof, afsona, rivoyat, naql, ertak, doston kabilar. Lirikaning adabiy turiga xos yetakchi xususiyatlar Dramaning o’ziga xos xususiyatlari. Paremiya adabiy turga xos yetakchi xususiyatlar. Mazkur adabiy turga mansub janrlar: maqol, matal, topishmoq, aforizmlar (maksimalar), fardlar, yumuq va obrazli iboralar.	4	Suhbat

7	Ijod jarayoni	Ijodda ongliklik. Intuisiya – g’oyalar rivoji, obrazlar kashfiyoti, badiiy yechimlari asosi. Intuisiya va informatsiya, intuisiya va iste’dod munosabatlari. Intuisiyaning bilimi, tajriba, mahnatdan oziqlanishi. Ijod tabiatining sirliligi.	4	Bahs munozara
8	Ijodiy metod, adabiy yo’nalishlar va oqimlar	Adabiyot tarixi va bugunidagi eng muhim metodlar, adabiy oqimlar hamda yo’nalishlar mohiyati. So’z san’atidagi bu jarayonning hayotbaxshligi.	2	Bahs munozara
9	Badiiy san’atlar	Badiiy san’atlarning adabiyotdagi o’rni va vazafasi. Badiiy san’atlar tasnifi: 1. Lafziy san’atlar: tars, saj’, malamma’. 2. Ma’naviy soatlar: tazod, irsoli masal, tajohuli orifona, iltifot, ruju’, laff va nashr, telmeh, muammo, ta’rix. 3. Ma’naviy-lafziy san’atlar: tanosib, iyyom, tajnis kabalar tahlili.	2	Aqliy hujum Klaster
10	Yozuvchi ijodiy laboratoriyasi	Bevosita ijod jarayonining nozik jihatlariga murojaat orqali bu jarayondagi xilma-xillikni, yetuk natijalarni ta’minlovchi omillarni kuzatish.	2	Ma’ruza
11	Adabiy ta’sir va adabiy aloqalar	So’z san’atidagi doimiy bu jarayonning hayotbaxshligini muhim adabiy hodisalar misolida aniqlash.	2	Venn diagrammasi
12	Yozma adabiyot va folklor	Folklorning yozma adabiyotga ta’siri so’z san’atining boshi folklor ekanligi.	2	Bahs munozara

4.3. Seminar mashg’ulotlari mazmuni

№	Seminar mashg’ulotlari mavzusi	Seminar mashg’ulotlari maqsadi	Ajratilgan soat	Yangi ped texnologiya
1	Adabiy-nazariy tafakkur tarixi	Adabiyot nazariyasi tarixiga doir muhim qarashlar va manbalar	2	Ma’ruza

		tahlili orqali umumiy qonuniyatlarni o'rganish.		
2	Badiiy obraz	Badiiy obraz va uning asosiy xususiyatlari Obraz- personaj-xarakter-tip.	2	Bahs munozara
3	Badiiy asar syujeti va kompozitsiyasi	Syujet tarixi syujet ichki tuzilishi, kompozitsiya va uning unsurlari	2	Klaster
4	Adabiy turlar va janrlar	Ijodkorning davr voqyealariga munosabati turlar va janrlar imkoniyatidan foydalanib voqyealar va obrazlar yaratish mahorati masalasi.	2	Venn diagrammasi
5	Ijodiy metod. Adabiy yo'nalish va oqimlar	Bugungi o'zbek adabiyotidagi ijodiy metodlarni, yo'nalishlarni, uslubiy xilma-xillikni, yangilanishlarni tadqiq etish.	2	Aqliy hujum

5. Kurs ishi tarkibi, ularga qo'yiladigan talablar

“Adabiyot nazariyasi” fani bo'yicha o'quv rejasida kurs ishlari belgilanmagan.

6. Mustaqil ishlar mavzulari mazmuni va ularga ajratilgan soatlar

Talabani mustaqil ishi o'quv rejasida «Adabiyot nazariyasi» fanini o'zlashtirish uchun belgilangan o'quv ishlarining ajralmas qismi bo'lib, u metodik va axborot resurslari bilan ta'minlanadi hamda bajarilishi reyting tizimi talablari asosida nazorat qilinadi. Talaba mustaqil ishining asosiy maqsadi o'qituvchining rahbarligi va nazorati ostida muayyan o'quv ishlarini mustaqil ravishda bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishdir. Mustaqil ishni tashkil etishda har bir talabani akademik o'zlashtirish darajasi va qobiliyatini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalaniladi: ayrim nazariy mavzularni o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish; amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish; nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash; mavzu yuzasidan tahlilga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish; badiiy matnlarga xos xususiyatlarni belgilash va boshqalar. Talaba mustaqil ishini nazorat qilish o'quv mashg'ulotlarini olib boradigan o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladi. Talaba uchun fan bo'yicha mustaqil ish topshiriqlari tegishli kafedra professori tomonidan o'quv mashg'ulotini bevosita olib boruvchi o'qituvchi bilan birgalikda tuziladi, hamda kafedra mudiri tomonidan tasdiqlanadi. Mustaqil ishni bajarish uchun talabaga axborot manbasi sifatida darslik va o'quv qo'llanmalar, metodik qo'llanma va ko'rsatmalar, ma'lumotlar to'plami va banki, ilmiy va ommaviy davriy nashrlar, internet tarmog'idagi tegishli ma'lumotlar, berilgan mavzu bo'yicha avval bajarilgan ishlar banki va boshqalar xizmat qiladi. Mustaqil ishda taniqli o'zbek yozuvchi va shoirlarining nasriy yoki nazmiy asarlarining badiiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Mustaqil ish A-4 formatdagi qog'ozda 10 betdan kam bo'lmasligi talab qilinadi.

Mustaqil ishlarning mavzulari:

1. Adabiyot nazariyasining jamiyat badiiy tafakkuri darijasini hamda badiiy madaniyatni baholash va o'rtirishdagi roliini tavsiya qilingan adabiyotlarga tayanib o'rganing. (4 soat)
2. O'tmish va hozirgi zamon adiblarining badiiy ijod haqidagi fikrlari, qarashlarining adabiyot nazariyasi uchun ahamiyatini yoriting. (4 soat)
3. Markaziy Osiyo va O'zbekiston adabiy-nazariy tafakkurning paydo bo'lishi va rivojlanish tarixini tavsiya qilingan adabiyotlar yordamida yoriting. (4 soat)
4. Mustaqillik davri estetik tafakkurining vujudga kelishi, taraqqiyot tamoyillarini yoriting. (4 soat)
5. Mundarija: hayotiy va badiiy voqyelik, g'oya, muammo, hukm, tendensiya ekanini asoslang. (4 soat)
6. Syujet tiplari: xronikal (voqyealar oqimining sof zamonaviy va makoniy yo'nalishdagi asoslangan) syujet, konsentrik (markazlashtirilgan syujet), retrospektiv syujet, assotiativ syujetlarga misollar keltiring. (4 soat)
7. «Ko'hna dunyo» romani syujetining o'ziga xosligini yoriting.
8. Uslubning badiiy ifoda vositalari sistemasidan iboratligini yoriting. (4 soat)
9. She'ning fonetik vositalarini tavsiya qilingan adabiyotlar vositasida yoriting. (2 soat)
10. Adabiy tur va janrlarni tavsiya qilingan adabiyotlar vositasida o'rganing. (2 soat)
11. Adabiyot va folklor munosabati. (2 soat)

Fan bo'yicha oraliq va yakuniy nazorat savolnomalari.

1. Adabiyot nazariyasi va uning vazifalari?
2. Badiiy til nima?
3. Badiiy syujet nima?
4. Hikoya va ocherk janrlarini qiyoslang.
5. Badiiy tilni xarakterlovchi asosiy xususiyatlar
6. Dunyoqarash badiiy ijod jarayonida qanday rol o'ynaydi?
7. Adabiy manbashunoslik va uning tarixi haqida.
8. Badiiy adabiyotda tipiklik deganda nimani tushunasiz?
9. Neologizm va uning ahamiyati nimadan iborat?
10. Adabiy tanqid va uning o'ziga xos jihatlarni bilasizmi?
11. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi?
12. Hikoyachi – avtor tili va uning funksiyasi nimalardan iborat?
13. Metonimiya va uning ahamiyatini qanday tushunasiz?
14. Aruz va barmoq tizimlari o'rtasida qanday farq bor?
15. Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
16. Poetik ko'chim nima?
17. Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
18. Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
19. Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
20. Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
21. Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
22. Adabiy tur va uning janrlari.
23. Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
24. Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
25. Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
26. «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
27. Badiiy metod nima?
28. Xalqchilik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?

29. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
30. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
31. Realizm metodini xarakterlang?
32. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
33. Adabiy asar tili
34. Badiiy adabiyotning bosh xususiyati
35. Xarakter adabiy asarda mazmunning shakli ekanligi
36. Adabiyot ijtimoiy ongning bir qismi ekanligi
37. Badiiy obrazda tipiklik
38. Adabiyotning ommaviyligi
39. Xarakter yaratishda badiiy to'qimaning roli
40. Tipik tasvirda umumiylik
41. Adabiyotning estetik ahamiyati
42. Adabiyotda hayot tasvirning o'ziga xosligi
43. Obrazli nutq
44. Badiiy obrazda shakl va mazmun birligi
45. Fojiaiviylik va kulgilik kategoriyasi
46. Badiiy obrazda individuallik
47. Tipik tasvirda xususiylik
48. Go'zallik kategoriyasi
49. Epik asarda obrazlilik
50. Obyektivlashtirilgan obrazli nutq
51. Novatorlik va an'ana
52. Hayot materialini qayta yaratishda sifatlashning o'rni
53. Majoziy obrazlar yaratish mahorati
54. O'xshatishning badiiy vazifasi
55. Badiiy adabiyotda estetik kategoriyalar
56. Kategoriyalarning har janrda o'zicha ko'rinishda aks etishi
57. Lirik qahramon
58. Go'zallik qirralari
59. Shakl va mazmun o'rtasidagi muvofiqlik va ziddiyat
60. Ulug'vorlik qahramonlikda namoyon bo'lishi
61. Syujetning tarkibiy qismlari
62. Ideal qahramon
63. Badiiy asar mavzui va g'oyasi
64. Go'zallikda fojeaviylikning ifodasi
65. Hayotni komik-satirik planda o'zlashtirishning va aks ettirishning o'ziga xosligi
66. Mazmun va shakl masalasi
67. Istiroa mustaqil tafakkur shakli ekanligi
68. Inson hayoti va faoliyatiga tegishli bo'lgan go'zalliklarning murakkabligi
69. Shakl va mazmunning tarkibiy qismi.
70. Yozuvchi ijodining pafosi va badiiy asar.
71. Kopozitsiya ta'rifi.
72. Badiiy asar mazmuni va g'oyasi.
73. Syujetning tarkibiy qismlari.
74. Badiiy g'oya va g'oyaviy mazmun.
75. Band va uning turlari.
76. Ulug'vorlik kategoriyasi.
77. Har janrda syujetning o'ziga xosligi.
78. Syujetning badiiy vositasi sifatida.
79. Badiiy asarda povos ifodasi.
80. Fabula masalasi.

81. Ijodiy niyatning, maqsadning muhimligi.
82. Nasrdan monolog va dialog.
83. Badiiy asarda mazmun va shaklning uzviy birligi.
84. Nazm tilining hususiyatlari.
85. An'ana hillari.
86. Novatorlik va an'ana
87. She'r tuzilishi.
88. Ijodkorning novatorlik darajasi
89. Bo'g'in va uning turlari
90. Ritm masalasi
91. Hikoya hususiyatlari
92. Muallif nutqi
93. Vazn va uning turlari
94. Qofiya nima?
95. Ijodiy metod tushunchasi.
96. Aruz ta'rif va tarkibi.
97. Adabiyot tushunchasi
98. Epik turga mansub janrlar
99. Adabiyot yo'nalish
100. Mumtoz she'riyatda qofiyaning turlari.
101. Povestga ta'rif
102. Klassitsizm metodi
103. Drama adabiyotiga xos hususiyatlar
104. Ijodkor shaxsning individual hususiyatlar
105. Hayot haqiqatidan badiiy haqiqatga
106. Ma'niviyat va g'oyaviylik.
107. Lirik va uning asosiy hususiyatlari
108. Metod va dunyoqarash
109. Realizm ijodiy metodi
110. Drama adabiyotiga xos hususiyatlar.

9. O'quv uslubiy adabiyotlar va elektron ta'lim resurslari ro'yxati.

Asosiy adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch–T.; O'zbekiston, 2008.
2. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – T.: O'qituvchi. 2000.
3. Qur'onov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – T.; O'qituvchi 2004.
4. Ulug'ov A. Adabiyotshunoslikka kirish– T.; Universitet. 2000.
5. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. – T.: 2006.
6. Adabiyot nazariyasi. Ikki tomlik. – T.: Fan,1978.
7. Umurov H. Adabiyot nazariyasi. – T.: Sharq NMK, 2002.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Akramov B. She'riyat gavhari: Lirikada obraz muammosi. . – T.: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1979.
2. Baxtin M.M. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М.; Художественная литература, 1975.
3. Boboyev T., Boboyeva Z. Badiiy san'atlar. – T.: 2001.
4. Jirmunskiy V.M. Teoriya literatury. Poetika. Stilistika. – L; Nauka, 1977.
5. Karimov N. va boshqalar. XX asr o'zbek adabiyoti. 11-sinf uchun darslik. – T.:1999.
6. Karimov H. Badiiy adabiyotda obraz va obrazlilik. – T.: O'zbekiston, 1984.

7. Kojinov V.V. Kak pishut stixi. O zakonax poyeticheskogo tvorchestva. – M.; Prosveshcheniye, 1971.
8. Mamajonov S. Uslub jilolari. – T.: 1972.
9. Mamajonov A.O'zbek she'riyatida sarbast. – T.: 2000.
10. Mamajonov S. Ranglar va ohanglar. T.; 1978.
11. Normatov U. Aql va qalb chirog'i. – T.: Adabiyot va san'at, 1983.
12. Norboyev B. Haqiqat va badiiyat qudrati. – T.: Adabiyot va san'at, 1986.
13. Norboyev B. Kurashchan She'riyat. – T.: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1977.
14. Paliyevskiy P.V. Literaturai teoriya. – M.; Sovremennik, 1978.
15. Polyakov M. Voprosy poetiki i xudojestvennoy semantiki.
16. Pospelov G.N. Teoriyaliteratury. – M.; Vysshaya shkola , 1978.
17. Potebnya A.A. Teoreticheskaya poyetika. – M.: Vysshaya shkola, 1990.
18. Prandovskiy Yan. Alximiya slova. – M.; Progress, 1972.
19. Rahimjonov N. Davr va o'zbek lirikasi. – T.: Fan, 1979.
20. Sarimsoqov B.I. Badiylik asoslari va mezonlari. – T.: 2004.
21. Teoriya metafor. – M.; Progress, 1990.
22. Tener V. Simvol i ritual. – M.; Nauka, 1983.
23. Ullek R. Uorren O. Teoriyaliteratury. – M.; Prgress, 1978.
24. Xalizev V.Ye. Teoriya literatury. – M.; Vysshaya shkola , 1999, 2002.
25. Chicherin A.V. Ritm obraza. Stilisticheskiye problemy. – M.; Sov. Pisatel', 1980.
26. Hamdamov U. Badiiy tafakkur tadriji.– T.: Yangi asr avlodi 2002.
27. Fitrat A. Adabiyot qoidalari. T., O'qituvchi 1995.
28. Cho'lpon. Adabiyot nadir? T., O'qituvchi. 1994.
29. Boboyev T. She'r ilmi ta'limi. T., O'qituvchi. 1996.
30. Hojahmedov .A. She'riy san'atlar va mumtoz qofiya .T., Sharq, 1998.
31. Uluvor A. Adabiyotshunoslikka kirish. T., Universitet 2000.
32. Umurov H. Badiiy ijod asoslari. – T., 2001.

Elektron ta'lim resurslari:

1. <http://www.gov.uz/> Nizomiy nomidagi TDPU sayti.
2. <http://www.pedagog.uz/> Pedagogika muassasalari portali.

10. Didaktik vositalar. Jihoz, uskuna va moslamalar: Shoir yoki yozuvchilarning badiiy asarlaridan namunalar, mavzuga aloqador plakatlar.

Video-audio uskunalar: Darsning maqsadiga ko'ra badiiy asarlar asosida ishlangan badiiy va hujjatli filmlar namoyish etish uchun videomagnitofon va televizordan foydalanish mumkin.

Kompyuter va multimedial vositalar: Shoir va yozuvchilarning ijodi haqidagi internetdan olingan ma'lumotlarni hamda mavzuga aloqador turli slaydlarni namoyish etish uchun kompyuter vositalaridan foydalanish mumkin.

11. Baholash mezonlari:

a) 86-100 ball uchun talabning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

Adabiy-nazariy qonuniyatlar haqida xulosa va qaror qabul qilish;
Ijod jarayonini ijodiy fikrlay olish asosida tushuntirib bera olish;
So'z san'ati qoidalari bo'yicha ilmiy mushohada yurita olish;
Nazariy bilimlarning amaliyotga tadbiiq etilishi haqida mushohada qila olish;
Badiiy asar tahlili ko'nikmasiga ega bo'lish;
Mavzularning mohiyatini tushunish va yorita olish.

b) 71-85 ball uchun talabning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

Mustaqil ilmiy, adabiy-nazariy mushohada yurita olish;
 Olingan bilimlarni amalda qo'llay olish, badiiy asar mohiyatini tahlil qila olish;
 "Adabiyot nazariyasi" fanining bo'limlari va ularning nazariyotdagi o'rni haqida tasavvurga ega bo'lish;

Ilmiy xulosalarga ega bo'lish.

v) 56-70 ball uchun talabani bilim darajasi quyidagilarga javob berishi

lozim:

Adabiyot nazariyasining muhim mavzulari bo'yicha tasavvurga ega bo'lish;

Nazariy ma'lumotlarni bilish, o'rta darajada aytib berish;

g) quyidagi hollarda talabani bilim darajasi 0-55 ball bilan baholanishi
 mumkin:

"Adabiyot nazariyasi" fanining bo'limlari haqida aniq tasavvurga ega bo'lmaslik;

O'tilgan mavzularni bilmaslik va adabiy-nazariy qoidalarga misollar keltira olmaslik yoki ularni qorishtirib yuborish;

Yozma va og'zaki savodxonlik darajasining, ilmiy-ijodiy fikrlashining nihoyatda pastligi.

Reyting jadvali:

Nazorat	Turi	Maksimal ball	Saralash bali
Joriy nazorat:14	Savol-javob	5	3
	Tahlil	5	3
	Mustaqil ish	4	3
Oraliq nazorat:56			
	Yozma ish	28	15,4
	Test	28	15,4
Yakuniy nazorat:30	Yozma	30	16,5
Jami:100		100	55

Talabani o'zlashtirish darajasini belgilash uchun maksimal ball: 100; saralash bali: 55. Mazkur fandan 7-semestr oxirida yakuniy nazorat topshiriladi. OB uchun maksimal ball: 40 (*har biri 20 balldan 1 marta yozma ish tarzida topshiriladi*). JB uchun maksimal ball: 45 (*dars davomida va mustaqil ish jarayonida to'planadi*). YaB uchun maksimal ball: 15. YaBga OB va JBning 55%ini (ya'ni 47 ball) to'plagan talaba kiritiladi.

Oraliq nazoratlarni o'tkazish uchun og'zaki va yozma ish variantlari tayyorlanadi. Har bir variantda bittadan nazariy savol beriladi. Nazariy savolga berilgan javoblar 0-20 ball oralig'ida baholanadi.

Nazariy savolga to'g'ri va to'liq javob berilgan, fikri badiiy asarlardan olingan misollar bilan asoslangan, ifoda va bayonda uslubiy-mantiqiy izchillikka amal qilingan, tavsiya etilgan adabiyotlardan xabardorligi sezilib turgan hamda yozma ishda imloviy xatolari 1-2tadan oshmagan ishlar 17-20 ball (86%-100%) oralig'ida baholanadi.

Adabiy-nazariy savolga, asosan, to'g'ri javob bo'lsa ham ishda misollar kam, ifoda va bayonda izchillik buzilgan, tavsiya etilgan adabiyotlardan kam foydalanilgan, shuningdek, imloviy xatolar miqdori 3-4tadan oshmagan ishlarga 14-17 ball (71%-85%) oralig'ida baholanadi.

Ilmiy-nazariy savol yetarli ochilmagan, ifoda va bayonda uslubiy-mantiqiy izchillik buzilgan, tegishli adabiyotlardan xabarsizligi sezilib turgan va imloviy xatolari 5-7 tadan oshmagan ishlarga 11-14 ball (55%-70%) oralig'ida baholanadi.

Nazariy savolga noto'g'ri javob berilgan yoki umuman javob berilmagan, misollar tahlili noto'g'ri, ifoda va bayonda bog'lanishlilik buzilgan, imloviy xatolari 8tadan ko'p bo'lgan ishlar 0-10 ball (0%-54%) oralig'ida baholanadi.

Joriy nazoratlar uchun ajratilgan 45 ball talaba tomonidan amaliy mashg'ulot davomida to'planadi. Bunda 30 ball barcha mavzulardagi tayyorgarligi o'z vaqtida namoyon bo'lgan hollarda shakllanadi.

Talaba mustaqil ish sifatida yozib topshirgan referati uchun 15 ballgacha baholanadi. Mustaqil ish o'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan muayyan bir badiiy matn asosida tayyorlanadi. Baholashda ilmiy adabiyotlardan foydalanilganligi, mavzuga aloqador misollar to'g'ri to'plangani va asosli tahlil qilingani, adabiyotlar ro'yxati to'g'ri shakllantirilgani kabilarga e'tibor beriladi.

Ifodada uslubiy-mantiqiy izchillikka amal qilingan, tavsiya etilgan adabiyotlardan xabardorligi ayon bo'lgan va imloviy xatolari 1-2tadan oshmagan ishlar 13-15 ball (86%-100%) oralig'ida baholanadi.

Ifodada izchillik buzilgan, tavsiya etilgan adabiyotlardan kam foydalanilgan, shuningdek, imloviy xatolar miqdori 3-4tadan oshmagan ishlar 10-12 ball (71%-85%) oralig'ida baholanadi.

Ifodasida uslubiy-mantiqiy izchillik buzilgan, tegishli adabiyotlardan xabarsizligi sezilib turgan, tahlil to'g'ri olib borilgan va imloviy xatolari 5-7tadan oshmagan ishlar 8-9 ball (55%-70%) oralig'ida baholanadi.

Ifodada bog'langanlik buzilgan, tahlili noto'g'ri bo'lgan, imloviy xatolari 8tadan ko'p bo'lgan ishlar 0-7 ball (0%-54%) oralig'ida baholanadi.

Yakuniy nazoratlar yozma savol-javob tarzida o'tkaziladi. YaB uchun maksimal ball: 15. Yakuniy baholashlarni o'tkazish uchun savol-javob variantlari tayyorlanadi. Har bir variantda uchtdan nazariy savol beriladi.

Nazariy savollarga to'g'ri va to'liq javob berilgan, fikr badiiy asarlardan olingan misollar bilan asoslangan, ifodada uslubiy-mantiqiy izchillikka amal qilingan, tavsiya etilgan adabiyotlardan xabardorligi sezilib turgan bo'lsa 13-15 ball (86%-100%) oralig'ida baholanadi.

Nazariy savollarga asosan to'g'ri javob bo'lsa ham ishda misollari kam, ifodada izchillik buzilgan, tavsiya etilgan adabiyotlardan kam foydalanilgan ishlar 10-12 ball (71%-85%) oralig'ida baholanadi.

Nazariy savollar yetarli ochilmagan, ifodada uslubiy-mantiqiy izchillik buzilgan, tegishli adabiyotlardan xabarsizligi sezilgan, ko'chirilgan ishlar 8-9 ball (55%-70%) oralig'ida baholanadi.

Nazariy savollarga noto'g'ri javob berilgan yoki umuman javob berilmagan, misollar tahlili noto'g'ri, ifodada bog'lanishlilik buzilgan ishlar 0-7 ball (0%-54%) oralig'ida baholanadi.

Semestr yakunida fan bo'yicha joriy, oraliq yoki yakuniy nazorat turlarining har biri bo'yicha saralash balidan kam ball to'plagan talabaning o'zlashtirishi qoniqarsiz (akadem qarzdor) hisoblanadi.

2.1.3. Kalendar-tematik reja

“Tasdiqlayman”

Kafedra mudiri: _____ dots. I.Ikromov

DASTUR BAJARILISHNING KALYENDARLI REJASI

(ma`ruza, amaliy mashg`ulot, musta`qil ta`lim)

Fakultet: Filologiya

Akademik guruh: 5141100-O'zbek tili va adabiyoti

Bosqich: 4.

Fanning nomi: Adabiyot nazariyasi

Ma`ruza o`qiydi: dots.Yu. Karimova

Amaliy mashg`ulotlarni olib boradi: dots.Yu. Karimova

№	Mavzu va nazorat turlari	Ajratilgan soat	Ryeja-n sana	Bajar-n sana	Nazoratga ajratilgan ball	O`qituvchi imzosi
Ma`ruza mavzulari (30 soat)						
1	Kirish. Adabiyot nazariyasi fan sifatida, fanning maqsad va vazifalari	2				
2	Adabiy-nazariy tafakkur tarixi	2				
3						
4	Badiiy adabiyotning ijtimoiy funksiyasi va ahamiyati	2				
5	Badiiy asar tarkibi va uning tahlili	4				
6	She`rshunoslik asoslari	2				
7	Adabiy turlar va janrlar	4				
8	Ijod jarayoni	2				
9	Ijodiy metod, adabiy yo`nalishlar va oqimlar	2				
10	Badiiy san`atlar	2				
11	Yozuvchi ijodiy laboratoriyasi	2				
12	Adabiy ta`sir va adabiy aloqalar	2				
13	Yozma adabiyot va folklor	2				
14						

15						
OB (Oraliq baholash)		SHakli			Maks. b	Sar-sh.b
		Yozma ish, og`zaki			56 b	29 b
Amaliy mashg`ulot mazular (10 soat)						
1	Adabiy-nazariy tafakkur tarixi	2			2	
2	Badiiy obraz	2			2	
3	Badiiy asar syujeti va kompozitsiyasi	2			2	
4	Adabiy turlar va janrlar	2			2	
5	Ijodiy metod. Adabiy yo`nalish va oqimlar	2			2	
6						
7						
8						
JB (Joriy baholash)		SHakli			Maks. b	Sar-sh.b
		Savol-javob			14b	8 b
Musta`qil ta`lim topshiriqlari (36 soat)						
1	Tavsiya qilingan adabiyotlarni o`qish va konspektlashtirish.					
2	Tahlil qilingan asarlar asosida “Albom ” tayyorlab topshirish.					
YAB (YAkuniy baholash)		SHakli			Maks.b.	Sar-sh.b.
		Yozma			30 b	17 b.

Yetakchi o'qituvchi: dots. Yu.Karimova

«ADABIYOT NAZARIYASI»

fanidan
MA'RUZA MATNI

KIRISH.

ADABIYOT NAZARIYASI FAN SIFATIDA

R e j a

1. Adabiyot nazariyasi adabiyotshunoslikning tarkibiy qismi ekanligi.
2. Ular o'rtasidagi munosabat.
3. Istiqlol mafkurasini shakllanishida adabiyot nazariyasining o'rni.
4. Adabiyot nazariyasining boshqa fanlar bilan aloqadorligi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Adabiyot nazariyasi 1,2 tom. 1979
2. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi 1980 yil
3. Adabiyotshunoslik tyerminlari lug'ati. 1983 yil

TAYANCH IBORALAR

1. Adabiyot nazariyasi.
2. Adabiyot tarixi
3. Ijodiy jarayon
4. Adabiy nazariy qarash

Adabiyot nazariyasi adabiyotshunoslikning tarkibiy qismi sanaladi. Adabiyot nazariyasi adabiyot tarixi, adabiy tanqid, adabiyotshunoslik myetodologiyasi bilan aloqador. Bu fan adabiy asarlarning yaratilish qonun qoidalari bilan shug'ullanadi.

Adabiyot nazariyasining pryedmyeti badiiy adabiyotning yaratilishi haqidagi qonun-qoidalar haqidagi fandir. Unda badiiy adabiyotning spyetsifikasi, hayot bilan aloqasi, ijtimoiy-estyetik qimmat, badiiy asarning tuzulishi, ijodiy jarayoni, hamda badiiy myetod masalalari o'rganiladi. Qo'shimcha shu yerga kiritiladi.

Istiqlol mafkurasining shakllanishida adabiyot nazariyasini ahamiyati katta. CHunki, istiqlolni tarannum etib yozilgan asarlarni tahlil qilish, kamchilik va yutuqlarini ajratish adabiyot nazariyasining funktsiyasi hisoblanadi. Badiiy asarlarga munosib baho byerishda jamiyat hayotini ijobiy tomonga o'zgartirishda adabiyot nazariyasining o'ziga xos roli bor.

Adabiyot nazariyasi fan sifatida shakllanishida, taraqqiy etishida jahon adabiyot nazariyasining o'z o'rni bor. Ijtimoiy badiiy tafakkurning tarkib topishi byevosita xayoliy jarayon bilan bog'liqdir.

Adabiyot nazariyasi jahon adabiyoti tajribalari bilan boyidi, taraqqiy etdi.

Adabiyot nazariyasi jamiyat badiiy madaniyatini o'stirishda, san'atkorlarning ijodiy tajribalariga, taraqqiy etgan adabiyotlar tyendyentsiyalariga asoslanadi.

Adabiyot nazariyasi qator fanlar bilan aloqadordir. U jamiyat haqidagi falsafiy fikrlarni umumlashtirgan falsafa fani bilan aloqador. CHunki har qanday badiiy asar xulosasida albatta umumlashma falsafiy fikrlarning mavjudligi ma'lum. Adabiyotda byevosita estyetik munosabatlar birinchi o'rinda turadi. SHuning uchun estyetika fani bilan aloqadordir. SHuningdyek bu fan tilshunoslik, san'atshunoslik fanlari bilan mutloq aloqador.

Ayniqsa, inson ruhiyatining nozik tomonlarini ko'rsatib byeruvchi psiHOLogiya fani, uni ilmiy o'rganish adabiyot nazariyasini yetakchi xususiyatidir. Dyemak adabiyot nazariyasi psixologiya va boshqa fanlar bila ham aloqador.

Nazariya o'zi esa tarixiy o'rganish natijasida va zamona tarixiy- pryessining saboqlari asosida maydonga kyeladi. Nazariya va tarixini bilish bilan bilan qurollanmagan tanqid o'z davrining adabi protsyessini tushinishiga, unga qo'maklanishiga qodir emas.

Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari orasida aloqa juda muhimdir.

Hozirgi zamon asarlariga baho byerishda, zamona tarixiy protsyessini tahlil etish "Adabiy tanqidning vazifasidir. O'tmish va hozirgi zamon adabiyotini o'rganishning printsip va usullarini tayin etish" "Adabiyotshunoslik myetodologiyasi" zimmasiga tushadi.

"Adabiyot tarixi" "Adabiy tanqid" va Adabiyotshunoslik myetodologiyasi" adabiyotshunoslikning tarkibiy qismi bo'lib, ularning yutuqlari asosida "Adabiyot nazariyasi" fani bunyodga kyeladi.

Adabiyot nazariyasi badiiy so'z asarlarining ijtimoiy hayotda uynagan roli, badiiy adabiyotning o'ziga xos xususiyatlari haqida badiiy ijodning turlari, badiiy asarning strukturasi va ijod protsyessining qonuniyatlari haqidagi ta'limotdir. Adabiyot nazariyasi o'tmish va hozirgi zamon tarixiy-adabiy jarayonining qonuniyatlarini o'rganadi, adabiyotni to'g'ri tushunish va rivojlantirish uchun kyarakli xulosalarni chiqaradi. Adabiyot nazariyasi adabiyotshunoslik qismlarining yutuqlari asosida yuzaga kyelish bilan birga o'z ilmiy xulosalari asosida adabiyot tarixini ham, adabiyot myetodologiyasi va adabiy jarayonni ham boyitadi.

Adabiyotshunoslik fanining yuqorida aytilgan yordamchi sohalari ham adabiyot nazariyasi fanining rivojiga munosib hissa qo'shadi. Jumladan bibliografiya (biblio-kitob, grafo yozuv - yunoncha) sohasi kitoblarining yozilgan; ko'chirilgan yoki bosib chiqqan vaqti xaqida ma'lumot byeradi. "Tyekstologiya" ham adabiyot shunoslikni muhim sohasi bo'lib, badiiy asarlarning ayol tyekstini tanlash va to'g'ri o'qish usullarini ishlab chiqadi.

YUqoridagi yordamchi sohalar ham Adabiyot nazariyasi fanining rivojiga munosib hissa qo'shadi.

Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari orasidagi uzilmas aloqa mavjud. Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari orasidagi bu uzilmas aloqaga XIX asrdayoq CHyernishyevskiy N.G. e'tibor qilgan edi. "San'at tarixi san'at nazariyasiga" asos bo'lib xizmat qiladi, kyeyin san'at nazariyasi san'at tarixining yana ham mukammalroq, yana ham to'laroq ishlanishiga yordam byeradi. Tarixiy yaxshi ishlash nazariyasining yana ham mukammallashuviga xizmat etadi. Nazariya va tarixning bu bir-biriga foydali ta'siri so'ngsiz davom etadi. Pryedmyetning tarixisiz pryedmyetning nazariyasi bo'lmaydi.1

Dyemak, adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari orasiga xitoy dyevori qo'yib qo'ymaslik kyarak"

Adabiyotshunoslik - badiiy adabiyotni, uning mohiyatini, kyelib chiqishini va ijtimoiy aloqalarini har taraflama o'rganuvchi fandir. Adabiyotshunoslik- badiiy adabiyotni, uning mohiyatini, kyelib chiqishini va ijtimoiy aloqalarini har tomonlama o'rganuvchi fandir. So'z orqali badiiy fikrlashning, spyetsifikasi (o'ziga xos

xususiyati) haqidagi, badiiy ijodning gienyezisi (nyegizi, zamini) strukturasi (tuzilishi), tarixiy-adabiyot protsyessining lokal (ma'lum joy va davrga oid) va umumiy qonunlari haqidagi bilimlar jamidir. Dyemak: badiiy adabiyotni va ijodiy jarayonning o'rganishning printsiplari va myetodlari haqidagi fan-adabiyotshunoslik fanidir. Bu fan klassikani va klassiklarining ijodini o'rganadi. Adabiyotni yaratish jarayoni byevosita adabiyotshunoslikning, shuningdyek adabiyot nazariyasining pryedmyeti sanaladi.

Adabiyotning yaratish protsyessiga adabiy mahsulot yaratishda ishtirok etgan hamma yozuvchilarning, bir-biri bilan kurashuvchi barcha idyeologik oqimlarning, adabiyot tarixidagi ularning faoliyati ham byevosita ushbu olimning pryedmyeti sifatida o'rganiladi.

Adabiyot nazariyasi mumtoz adabiyot nazariy qarashlari bilan byevosita aloqador. Bugungi kunda mumtoz adabiyotdagi nazariy qarash va adabiy tyerminlarga munosabat yana ham kuchaydi. Ayniqsa, aruz vaznini o'rganish uning nazariy tomonlariga e'tiborni qaratish kuchaydi. Mumtoz qarashlar bilan qiyoslash va umumlashtirish kuchaydi.

Hozirgi zamon adabiyot nazariyasi fani oldida qator muammolar mavjud. Bu muammolar adabiy-nazariy qarashlarni chuqur ishlab chiqish, butun taraqqiyparvar adabiy myerosni tanqidiy o'rganish, o'zlashtirish zarur. O'tmish va hozirgi zamon adiblarining adabiyot to'g'risidagi nazariy qarashlarini izchil o'rganish, ijobiy tajriba va fikrlarni zamonaviy adabiy jarayonga targ'ib etish eng asosiy adabiyot nazariyasining birinchi galdagi vazifasidir.

Istiqlol mafkurasini shakllanishida adabiyot nazariyasining roli katta bo'ldi. Asarlarni badiiy tahlil qilib, ularni baholarini byerishda adabiyot nazariyasini o'ziga xos o'rni va ahamiyati bor.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Adabiyotshunoslikning qanday tarkibiy qismlarini bilasiz?
2. Adabiyon nazariyasi adabiyotshunoslik tarkibiy qismi ekanligini qanday myetodlaysiz?
3. Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari o'rtasida qanday munosabat bor?
4. Jamiyat badiiy madaniyatini o'stirishda bu fanning ahamiyati nimada?
5. Nazariya qanday yuzaga kyeladi?
6. Adabiyotshunoslikning yordamchi sohalariga qaysilar kiradi?
7. Asosan adabiyot nazariyasi fan sifatida dyegandan boshlab o'rganiildi?
8. Ushbu fanning ahamiyati nimada?
9. Siz adabiyot nazariyasi haqida yana nimalarni bilasiz?
10. Adabiyot nazariyasi anday fanlar bilan aloqador?

MAVZU: BADIY ADABIYOTGA ILMIY-TARIXIY QARASHNING SHAKLLANISHI

R E J A

1. Nazariy maktablarni shakllanishi.
2. Mifologik maktab
3. Qiyosiy-tarixiy myetod.
4. Madaniy-tarixiy maktab.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Adabiyot nazariyasi. 2 tomlik
2. Qo'shjonov M. Ma'no va myezon. Toshkyent, 1974
3. G'.Karimov. Halq, tarix, adabiyot

TAYANCH IBORALAR

1. Maktab nima
2. Myetod haqida tushuncha.
3. Filologik maktab
4. Psixologik maktab

Badiiy adabiyotni shakllanishida, fan sifatida rivojlanishida nazariy maktab, myetod va myetodologik printsiplarni o'ziga xos ahamiyati bor. Ayniqsa bu maktablarning rivojlanishida G'arbiy Yevropa olim va nazariyotchilarining xizmatlari katta bo'ldi. Ayniqsa XIX asrda G'arbiy Yevropada nazariy qarashlar rivojlandi. Ular dastlab quyidagi maktablar asosida shakllandi, taraqqiy etdi.

Mifologik maktab. asoschilari: aka-uka Grimmlar bo'lib, ular jahon adabiyoti bir manbaadan, hind mifologiyasidan tarqalgan dyeb biladilar. A.Kun, A.N.Afanaspyev, M.Myullyer ham mifologiyani badiiy adabiyotning asosi dyeb biladilar. Butun jahon adabiyotini bir manbaadan tarqalgan dyeb qarash, ularni mifologiyadan tarqalgan dyeb bog'lab ko'yish u qadar hayotiy va badiiy haqiqatga to'g'ri kyelmaydi.

Biroq, hozirgi adabiyotning rivojlanishida mifologiyani o'ziga xos ahamiyati bor. Bugungi o'zbyek adabiyotshunosligida folpklor va mifologik unsurli ilmiy ish sifatida o'rganilmoqda. Umuman aytganda, bu maktabni ham juda katta o'rni va ahamiyati bor.

Qiyosiy-tarixiy myetod. (Komparativizm). Asoschilari: D.Dyeylop, P.Byeifyey, A.Vyeilovskiylar adabiyotni qiyosiy jihatdan o'rganishni taklif etadilar. Qiyosiy o'rganishni muhim tomonlarini ko'rsatib byeradilar. Adabiyot taraqqiyotini bir xil obrazlar, motivlar va syujetlarning ko'chib yurishidan iborat dyeb qarash u qadar to'g'ri emas. Bu esa adabiy jarayonda o'xshash obraz va syujetlarni kyeltirib chiqarishi mumkin. Har doim adabiy jarayondagi o'zgarish va tyendyentsiyalarni boshqa adabiyotlar tarixidan qidirish to'g'ri emas. Bu esa har bir adabiyotda yuz byergan motivlarni o'tmish adabiy myerosini adabiy masuli dyeb, ko'klarga ko'tarib maqtash adabiy jarayonga naf kyeltirmaydi.

Bugungi kunda bu myetodning o'z o'zni va ahamiyati bor. Chunki bugungi kunda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarda qiyosiy-tipologik o'rganishga katta e'tibor berilgan. Har bir badiiy asar qiyosiy o'rganilar ekan ularni milliy zamindan ajratib qo'yimaslik kerak. Badiiy asarni ilmiy qiyosiy-tipologik o'rganish tanlab olingan har bir asarni adabiy jarayondagi bo'y-bastini ko'rsatib beradi.

Madaniy-tarixiy maktab. Asoschilari: I.Tyen, F.I.Buyelayev, A. Papinlardir. Ularning nazariyalari shundan iboratki, har bir badiiy asarni ijtimoiy, milliy, jug'rofiy, muhit bilan bog'liqlikda o'rganishdan iborat. Ularni bu qarashlarida jon bor. Albatta har bir asarda milliylik, umuminsoniylik g'oyalari mavjud bo'ladi. Obrazlarda jug'rofiy dyetallarni obrazlar darajasiga ko'tarilishi tabiiydir. Biroq har bir katta, ayniqsa kichik hajmdagi asarlardan bu xususiyatlarni qidirish, tahlil qilish adabiy jarayon uchun ijobiylik kasb etmaydi. Irg, muhit, momiyent rolining absolyutlashtirish mutlaqo ilmiy talabga, uning rivojiga xizmat etmaydi. Ijodni tarixiy an'anaga bog'lab qo'yish, uni an'ananing mahsuli dyeb qarash sira mumkin emas. Ular adabiy ta'sir va aloqani sira tan olmaydilar. Adabiy ta'sir va aloqani inkor etish mumkin emas. Badiiy adabiyotni xalq tarixi, turmushi, psixologiyasi bilan bog'lab, konkret-tarixiy va milliy xususiyatni hisobga o'rganishni ahamiyati katta.

Biografik maktab. Asoschisi: P.O.Synt - Byov, G.Brandyeye, N.I.Storoyenko, A.TSvyeyg singarilari yozuvchi ijodini o'rganishda uning biografiyasiga bog'lab o'rganishni tavsiya etadilar.

Biografiya rolini asarni tahlil qilishda idyeallashtirish, har bir asarni tahlil qilish jarayonida biografiyani qidirish sun'iylik kasb etadi. Bu myetod har doim ham o'zini oqlamaydi.

Biroq, ayrim asarlarning avtorini aniqlashda, biografik myetodni o'ziga xos ahamiyati bor. Ayniqsa, biografik asarlarni o'rganishda bu myetod nazariyayotchilarining qarashlari o'zini oqlaydi. Psihologik maktab: Asoschilari: Myullyer, Fryeyfelps, A.Potyebnya, S.Jiradyen, V.Vunt, A.Gorifyelpdlardir. Adabiyotga ryeal borliq bilan bog'liq bo'lmagan hodisa sifatida qarash kuchaydi. Adabiyotni ramzlar yig'indisi sifatida talqin qilish kabi holatlar uchradi. To'g'ri adabiyotda ramz-simvollar mavjud, ammo butun adabiy hodisa va obrazlarni ramzlarning ko'rinishi dyeb baholash, talab etish mutlaqo noto'g'ridir. San'at asari byevosita hayot bilan aloqador bo'ladi. Ob'yektizm, idyeologi psixologik maktabni asosini tashkil etadi.

Filologik myetod. Asoschilari: Gyerman Paulp. V.Pyeryetts. Adabiy asarning asl nusxasini yoki unga yaqin matni tiklash uchun asar yozilgan sana va muallifni aniqlash bilan shug'ullanishini targ'ib etish. Bu myetod VI asrlarda qadimgi YUnonistonda dunyoga kyelgan bo'lib, XIX asrlarda katta yutuqlarga erishganligi ma'lum.

Hozirgi davrda matnshunoslik ilmiy adabiyotshunoslikning muhim, yordamchi sohalaridan bo'lib qolgan. Ayniqsa, qadimgi yozilgan badiiy asarlarning matnini aniqlashda filologik maktab asoschilarining nazariy fikrlari juda qadrlidir.

Hozirgi o'zbyek matnshunosligiga munosib hissa qo'shgan qator zahmatkash olimlarimiz bor. Porso SHamsiyev, H.Sulaymonov. I.Sultonovlar shular jumlasidandir. Bu olimlarimiz klassik adabiyot asarlarinining tyekstlarini arab grafikasidagi ko'l yozma manbalarni hozirgi o'zbyek yozuviga o'tkazish, ikki-uch xil

yoʻzilib kyelingan soʻzlarni bir xil qoida ostiga olish, imlo xatolari bilan bogʻliq murakkab masalalarni hal qilish ustida jiddiy ish olib bordilar.

Lutfiy, Navoiy, Bobur, Mashrab, Ogahiy, Munis, Muqimiy Furqat kabi klassik shoirlarning asarlarining tyekslari tayyorlanib, hozirgi davr alfavitida nashr ettirilganligi matnshunos olimlarning katta xizmati boʻldi.

Ayniqsa, matnshunos olim Hamid Sulaymonning xizmatini alohida taʼkidlab oʻtish lozim. U har qanday qarshiliklar boʻlishiga qaramay oʻzining maqsadini qaytmadi. Navoiy asarlarini oʻz vatandoshlariga qaytarilishida jonbozlik koʻrsatdi.

"Xazoyinul-maoniy" ga kiruvchi dyevonlarning tanqidiy tyekstini Hamid Sulaymonning oʻzi, "Xamsa" ga kiruvchi dostonlarning tanqidiy tyekstini Solih Mutallipov kabi olimlarimiz nashrga tayyorlaganlar.

Biroq shu bilan birgalikda klassik adabiyot asarlarini tyekstlarini nashr etish borasida hali ham baʼzi bir xatolarga yoʻl qoʻyilmoqda. Dyemak, adabiyotshunoslikning adabiyot nazariyasi, adabiyot tarixi, adabiy tankid kabi tarkibiy qismlari ham, boshqa qismlari ham muhim vazifalar bajarishga safarbar kilingan. Bu qismlar oʻzaro aloqada ish koʻrgandagina, adabiyotshunoslik tyez surʼatlar bilan rivojlanadi., hamda badiiy adabiyotning kyeng va chuqur tahlil qilish imkoniyatiga ega.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Nazariy maktab nima?
2. Qanday nazariy maktablarni bilasiz?
3. Mifologik maktab asoschilarining gʻoyalari nimadan iborat?
4. Siz ularning fikriga qoʻshilasiz-mi?
5. Qiyosiy tarixiy myetod asoschilari qanday qarashga ega?
6. Madaniy-tarixiy maktab asoschilari-chi?
7. Filologig maktab asoschilari qanday gʻoyani ilgari suradlar?
8. Tyexnologik maktab targʻibochilari kimlar?
9. YUqoridagi maktab va myetodlarning bugungi kunda qanday ahamiyati bor?
10. Bugungi kunda zamonaviy adabiyotshunoslikda qanday myetodlar bor?

MAVZU: HOZIRGI ADABIYOTSHUNOSLIKNING ASOSIY METODLARI

R E J A

1. Hozirgi adabiyotshunoslikning asosiy myetodlari
2. Psixoanalitik myetod.
3. Intuizmi myetodining o'ziga xos xususiyati.
4. Formalizm, ekzistyentsializm myetodi.
5. Strukturalizm myetodi haqida tushuncha.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Adabiyot nazariyasi 2 tomlik. 1978, 1979
2. Filosofiya lug'ati. Toshkyent 1976

TAYANCH IBORALAR:

1. Psixoanalitik myetod.
2. Intuitivizm
3. Formalizm.
4. Strukturalizm.

Psixoanalitik myetod. E.Fryeyd, I.Nyeyfyelpd, I.D.Yermonovlar adabiyotni ehtiroslarga boy bo'lgan holatlarni ko'rsatib byerish adabiyotning asosi dyeb biladilar. Badiiy adabiyotdan xuddi shunday holatlarni qidirishni targ'ib qilishdi. Badiiy adabiyotda erotik motiv va mavzularning o'rni, mye'yorini bilish zarur. Ortiqcha bunday holatlarni tasvirlash inson tarbiyaiga, insonlarning didiga adabiyotni ahloqiy-estyetik funktsiyasiga salbiy ta'sir etish mumkin.

Ayniqsa, o'zbyek adabiyotida bunday holatlarni mye'yoriy tasvirlanishi talab etiladi. Xalqimizning milliy, diniy xususiyatlari ham sira bunday holatlarga to'g'ri kyelmaydi.

Intuitivizm - filosofiyada idyealistik oqim bo'lib, bu oqim impyerializm davridagi burjua filosofiyasida katta ta'sirga ega bo'ldi. Etikada 20-asrdagi burjua etikasining yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu yo'nalish etikadagi hozirgi zamon formalizmiga asos soldi. U dastlab Angliyada, 50-yillarda AQSH da tarqaldi. A.Byergyeon, B.Krocha, YU.UAyxenvalpd, A.M.Yevlakovlar kabi olimlarr hayotni tiyran, sinchiklab - intuitsiyaga xos o'rganish bu myetodning asosini tashkil etishini ta'kidlashgan.

YA'ni intuitsiya - (lot.-sinchiklab qarash) avval mantiqiy muhokama qilmasdan, haqiqatni byevosita payqash qobiliyati Marksdan ilgari filosofiyada intuitsiya biluvchilik faoliyatining alohida formasi dyeb qaralgan.

Masalan, SHarq filosofiyasida Intuitsiyani payg'ambarlarga xos bo'lgan maxsus bilim usuli sifatida talqin etilib, u ilg'or mutaffakirlar Farobiy, Byeruniylar tomonidan tanqid qilingan. Intuitsiyaga haqiqatni ochishning birdan-bir va yagona yo'li dyeb qarash mumkin.

Badiiy ijodni ongsiz jarayon dyeb bilish, ushbu myetod asoschilarining asosiy printsiplari bo'ldi. Ijodda onglilikni, tafakkur va tajribaning rolini inkor etadi. Ijod

jarayonini o'rganish, bugungi kundagi adabiyotshunoslikning asosiy myetodi sanalgan.

Formalizm myetodi.

G.Zampyer, A.Rigallarning formalizmga qo'shgan hissalarini katta. bordir. Formalizm o'z nomi bilan badiiy adabiyotni o'rganishda faqat formaga e'tibor byeradi. Badiiy asarni o'rganishda ayrim ramziy obrazlarni izohlash bilan chyeklanadi. Formalistlar har qanday nazariy kriteriyalarni inkor etadilar. Qo'pincha ular asarning yechimini analiz qilish, tasvir vositalarini ta'kidlash, ta'riflash bilan chyeklanadilar.

Strukturalizm yaqinda kyelib chiqqan ijodiy myetod bo'lib, ular badiiy asarning strukturasini undagi tovushlar tarkibi, miqdori, joylashish o'rni, tartibi bilan mashg'ul bo'ladilar.

Strukturalizm ma'lum darajada adabiyotning ayrim qonuniyatlarini ochib byeradi. Strukturalizmning asosiy yetakchilari R.Bart, TS.Psodyerov, R.YAkobson, YU.Lotmonlar bu myetodning qator ijobiy xususiyatlarini ko'rsatib byerishgan. Strukturalizm formalizmning tyexnika va kibiynyetikaga oid hozirgi kirinishi ekanligi e'tirof etishgan.

Ilmiy tushunchalar va badiiy vositalarni matyematik vositalar bilan aniq sistyemalashtirishga urinishi zarurligi bugungi adabiyotshunoslik fanining ehtiyojiga aylanib bormoqda. Fan tyehnika taraqqiyotini hozirgi bosqichda adabiyotshunoslikning ayrim masalalarini tadqiqi qilishda komppyyuter hamda matyematik vositalar imkoniyatlaridan foydalanish va uni amalga oshirish ushbu myetodni asosiy funktsyaisi hisoblanadi. Bu myetodning adabiyotshunoslik fanini taraqqiy etishida xizmatlari katta.

SHunday qilib, badiiy adabiyotning rivojida yuqoridagi myetodlarning o'z o'rni bor.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Psixoanalitik myetod nima?
2. Uni badiiy asar tahlilidagi o'rni qanday?
3. Intuitivsum myetodi qanday paydo bo'lgan?
 1. Bu myetodning yetakchi xususiyati nimada?
 2. Formamum myetodi qanday myetod sanaladi?
 3. Strukturalizm myetodi asoschilari kimlar?
 4. Ular qanday g'oyani ilgari suradilar?
 5. Zamonaviy adabiyotshunoslikda eng yetakchi myetod qaysi?
 6. Strukturalizm myetodi nima uchun bugungi kunda e'tibor kuchaydi.
 7. Ushbu myetodlar haqidagi sizning fikringiz qanday?

MAVZU: SHARQ MAMLAKATLARIDA ADABIY-TARIXIY QARASHLAR, NAZARIY FIKRLARNING RIVOJLANISHI

R E J A

1. SHarqda adabiy estyetik fikrning paydo bo'lishi
2. Qadimgi Xitoydagi estyetik qarash.
3. Markaziy Osiyo va O'zbyekistonda adabiy-tanqidiy tafakkurning paydo bo'lishi.
4. A.Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlari.

San'atda tarbiyaviy ahamiyatning borligi san'at va san'atkorning oldiga talablar qo'yadi. Bu talablar esa mazmun va shakl birligi, mazmun boyligi va g'oyaviy masalalarning qo'yilishidan iborat. Ijodda badiiy fantaziyaning roliga alohida e'tibor byerilgan. Qadimgi Hind estyetikasida dramaturgiyaning nazariy masalalariga alohida e'tibor byerilgan. Qadimgi Xitoy estyetikasi. Qadimgi Hitoyda - Konfutsiychilik g'oyaviy oqimi mavjud edi. Buning asoschisi Konfutsiy edi. U eramizdan oldingi 551-479 yillarda yashab ijod etdi. Konfutsiyning fikricha, inson taqdirini osmon byelgilaydi. Odamlarni ikki guruhga; baland va past odamlarga ajratib qo'yadi. Buni o'zlashtirishni iloxi yo'q dyeb baholaydi. Dyemak, adabiyot badiiy asarni in'ikosi ekan xuddi shu xususiyatni adabiyotda mavjudligi ham ta'kidlanadi.

Ularning fikricha, adabiyotga idyealistik estyetika nuqtai-nazaridan qaralishi tufayli san'atga byefoyda ermak sifatida qarashgan. G'o'zallikning ma'rifiy, tarbiyaviy va estyetik rolini inkor etadilar. Biroq adabiyotning haqqoniyligi, mahorati masalalasiga alohida e'tibor byerishgan. Markaziy Osiyo va O'zbyekistonda adabiy-tanqidiy tafakkurning paydo bo'lishi. Abu Ali Ibn Sino, Abdulla Ibn Muslim Dinovariy, Zamaxshariy, YUsof Sakkokiy risolalarida shye'riyat qonunlariga. jumladan aruz nazariyasiga oid qator nazariyalar yaratadilar. YUsof Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Jurjoniyning "Asror ul balog'a" (ilmiy bayonda mazmun va shakl birligi xususida fikr yuritiladi).

"- Eng yaxshi ma'noni o'z tabiati va o'z ixtiyoriga qo'y" - dyeb yuritiladi.

YUsof Xos Hojib badiiy so'z va san'atkorning roliga yuksak baho byeradi. "Ko'p so'zidan foyda ko'rmaysan, ko'p so'zni so'zlama, oz so'zla"- dyeb ixchamlikka chaqiradi. Ayniqsa, Mir Alishyer Navoiy o'zining ilmiy asarlari va ilmiy- izchil qarashlari bilan adabiyot masalalariga kyeng to'xtalgan. Navoiy adabiyotni jamiyatdagi rolini ta'kidlaydi. "Mahbub-ul qulub" asarida shoirlarning nomini ehtirom bilan tilga oladi. Fikriy sayozlik, badiiy xomlikka qarshi kurashadi. Ayniqsa, Navoiy to'g'ri so'zlashni, ularni byezamasdan aytishni talab qiladi. San'atkordan muhim muammolarni ko'rsatib byerishni talab etadi. Voqyealarni hissiz aks ettirishni kyechirmaydi. Uning fikricha san'atkor borliqni tasvirlabgina qolmay, unga o'z mushohadalarini ham qo'shib byerishini talab etadi. Navoiy o'zining salaflarining ijodiga tanqidiy munosabatda bo'ldi. Mazmun va shakl birligi masalasiga alohida e'tibor byeradi. SHaklning mukammalligi asarning badiiy qimmatini oshirishiga e'tiborni qaratadi.

Nazmda ham asl anga moniy durur.

Bo'lsin aning surati har nyedurur

Nazmki ma'ni anga marg'ub emas,

Axli maoniy qoshida xub emas.

Navoiy xalq tilining xuquqlari, rivoji uchun kurashdi. U tilni tafakkurni ifodalashdagi yagona aloqa vositasi dyeb biladi. So'zni gavharga, ongni dyengizga, san'atkorni g'ovvosga o'xshatadi. Navoiy tilni kyelib chiqishini payg'ambarga bog'laydi. SHye'riy san'atni prozadan ustun qo'yadi. Satirani munosib baholasa ham, satirada aniq shaxslar ko'rsatilishi mumkin emas dyeydi.

SHunday qilib O'rta Osiyoda shu tartibda adabiy tanqidning kurtaklari paydo bo'ldi.

Qo'shimcha

A.Navoiyning "Hayratul-abror" dostonida nazmning xususiyatlari haqida gapirilar ekan, badiiy so'zning kishilarga ta'sir kuchi g'oyat katta ekanligini alohida ta'kidlab o'tgan. Badiiy so'z hayot haqiqatini, katta mazmunini ifodalasa, hatto toshni ham suv yanglig' eritishi, ya'ni eshonlarga juda kuchli ta'sir o'tkazishi mumkin, dyegan ma'nosini ifodalab yozadi. So'zning ta'siri, uning qudratiga alohida baho byeradi.

Nuqta su(v) yanglig' eritur josim

Topsa haqiqat o'tidin chasini

Navoiyning "Myezon-ul avzon" "Hayratul-abror" asarlarida so'z va uning qo'drati haqida alohida ma'lumot byeriladi. Boburning "Muxtasar" risolasida, uning "Boburnoma" asarida dastlabki adabiy-tanqidiy qarashlar o'z ifodasini topgan.

SHuningdyek A.Navoiy "Majolisun-nafois" tazkirasini birinchi marta 1491 yilda tuzdi. Bu tazkirasida XV asrdagi adabiy hayot manzarasini tasvirlaydi. A.Navoiy 459 shoirning zikr etishi XV asrda poeziya bilan shug'ullanuvchi kishilar xiyla ko'payganini ko'rsatadi. Navoiy badiiy so'z san'atining "Tarbiyaviy rolga yuksak baho byergan. YOzuvchilarning xulq atvoriga ham katta e'tibor byeradi. Masalan, Mavlono Sohib Balxiy ta'magir bo'lib, fozillar oldida obru-e'tibori yo'q edi. So'zning buyukligi haqida o'zining ilmiy qarashlarini bildiradi.

Jumladan, "Myezon-ul avzon"da Fyeruzning bir-biriga yaqin vazn turkumlari bo'lib, bu turkumlar bahr dyeb yuritilishi, bahrlar baytdagi ruknlarning miqdori bilan birga aytiladi. Masalan, ramali murabba turt ruknli ramal, ramali musaddas - olti ruknli ramal, ramali musamman-sakkiz ruknli ramal va boshqalar hakida fikr yuritiladi. SHunday qilib A.Navoiy ushbu asari bilan o'zbyek adabiyotshunosligiga munosib hissa qo'shdi. SHarq mamlakatlaridagi adabiy tanqidiy qarashlar shu asosda shakllandi.

NAZORAT SAVOLLARI

1. SHarq mamlakatlarida adabiy tanqidiy qarashlar qanday shaklda bo'lgan?
2. SHarqda qachondan boshlab bu soha rivojlandi?
3. Uning asoschilaridan kimlarni bilasiz?
4. Eng siz uchun qadrliroq bo'lgan qarash qaysi?
5. Qadimgi Xitoydagi estyetik qarash qanday edi?
6. Markaziy Osiyo va O'zbyekiston adabiy-tanqidiy tafakkur qanday taraqqiy etdi?
7. A.Navoiy va uning zamondoshlarining adabiy tanqidiy qarashlariga unosabatingiz qanday?
8. Navoiyning aruz shye'riy sistyemasiga oid qanday kitobni bilasiz?
9. Jahon adabiy-tanqidchiligiida sharq tafakkur tarixida qanday o'rni bor?
10. Siz yana qanday adabiy-tanqidiy qarashlarini bilasiz?

MAVZU: BADIY ADABIYOTNING SPYETSIFIK XUSUSIYATI

R E J A

1. Adabiyotning spyetsifikasi adabiyot nazariyasining muhim masalasi ekanligi.
2. Badiylik adabiyotning spyetsifik xususiyati ekanligi
3. Obrazlilik adabiyotning yetakchi spyetsifikasidir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. X.Abdurahmonov. O'zbyek satirasi
2. T.Boboyev. Adabiyotshunoslikka kirish kursidan o'quv myetodik qo'llanma
3. Adabiyot nazariyasi 1 tom
4. I.Sulton. Adabiyot nazariyasi,
5. Adabiyotshunoslik tyerminlarining ruscha-o'zbyekcha izoxli lug'ati.

TAYANCH IBORALAR

1. Spyetsifika
2. Obrazlilik
3. Ommaboplik
4. Badiylik

Adabiyotning spyetsifikasi adabiyotshunoslik va adabiyot nazariyasining eng muhim murakkab masalasidir. U adabiyotshunoslik va adabiyot nazariyasiga oid turli asarlarda turlicha yoritiladi. Ba'zilar qiralar kyeng, ba'zilar esa juda tor ma'noda talqin etiladi. Ammo bu asarlarning hammasida adabiyotning spyetsifikasiga doir masalalar doirasi tilga olinadi.

Adabiyotning spyetsifikasi munosabati bilan tilga olinadigan xususiyatlarning eng birinchisi - insonshunoslikdir. Har bir badiiy asarni o'qigandan kyeyin zyehtimizda asarda tasvir etilgan kishilarning obrazi qoladi. A.Navoiy dostonlarini o'qib Farhod, SHirin, Layli, Majnun, Iskandar, Bahrom obrazlarini eslab qolamiz. G'ofir, Jamila, Onyegin, Otabyek, Kumush, Ra'no, Anvar, Yo'lchi, Gamlyet, Lir, YAgO, Otyellolarga o'xshash ko'p kishilarning tasviri bizning ongimizda badiiy adabiyot o'qishning dastlabki va eng natijasi bo'lib saqlanadi.

YOzuvchi har bir davr va konkryet tarixiy sharoitning mahsuloti bo'lgan insonni tyekshiradi, uning ruhiy holatlariga kiradi. ichki dunyosi haqida bizga aniq va ravshan tasavvur byeradi. Bu vazifani badiiy adabiyot obraz yaratish yo'li bilan bajaradi. Obraz - insonning ozmi ko'pmi batafsil tasviri bo'lib, u hayotdagi odamning jo'n nusxasi emas, balki yozuvchining ma'lum davrda va sharoitda yashovchi inson haqidagi tasavvurining ifodasidir. Badiiy adabiyotda tasvir etilgan inson obrazi umumlashtiruvchi kuchga ega. Unda ma'lum davr va muhit kishisining eng muhim va xarakterli xususiyatlari mujassamlashgan. SHu sababli obrazlilik badiiy adabiyotning eng muhim xususiyatlaridan biridir.

YOzuvchi badiiy adabiyot inson obrazini va hayot manzarasini eng muhim xaraktyeri xususiyatlarini tasvirlab byerish uchun to'qimaga murojaat qiladi. Badiiy adabiyotning mazmuni hayotdagi hodisalarning jo'n nusxasi emas, balki hayotiy hodisalarga suyanib, ularni sotsial va estyetik idyeal nuqtai nazaridan baholab turib, san'atkorning fantaziyasi vositasi bilan yangidan yaratilgan, to'qib chiqarilgan hayot manzarasidir. Har bir yangi asar yozuvchi xayolida hayotiy tasavvurlardan paydo

bo'ladi. Badiiy to'qima yozuvchiga hayotni tasodifiy narsalardan tozalab, uning mohiyati haqida eng to'g'ri tasavvur byerishga qo'maklashadi. Hayotiy matyeriallarni bunday tozalash, hayotiy hodisalarni, tasodiflarni emas, qonuniyatlarni badiiy tasvirlashga intilish, tipiklashtirish dyeyiladi. Hayotning tipiklashgan tasviri hayot haqida eng chukur eng to'g'ri tasavvur byeradi.

Nihoyat, badiiy adabiyotning yana bir spyetsifik xususiyati - unda so'zning alohida ahamiyatga egaligidir. Hayot haqidagi tasavvurlarni rassom bo'yoq va chiziqlar, kompozitor tovushlarning uzun-qisqaligi, past-balandligi, raqqosa harakatlar orqali ifoda etilgani sababli so'z badiiy adabiyotning asosiy matyeriali hisoblanadi. SHunday qilib inson shunoslik, obrazlilik, to'qimaning muhimligi, tasvirning tipiklashganligi va so'zning alohida roli badiiy adabiyot spyetsifikasining juda muhim ma'lumotlaridir. Lyekin bu sharoitlarni hisobga olish bilan adabiyotning spyetsifikasini tushunish vazifasi to'la ado etilgan bo'lmaydi. Nyegaki, ularning hammasi adabiyotning shakliga, ya'ni hayotiy in'ikos etishning usullariga oiddir, vaholanki adabiyotning spyetsifikasi faqat hayotni in'ikos ettirishning shakllari problyemasi emas, Byelinskiy adabiyotning xususiyatlarini gapirganda undagi badiylik bilan birga yana 2 jihatni qayd etgani sira tasodifiy emas. Bularning biri ommaviylik, ya'ni jamiyatning fikrini bir markazga to'plash va yana jamiyatga qaytarib byerish: ikkinchi adabiyot asarlarni butun xalq tomonidan emas, balki shu xalq ruhini ifoda etishga qodir konkryet shaxslar tomonidan yaratilishidir. Buyuk nazariyachi adabiyotning uchinchi xususiyati-badiylik ekani haqida gapiradi.

Adabiyot spyetsifikasini to'g'ri va to'la tushunish uchun Byelinskiyning ana shu ta'rifiga qaytish kyerak, chunki unda adabiyot spyetsifikasi uch tomonlama ochib byeriladi: adabiyot o'z vazifalari mazmuni shakli jihatidan spyetsifik xususiyatlarga egadir. Bu spyetsifik xususiyatlarning jami adabiyotning jamiyat hayotidagi rolini ta'min etadi. Adabiyot spyetsifikasini ana shu uch tomondan ko'zdan kyechirish orqaligina badiiy so'z san'atining spyetsifikasi haqida to'la va to'g'ri tasavvur hosil qilish mumkin. avvaldan shuni qayd etish kyerakki biz Byelinskiyning "adabiyotning spyetsifikasi - badiylikdir", - dyegan fikriga suyanamiz. Ko'pincha adabiyotshunoslar "adabiyotning spyetsifikasi obrazlilikdir", - dyeb hisoblaydilar. Bu tor talqindir, chunki obrazlilik umumiy inson tafakkurining xususiyatidir. Badiylik obrazlilikdan kyengroqdir. Badiylik - san'atning hamma turlarini shu jumladan adabiyotning eng muhim spyetsifik xususiyatidir. Badiylik tushunchasiga obrazlilik kiradi, lyekin badiylik faqatgina obrazlilikdan iborat emas. Adabiyotni badiiy qilgan narsa faqat obrazlilik bo'lmay, balki uning vazifalari mazmuni va shakliga taaluqli ko'pgina xususiyatlardir.

II. BADIY OBRAZ

Badiiy adabiyot ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, uning boshqa turlaridan farqi shundaki, adabiyot hayotni obrazlar vositasida aks ettiradi. Obrazlilik adabiyotning san'at sifatidagi xususiyatidir. Obrazlilik - jonli manzaralar yordamida hayotni ta'sirli qilib tasvirlashdir. Adabiyot hayotni obrazli qilib tasvirlash uchun obrazlardan foydalanadi. Adabiyotni adabiyot qiladigan obraz. Obraz - hayotni badiiy ifodalash vositasi. Obrazda borliqning butun xususiyatlari yetakchi tomonlari yorqin tasvirlangan. Obraz hayot haqida to'g'ri ma'lumot byeradi. Obraz bo'lishi uchun quyidagi shartlar bor.

1. Jonlilik.

Jonli qilib tasvirlangan narsa ta'sirli bo'lsagina, obrazli bo'ladi.

2. Jonli qilib tasvirlangan narsaga yozuvchining orzu-armonlari qo'shilsagina yanada ta'sirli bo'ladi.

3. Narsa va hodisalar ma'lum bir maqsad bilan tasvirlanishi kyerak.

Badiiy obraz esa hayotdagi voqyealar, odamlarning nusxasi emas, balki umumlashtirgan qo'rinishi hisoblanadi.

Obraz – jonli ta'sirli qilib tasvirlangan umumlashtirilgan bo'lishi kyerak. SHuning uchun ham hyech qanday obrazni hayotga solishtirib bo'lmaydi. Obraz hayotdagi nusxalardan mukammalroq bo'ladi. "Obraz" atamasi 2 ma'noda tushuniladi. Tor ma'noda asardagi obrazlarni tushunish mumkin. Kyeng ma'noda yuqorida bayon etilgan 3 ta shartga binoan tasvirlangan narsalarni tushunamiz. Masalan, CH.Aytmatovning "Birinchi muallim" asarida odamlar Dumanni quvishadi Duman bir qo'raga kirib, ko'raning o'rtasidagi tyerakni chopa boshlaydi. Odamlar bir zum to'xtashadi. Asardagi tyerak obraz qilib olingan. Tyerak - eski zamon timsoli. SHu ma'noda obrazni quyidagi tiplarga ajratish mumkin:

1. Inson obrazi.

2. Narsa va pryedmyetlar obrazi.

3. Tabiat obrazi.

4. So'z obrazi yoki obrazli so'zlar

Obrazli so'zlarga misol: Bu gapni eshitib kampirning tarvuzi qo'ltig'idan tushib kyetdi. Obraz turlari ichida inson obrazi yetakchi o'rin tutadi. Qolgan 4 turi yozuvchiga inson obrazini to'laroq aks ettirishga yordam byeradi. CHunki adabiyot - insonshunoslik. Lyekin adabiy asarda inson tasvirlanmagan joylar ham bor. U holda obrazning boshqa turlari tasvirlanishi mumkin. Inson tasvirlanmagan asarlarda insonlik nuqtai nazari bo'ladi. Masalan, Oybyekning "Na'matak" shye'rida na'matak obrazi orqali o'zining orzu-armonlarini tasvirlagan inson obrazi bor. Narsa va hodisalar 2 xil tasvirlanishi mumkin. Masalan CH.Aytmatovning "Alvido Gulsara" asarida Tanaboy oti o'layotsa - u bilan yonma-yon o'tirib, u bilan o'tgan hayotini eslaydi. YOKi masallarda ham inson obrazi bor. Obrazda ko'plab hodisalarning yetakchi xususiyati umumlashtiriladi. "Qutlug' qon" dagi Yo'lchi obrazida millionlab batarak dyehkonlarning taqdiri mujassamlashgan. Yo'lchi umumlashmalik bilan bir qatorda byetakror, hyech kinga o'xshamaydigan obraz. SHuning uchun bu obraz adabiyotda byebaho hisoblanadi. Birgina odam ham obraz uchun asos bo'lishi mumkin. Bunday obrazga namuna bo'lgan insonlarni prototip dyeyiladi. Prototipga ham tasvirda bir narsalar yopishtiriladi

Obrazning ijodiy myetodga ko'ra turi:

1. Mifologik obraz. Bular ilohiylashtirilgan obrazlar bo'lib, eng qadimgi asarlarda uchraydi. Bunday insonlar g'ayriinsoniy qudratga ega bo'ladi. "Avyesto" va "SHoxnoma" dagi dyev, axramanlar ...

2. Romantik obraz. Bular idyeallashtirilgan obrazlar bo'lib, yaxshilik bilan yomonlik mujassamlangan bo'ladi. Masalan, Farhod va SHirindagi Myehinbonu, Lyermonovning "Dyemon" poemasidagi Dyemon va x.k.

3. Romantik obraz. Ryeal hayotdagi odamlar sinf, guruhlarining xususyaitini o'zida jamlangan bo'ladi. Masalan, "Qutlug' qon" dagi Mirzakarimboy va Yo'lchi.

4. Xayoliy fantastik obrazlar. (Tarixda xalq tomonidan to'qilgan obrazlar). Go'ro'g'li, Alpomish Xayoliy fantastik obrazlarga Byelyayevning "Odam amfibiya" asaridagi Ixtiandr obrazi.

5. Afsonaviy obrazlar. Tarixiy zaminda xalq tomonidan to'qilgan obrazlar: Go'ro'g'li, Alpomish.

6. Ramziy obrazlar. G'.G'ulomning

Tong yaqin, tong yaqin oppoq tong yaqin dyeyish bilan yaxshi kunlar kyelishiga ishora kilyapti.

7. Hajviy-satirik obrazlar. Masalan, S.Ahmadning "Ufq" trilogiyasidagi Inoyat oqsoqol.

8. Mubolag'ali obrazlar. bular bo'rttirilgan bo'ladi. Masalan: A.Qodiriyning Kalvak Maxsum obrazi, Alpomish obrazi. Alpomishga 90 ta molning tyerisidan kovush tikilgan.

9. Grotyeskli obrazlar aqlga sig'maydigan darajada tasvirlanadi. MASALAN Gulivyer obrazi. U liliputlarni cho'ntagiga solib qo'yadi.

10. Majoziy (allyegorik) obrazlar - tushunchalar, hayvonlar pryedmyetlar inson o'rnida kyelib, insonni tasvirdaydi. Bunday obrazlar masallarda bo'ladi. Masalan, YUusuf Xos Xojibning "Qutadg'u bilik" asarida O'zg'urmish sabr-qanoat timsoli, Oyto'ldi - mol-mulk, davlat timsoli. Hamzaning Jahon sarmoyasining oxirgi kuni", A.Ibrohimning "CHakana savdo" asarlarida shunday obrazlar bor. Adabiyotning obraz yaratish quroli - so'z, til. Til obraz yaratishda byeqiyos imkoniyatlarga ega, so'z vositasida har qanday holatni ifoda etish mumkin. Badiiy til - obrazli til. SHuning bilan u adabiy tildan farq qiladi. Obraz yaratishda yozuvchi tildagi tayyor obraz yaratish ryesurslaridan foydalanadi.

1. Maqol va matallardan

2. Frazyeologik iboralardan

3. Omonim, sinonim, antonimlardan

4. Arxaizmlardan

5. Diallyektalizmlardan

6. Varvarizmlardan

7. Jargonizmlardan

8. Bulgarizmlardan

9. Nyeologizmlardan

Adabiyotning umuman aytganda spyetsifik xususiyatiga quyidagilarni qo'shimcha qilish mumkin. Uning imkoniyati kyengligi, ommabopligi, zamonaviyligi va hozirjavobligidan iboratdir.

SHunday qilib, adabiyotning yuqoridagi spyetsifik xususiyati uning asosiy xususiyatini byelgilovchi omillardir.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Spyetsifik dyeganda nimani tushunasiz?

2. Adabiyotning spyetsifik xususiyati nima?

3. Badiiylik adabiyotning spyetsifik xususiyati dyeganini qanday tushunasiz?

4. Obrazlilik nima?

5. Kyeng ma'noda obrazlilikni qanday tushunasiz?
6. Ommaboplik nima?
7. Adabiyot ommabop bo'lishi shartmi?
8. Adabiyotni imkoniyati kyengligini qanday tushunasiz?
9. Adabiyot so'z san'ati dyeganda nimani tushunasiz?
10. Adabiyotning qanday spyetsifik xususiyati bor?

MAVZU: BADIY ADABIYOTDA MILLIYLIK VA UMUMINSONIYLIK

R E J A

1. Adabiyotda milliylik tushunchasi.
2. Milliylikni ifodalovchi vositalar.
3. Umuminsoniylik haqida ma'lumot
4. Umuminsoniylik milliylikka nisbatan kyeng tushuncha ekanligi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Adabiyot nazariyasi. Ikki tomlik. 1978, 1979 yillar
2. I.Sulton Adabiyot nazariyasi. T. 1980 yil
3. M.Qo'shjonov Abdulla Qaxxor maxorati. Toshkyent 1989 yil

TAYANCH IBORALAR

1. Milliylik. 2. Umuminsoniylik 3. Asar tili. 4. Milliy xarakter

Badiiy adabiyotning milliyligi quyidagilarda aks etadi:

1. Asar tili va tasvir vositalarida.
2. Asarda aks ettirilgan milliy tafakkurda
3. Badiiy asarlarda aks etgan jug'rofiy muhit, tabiiy sharoit bilan bog'liq xususiyatlarda.
4. Badiiy asarda aks etgan sotsial iqtisodiy sharoit, xalqning xo'jalik mashg'uloti va u bilan bog'liq xususiyatlarda.
5. Badiiy asarda aks etgan xalqning turmushi, urf odatlari, ko'nikmalari va shular ta'sirida shakllangan xususiyatlarda.
6. Asarda aks etgan xalq hayotining muammolarida.
7. Milliy xarakter va psixologiyada

Har bir yozuvchi ma'lum davr ma'lum kasb vakili bo'lishdan tashqari, ma'lum millat vakili hamdir. U muayyan jug'rofiya, sotsial iqtisodiy hamda milliy muxitda yashab ijod qiladi. Uning tasavvurlari, ko'nikmalari, xarakterida ana shu sharoit o'z aksini topadi. Mana shu xususiyatlar yozuvchining asarlariga ham, ijodiga ham milliy o'ziga xoslik bag'ishlaydi. Mana shu faktorlar adabiyotning milliy xususiyatlarni kyeltirib, chiqaradi.

Badiiy asarlarda xalqning butun adabiyotida o'sha xalq yashaydigan tabiiy shairot va jug'rofiy muhit aks etadi: o'sha xalq yashaydigan joyning o'simliklari, hayvonot dunyosi va boshqa ba'zi xususiyatlari o'z aksini topadi. Paxta kabi oppoq

dyeyish fakat paxta o'sadigan o'lkalar uchungina xos bo'lsa. SHotlandlarda yuzning oqligi paxtaga qiyoslab ta'riflangan.

Bizda oy yuzli dyemak maqto'v sanalsa, go'zallik byelgisi bo'lsa: Yevropada ayol yuzini oyga uxshatish go'zallik byelgisi bo'la olmaydi.

Ularda cho'ziroq yuz ya'ni bizda ot yuzli dyegan ma'nodagi yuz go'zallik bo'lib, go'zallik mye'yoriy Afrotida bilan qiyoslashda aniqlangan.

Adabiyotning milliy xususiyati jug'rofiy sharoit o'simliklar va hayvonlar dunyosi xalqning mashg'uloti turmush sharoitlari bilan bog'lik bo'ladi.

Kuzda plan to'lganda

To'y qo'shilar to'yingga.

Bunday motiv va uning asosida tug'ilgan poeziya faqat o'zbyeklardagina bo'lishi mumkin xolos.

SHu bilan birgalikda badiiy adabiyotda xalqning dardu xasrati orzu armonlari kurash va intilishlari ham o'z ifodasini topadi. Masalan: "Erk" qissasidagi inson erki xotin-qizlarning erki masalalari o'zbyek halqi hayoti uchun muhimdir. Biroq bu masalalar ruslar va boshqa Yevropa xalqlari uchun unchalik muhim bo'lmasligi mumkin. SHu boiskim bizda jiddiy qiziqish va shov-shuvlarga sabab bo'lgan ushbu qissa rus kitobxoni uchun kiziqarli bo'lmasligi turgan gap.

Adabiyotda xalqning turmush tarzi urf-odatlar ham aks etadi. Masalan "Utgan kunlar" romanidagi Kumushning to'yi.

Qahramonlar taqdiri ham urf-odatlar bilan bog'liq bo'ladi. Ana shu urf odatlar va marosimlar xalqning hayoti myehnati va kurashi jarayonida kyechedi. Qahramon ham ana shularga bog'lik bo'ladi ana shu odat va ko'nikmalarga ma'lum darajada rioya qiladi. Pyersonajlar xarakterida ham xalqning turmush tarzi urf odatlari ko'nikmalari aks etadi. M.SHoloxovning "Ochilgan qo'rik" romanida bosh sahifalardayoq SHchukarp buva Pityerdan kyelgan Davidovni iltifotsizlik bilan kutib oladi: "Myehmon tishlari kolmabdiku o'zlarining" - dyeydi chol unga. Bunday byetgachoparlik va ochiqqo'ngillik faqatgina ruslar milliy xarakteri uchun xosdir.

YOzuvchi ataylab milliy dyetallarni qidirib yurmaydi. Ular asarda tasvirlanayotgan hayot matyeriali bilan birgalikda yozuvchi tafakkuri orqali asarga o'z-o'ziga kirib kyeladi. Milliylik, dye' yozgan edi V.G.Byelinskiy, "YOzuvchining xizmati emas balki ijodning shoir tomonidan uncha zur byerishni talab qilmaydigan zaruriy shartidir. SHuning uchun ham asar badiiy jixatdan kanchalik yuksak bo'lsa u shunchalar milliydir, ham va ulug' san'atkorni milliyliги uchun maqtash ulug' astronomni o'z hisob kitoblaridagi karra jadvalida adao'maganligi uchun maqtashday gap... Milliylik shoirni ulug' kilmaydi balki buyuk talant shoirni millyi kiladi.... agarda asar badiiy bo'lsa. u uz-uzidan milliy buladi" (V.G.Byelinskiy Poln sbor. soch. t.V s.317) N.V.Gogolp ham milliylik tugrisida gapirib, "Milliylik sarafani (ayollar kiyimi) -p.r. (tasvirlashda emas)"-dyeydi. SHunday ekan milliylik xalqning ruxiy olamini chukur tasvirlashdadir. Xalq ruhini, psixologiyasini, milliy xarakterini ochish milliylikning muhim xususiyatidir. Biroq milliy xarakter qotib qolgan narsa emas. U sharoit o'zgarishi bilan uzgarib rivojlanib, takomillashib boradi. SHuning

uchun bir davrini tasvirlovchi asar qahramonlari xaraktyeri milliy xususiyatlari uchun ham to'la muvofiq kelyomasligi mumkin.

SHu bilan birgalikda bir davr san'atkori asaridagi milliy xarakterlar boshka davr san'atkori asarida tasvirlangan milliy xarakter bilan bir xil bo'lmasligi ham tabiiydir. Xarakterda faqat milliy xususiyatlarga emas, shu bilan birga sotsial-sinfi, individual xususiyatlar ham aks etadi. Yulchi bilan tog'asi Mirzakarimboydagi qarindosh-urug'lik, myehmondo'stlik xususiyatlar xarakterlarning milliylikni byelgilasada, xuddi shu milliy xarakter xususiyatlarida sinfiy qirralar aniq namoyon bo'ladi.

Oldinlari adabiyotning milliylik faqat tildagina namoyon bo'ladi dyeb hisoblanardi. SHunday tushunadigan bo'lsak, tarjima adabiyotning milliy xususiyati butunlay yuqolib kyetadi. Vaholanki, milliylik faqat tildagina namoyon bo'lmasdan, asarning butun qo'rilishida, ruxida namoyon bo'ladi. Tarjimada tilning tashqi qobig'i yuqolgani bilan tilning obrazli kashtasi yuqolmaydi., dyemak tarjimada milliylikni boshqa ko'pgina xususiyatlari qoladi. SHuning uchun ham rus tilida ijod qiladigan o'zbyek yozuvchilari asarlari ham o'zining milliylikni yo'qotmaydi. O'zbyek yozuvchisi rus tilida yozgan vaqtda ham u o'zbyekcha fikrlaydi, uning tafakkuri va qarashlari nigohida xalq turmushi va hayotining milliy dyetallari ishtirok etadi. T.Pulatov aytadiki myen garchi rus tilida yozsamda, o'zbyekcha fikrlayman miyamda o'zbyekcha fikrlar ruschaga aylanadi va ruscha libos ola boshlaydi.

Milliylik turli xalqlar adabiyotlar o'rtasida to'siq emas balki adabiyotlarning yashash tarzidir. Umuminsoniy muammolar har bir xalq adabiyotida takrorlanmas uziga xos milliy xususiyatlarda namoyon buladi. Adabiyot va san'atning milliylik umuminsoniy moxiyatga egadir.

Umuminsoniylik milliylikning mohiyatidir, milliylik esa umuminsoniylikning namoyon bo'lishidir. Nihoyat, adabiyotning umuminsoniylik milliy hususiyatlarini yo'qolib borishi hisobiga emas, balki uning rivojlanishi, takomillashuvi o'z mohiyatini chuqurrok yuzaga chiqarish hisobiga yuz byeradi.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Milliylik dyegandi nimani tushunasiz?
2. Milliylik nimalarda namoyon bo'ladi?
3. Milliy xarakter va milliy psixologiya dyeganda nimani tushunasiz?
4. Siz o'qigan badiiy asarda bu muammo qay tarzda namoyon bo'lgan?
5. Umuminsoniylik dyegandi nimani tushunasiz?
6. Umuminsoniylikni ifodalovchi vositalar qanday ifodalanadi?
7. Umuminsoniylik milliylikka nisbatan kyeng tuunchaligini qanday ifodalaysiz?
8. Siz o'qigan asarlarda umuminsoniylik qanday ko'rsatilgan?
9. Asar tilida milliylik qanday aks etadi?
10. Milliy xarakter dyeganda nimani tushunasiz?

MAVZU: BADIY ADABIYOTDA TIPIKLASHTIRISH

Borliqdagi hamma narsa ko'zga aniq tashlanib turgani bilan hayotning mohiyatini ochmaydi. Hayot haqiqatini ochish, undagi yetakchi tyendyentsiyalarni paykash uchun san'atkor-katta tadqiqot olib boradi, borlikdagi voqyea-hodisalarni tahlil qilib hayotdagi jarayonlarning mohyaitiga kirib boradi. CHunki alohida narsa va hodisalar hali hayotning qonuniyatlarini ochmaydi. Hayot haqiqatini, uning qonuniyatlarini ochish uchun san'atkor hayot xodisalarini umumlashtirishi, muhimini nomuhimidan ajratish kyerak bo'ladi.

Xayotni badiiy ifodalar ekan, yozuvchi voqyea-hodisalardan eng muhimlarini tanlaydi. Ko'pchilik odamlar narsalarga xos bo'lgan yetakchi jihatlarni ayrim odamlarda , narsalarda mujassamlaydi. Xullas yozuvchi hayotdagi voqyea-hodisalarni umumlashtiradi, kuyuklashtiradi, yaxlitlashtiradi va tiniqlashtiradi. Ana shu tipiklashtirish dyeyiladi. Tipik holat va obrazlar voqyelikni haqqoniy tasvirlashga imkon byeradi. Faqat tipik holat va obrazlarga kitobxonga hayot to'g'risida to'larok tasavvur byeradi xolos. Asarning qimmatini ham yozuvchining tipiklashtira olish mahorati, tipiklashtirilganlik darajasi bilan byelgilanadi.

Umumlashtirish, quyuqlashtirish, tiniqlashtirish badiiy asardagi hamma kompyentlarda - voqyea-hodisalar manzaralar tasviri, narsa va pyedmyetlar hamda hayvonlarni tasvirlashda kayfiyat va holatlarni byerishda ham amalga oshiriladi. Ayniqsa asarda tasvirlangan inson obrazlarini tipiklashtirish muhim ahamiyatga egadir.

Ma'lumki hayotda odamlar biror millat jins, sinf, tabaqa yoki gurux toifa yoki kasb - kor xalq yoki millatga mansub bo'ladilar. Napolyeon-impyerator va lashkarboshi Zaynab Omonova - kolxozchi va zvyeno boshlig'i Dukchi-eshon-pir va kurashchi Ra'no va Kumushbibi - ayol va x.k. YOzuvchi o'z asarida biror shaxsni tasvirlar ekan. unda shaxs mansub bo'lgan butun bir-biror shaxsni tasvirlar ekan unda o'sha mansub bulgan butun bir toifaga xos xususiyatlarni shu qadar mujassamlaydiki, natijada u kitobxonda butun bir millat sinf yoki gurux to'g'risida tasavvur byeradi. Badiiy asardagi barcha pyersonajlarda ma'lum darajada ana shunday xarakterli xususiyatlar mujassamlangan bo'ladi. Umumiy xususiyatlarni eng ko'p va kuchli mujassamlangan inson obrazlari tip dyeyiladi.

Bitta asarda nychta tip bo'lishi mumkin. Bu avvalo yozuvchining mahoratiga, ikkinchidan, asarda tasvirlanayotgan vokyealar xarakteriga bog'liq. SHunday qilib, o'zida bir sinf sotsial gurux, toifa, kasb, jins va millat kishilariga xos xususiyatlarni, ya'ni o'zi singari ko'pchilikka xos xususiyatlarni mujassamlangan inson obrazlari tip dyeyiladi.

Asarda tasvirlangan inson obrazlarida faqat umumiy xususiyatlarga mujassamlangan bo'lsa, u holda obraz jonli hayotiy bo'lmaydi, mavhum bo'lib qoladi va xayol to'g'risida aniq tasavvur qoldirmaydi. Badiiy asardagi har bir pyersonaj shaxs o'ziga xos qiliqlari, hatti-harakatlari, qiyofasiga ega bo'lgandagina esimizda qoladi. CHunki har bir inson o'ziga xos bir dunyo bo'lib, boshqalarga o'xshamaydi. SHunday ekan badiiy asarda tasvirlangan har qanday tipik obraz ham o'z qiliklari, hatti-harakatlari, qiyofasi bilan aniq esda koldiradigan individual shaxs bo'lishi kyerak. SHunday qilib, badiiy asardagi inson obrazlarida umumiy

xususiyatlar takrorlanmas individual xususiyatlar orqali ifodalanadi. Faqat tipiklik bilan individualliklarning birligiga jonli va yorqin yaratish imkonini byeradi.

Individualliksiz tipiklik bo'lmaydi. Individuallik pyersonajlarning nutqida, qiliklarida, qiyofasi, portryetida, avtor tomonidan yoki boshqalar tilidan qilingan ta'rif – tavsiflarda, pyersonajning faoliyati voqyealar rivojigidigi rolda bo'ladi. SHunday qilib o'ziga xos xususiyatlari aniq bo'rtib turgan pyersonajlar xarakter bo'ladi. Xarakter qahramonning qilgan ishlari iroda yo'nalishining qaysi tomonga karatilganligi hamdir. SHunday qilib, o'zining individual xususiyatlari bilan ajralib turadigan shaxslar xarakter bo'ladi. O'zida o'zi mansub bo'lgan toifa xususiyatlarini mujassamlangan pyersonajlar esa tip bo'ladi. Har qanday tip albatta xarakterdir. Lyekin har qanday xarakter tip bo'lavyermaydi. Masalan: Mirzakarimboy bilan Yo'lchi ayni paytda ham xarakter ham tipdir. Biroq, YOrmat bilan Nuri faqat xarakterdir. Mirzakarimboy o'zining kyeksaysa ham baquvvatligi pastakkina ekanligi, yuzlarining qip-qizilligi bilan boshqalardan ajralib turadiki bu uning xakteri ekanligini ko'rsatadi. SHu bilan birga Mirzakarimboy ziqna, pishiq, boylikka o'ch. U hatto qarindosh-o'rug'laridan ham foyda chiqarib olishni ko'zlaydi. Yulchiga ham arzon ishchi-kuchi sifatida qaraydi. Bu undagi mulkdor burjuaziyaga xos bo'lgan tipik tomonlardir. Yulchi esa o'sha davrdagi xonavayron bo'lgan batraklar vakili. Biroq u barvasta, ochiqko'ngil, sodda.

Tipiklashtirish printsiplari:

1. To'kima obrazlarda tipiklashtirishda yozuvchi birgina pyersonajda u mansub bo'lgan butun sinf, toifa, millat yoki kasb kishilarga hos xususiyatlarni mujassamlaydi. Masalan: Yulchi, Mirzakarimboy, Luqmonchi, Otako'zi Umarov.

2. Tarixiy shaxslar obrazlarini tipiklashtirishda boshqacharov yo'l tutiladi. Tarixiy shaxs obrazini tipiklashtirishda ularga boshqalarning xususiyatlarini yopishtirib bo'lmaydi. Tarixiy shaxs obrazini tipiklashtirish yozuvchi o'sha shaxs xakteri uchun xos bo'lgan xususiyatlarnigina bo'rttiradi. Masalan: "O'tgan kunlar" romanidagi Xudoyorxon, Musulmonqul.

3. Buyuk shaxslar obrazlarini yaratishda tipiklashtirish. Bunday shaxsiylarni tarixni o'zi tipik qilib yaratgan. Bunday shaxslar obrazlarini yaratishda yozuvchi ular xakterining biror tomoninigina ochishga harakat qiladi. Bitta yozuvchi birgina asarda tarixiy shaxs xakterining barcha tomonlarini ocha olmaydi. Masalan: "Navoiy" romanida Oybyek Navoiy obrazini insonparvar va gumanist sifatidagi tomonlarinigina ochgan holos.

4. Avtobiografik asarlari tipiklashtirish: Avtobiografik asarlarda faqatgina hujjatlarga to'g'ri kyeladigan voqyealar va avtobiografik kahramon xakteri uchun xos bo'lgan xususiyatlargina tipiklashtiriladi, dyegan qarashlar to'g'ri emas. Avtobiografik asarlarda ham yozuvchi garchi o'zining xotiralari hujjatlarga to'g'ri kyeladigan voqyealarni ifodallasada, baribir unda ham kahramonni o'z davrining avlodi hususiyatlarini aynan o'zi dyeb qabul qilavyerish to'g'ri bo'lmaydi. Masalan: Oybyekning "Bolalik" D.Qahorning "O'tmish ertaklari", N.Safarovning "Navro'z" asarlaridagi Musa, Abdulla, Nazirjon obrazlarini oling.

5. Lirik tipiklashtirish : Lirikada ham tipiklashtirish bo'ladi. Bitta shy'e'rd a bir nyecha kyechinma, bir nyechta tuygu va kyechinma ifodalangan chog'da ham ulardan bittasi bo'rttiriladi. YOKi lirikada lirik kahramon kyechinmalarining eng

yuksak nuqtalari ifoda etiladi. Ana shu yul bilan lirikada tipiklashtirish amalga oshiriladi. Lirikada shoir o'zining lirik "myeni" tuyg'ularni ifoda qiladi. SHuning uchun shoir shaxsining tuyg'ulari boshqalar uchun ham umumiy bo'lmaydi dyegan fikr to'g'ri emas. SHoir davrning ilg'or farzandi bo'lib uning shaxsiy kyecheinmalarida zamondoshlarning tuyg'u kyecheinmalari mujassamlanadi.

Tiplarning turlari:

1. Ma'naviy-axlokiy tiplar
2. Tarixiy tiplar
3. Sinfiy tiplar
4. Milliy tiplar.
5. Idyeal tiplar

Ma'naviy-axlokiy tiplarda insonga xos biror fazilat yoki illat mujassamlanadi. Balpzakning "Gorio ota" romanidagi Gorio obrazida otalik tuyg'usi mujassamlangan. Gorio o'zi makaron fabrikasining egasi va un jallob, lyekin yozuvchini, Gorioning kapitilist-fabrikantligi qiziktirmaydi, uning insonligi qizlariga bo'lgan chyeksiz muhabbati qiziqtiradi.

- tarixiy tiplar bu o'zila muayyan tarixiy davrning xususiyatlarini mujassamlashtirgan tiplar bo'lib ular o'sha davr xususiyatlarining tashuvchisi bo'ladilar. Tarixiy tiplar tarixiy shaxs ham bo'lishi mumkin bo'lmasligi ham mumkin. Masalan: "Sudxo'ring o'limi" povyestidagi Qori ishkamba kapitilizmning dastlabki bosqichi vakini hisoblanadi.

"Oltin Vodiyan shabadalar" romanidagi O'ktam urushdan kyeyingi davr tipi.

- Sinfiy tiplar o'zida muayyan sinf vakillariga xos bo'lgan xususiyatlarni mujassamlaydilar. Masalan: Yulchit va Mirzakarimboy.

- Milliy tiplar biror millat hakida to'liq tasavvur byeruvchi obrazlardir. Bir halq yozuvchisining asarida boshka xalq vakili tasvirlangani buning yorqin misoli bo'la oladi.

- Idyeal tiplar. YAxshilik yoki yomonlilikni na'muunasi qilib tasvirlangan tiplar. Idyeal tiplardir. Masalan: Myehribonu.

YOzuvchi ijodining qimmatu yaratga tiplar bilan byelgilanadi. Tip faqat kitobxonni maftun qilibgina qolmasdan yozuvchining shuhratini chiqaradi ham. Bir yozuvchi ijodida tiplar bir ikkitagina bo'lishi mumkin HOLos. Yozuvchi asaridagi barcha kahramonlarda ham tipikli xususiyatlari u yoki bu darajada bo'lishi mumkin. Lyekin barcha pyersonajlar tip bo'lavyermaydi. Inoyat oqsoqol Kalandarov - tip. Lyekin Sidiqjon tip emas, adashib yulini topa olmasdan qolgan batraklarga xos xususiyatlarni o'zida mujassamlagan obrazi. Eng kuchli tiplar jaxonshumul ahamiyatga ega bo'lib, turdosh otga aylanib kyetadi. Masalan: Kalandarovchilik, Donptsyanlik.

Tiplar kamyob narsa bo'ladi. Mukammal tiplar yaratish eng buyuk yozuvchilargagina nasib bo'ladi holos. SHulardan kahramon masalasi kyelib chiqadi. Asarda asosiy vazifa bajaradigan pyersonajlar kahramon dyeyiladi. Asar voqyealari va kahramonlar o'rtasida bosh mavqyeni egallagan kahramonlar bosh kahramon bo'ladi.

Iroda yunalishiga karab kahramonlarni 2 ga bo'lish mumkin:

- Ijobiy qahramon

- Salbiy qahramon

Faoliyati iroda yunalishi bilan taraqqiyotga xizmat qiladigan kahramonlar ijobiy qahramon dyeyiladi. Aksincha taraqqiyotga xizmat qilmaydigan yoki taraqqiyotga mos kyelmaydigan kahramonlar salbiy kahramon bo'ladi.

Ijobiy kahramon bilan bosh kahramon bir narsa emas. Bosh kahramon ijobiy bo'lmasligi ham mumkin. Masalan: Saidiy, Grigoriy Myelyexov.

Idyeal kahramon dyegan narsa ham bo'lib, bu butun bir davr uchun namuna bo'la oladigan kahramonlardir. Masalan: Farxod Lukmoncha.

Ijobiy qahramon 2 xil bo'lishi mumkin.

- Ob'yektiv ijobiy kahramon.

-Sub'yektiv ijobiy qahramon

YOzuvchi kitobxonga namuna qilib ko'rsatmoqchi bo'lgan qahramon sub'yektiv ijobiy qahramondir. Aksincha yozuvchining hoxishidan tashqari kitobxoning o'zi ijobiy dyeb tan olgan qahramon ob'yektiv ijobiy qahramon bo'ladi. chunki zamonaning chyeklanganligi va dunyoqarashidagi chyeklanganlik oqibatida ba'zan yozuvchi ijobiy dyeb tasvirlagan kahramonni kitobxon ijobiy dyeb qabul qilmasdan boshqa shaxsni ijobiy dyeb tanlashi ham mumkin.

Masalan: Balpzak asralaridagi Rafaelp; Rastinpyak; Lyusyenp kabilar sub'yektiv ijobiy kahramonlar bo'lsalar Burjye, Fanni Malpvio kabilar ob'yektiv ijobiy qahramonlardir.

U.Umarbyekovning "Odam bo'lish qiyin" romanidagi Gulchyehra hola bizning sub'yektiv ijobiy qahramondir.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Tipiklashtirish nima?
2. Badiiy asar yozishda tipiklashtirish shartmi?
3. Tipiklashtirish shartlari qaysilar?
4. Tipiklashtirish printsiplari qaysilar?
5. Tipning qanday turlarini bilasiz?
6. Tarixiy tiplar qanday yaratiladi?
7. Idyeal tiplar qanday yaratiladi?
8. Ob'yektiv ijodiy qahramon dyeganda nimani tushunasiz?
9. Sub'yektiv ijobiy qahramon-chi?
10. Tipiklashtirish badiiy adabiyotni asosiy masalasi ekanligini misollar asosida tushuntirib byering.

MAVZU: BADIY ADABIYOTDA AN'ANA VA NOVATORLIK

R E J A

1. An'ana hakida ma'lumot
2. Novatorlik haqida tushuncha
3. An'ana va novatorlikning badiiy adabiyotdagi ahamiyati

ADABIYOTLAR

1. I. Sulton Adabiyot nazariyasi 1980
2. Adabiyot nazariyasi 1969 yil

TAYANCH IBORALAR

1. An'ana
2. Novatorlik
3. Novatorlik kurinishlari

Badiiy adabiyot ijtimoiy ong shakli sifatida tarixiy taraqqiyot qonuniyatlariga buysunadi. Jamiyatda yuz byergan moddiy o'zgarishlar badiiy adabiyotda ham o'zgarishlarni kyeltirib chiqaradi. Qadimgi YUnonistonda yuz byergan yirik myexnat taqsimoti san'at va adabiyotning yuksak taraqqiyotiga olib kyeldi. Markaziy Osiyoda O'rta asrlardan kyeyin yuz byergan iqtisodiy va siyosiy tanazzul esa o'zbyek adabiyotining orqaga kyetishiga sabab bo'ldi.

Sinfy kurash adabiyotga ham ta'sir ko'rsatdi. Badiiy adabiyotning sinflar kurash quroliga aylantirishga urinadilar. Biroq adabiy oqimlar kurashini byevosita sinflar kurashi ifodasi tarzida talqin qilish to'g'ri emas. Jamiyatda ijtimoiy kurash kuchaygan ko'tarilish davrlarida adabiyot ham gullaydi, ryeaktsiya davrlarida adabiyot ham tushkunlikka yuz tutadi.

Har bir davr o'z san'atini yaratadi. Marks, Gomyer eposini insoniyatning bolaligi dyeb atagan edi. Dyemak, epos ibtidoiy jamoa davrning adabiyoti bo'lib, kyeyinchalik unday adabiyot yaratilmadi.

Adabiyot mafkura bo'lishi bilan birga san'at hamdir. U hayotni o'ziga xos obrazli yo'l bilan ifoda etami. SHuning ham san'atning bir qator o'ziga hos qonuniyatlaring borki, ular san'at taraqqiyotining jamiyat qonuniyatlariga buysunmaydigan mustaqil xarakterini ko'rsatadi. Masalan: san'at taraqqiyoti jamiyat taraqqiyotidan oldinlab kyetishi ham, orqada qolishi ham mumkin. Qadimgi YUnoniston ijtimoiy taraqqiyotining eng ibtidoiy bosqichida edi. Lyekin o'sha davrda adabiyot shu kadar rivojlanib kyetdiki, natijada kyeyingi davrlarda ham bu darajaga chiqib bo'lmadi. Kapitalizm fyeodalizmga nisbatan progryess. Lyekin O'zbyekistonda kapitalistik munosabatlar kirib kyelayotgan davrda Navoiy singari yirik daholar dunyoga kyelmaydi. Navoiy davrida o'zbyek adabiyoti taraqqiyotda oldinlab kyetgan, XIX asrlarda orqada qolgan edi.

San'at va adabiyotdagi o'zgarishlar birdan bo'lmaydi. Adabiyotda rivojlanish ryevolyutsiyasi emas, evalyutsiya tarzida sodir bo'ladi. San'at asarlari umrboqiy bo'ladi, eskirmaydi.

Har bir davr san'ati o'zidan oldingi san'at bilan bog'liq bo'ladi.

Bir xalq adabiyoti o'zidan oldingi san'at bilan bog'lik bo'ladi.

Bir xalq adabiyoti ikkinchi xalq adabiyotiga ta'sir etadi. Bundan vorislik qonuni kyelib chiqadi.

Har bir davr adabiyoti o'zidan oldingi davr adabiyoti yutuqlaridan boshqa xalqlar adabiyoti yutuqlaridan bahramand bo'lmasdan rivojlana olmaydi.

An'ana novatorlik masalasi vorislik qonuniyatining namoyon bo'lishidir. An'ana o'tmish adabiyotdan qolgan eng yaxshi-g'oyaviy-badiiy boyliklar, kyeyingi davr adabiyoti tomonidan rivojlantiriladigan o'tmish adabiyoti yoki boshqa xalqlar adabiyotlarining eng yaxshi yutuqlari adabiy an'ana bo'ladi. Masalan, Navoiy o'z asarlarida insonparvarlik, kahramonlik, xalqlar do'stligi, zulm va razolatga nafrat g'oyalarini olg'a surgan. Ana shu g'oyalar kyeyingi yozuvchilar tomonidan rivojlantirildi yoki A.Qodiriy, Valtier Skotch hamda Jurji Zaydon ijodidagi roman shaklini olib shu asosida butunlay yangi o'zbyek milliy romanini yaratdi. E.Vohidov esa klassik adabiyotidagi g'azalni rivojlantiradi.

- An'ana quyidagicha bo'ladi:

- G'oyaviy an'ana. Bu Navoiydagi insonparvarlik, qahramonlik g'oyalari va motivlarining rivojlanishidir.

- Tiplar an'anasi. Obraz yaratish printsiplarining kyeyingilar tomonidan qabul qilinib rivojlantirishidir. Farxod - Azizxon Evklion (pativning "Mundi" -komyediyasi) - Gobsak (Balpzakning "Gobsyek" romani) - Qori Ishkamba (Ayniyning "Sudhurning o'limi" povyesti) - Inoyat oqsaqol (S.Axmadning "Ufq" romani) ana shu tiplari an'anasining namunasidir.

Ayrim tiplar hayotda o'z umrini yashab bo'lganligi tufayli adabiyotlar ham o'z umrini tugatadi. Masalan, cho'llarga suv chiqaruvchi Farxod kabi qahramonlar an'anasi shunday bo'ldi.

- Formal an'analar yoki badiiy an'analar sohasidagi an'analar yoki badiiy an'analar sohasidagi an'analar. SHunisi muhimki g'oyaviy an'analar hamda tiplar hamda tiplar an'anasi dunyoqarashi bir biriga yaqin yozuvchilar tomonidan rivojlantiriladi. Formal an'analar esa dunyoqarashi turlicha bo'lgan yozuvchilar tomonidan ham rivojlantiriladi. CHunki badiiy forma dunyoqarashga byetaraf bo'ldi. Lyekin har bir yozuvchi mavjud formaning o'zining dunyoqarashini ifodalagan bo'ysundirishi mumkin. Dyemak, formal an'ana bu oldingilardan myeros qolib kyeyingi yozuvchilar tomonidan rivojlantirilayotgan janrlar (roman, g'azal) tasvir vositalari vazn hamda qofiyalardir.

- Badiiy forma sohasidagi an'analar quyidagicha davom ettiriladi.

- Mavjud janr formalarini rivojlantirish:

- O'tmish an'analarini sintyez qilish;

- mavjud shakldan qisman foydalanib, butunlay yangi janr yaratish: Masalan: poema, roman, g'azal.

- Eski formalarni tiriltirish;

Har bir yozuvchi o'zidan oldingilarni tajribasiga suyanib, biror yangi fikr aytishga harakat qiladi, oldingilar g'oyalarini rivojlantiradi.

Har qanday yangi asar oldingisiga qaraganda olg'a qo'yilgan qadam bo'ladi. Oldi yangi asar darajasiga ko'tarila olmagan, no'noq va taqlidiy asarlar bundan mustasno. Kyeyin yaratilgan asarni yangilik darajasi turlicha bo'ladi, o'tmish adabiy an'anasidan foydalanib yaratilgan printsipida yangilik navatorlikdir. Har bir asarda

ham novatorlik byelgilari bo'ladi, har bir yozuvchi ham u yoki bu darajada novatordir. Lyekin har kanday asar ham, har bir yozuvchi ham to'la ma'noda novator bo'lavyermaydi.

Hamza o'zbyek adabiyotida mavjud bo'lmagan drama janrini, A.Qodiriy roman janrini olib kirdi va yuksak darajaga ko'tardi. Haqiqiy novator shudir. YAshin esa yangi forma olib kirmadi, u mavjud an'analarni davom ettirdi. Qalandarov obrazi ham yuksak mahorat bilani yaratitlgan yangilikdir. Lyekin yangilikda ham yangilik bor. Har qanday kutilmagan va oldingilarga uchramaydigan adabiy hodisa novatorlik bo'lavyermaydi. Novatorlik haqiqiy va soxta bo'ladi. Haqiqiy novatorlik o'tmish adabiy an'alariga asoslanib adabiyotda printsipidan yangilik yaratishdir. Ba'zan novatorlik eskirgan formalarni qayta tiriltirishida ham namoyon bo'lishi mumkin. Soxta novatorlik esa yo'q joyda yangilik yaratishda urinish natijasidir. Bu holda yozuvchi o'tmish adabiy an'alarini myensimay, hyech o'xshamaydigan yangilik yaratib, hammani qoyil qoldirmoqchi bo'ladi. Natijada u muvaffakiyatga erisha olmaydi. Prolyetkulptchilarning urinishlari ana shunday edi.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. An'ana dyeganda nimani tushunasiz?
2. An'ananing qanday turlarini bilasiz?
3. G'oya an'alar badiiy adabiyotda qanday ifodalanadi?
4. Tiplar an'anasi nima? Misollar orqali tushuntiring.
5. Badiiy forma sohasidagi an'alar qay tarzda ifodalanadi?
6. Novatorlik dyeganda nimani tushunasiz?
7. O'zbyek adabiyoti misolida novatorlikni tushuntirib byering.
8. Har doim ham novatorlikka ijobiy hol dyeb qarash mumkinmi?
9. Har ikkisining badiiy adabiyotda qanday ahamiyati bor?
10. O'zbyek adabiyotida qaysi davrlarda shakliy novatorlik rivojlandi?

MAVZU: BADIY ADABIYOTNING ICHKI TUZILISHI

R E J A

1. SHakl va mazmun birligi haqida.
2. Mazmunning ichki tuzilishi.
3. SHakl komponentlari
4. Syujet va kompozitsiya haqida.
5. Kompozitsiya elementlari

ADABIYOTLAR RUYXATI

1. I.Sulton Adabiyot nazariyasi
2. M. Qo'shjonov, Ma'nov va Myezon. 1974 yil
3. N. Xatamov, B. Sarimsakov. Adabiyotshunoslik terminlarining ruscha-uzbekcha izoxli lug'ati.

TAYANCH IBOARLAR

1. SHakl
2. Mazmun
3. G'oya
4. Syujet va kompozitsiya

Badiiy asar shakl va mazmunning birligi sifatida namoyon bo'ladi. SHakl bilan mazmunning birini ikkinchisiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Badiiy asarda mazmun shakllangan bo'ladi. SHakl esa muayyan mazmunni ifodalaydi. Asarning badiiy formasi qanchalik mahorat bilan ishlangan bo'lmasin, u muhim hayotiy mazmuni ifodalamas ekan, badiiy qimmatga ega bo'lmaydi.

SHakl va mazmun birligiga mazmun birlamchi hal qiluvchi bo'ladi. Lyekin shakl ham aktiv bo'ladi. SHakldagi o'zgarishlar mazmunga ham ta'sir qiladi.

Mazmun o'zgaruvchan shakl esa nisbatan turg'un bo'ladi. Yangi voqelik badiiy asarga yangi mazmun beradi. Muhim g'oyaviy mazmuni yuksak badiiy shaklda ifodalagan asarlar umrboqiy bo'ladi. Haqiqiy san'at asarida mazmun va shakl to'la muvofiq uyg'unlikda bo'ladi. Ana shunday asar oson o'qiladi, juda soddaga o'xshaydi. Lyekin ana shu soddalik yuksak mehnat natijasidir. Asarning o'qiyotganingizda shakl fikringizni chalg'itsa bu asar mukammal emas.

Mazmun o'ziga muvofiq shakl talab qiladi. Yangi mazmunni arxai - formada berib bo'lmaydi. T. Jalolovning "Oltin qafas" qissasida zamondoshimiz bo'lgan oshiq-ma'shuqlar Navoiy dostonlaridagi qahramonlarga o'xshatib tasvirlangan. Badiiy shaklni myensimaslik san'atni qadrini tushiradi. SHaklni yuqori qo'yish formalizmga olib boradi, san'atni maqsadsiz uyinga aylantirib qo'yadi. Formalist adabiyotshunoslarning mazmunning rolini tan olmaydi. natijada san'at chiroyli forma yaratishdagina iborat bo'lib qoladi. Bizda ham formaga ortiqcha e'tibor berish natijasida asar mazmunini qashshoqlashtirib qo'yish holatlari yo'q emas. E. Vohidovning "Qora qoshing qalam qoshing" shiori ana shunday formalizm namunasidir.

SHunday qilib mazmun badiiy asarda ma'lum g'oyaviy estetik nuqtai-nazardan tanlab olingan baholangan va ifoda voqealigidir undagi ko'tarilgan masalalar: hayotni badiiy ifodalashdan kiyib chiqadigan xulosalardir.

Mazmunga quyidagilar kiradi:

= hayotiy va badiiy voqyealik

- mavzu (tyema)

- g'oya (idyeya)

- problyema

Forma esa asarda ifodalangan mazmunining voqye bo'lishi uning qanday ochilganligidir.

SHaklga quyidagi janrlar kiradi:

- Janr

- badiiy til va tasvir vositalari

- kompozitsiya

- konflikt

- shye'riyatdagi poetik vositalar

Obraz xarakteri syujet kabilar shakl bilan mazmunga o'tib turadi. Ular bir holatda shakl bo'lsa ikkinchi holatda mazmun bo'ladi.

Badiiy asarning mavzusi va g'oyasi

Mavzu asarda tasvirlangan hayotiy voqyealik asarda nima tasvirlanganligidir. Asarda tasvirlangan davr masala yoki hodisa asarning mavzusini ko'rsatadi. Asarning mavzusini aniqlashda undagi qahramonlar tilga olinmaydi. Qahramonlar asar mavzusi ko'rsatkichi emas uni ochiq vositasidir "Qutlug' qon" romanining mavzusi 1916 yilgi milliy ozodlik harakati. Asar mavzusini aniqlash qiyin bo'ladi. "Opa-singillar" romanining mavzusi opa-singillik emas rus va o'zbyek myehnatkashlarning birodarligi ham esa, xotin-qizlar ozodligi ham emas. Lyekin romanda ana shu mavzularning barchasi bor. Dyemak, asarda mavzu bitta bo'lmasligi mumkin. Ana shu mavzularning barchasi asarning mavzular doirasi dyeyiladi. Ana shu mavzusilardan bittasi asosiy bo'lib, u asarning mavzusini kyeltirib chikaradi. "Opa-singillar" ning mavzusi o'zbyek xotin-qizlarini ijtimoiy myehnatga tortish yuli bilan ozod qilish.

G'oya asarda tasvirlangan voqyealardan kyelib chiqadigan mantiqiy xulosadir, yozuvchining nima dyemokhiligidir. G'oyani yozuvchi o'zi aytib o'tir maydi. G'oya voqyealar tasviridan tabiiy ravishda kyelib chiqishi kyarak. SHundagina asar hayotiy bo'ladi. Mavzu qanchalik chuqur va haqqoniy ochilsa, g'oya, ham shunchalik hayotiy bo'ladi., yozuvchining dunyoqarashi qanchalik to'g'ri va sof bo'lsa, asaridan kyelib chiqadigan g'oya shunchalik to'g'ri bo'ladi. "Qutlug' qon" romanining g'oyasi : qo'zg'olon yengilgan bo'lsa ham, tukilgan qonlar bakor kyetmaydi, dyegan fikrdir. "Sinchalak" ning g'oyasi: istye'dodli rahbarlar juda noyob boylik, lyekin jamiyatning taqdiri ulargagina bog'liq emas, xuroz qichqirmasa ham tong otavyeradi.

Asar mavzusi va g'oyasini aniqlaganda fikrni ixcham shakllantirish kyarak. G'oya zo'rma-zo'raki kyeltirib chiqarilsa, bu soxta g'oya bo'ladi. R.Raximovning "Syevgi qarimas" qissasida voqyealar mantiqiy Davrbyek bilan Gulhayoning birlashishiga olib kyelishi kyarak edi. Lyekin yozuvchi bola-chaqalik qahramonlarining ajralishidan qo'rqib kyetadi. SHuning uchun syevishganlar turmush qurishi shart emas, do'st bo'lib qolsa ham bo'lavyeradi, dyeb o'gitbozlik qiladi. Bu xulosa asardagi voqyealardan mantiq kyelib chiqmaydi. natijada qissa xulosasidan kitobxon qanoatlana olmaydi.

YOzuvchining dunyoqarashidagi chyeqlanganlik natijasida g'oya noto'g'ri chiqarilgan bo'lsa, bu sub'yektiv g'oya bo'ladi. Lyekin bunday asarda baribir tabiiy ravishda kyelib chiqadigan ob'yektiv g'oya bo'ladiki, u asar qiymatini byelgilaydi. L.Tolstoy rus kryepostnoyning dahshatli hayotini tasvirlab byeradi. Lyekin yozuvchi zulm byedodlikka chidab sabr qilishga zulmga zo'rlik qilmaslikka chaqiradi. Bu sub'yektiv g'oya. CHarxi kajraftorning nomuvofikligidan larzaga kyelgan Nyexlyudov injil o'qib, tilovat qiladi. Lyekin Tolstoy asarlaridan larzaga kyelgan kitobxon bunday yashab bo'lmaydi dyegan xulosaga kyeladi. Bu ob'yektiv g'oyadir. Asarlarda g'oyalar hambitta bo'lmasligi mumkin. Ularning hammasi g'oyaviy mazmunni tashkil qiladi. Biroq ulardan bittasi asosiy qolganlari uni ochishga buysundirilgan bo'ladi.

Ko'tarilgan masalalar asarning problyematikasini tashkil etadi. "Erk" qissasida ko'tarilgan problyemalardan biri tabiatni muhofaza qilish.

Syujyet va kompozitsiya

Syujyet voqyealar va xarakterlarning o'zaro bog'liqlikda rivojlanishi tuyg'ularning mantiqiy izchilligidir.

ekspozitsiya. Bu muxit va pyersonajlar bilan tanishtirish, kitobxonni voqyealarga olib kirish, kahramonlarni to'qnashuvlarga tayyorlashdir.

- tugun. Masalaning qo'yilishi kyelgusi to'qnashuvlarga sabab bo'ladigan muammolardir.

- rivoj. Voqyealar, xarakterlar hamda munosabatlarning rivojlanishidir.

- kulpminatsiya. Voqyealar rivojini yuksak nuqtasidir.

- yechim. Voqyea va to'qnashuvlarning oqibat natijasidir.

- tugallanma epilog. Yechimdan kyeyingiqahramonlar holatidir.

Syujyet tiplari:

- xronikali syujyet . Unda voqyealar (orqaga qaytuvchi) kyetma-kyetlikda byeriladi (o'qituvchi romani).

-ryetrospyektiv syujyet. Unda voqyealar orqaga qaytuvchi tartibda byeriladi. (M.SHoloxovning "Inson taqdiri" qissasi);

- kontsyentrik syujyet. Unda voqyealar biror holatni tahlil qilish orqali byeriladi. (U.Umarbyekovning "YOz yomg'iri" qissasi);

- assotsiativ syujyet. Unda voqyealar o'y-xayollar taasurotlar xotirotlar orqali byeriladi. Birinchi qarashda uzuq-yuluq epizodlar birlashib, izchil voqyealarga aylanadi. (CH. Aytmatovning "Alvido", "Gulsari").

Kompozitsiya asarning ichki tuzilishi qurilishidir, unga qismlar syujyet elyemyentlari, portryet, pyeyzaj, lirik chye kinish, monolog, dialog, tasvir, bayon, obrazlar va syujyet liniyalarining joylanishi va tartibidir qoliplash va qistirma hikoyalardir ularning o'zaro muvofiqligi va mutanosibiligidir. Bu mutanosiblik esa asarning asosiy g'oyasini yaxlit va aniq qilinib ochishga harakat qiladi.

Konflikt asar kahramonlari o'rtasidagi qarama-qarshilik bo'lib voqyea va xarakterlar ana shu qarama-qarshilikning rivojlanishi jarayonda ochiladi. Konflikt ayniqsa dramatik asarlarda juda muhimdir. Xarakterlar kanchalik aniq va yopiq bo'lsa konflikt ham shunchalik jiddiy bo'ladi. Konflikt voqyealarni harakatga kyeltiradi.

Badiiy konfliktning 3 tipi bo'ladi

- karasha-qarshi kuchlar kurashi tarzidagi konflikt (Oybyekning -= "Qutlug' qon" romanidagi mulkdor boylar bilan faqir batraklar o'rtasidagi kurash .).
- qarama-qarshi xarakterlar kurashi tarzidagi konflikt ("Sinchalak" povyestidagi Saida va Qalandarov o'rtasidagi kurash).
- qarama-qarshi tuyg'ular kurashi tarzidagi konflikt (Hamlyetning "Tirik qolmoq yo o'lmoq" monologiyadagi qahramon hayot va o'lim haqidagi fikrlar kurashi). Bunday ichki konfliktni ichki kolizitsiya ham deyiladi.
- lirikada konflikt kolliziya tarzida bo'lib tyezis va intityezis to'qnashuvdan yuzaga chiqadi. Bir vaqtlar konfliktsezlik nazariyasi ta'sirida asarlarda hayot qiyinchiliklarsiz yuzaki tasvirlanardi. Konfliktsezlik nazariyasi adabiyot taraqqiyotiga katta zarar yetkazdi.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. SHakl va mazmun birligi dyeganda nimani tushunasiz?
2. Mazmunning ichki tuzilishiga nimalar kiradi?
3. SHaklning komponentlari qaysilar?
4. G'oya bilan mazmun o'rtasidagi munosabatni qanday tushunasiz?
5. Adabiy jarayonda shakl tyez o'zgaradimi, yoki g'oya?
6. YOzuvchining maqsadi har doim ham asar g'oyasiga tyeng kyeladimi?
7. Konflikt badiiy asarning shakliga kiradimi, yoki mazmuniga?
8. Badiiy asarda konfliktning qanday turlarini o'chratish mumkin?
9. Lirikada konflikt qanday ko'rinishda ko'proq namoyon bo'ladi?
10. SHye'riyatdagi poyetik vositalar shaklga kiradimi, yoki mazmunga?

MAVZU: SHE'RSHUNOSLIK ASOSLARI

R E J A

1. SHye'r tuzilishi haqida
2. Ritm, bo'g'in, turoq, vazn
3. Barmoq shye'r sistyemasi
4. Aruz vazni
5. Erkin vazni

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. U. Tuyyaikv. Barmoq shye'r sistyemasi
2. Adabiyot nazariyasi. Ikki tomlik. 1978, 1979 yillar
3. Aadabiyoti nazariyasi M.Sulton 1989

TAYANCH IBORALAR

1. Ritm nima?
2. Turoqqa ta'rif byering
3. Qofiyani qanday bilasiz?
4. Radif nima?

SHye'r nima? Bu savolga "Adabiyotshunoslik tyerminlari lug'ati" da "Ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solingan, his-tuyg'u ifodasi sifatida vujudga kyelgan hayajonli ritmik nutq", dye b ta'rif byeriladi. SHye'r shoirning voqyelikdan ta'sirlanishi natijasi bo'lib, uning qalb qo'ridan o'tgan, o'zgacha jilo topib shakllangan fikr va tuyg'ularidir. CHunki shye'rni ... na aytib byerish va na izoh kilish mumkin; lyekin uni shoir qalamidan qanday chiqqan bo'lsa, huddi shunday uqib byerish bilan ikkinchi odamda ta'sir kilish mumkin. Bu haqida A.Qahhor "Poeziya yuksak san'atidir" nomli maqolasida shunday yozadi: "SHye'r – fikr ekstrakti bo'lishi jihatidan-hikmat, ko'ngilga yo'l topishi, unda o'ziga hamohang sado chiqarish jihatidan-musiqqa. SHye'r-oshiqning ohi, mustabit-diydaning ko'z yoshi, saodat va surur ifodasi bo'lgan kahqaxa tovushi. SHye'r ko'ngilning oynasi, ko'ngilda nima bo'lsa shu aks etadi. SHye'r ma'sum go'dak, riyoni bilmaydi. Riyo bo'lgan yerda shye'r yo'q. SHye'r-bir mo''jiza. Uning mo''jizali sirlaridan xabardor bo'lish, bu sirlarni jilovchlash har kimga ham muyassar bo'lavyermaydi. Bunga erishish uchun zyehn, sabr va myehnatdan boshqa yana nimadir kyerak."

SHye'r inson ruxiy olamning ichkiy kyechnmalarining ohang jixatdan muayan tartibga solingan emotsional ifodasidir. SHye'rdagi ohangdorlik musiqiylik ma'lum qonuniyatlar asosida paydo bo'ladi. Emotsional shye'riy nutq hosil qilishning bir qancha o'ziga xos vositalari bor. Bulardan eng muhimi ritmdir. Ritm biror xodisaning muayyan vaqt birligida aynan takrorlanib turishidir. Ritm muayyan vaznga solingan nutk bulaklarining misralar, bandlar orqali qonuniy ravishda takrorlanishdan kyelib chiqadigan, syezgimiz yordamida his etiladigan ohangdorlikdir. SHye'r qofiyasiz bo'lishi mumkin, ammo ritmsiz shye'r yo'q. Qushiqda ham, tartib bilan tushayotgan chakkining tomishida ham soatning chiqillashida ham ritm bor... Umuman ritm birinchidan, muayan bulaklarga; ikkinchidan, bu bo'laklarning bir miyorida bo'lishga; uchinchidan bir mye'yorning takrorlanishiga; to'rtinchi takrorlanishning tartibli va konuniyati bo'lishga; byeshinchi bu tartibli qonuniyatli takrorlanishning

inson tomonidan syezilishiga asoslanadi. Masalan, tabiat hodisalaridan ritmi olaylik. Kun va tun ma'lum muddatda doim almashib turadi. YA'ni bir sutka mobaynida bir kyecha va bir kunduz sodir buladi. Ritm jixatdan yaxshi yozilgan shye'r, umumiy poetik asar inson qalbini maftun kiladi. SHuning uchun ham Aristotyelp ritmi nutqni "ziynatli nutq" dyeb atagan. Har bir shye'riy sistyemada ritm tilning fonyetikasi, morfologiyasi va sintaksisiga, asosiy lug'at fondi va lug'at sostaviga, ichkiy rivojlanish qonunlariga tayanadi. SHunga ko'ra, shye'riyatda ritm yaratuvchi asosiy elyemyentlar mavjud bo'lib, ular bo'g'in, turoq, ritmik pauza vazndir. Bo'g'in-bir nafas bilan aytiladigan so'z va so'zning bo'lagidir. So'zlarni talaffuz qilganda chiqarilayotgan havo oqimi gox kuchayib, gox kuchsizlanib bo'g'in xosil kiladi. Bug'in nutq tovushlaridan tarkib topadi.

Xullas, shye'riyatda bo'g'in ritm xosil qiluvchi asosiy elyemyentlardan biridir, ammo uning o'zi shye'r ritmning elyemyenti bo'lish uchun ma'lum tartibda gruppalanishi, ya'ni turoqlanishi va minyerlarda muayan tartibda nachilik bilan takrorlanishi lozim. Bo'g'indan kyeyingi elyemyent turoqdir. Turoq bo'g'inlarni misrlarada qat'iy tartib bilan gruppalanib kyelinishidir. Bunday gruppalanish misralarda muayan ohangni hosil kiladi. Turoq bo'g'inlardan tashkil topadi., ya'ni bug'inlarning misralarda muayan tartib asosida gruppalanishdan paydo buladi.

Masalan: Na ko'kning fanori o'chmasdan,
na yulduz sayr etib ko'chmasdan,
na bulut silkitmay oltin par ,
na ufq o'ramay yoqut zar

Uyg'unning "Jontyemir" poemasidan olingan bu misolda turoqlar 3+3+3 shaklida gruppаланgan. Turoq o'zbyek poeziyasida barmoq vaznida yaratiladigan shye'r, doston, maqol, topishmoq va boshqa shye'riy shakllarda ritmik funktsiya bajaruvchi muhim hodisadir. Har bir turoq eng avvalo o'ziga xos ohangi tarkibida nyecha bo'g'in borligi bilan xarakterlanadi. O'zbyek shyeriyatida turoq 1-bo'g'indan 8-bo'g'ingacha, ba'zan undan ham ortiq bo'lishi mumkin. Odatda har bir misra boshidan oxirigacha to'xtovsiz o'qilmaydi, ya'ni nutqiy bo'laklar ma'lum uzilishlar asosida sodir bo'ladi. Turoqlardan kyeyin esa cho'ziqroq uzilish vujudga kyeladi. Ana shu ritmli to'xtash pauza hisoblanadi.

Aziz asrimizning aziz onlari
Aziz odamlardan so'raydi qadrin
Fursat g'animatdir shox satrlar-la
Byezamoq chog'idir umr daftarin

G'.G'ulomning "Vaqt» shye'ridan olingan bu to'rtlik 6-5 vaznida bo'lib, xar misraning oxiridagina emas, balki birinchi turokdan kyeyin ham to'xtalish, ya'ni pauza bor. Bu pauza shye'rdagi ritmining dastlabki boskichining ko'rsatib kyelyapti. Dyemak, bu shye'rning har bir misrasida 2 ta pauza bor... Birinchisi kichik, ikkinchisiga katta takrorlanadi. Dyemak kichik ritmik pauza turoqdan kyeyin kyelib, bir oz uzilish hosil kiladi. Katta ritmik pauza esa har bir misraning oxirida paydo bo'ladi. Umuman pauza kanday bo'lishidan kat'iy ritm uyushtirishda muhim rolp uynaydi. SHye'riy nutqni nasriy nutkdan ajratib turuvchi ritm hosil kilishda aktiv ishtirok etuvchi asosiy elyemyentlardan biri vazndir. Vazn arabcha so'z bo'lib, ulchov-tarozi dyegan ma'noni bildiradi. SHye'r vazni misralardagi bug'inlarni,

turoqlarni.... Lyekin har qanday so'zlarni bir vaznga solish bilan shye'r hosil bulavyermaydi. Barmoq sistyemasidagi vaznlarni ikki gruppaga (sodda va qo'shma) bo'lish maqsadga muvofiqdir. Erkin vaznni alohida bir shye'riy sistyema sifatida o'rganish to'g'ri bo'ladi. CHunki erkin vazning paydo bo'lishida barmoq shye'riy sistyemasining ham, klassik poeziyamizdagi bahri tavilning ham, rus poeziyasidagi erkin shye'rning ham ta'siri bor. SHuning uchun erkin vaznni barmoq shye'riy sistyemasiga kiritish to'g'ri emas. Hamid Olimjonning "O'zbyekiston" shye'riy vaznni sodda vazn dyeyish mumkin. Sodda vazn shye'rning birinchi misrasidan oxirgi misrasigacha bug'inlar soni ham, turoqlar tartibi ham, ritmik pauza ham bir xil buladi. Vaznlarning g'oyat rang-barangligini, ularning o'zaro ma'no va ohang jihatdan o'zgacha joziba hosil qilish, Oybyek va H.Olimjonning 30-yillar ijodida uchratish mumkin. Qofiya va radif. Qofiya shye'r tuzilishining muhim elyemyentlaridan biri sifatida katta g'oyaviy estyetik funktsiyani bajaradi. SHye'r mazmuni, shoir g'oyaviy maqsadini yuzaga olib chiqadi. SHu sababli mashhur so'z ustalari qofiyaga alohida diqqat qilganlar. Qofiya – asarning g'oyaviy mazmuniga oid muhim va obrazli tushunchalarni ta'kidlaydi. Xushohanglikni ta'minlaydi, shu bilan birga muayyan vaznda takrorlanayotgan misralarning oxirini eslatish orqali shye'r ritmini va musiqiyligini oshiradi. Turoq, ritm, misra va bandlar orqali yuzaga kyelgan ohangdorlik qofiya tufayli mukammallashadi ya'ni, tugallika erishadi, badiiy estyetik kuchga ega bo'ladi. Qofiya mazmun anglatishda, ohangdorlikni bo'rttirishda katta vazifani bajaradi. Qofiyaning eng birinchi vazifasi asar g'oyasi va mazmuni bilan aloqadorligidir. Qofiya ritmik qatorning oxiriga yetganligidan darak byeruvchi vositadir. Ana shu signaliga ko'ra, o'quvchi matyeriallarining ohangligini byelgilab oladi.

Hali tunning barqut etagi yerda
Hali qizarmagan ufqning yuzi,
Hali butun qishloq uyquda
Hali kulib qarar samo yulduzi.

Odatda, qofiyalar shye'riy misralarning oxirida kyeladi. Lyekin ba'zi hollarda misralar ichida ham qofiyadoshlik bo'lishi mumkin, buni ichki qofiya dyeyladi.

Qofiya ohangdoshlik darajasiga ko'ra to'liq qofiya va ochiq qofiyalarga ajraladi. Bir-biri to'la ohangdosh bo'lgan so'zlar qofiyadosh bo'lib kyelsa to'liq qofiya dyeyiladi.

Botirlari kanal qazadi,
SHoirlari g'azal yozadi,
Kuychilari aytadi yalla,
Juvonlari aytadi alla.

Ba'zan so'zlardagi barcha tovushlar emas, balki 2-3 tovushdagina bir xil bo'ladi. Ana shu 2 xil tovush orqali ozmi - ko'pmi ohangdoshlik yuzaga kyeladi. Bunday tovushlar vositasida ohangdosh bo'lgan so'zlarga och qofiya dyeyiladi. Qofiyadan kyeyin misralar va baytlar osha takrorlanib kyeladigan yana bir elyemyent borki, uni radif dyeb aytiladi Masalan.

Ne balolig' erdi, ey shuxi dil aro surating
Aqlim lol etdi qilguncha suratining, tomosho,

Kyetti bir ko'rgach, ani sabru qarorim shyevasi
Ayladi toqati nyechun chyeckanda tursa suratning.

Bu miqdorlarda qofiyalardan kyeyin kyelgan "suratning" so'zlari radifdir. Turli xalqlar poeziyasida turli shye'riy sistyemalar yaratilgan.

SHye'riy sistyemalar-vaznlar har bir xalq tilining ichki qonun - qoidalariga mos holda vujudga kyeladi. SHarq xalqlarining poeziyasida aruz va barmoq vazni dyeb ataluvchi shye'riy sistyema kyeng tarqalgan. Hozirgi o'zbyek poeziyasida uchxil o'lchovdagi vazn mavjud: 1) barmoq, 2) aruz, 3) erkin shye'r barmoq vazni qadimiy va boy tarixga ega bo'lgan shye'riy sistyemalardan bo'lib, o'zbyek xalqning eng qadimgi og'zaki poeziyasi namunalari asosida vujudga kyelgan. Misralardan ma'lumki miqdorlardagi bo'g'inlarning va bir turoqlarning o'ziga xos tartibda takrorlanishga asoslangan shye'r tuzilishiga barmoq vazni dyeyiladi. Misralardagi funktsiyalarning miqdorni barmoq bilan sanalgani sababli bu vazn barmoq vazni dyeb atalib kyelgan barmoq vaznida uch bo'g'indan tortib 15-bo'g'ingacha bo'lgan baholarda shye'riy asarlar yaratiladi.

Aruz vazni. Aruz vazni SHarq xalqlari poeziyasida asosiy shye'riy o'lchovlar sistyemasidan biridir. Aruz sistyemasining nazariy asoslari dastlab arablarda ishlangan bo'lib, kyeyinchalik u fors-tojik va turkiy xalqlar poeziyasiga ham kirib kyeldi.

Poeziyaning tarkibiy sistyemasi hisoblanmish aruzning nazariy asoslarini dastlab arab olimi Halil Ibn Ahmad Binni Umar binni Tamim-ul-Basriy ishlab chiqqan bo'lib, olimlarning ko'rsatishiga. "Myezon ul-avzon" va Boburning "Muxtasar" asarlari aruz nazariyasi taraqqiyotida muhim voqyea bo'ldi. Navoiy va Bobur bu asarlarida turkiy xalqlar poeziyasida qullanilgan aruzning nazariy asoslarini ishlab chiqdilar.

Aruz vazni misralardagi xijolarning miqdoriy va sifati qisqi yoki cho'ziqligining kat'iy tartibda kyelishiga asoslanadi. Misralardagi bug'inlarning uzun yoki kiska, ochik yoki yopiqligi quyidagi aniqlanadi:

1. YOpiq bo'g'inlar cho'ziq bo'g'in bo'lib kyeladi. Masalan: non, kun, bud, va hokazo (byelgisi)

2. CHO'ziq unlilar ishtirokida yasalgan bo'g'inlar cho'ziq bo'lib kyeladi. Masalan: Omon, bola

3. Qisqa unlilar ishtirokida yasalgan ochik bo'g'inlar qisqa bo'g'in bo'lib kyeladi (byelgisi "V") Masalan: ko'rg'a-li, mub-ta-lo –V--, --V--

4. Ba'zi hollarda aruz vazni imkoniyatlari talabi ayrim bug'inlar o'zgarishga uchrashi mumkin. CHunonchi, yopiq bo'g'inlarning oxiridagi undosh tovush o'zidan kyeyin kyelgan tovushga qo'shilib kyetsa, yopiq bo'g'in ochik bo'g'inga aylanadi. Aruz vaznida misralardagi gruppalanib kyeluvchi bo'g'inlar rukun (ustun) dyeb yuritiladi. CHunki uy (baytning ustuni bo'lgani kabi, shye'riy uy-baytning ham ustunlari, ya'ni ruknlari bo'lishi kyarak, aruz vaznida 19-baxoni xosil kiluvchi kuyidagi asosiy 8-ta rukn bor:

1. Foilun (--V--)	2. Failun ()
3. Mafoiylun (V—V--)	4. Foilotun (-V- -)
5. Mustaf'ilun (- -V-)	6. Maf'ulatun ()
7. Mutafoilun ()	8. Mafoiylotun ()

O'zbyek adabiyotida aruz, asosan, klassik poeziyaning vaznlar sistyemasidir. Bu sistyema poeziyada traditsion vaznlar sistyemasi sifatida yashab, davom etib kelyemoqda. G'.G'ulom, X.Olimjon, Uyg'un, Sobir Abdulla, Habibiy, CHustiy, Erkin Vohidov va boshqalarning aruz vaznida yozilgan shye'rlari bunga misol bo'ladi. Erkin shye'r eozirgi o'zbyek poeziyasida barmoq va aruz vaznlaridan tashqari sochma dyeb ataluvchi shye'riy sistyema ham qo'llaniladi.

Bu vaznda cho'ziq va qisqalik qat'iyligi, misralarda bo'g'inlar mikdorining tyengligi kabi qoidalarga rioya qilinmaydi. Bu vaznda bo'g'inlar soni ham, turoqlar tartibi, ham kofiyalanish sistyemasi ham, bo'g'inlardagi misralar miqdori erkin buladi. Erkin vazn konuniyatlari to'la o'rganilmagan va umumlashtirilmagani bo'lsa-da, ayrim adabiyotshunoslarimizning nazariy asarlarida bu masalalar buyicha bir kancha fikrlar mavjud, Masalan, Izzat Sulton o'zining "Adabiyot nazariyasi", kitobida erkin vazning konun yotadi. Bu konun-mantiqiy bosim konunidir. YA'ni qaysi so'zni ajratib alohida uqtirib aytish zarur bo'lsa, shu so'z alohida satrga tiziladi, qaysi tartib shoirning hayajonini va fikrini to'la ifoda etsa, so'zlar shu tartibda satrlarga tiziladi". Erkin vazn mustaqil shye'riy vazn xisoblanib, u o'zining muayyan konuniyatlariga ega. Erkin vaznda ritmini, musiqiylikni, ohangdorlikni hosil qiluvchi elyemyentlar bor. Ularni X.Olimjonning «Baxt», G'.G'ulomning "Syen yetim emassan" kabi asarlari misolida yaqqol ko'rish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. X.Homidiy, SH.Abdullayev, S.Ibroximov "Adabiyotshunoslik tyerminlari lug'ati" "O'qituvchi" T. 1970
2. U.Tuychiyev. O'zbyek sovyet poeziyasida barmoq sistyemasi. Fan T. 1966
3. N.SHukurov, N.Xotamov, SH. HOLmatov, M.Mahmudov. Adabiyotshunoslikka kirish. O'qituvchi T.1979.

NAZORAT SAVOLLARI

1. SHye'r nima?
2. SHye'rning qanday komponyentlari mavjud?
3. Ritm nima?
4. Bo'g'in-chi?
5. Bo'g'inning qanday turlarini bilasiz?
6. Turoq nima? Rukn-chi?
7. Barmoq shye'r sistyemasi nimalar asosiga quriladi?
8. Aruz vaznining asosini nimalar tashkil etadi?
9. Erkin vazn qanday tashkil etiladi?
10. O'zingiz bilgan biror shye'rni tahlil qilib byerirng.

MAVZU: SAN'ATKORNING IJODIY INDIVIDUALLIGI

R E J A

1. Ijodiy individuallik shartlari va ko'rinishlari
2. Ijodiy individuallikka turli davrlardagi munosabat
3. San'atkor shaxsi va ijodiy individuallik
4. San'atkor ijodini baholashda individullikning ahamiyati

ADABIYOTLAR RUYXATI

1. V.G.Byelinskiy. Tanlangan asarlar, Toshkyent 1955
2. I.Sulton. Adabiyot nazariyasi. Toshkyent 1980
3. I.Sulton. myetodning imkoniyatlari. O'zbyek tili va adabiyoti jurnali. 1978 yil 74-byet

TAYANCH IBORALAR

1. Individuallik
2. San'atkor shaxsi
3. Ijodiy jarayon
4. Simvolizm.

Badiiy ijodda san'atkor shaxsi katta o'rin tutadi. San'atning taraqqiyoti ijodkor shaxsining namoyon bo'lishi bilan bog'liq. Har bir san'atkorning voqyealarga qarashi, tafakkurining saviyasi, estyetik idrok qilishi bilan bog'liq. Xuddi shu narsa san'atkorning ijodiy individualligini kyeltirib chiqaradi.

YOzuvchi hodisalarni byelgilash ham ijodiy individuallikka bog'lik. San'atkor qanchalik ziyrak, nigohi o'tkir bo'lsa, voqyea-hodisalarni ichiga kirib boradi. Xullas, har bir san'atkor boshqalarga o'xshamasligi bilan farqlidir.

Bu hakida L.Tolstoy shunday fikr bildiradi: "Har bir yangi asarni o'qir ekansiz, o'sha yozuvchidan boshqalar byerolmagan nimalarni aytoldi dyeb qidirasiz. Dyemak, san'atda o'z ovozing muhimdir".

SHuning uchun 4 ta yozuvchi bir voqyealikni 1 vaqtda bayon etsa ham, lyekin ular bir-biridan farq qilib turadi. Bu esa yozuvchini hatni rang-barang ochishdagi individualligidir.

Burjua adabiyotshunoslari ijodda san'atkorning rolini noto'g'ri talqin qiladilar. Ular san'atda shaxsning rolini inkor qiladilar. Ayrim hollarda shaxsning rolini oshirib yuboradilar.

Naturalist yozuvchini quruk faktlar tuplovchi dyeb biladilar. Strukturalistlar san'atkorning rolini inkor etib. ijod san'atkorning myeniga sira aloqalar emas dyeydilar.

Har qanday san'at ham sub'yektiv hodisadir. San'atkorning voqyeliklikka nisbatan qarashi asosida tug'iladi. Sub'yektivlik sub'yektivizm emas. San'atda sub'yektivlik voqyea-hodisalarga shaxsiy munosabat bo'lsa, sub'yektivizm esa voqyea-hodisalarga byevosita ishtirok etishdir. YA'ni hayotni buzib tasvirlashga olib kyeladi. Natijada, juda ob'yektiv va to'g'ri ko'ringan narsalar asarlarda sub'yektivizm bo'lib chiqishi mumkin. Aksincha, lirizm ko'zi bilan asar haqqoniy bo'lib chiqishi ham mumkin. Bir vaqtlar shu narsani tushinilmasdan lirikadagi kyechinmalarni chorlovchi, intim lirika dyeb kamsitilgan. Bu lirika grajdan lirikasiga qarama-qarshi qo'yilgan. SHuning uchun muhabbat mavzusidagi kyechinmalarga

bog'langan shye'rlar qadrlanmagan. Masalan, Zulfiyaning H.Olimjon vafotidan keyingi yozilgan asarlariga shunday munosabat bildirilgan.

Masalaga shunday qarash matnbozlikni kuchaytirdi. Lirikada san'atkor shaxsning xususiyatlari shunday qarash 60-yillarda ham, takrorlandi. Aslida bular vulgar sotsiologizmning zararli qarashlaridir. (Vulgar sotsiologizm - ijtimoiy hodisalarni siyqa talqin qilishdan iborat bo'lib, bunday talqin qilish tarixiy matyerializmni buzadi).

Bugungi istiqlool mafkurasi davrida ijodkorning san'atdagi individualligiga alohida e'tibor byerildi. Eng katta ijtimoiy hodisalar ham san'atkorning dardiga aylanadi. San'atkor shaxsining xususiy kyechinmalari ham umumiy insoniy muammolar darajasiga ko'tariladi. CHunki san'atkor zamon farzandidir. ("YUlduzli tunlar" romani).

Zamonning orzu intilishlari bilan yashaydigan shaxs bu - san'atkordir.

San'atkor shaxsiy muayyan sharoitida shakllanadi. San'atkor shaxsining shakllanishida davrning ijtimoiy ehtiyojlari ham katta ta'sir qo'rsatadi. Individualistik ijodning har bir turida o'ziga xos namoyon bo'ladi.

Folpklor asarlarida individuallik kuchsiz bo'ladi. Xuddi shuningdek, yozuvchining dastlabki ijodiy davrida bu narsa yaqqol syeziladi.

San'atkor kamolga yetgan sari uning individualliga to'liq namoyon bo'lib, sayqallanib boradi. Davrning katta muammolari asarlarida ko'rina boshlaydi, falsafiy umumlashmalar chiqarila boshlaydi. Davrning ehtiyojlari zamonlarining armon - orzu - istaklari uni qamrab oladi.

YOzuvchining tarixiy va ijodiy individualligi. Xar ikki narsa emas. Ijodiy individuallik badiiy asardagi ijodiy individuallik bo'lsa, tarixiy individuallik esa yozuvchining shaxs sifatida individuallagidir. Umar Xayyom mayni ko'p kuylasa mayxur dyeb o'ylamaslik kyerak. Pyetrarka o'zi monaz bo'lishiga karamay, monaxlikni qoralagan. Balzak asarlarida pulni qoralagan, aslida o'zi pulni yaxshi ko'rgan. Bualo xajviy gye'rlarni yozgan, o'zi tabiiydyek juda muloyimi inson bo'lgan. SHu ikki narsa ayrim hollarda bir-biri bilan uyg'un bo'lsa yaxshi.

Biografik myetod ijodkorlari yozuvchi ijodidagi barchasini uni shaxsiy biografiyasiga bog'lab qzyadi. Har doim ham buni bog'lash to'g'ri emas.

YAratilgan asarlarda yozuvchilar hayotining ayrim tomonilari aks etishi tabiiy. Jumladan, Oybyekning "Bolalik", N.Safarovning "Navro'z", A.Qahhorning "O'tmishdan ertaklar" , " Qo'rgan kyechirganlarim" asarlarida biografik myetod talablariga javob byeradigan o'rinlar bor. Ayrim yozuvchilarning yoshlik yillaridagi bo'lib o'tgan voqyealar ijodlariga ko'p narsa byergan. Balzak bolaligida qo'p aziyatlar chyekkan. Uning bu qiyinchiliklari butun umriga yetadigan ijodiy matyerial bulgan. CHunki uning onasi zikna va qattik ko'l ayol bo'lgan. S. Ayni - butun umr bo'yi 1917 yilgacha ya'ni "inqilob" gacha bulgan davrning yozib tugataolmagan

"Qullar". "Qulbobo" asarlari shunday yaratilgan asarlardir. A.Qahhoroning "Bobur" hikoyasida voqyealar ham.

Masalan, Mopassan 1850-1893 yilda yashab o'tgan, 1871 yilda bo'lib o'tgan Parij komunasini guvohi bo'lgan. Lyekin o'z ijodida bu haqida xech narsa dyemagan, tilga ham olmagan. CHunk bu voqyealar yozuvchining ijodiy kyechinmasiga aylanmagan.

San'atkorni san'atkor qiladigan narsa yozuvchi kuzatishlarining boyligi, taassurotlarining kyengligidir. YOzuvchining fikr boyligi tugab qolmasligi uchun u izlanish, kuzatish, ilmiy bilimini oshirib borashi shart.

Ijodkorlik yuksak mas'uliyat talab etadi. Ijodkor hyech qachon shu mas'uliyatni unutmasligi kyerak. Hayotdagi xujjatlarni o'rganish zarur, biroq yozuvchi bu bilan chyeklanib qolmasligi kyerak. Ijodda yozuvchining fantaziyasiga ham katta o'rin tutadi. Badiiy to'qimasiz asar san'at darajasiga qo'tarilmaydi. Badiiy to'qimagina asarni zyerikarlilikdan saqlab qoladi. Biroq, badiiy to'qima uydirma bo'lmasligi kyerak. Badiiy to'qimadan yozuvchi ular orasidagi dialyektik voqyealarni to'playdi.

Ijodkorning individualligiga ijodiy myetod ham katta ta'sir etadi. Klassitsizm adabiyotida ijodkorning individualligi umuman ko'rinmas edi. Simvolizm va syentimyentalizm - (frantsuzcha - hissiyot - badiiy myetod 18 asrda Angliyada paydo bo'lgan, so'ngra asosan Yevropa adabiyotida tarqalgan. Angliyada Russo, Jan Polp - Gyermaniyada Rossiya N.Karamzin, V.Jukovskiylar bo'lgan. Ular sirli his tuyg'ularga sajda qilish bilan chyeklangan edi). Ijodkorni voqyealikka qrama-qarshi qo'yib qo'yadi. Simvolizm ijodkor «myen»ini ilohiylashtirib qo'yadi. Romantizm ham hayot har tomonlama ochilmaydi. Ijodkor individualligi to'liq namoyon bo'ladi.

Adabiyot tarixida yirik yozuvchilar hal kiluvchi rolp o'ynaydilar. Adabiyotga gyenial yozuvchilarning roli juda ham katta bo'ladi. Mayda yozuvchilar ham adabiyot tarixini yaratishda katta o'rin tutadilar.

YOzuvchining individualligi kitobxon va yozuvchi munosabatlariga bog'liq.

SHunday kilib adabiyotda yozuvchi individualligi, uning mahoratini ko'rsatib byeruvchi asosiy omil sanaladi.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Ijodiy individuallikni qanday tushunasiz?
2. Ijodiy individuallikni qanday shartlari mavjud?
3. Ijodiy individuallikni ko'rinishi qanday?
4. Ijodiy individuallik ijtimoiy hayotga bog'liqmi?
5. Ijodiy individuallik turli davrlarda qanday bo'ladi?
6. Ijodiy individuallikka san'atkor shaxsi qanday ta'sir etadi?
7. San'atkor ijodini baholashda ijodiy individulikning ahamiyati bormi?
8. A.Qahhorning ijodiy individualligi nimada ko'rinadi?
9. Siz yoqtirgan yozuvchilarning ijodiy individualligi nimada dyeb bilasiz?
10. Ijodiy jarayon yozuvchining individualligini byelgilashda qanday ahamiyat kasb etadi?

MAVZU: SAN'ATKOR USLUBI.

Reja

1. Uslub atamasi haqida.
2. Ijodda uslubning ahamiyati
3. San'atkor uslubining shakllanishiga ta'sir qiluvchi faktorlar
4. Milliy uslubning tarixiyli
5. Adabiyotda uslubning rang-barangligi....

ADABIYOTLAR RUYXATI

1. I.Sulton. Adabiyot nazariyasi. Toshkyent, 1986
2. Adabiyot nazariyasi. Ikki tomlik. Toshkyent 1978-1979
3. Byelinskiy. Tanlangan asarlar. Toshkyent 1955
4. Nosirov U. Ijodkor shaxs, badiiy uslub, avtor obrazi. Toshkyent 1981

TAYANCH IBORALAR

1. Uslub
2. Milliy uslub
3. Uslubiy faktorlar
4. Ijodkor shaxs va badiiy uslub

"Uslub" atamasini kyeng va tor ma'noda tushunish mumkin. Uslub-kitob ma'noda yozuvchi ijodidagi g'oyaviy-badiiy xususiyatlar birligi, tor ma'noda ifoda usuli ma'nosini bildiradi. Kyeng ma'noda tushuncha ijodkorning dunyoqarashi, badiiy asardagi g'oyalar, syujyet va xarakterlar doirasi, badiiy tasvir vositalari tili va boshqalarni qamrab oladi. YOZuvchi uslubi ijodning o'ziga xos xususiyatlari, uning hayotini anglash darajasi va hayot voqyealarini tasvirlash myetodi., yozuvchi ijodi shakllangan va rivoj topgan davrning shart-sharoitlari bilan bog'liqdir. YOZuvchi ijodining o'ziga xos xususiyati ayni bir vaqtda badiiy asarning ham mazmuni, ham shaklida ifodalanadi. Ba'zan bir yozuvchining ijodiga xos xususiyatlarga emas, balki hayotga mtsunosabat, adabiyotning vazifasini anglash jihatidan bir-biriga yaqin bo'lgan yozuvchilarning ijodidagi o'xshash g'oyaviy-badiiy xususiyatlar ham ba'zan uslub dyeb yuritiladi. Biroq bu jixatlar yaqin bo'lgan yozuvchilar guruhini aniqrok qilibadabiyoyoqimdyebatashmumkin.(Syentimyentalizm,simvolizm,futurizm,oqimlar xaq).

Uslub tyermini adabiyotshunoslik bilan bir katorda tilshunoslikda ham qo'llaniladi. YOZuvchi badiiy asar yaratar ekan uning o'ziga xos uslubi badiiy asarning barcha elyemyentlarida namoyon buladi. Asar syujyeti, kompozitsiyasi, tili g'oyasi har bir elyemyentida namoyon bo'ladi. Uslubni san'atkor asarining problyematikasida, asar matyerialini tanlay bilishida, obrazlar sistyemasida, xarakterlar yaratishda., konflikt tanlashida uning yechimida, muallif niyatini asar syujyetga singdira bilishida ko'rish mumkin. (SHu o'rinda "Sinchalak", "Tyemir xotin" kabi asarlarga to'xtalib o'tiladi. "Erk" qissasining yechimiga alohida e'tibor byeriladi).

San'atkor uslubini ko'rsatuvchi birinchi omil asar tilining o'ziga xosligidir. Bunda badiiy tasvir vositalar asosiy o'rin tutadi. Bular jumlasiga ayniqsa, shye'riy asarlardagi ritmik intonatsion xususiyatlarning o'ziga xosligi, avtor nutqining o'ziga xosligi, byerilishi tartibi, so'z va iboralarning ta'sirchanligi va hokazolar tushuniladi. Pyersonajlar nutqining milliy til ichki imkoniyatlarining xususiyatlaridan kyelib chiqib tasvirlash ayniqsa yozuvchi uslubini ko'rsatishdagi yetakchi xususiyat sanaladi. Biroq ayni shunday paytda boshqalar uslubiga taqlid qilish, yoki ataylab

taqlid qilmagan holda ham moyillik syezilib qoladi. Mayl (manyera) shakllanib yetmagan uslubdir. San'atkor uslubining shakllanishida qator omillar mavjud. San'atkor o'zigagina bog'liq bo'lgan omillarga eng avvalo uni hayotni tyeran, obrazli mushohada qila olishi, ilmiy bo'lishi, har bir voqyea va hodisaning san'atkor ko'zi bilan ko'ra olishi kabilar kiradi. Tashki fatkorlariga esa ijtimoiy sharit san'atkorga bo'lgan iqtisodiy va siyosiy munosabat, xalqning badiiy ijodiy myerosi kabilar kiradi. Har bir san'atkorning o'ziga xosligi uning shaxsini byelgilaydi. uni xalqqa tanitadi, mashxur qiladi. Maslaan A.Kahorning hayoti uni xalqqa tanitdi. San'atkor uslubini o'ziga xosligi chukur ilmiy mulohazalar va munozaralar asosida hal etiladi. Badiiy asar mazmunini uslubga kiritish mutlaqo noto'g'ri. Uslub badiiy shakl komponyentlarida namoyon tutadi. SHuning uchun ham uslubni nisbiy turg'unligini nazardan kochirmaslik kyerak. Ijtimoiy hayotidagi o'zgarish, siyosiy munosabatlar tufayli san'atkorning dunyokarashida ham ma'lum ma'noda o'zgarishga uchrashi mumkin. Dunyoqarash ijtimoiy hayot va jamiyatdagi ilmiy, siyosiy, axloqiy estyetik qarashlar yig'indisidir. Dunyoqarashda ijtimoiy turmush aks etib, u muayyan tarixiy davrda inson tafakkuri erishgan bilim darajasiga va ijtimoiy tuzumga bog'liqdir.

SHu sababdan dunyoqarash sinfiy xaraktyerga ega bo'ladi. YOzuvchi dunyoqarashi esa dunyoni idrok etish, davrning ilg'or va qaloq tyendyentsiyalarini sinfiy pozitsiya turib xal etishdan iborat. Haqiqatdan ham sa'atkor o'z zamonasining ko'z-qulog'i sifatida tarixiy hodisalarga o'z ko'zi bilan qarab, baholaydi. San'atkor inkor kilishi, ma'kullashi mumkin. Har doim ham yozuvchining maqsadi, dunyoqarashi badiiy asardan chiqarilgan xulosaga tyeng kyelavyermaydi. Jumladan Lyev Tolstoy ijodi bilan uning siyosiy qarashlari o'rtasidagi ziddiyat mavjudligi bizga ma'lum. U buyuk san'atkorning dunyoqarashi ryevelyutsion ruhda bo'lmasada, xalqning mavujud tuzumga noroziligini tasvirlab quyiishi uni xayotni xaqqoniy tasvirlashga, ryevelyutsion xarakatlarni ma'kullagan san'atkor darajasiga ko'tarib quydi. Dyemak, xulosa qilib aytsak, san'atkor uslubini byelgilashda uning dunyoqarashining ham o'z munosib o'rni bor. Uslubda butun xalq uchun muayyan xudud uchun umumiy xususiyatlar namoyon bo'ladi. Aynan shu narsa yozuvchi uslubini byelgilaydi. Masalan, A.Kahorning "Qo'shchinor chiroqlari" romanida: "Siddiqjon qaytib kyelganida tok ostidagi eski so'rida sochilib yotgan byehilarga ko'zi tushdi" satrlarini birinchi marta o'qigan toshkyentlik kitobxon birinchi marta so'rida byehilarning sochilib yotishini tasavvur qilolmaydi. CHunki so'ri toshkyentliklar shyevasida ishkomning bir turini bildiradi. A.Qodiriyning barcha asarlarida milliy kolorit o'ziga xos byerilganlagi uchun ham adib ijodi umrboqiydir. Masalan: "Myehrobdan chayon" romanida : Ra'no yo'lakda ikkita ukasining o'rtasiga kirib, ularning loy o'yinida ishtirok etar edi. Aynan shu o'rinda muallif usulining o'ziga xosligini ko'rish mumkin.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Uslub dyeganda nimani tushunasiz?
2. YOzuvchining uslubi dyeganda-chi?
3. Ijodda uslubning qanday ahamiyati bor?
4. San'atkor uslubini shakllanishida qanday faktlar bor?
5. Ijodda san'atkorning uslubi bo'lishi shartmi?
6. Uslub milliylikaa bog'liqmi?

7. Uslug'ning tarixiyligiga munosabatingiz qanday?
8. Uslubni san'atkor biror joydan oladimi yoki u uning ijodiy izlanishiga bog'liqmi?
9. Siz bilgan yozuvchining uslubini o'ziga xosligi nimada?
10. Uslubning myetod bilan aloqasi o'rtasida qaanday yaqinlik yoki farq bor?

MAVZU: IJODIY MYETOD VA ADABIY OQIM

R E J A

1. Myetod va uslub tushunchasiga ta'rif
2. Ijodiy myetod va oqim xakida ma'lumot
3. Adabiy oqim va maktab
4. Oqim va yo'nalish haqida tushuncha.

ADABIYOTLAR

1. Adabiyot nazariyasi. 2 tomlik Toshkyent 1978-1979 yillar
2. A.Quljonova. Ryealizm va romantizm. Toshkyent 1983 yil

TAYANCH IBORALAR

1. Myetod 2. Uslub 3. Oqim 4. Maktab va yo'nalish

Bizga ma'lumki, uslub kyeng ma'noda yozuvchi ijodidagi g'oyaviy-badiiy xususiyatlar birligi, tor ma'noda ifoda usulidir. YA'ni asardagi yozuvchining o'z kitobxoniga qayta-qayta uqtirgan g'oyasidir. Dyemak usul bir yozuvchining ijod jarayoni bilan bog'liq bo'lgan hodisadir.

Myetod uslubdan farq kilib, turli mamlakatlardagi va turli davrlardagi yozuvchilarning ijoddagi yo'llariga qarab birlashtiruvchi narsadir. Ijodiy myetodni byelgilashda narsa va hodisalarni tanlash, saralash, baholash va obrazli tasvirlash xususiyatlari hisobga olinadi. Myetodda dunyoqarashning banihoya roli kattadir. CHunki yozuvchi o'z dunyoqarashidan kyelib chiqib asar yaratadi. Myetodni san'atkor dunyoqarashi bilan birlashtirib yuborish noto'g'ridir. San'akorning ijodiy etiqodi, estyetik tafakkuri, siyosiy e'tiqodi namoyon bo'ladi. Endi bizga ma'lum bo'lgan tarixiy jarayonida bu narsa qanday kyechedi, qanday ijodiy myetodlar rivojlandi? San'atkorlarning dunyoqarashlari qanday namoyon bo'ldi?

Kadim zamonlardan boshlab ijodning ikki tipi: idyeal va ryeal tiplari mavjud bo'lgan. Har ikki tafakkur tipi ma'lum tarixiy davrda ilg'or va ryeaktsion dunyoqarash bilan sug'orilib, adabiyotda katta o'rin oldi. Hatto hukmron tafakkur tipini oldi.

Bunday vaqtda endi tafakkur tipining mana shu konkryet shakliga alohida nom topish hojati tug'ildi. Bunga romantik tafakkur va ryealistik tafakkur dyeb nom byerildi. SHundan kyelib chikib ikki-romantizm myetodi dunyoga kyeldi.

Masalan. Syervantyes, SHyekspir, Pushkin, L.Tolstoy, A.CHyexov M.Gorpkiy, M.Aveyezov, A.Qodiriy, CHo'lpon,, Fitrat, Hamza va boshqa ijodkorlarimizning asarlarida hayotni haqqoniy tasvirlarlash birinchi o'ringa chiqib oldi. YA'ni xayotni

o'z shaklida tasvirlash jihatidan bularning ijodlari bir-biriga yaqindir, yani ularning ijodiy myetodlari ryealistik myetoddir.

CHunki ming yillardan byeri adabiy ijod usullarining biri bulib kyelgan "ryeal poeziya" ryealistik tafakkur tipi asosiy ijodiy printsipiga aylandi. Umuman, adabiyotshunosligimizda myetod tyermini 30-yillarda paydo bo'ldi, undan oldin stilp tyermini ishlatilar edi. CHunki fanda hali yozuvchining stili bilan myetod tushunchasi hali farklanmagan edi. Myetod tularok qilib aytganda ijodiy myetod hamma tomondan qabul qilingan to'lik ta'rif fanda hali yo'q, shuning uchun barchaga ma'lum bir ta'rifni kyeltiramiz: myetod-san'atkorning onglanayotgan vokyelanayotgan vokyelikka ijodiy munosabatning umumiy ijodiy printsipi, ya'ni badiiy asarda voqyelikni qayta tiklash printsipidir. Voqyelikni qayta tiklashning tarixan o'ziga xosligiga karab jaxon adabiyotida klassitsizm, romantizm, ryealizm kabi ijodiy myetod tiplari bor. Bu ijodiy myetodlardan jaxon adabiyotida eng ko'p tarqalgan ryealizm bo'lib, uning ham o'ziga xos ko'pgina ko'rinishlari bor. Didaktik ryealizm, ma'riftparvar ryealizm, tanqidiy ryealizm va sotsialistik ryealizm. Jaxon adabiyotida bundan tashqari simvolizm, naturalizm, modyernizm kabi boshqa myetodlar ham bo'lgan. Myetodni da'vo etuchi boshqa qator oqimlar ham mavjud bo'lib bular: ryealizmning oqimlari sifatida mavjud bo'lgan klassisizm. syentyemyentalizm, va naturalizm. Bular ayni vaqtda myetod bo'lsada avval oqim sifatida mavjud bo'lishgan. Oqim o'zi nima?

Oqim ijodiy myetod taraqqiyoti natijasiga yuzaga kyeladigan uning shaxobchasidir. Biroq oqim ijodiy myetod shakllanishidan oldin ham paydo bo'lishi mumkin. Qachonki oqim rivojlanib yozuvchilar shu oqim g'oyalari bilan sug'orilgan asrlarni ko'prok yozishsa, u oqimdan myetodga aylanadi.

Masalan: syentimyentalizm oqimi nima uchun ijodiy myetod darajasiga ko'tarilmadi? Syentimyentalizm frantsuzcha syezuvchan so'zidan olingan bo'lib dastlab Angliyada payda bo'lgan.

XVIII asr boshlarida oxiri, XIX asr boshlarida Yevropada bir oqim sifatida paydo bo'ldi. Unda dvoryan aristokratiyasiga qarshi uning buzuk axloqiga qarshi norozilik tasvirlandi. Bu oqim namoyondalarining asarlarida xunarmandlar savdogarlar va dyehqonlar hayotidan olingan ayanchli holatlar aristokratlar hayotiga qarama-qarshi qo'yilar edi., fyeodalizm qoralanar edi. Syentimyentalizm uchun kishining psiHOLogiyasini tasvirlash birinchi o'rinda turadi. Kishilarning hayoti ayrim o'rinlarda bo'rttirilib ko'rsatilar edi. Bunday asarlar sirasiga Karamzining "Byechora Liza" asarini kiritishimiz mumkin. Inson ruhiyatini o'ta byechora holatini tasvirlanishi, har doim ham hayotdan nolish ham insonning kyelajagiga hyech narsa bormasligi mumkin. SHuning uchun syentimyentalizm bir oqim sifatida qolib kyetdi u myetod darajasiga ko'tarilmadi.

Navbatdagi oqimlardan biri naturalizm oqimidir. Naturalizm lotincha natura so'zidan olingan bo'lib, tabiiy dyegan ma'noni bildiradi. Rus adabiyotida alohida oqim kyeyinchalik maktab sifatida shakllandi. Natural maktabga mansub bo'lgan Gogolp, Turgyenyev, Nyekrasov singari yozuvchilar uchun badiiy asarning muhim ijtimoiy mazmunga ega bo'lishi, voqyealikni xaqqoniy aks ettirish, chorizm tuzumiga tanqidiy munosabatda bo'lish, shu bilan birga turmushni qalbaki byezab ko'rsatish bu oqimni asosiy xususiyatlaridan biri bo'lib qoladi. Bu oqimning buyuk nazariyotchisi

va asoschisi V.G.Byelinskiy edi. Byelinskiy va uning izdoshlari CHyernishyevskiy, Dobrolyubov "Natural maktab" ning printsiplarini ishlab chiqdilar. Bu esa kyeyinchalik ryealistik san'atning asosini tashkil qildi. Ular ryealistik san'at taraqqiysi uchun kurashdilar. Dyemak, naturalizmning hayotning haqqoniy tasvirlash xususiyati kyeyingi myetodning haqqoniy asosiy xususiyati sifatida taraqqiy etdi. Naturalizm bilan Natural maktabni almashtirib yubormaslik kyerak.

Adabiy oqim ijodiy myetod san'atning maqsad va vazifalariga qarashlarning turlichaligi tufayli paydo bo'ladigan yozuvchilar guruhlar. Adabiy oqim ijodiy myetodlar tarkibidagi ichki bo'linishdir. Bir myetodga mansub yozuvchilarning o'zaro g'oyaviy yaqinliklaridir. Romantizm myetodi ichidagi oqimlarga mutaassib romantizm, taraqqiyparvar romantizm, inqilobiy romantizmlar kiradi.

Adabiy oqim va maktab: Adabiy oqim dunyoqarashi va qiziqishlari birligi tufayli shakllangan uyushmadir. Mashhur adabiy maktablar haqida Byelinskiy asos solgan "Natural maktab" haqida to'xtalib o'tdik. SHunday uyushmalar qatoriga jadidlar tashkil qilgan "CHig'atoy gurungi" va "Kizil qalam" uyushmalarini ham kiritilishimiz ham mumkin. Furkat, Muqimiy, Zavqiy va boshqa ijodkorlarimiz asos solgan ma'rifatparvarlik oqimi haqida ham to'xtalib o'tishimiz mumkin.

Adabiy oqimdan adabiy yo'nalish tubdan farq qiladi. Oqim myetod ichidagi g'oyaviy yaqinlik bo'lsa, yo'nalish myetoddan tashqaridagi myetodlar o'rtasidagi g'oyaviy hodisadir. U o'zida ko'plab myetod va oqimlarni birlashtiradi. Jumladan, tasavvuf adabiy yo'nalish sifatida shakllandi va adabiyotlar taraqqiyotiga o'z ta'sirini o'tkazdi. Jumladan ,modyernistik oqim vakillari adabiy ijodda zamonaviylikka, yangilikka erishishni targ'ib qiladilar. Ayniqsa shakldagi byezakdorlikka alohida e'tibor byeradilar. Xususan, hozirgi zamon Amyerika va Angliya adabiyotida bu oqimning ta'siri kuchli.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Metod nima?
2. Uslub-chi:?
3. Ular o'rtasida qanday farq bor?
4. Nima uchun myetodni kyeng tushuncha dyeb hisoblaysiz?
5. Oqim nima?
6. Qanday oqimlarni bilasiz?
7. Ijodiy maktab dyeganda nimani tushunasiz?
8. Yo'nalish nima?
9. Ijodiy myetodning adabiyot taraqqiyotida qanday ahamiyati bor?
10. Qanday oqimlarni bilasiz?

MAVZU: ROMANTIZM

Reja

1. Romantizm hakida umumiy ma'lumot
2. Romantizm ijodiy myetod sifatida
3. Romantik tasvir

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.Kuljonov. Ryealizm va romantizm. Toshkyent 1983
2. U.Normatov. Nasrimiz an'analari. Toshkyent 1978
3. O.Nosirov. Ijodkor, shaxs, badiiy uslub, avtor obrazi. Toshkyent 1981

Tayanch iboralar

1. Romantizm
2. Ryevolyutsion romantizm

Borliqni kanday bo'lsa, o'shanday emas, qanday hohlasa, o'shanday ko'rsatish, hayotning o'zini emas, uning qanday bo'lishi kyerakligini ya'ni yozuvchi va insoniyat orzularini tasvirlanishi romantizmning asosiy xususiyatidir. Hayot xaqiqatini emas, tuyg'ular haqiqiatini tasvirlash romantizmning navbatdagi xususiyatidir. Romantizm adabiyoti dyemokratik va ma'rifiy estyetik xaraktyerga egadir. YOzuvchi asar yaratar ekan, borlikni miyedallashtirish tarzida tasvirlaydi. Romantizm ryeal borliq va haqqoniy manzaralar tasvirini sub'yektlashtiradi, ya'ni mavhum idyealga bo'ysundiradi. SHunday qilib, romantizm asosida yaratilgan asarlarda, borliqni obrazlarni idyeal obrazlar, mushohadalar asosida yaratiladi. Borliqdan yuz o'girish, idyeal olamdan najot izlash, hayotni idyeal orzularga moslashtirish romantizmning navbatdagi xususiyatlaridan biridir. YOzuvchi ijodiy bilan bog'liq bo'lgan xususiyatlardan biri sub'yektivlikning kuchliligidir. YOzuvchi hayotda qoniqmagan holatda favqulodda, emotsionallik, shartlilik asosida ba'zan darg'azab, kuchli, irodali, isyonkor shaxs obrazlari yaratadi. Biroq yaratilgan obrazlar butunlay xalqning hayotida, uning milliy xususiyatlarida uzoqlashib kyetmaydi. Aksincha u shu asosida quriladi. Romantizmning tarixiy ildizlari asosan qadimgi xalq og'zaki ijodida yaratilgan mif, dostonlar, hikoyat, rivoyatlarga borib taqaladi. CHunki, yuqoridagi asarlar xalqning iyedal obrazlari yaratilgan asarlar hisoblanadi. Romantizmda turli xil oqimlar mavjud, jumladan taraqqiyparvar romantizmni kyeng xalq ommasi intilishlari bilan bog'liq. Kyelajak orzularni inqilobiy xarakat bilan bog'lash - **ryevolyutsion romantizm** dyeyiladi. **Romantizm** - ijobiy myetod sifatida asosan o'zbyek adabiyotida A.Navoiy ijodlari bilan bog'liq bo'lgan hodisa sifatida shakllandi. Navoiy ijodida ham bir vaqtning o'zida ham romantizm, ham ryealizm elyemyentlari mavjud edi.

Syevgi-muhabbat romantiklar uchun umuman insoniylikning ayni o'zi bo'lib kyelgan. Insonda hamma narsa murakkab. Romantiklar ham insonning murakkabligini tyeran va nozik tushunchalarga, eng avvalo insonning tabiiy va asl boyligi syevgi-muhabbatga, uning fusunkorligiga favqulodda katta e'tibor byerishdi. SHu nuqtadan sof muhabbatning syehrli, buyuk kuchini alohida zo'r ehtiros bilan aks ettirilgan. Ma'lumki, o'zbyek romanchiligida hozirgi hayotimizning boshlanishi davri - 20 yillardagi murakkab voqyealar, qizg'in sinfiy kurashlar 50-yillarga qadar yetarli darajada kyeng planda aks etmagan edi. SHuning uchun Oybyek tipidagi tajribali romanchilargina emas, ayni vaqtda, A.Muxtor va G'.G'ulom kabi talantli yozuvchilar ham bu davrga murojaat etdilar.

Adabiyotshunoslik fanida ko'p millatlik adabiyotda rang-barang individual uslublarning shakllanishi va rivojlanishini atroflicha kyeng va chuqur o'rganishda g'oyat murakkab va chigal problyemalardan biri - uslubiy oqimlar tipologiyasi problyemasiga favqulodda jiddiy e'tibor byerilyapti. Bu borada erishilgan ulkan yutuqlardan biri, ryealizm myetodi doirasida kamol topgan uslublardan biri - romantik uslubiy oqimni (bu ba'zan "romantizm". "romantik tasvir", "romantik tyendyentsiya", "romantik maktab" dyegan nom bilan yuritiladi). ilmiy asosda aniqlash, kyeng yo'nalishga olib kirish va shak-shubhaga o'rin qoldirmaydigan darajada isbot qilishda ko'rinadi.

XX asr sovyet Sharqi xalqlarining zabardast, ulkan yalovbardor shoirlaridan Samad Vurg'un romantizmga Bayronni byellashishga, ijodiy musobaqaga chaqiraman, deya hayqirgan edi. Yana bir adib Chingiz Aytmatov Gorpkiy va Mayakovskiy romantizmga maftun ekanligini maxsus ta'kidlaydi. Gap bu o'rinda Navoiy, Pushkin, Lermontov, Bayron, Gyugo kabi buyuk san'atkorlarning buyuk an'anasi xaqida emas, balki ko'p millatli sovyet adabiyotining asosiy myetodi - sotsialistik ryealizm ryealizm myetodi zamirida yangidan tarkib topib, rivojlangan romantik uslubiy oqim xususida boryapti. Bu hakda gap borganda yirik tadqiqotchilar N.Tixonov, O.Gonchar, A.Davjyenko, K.Paustovskiy, E.Myejyelaytis, CH.Aytmatov, R. Hamzatov va boshqa qator ulkan san'atkorlarning nomini tilgan olishadi va ularning uslubini xuddi shu oqimga mansub dyeb hisoblaydilar. Mashhur adib A.Qodiriyning "O'tgan kunlar" romani uslubi romantizm bilan sug'orilgan.

Romantizmni faol himoya qilganlardan biri Oybyek edi. U o'zining ilk ijodida bunga sodiq bo'ldi. Qator shye'rlarida va "Baxtigul va Sog'indiq", "O'ch" poemalarida romantizm to'larok ko'rindi. Badiiy ijod tajribasi voqyealikni va qahramonlarni romantik uslubda tasvirlash printsiplarining qator murakkabliklari mavjudligini ko'rsatadi. Romantik tasvir - asarning hamma joylarida ham bir xil mye'yorda emas. Ayrim o'rinlarda mye'yor buziladi, muayyan taranglik bo'shashib kyetadi. Qahramonlarni romantik tasvirlash printsiPGA muvofik ularning suhbatlari, monologi, dialogi, nutqlarini byerishda ham nomunosiblik alomatleri syeziladi.

Romantik tasvir uslubida ham kompozitsiyaon birlikni ta'minlashning o'ziga xos murakkabliklari mavjud bo'ladi. Qahramonlarning butun hayot tafsilotiga emas, balki ular faoliyati va qismatining kyeskin birlashadigan va ajralib kyetadigan nuqtalariga tasviriga favqulodda jiddiy urg'u byerib boriladi.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Romantizm nima?
2. Nima uchun romantizmni myetod sifatida foydalaniladi?
3. Romantizm myetodini qanday o'ziga xos xususiyatini bor
4. Romantik tasvir dyeganda nimani tushunasiz?
5. Ryevalyuuion romantizm dyeganda nimani tushunasiz?
6. Romantizm ijodiy myetod sifatida qachondan shakllandi?
7. Romantizm asosan qaysi davrda juda taraqqiy etdi?
8. Romantik tasvirning yetakchi xususiyati nimada?
9. Siz yoqtirgan qaysi asarda romantik tasvir kuchli?
10. Sharq adabiyotida romantizm taraqqiyoti masalasiga qanday munosabatdasiz?

MAVZU: BADIY ADABIYOTDA REALIZM METODI

R E J A

1. "Realizm" atamasining mazmun va mohiyati.
2. Realizmning ijodiy myetod sifatida shakllanishi.
3. Realizm turlari. Sotsialistik realizm va uning kamchiliklari.
4. Tanqidiy ryealizm va uning hozirgi adabiyotda tutgan o'rni

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. I.Sulton. Adabiyot nazariyasi. Toshkent o'qituvchi nashriyoti 1986
2. A.Quljonov. Realizm va romantizm.

TAYANCH IBORALAR

1. Metod. 2. Realizm 3. Uslub.

Ilmu adab, axloq-odobni yig'indisi bo'lgan adabiyotda realizm myetodi o'ziga xos ahamiyatga ega. Avvalo, bu atamaning ma'nosi hakida Realizm - bu borlikka, bizning o'rab turgan barcha narsalarga ryeal, ya'ni, to'g'ri yondoshishdir. Adabiyot sohasida ha, bu atama voqyelikni to'g'ri tushunish va uni hamma ziddiyatlari bilan badiiy obrazlarda xaqqoniy in'iko ettirish ryealizm xisoblanadi. Demak, bundan ko'rinib turibdiki, ryealizmning romantizmdan farqi butun borliqni qanday bo'lsa, o'shandayligicha tasvirlashdir. Romantizmda esa, bizga ma'luki, bo'rttirish; mubolag'alar yetakchi rolpo'ynaydi.

Bizning qadimgi ajdodlarimiz, buyuk yozuvchilarimizning asarlarida, yirik nasriy va nazmiy hikoya va ash'orlarida romantizm yetakchi ahamiyat kasb etadi. Insonlarning komillikka, yaxshi yashashga, odilona jamiyat qurishga bo'lgan intilishlari klassik asarlarimizda juda chiroyli tasvirlanadi. Bunda albatta romantizmdan kyeng foydalanilgan. O'z navbatida hayotdagi ryeal voqyeliklar ham badiiy obrazlarda talqin etilgan. Biroq hali u davrda ryealizm ma'lum bir myetodi sifatida emas edi.

Bizga ma'lumki, myetod so'zi, ma'lum bir san'atkorning anglanayotgan voqyealikka ijodiy munosabatining umumiy printsipi, yoki boshqacharoq qilib aytganda badiiy asarda voqyelikni qayta tiklash uslublarining yig'indisidir.

Shunga ko'ra, jahon adabiyotida klassitsizm, romantizm va ryealizm myetodlari mavjud bo'lib, tarixan o'ziga xos shakl-shamoyiliga egadir. Biz ko'rib o'tmoqchi bo'lgan ryealizm myetodi esa, ana shu ijodiy myetodlarning eng kyenja vakili bo'lib, uning kyelib chiqishi, myetod sifatida namoyon bo'lishi XIX asrning 2-yarmida Yevropa xalqlari adabiyotida ko'rinadi.

Bu ijodiy myetodning o'ziga xosligi shunda ediki, avvalgi davrlar adabiyotida rivojlangan xislatlar, realizm adabiyotida yuksak darajaga ko'tarildi va adabiyotning asosiy tamoyillariga aylandi. Gumanizm, insonparvarlik kabi xislatlar ryealizmning bayrog'i bo'lib qoldi. Adabiyot, insonning ryeal hayotini va bu hayotining ryeal sharoitini tadqiqi etishga ko'chdi.

Adabiyotda realizm myetodi hayotga juda yangi hikoya, povsyetp, roman, drama kabi adabiy janrlarda kyeng yoyila boshlandi.

Xususan, o'zbek adabiyotida ryealizm myetodi, XX asrning boshlarida, yirik o'zbyek yozuvchilari A.Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat, Maxmudxo'ja Bexbudiy, Hamza kabi ma'rifatparvarlar ijodida namoyon bo'la boshladi. Ayniqsa, o'zbyek romanchiligining asoschisi hisoblangan A.Qodiriy ijodida juda kyeng o'rin tutadi. Birgina "O'tgan kunlar" yoki "Obid ketmon" romanlarini eslatib o'tishlik so'zimizning isbotiga kifoya qilsa kyarak. Yuqorida nomlari zikr qilingan ma'rifatparvar yozuvchilar, o'zbyek xalqining o'tmishi va bugunini aks ettirgan asarlarida ryealizmdan juda yaxshi foydalandilar. Ular o'zbek xalqi hayotini borligicha, juda chiroyli badiiy obrazlarda o'z kitobxonalariga havola etdilar. Ularning ryealistik hayot va badiiylik bilan yo'g'rilgan asarlari . bugungi kunda har bir kitobxonning syevimli asariga aylanib, hozirgi davrda ham qo'ldan tushmay kelayotgan nodir yodgorliklardandir.

Realizm myetodining bu ajoiyb xususiyatlari uning juda ham katta ma'rifat ahamiyatini ta'min etadi. Hayotni xar taraflama va chuqur o'rganish jihatidan ryealizm adabiyoti barcha xalqlar adabiyotida katta yutuqlarga ega bo'ldi va yetakchi ahamiyat kasb eta boshladi.

Buyuk rus yozuvchisi Byelinskiyning ta'rificha, "haqqoniylik va badiiy ta'sirchanlik" - realizm myetodining ikki muhim talabidir. Hayotni haqqoniy va ta'sirchan tasvir etish uchun uni har taraflama kyeng qamrab olish zarur. Hayotiy konfliktlarni ro'y-rost tasvirlash ryealizm adabiyotining asosiy talablaridan biridir. Yetuk ryealistik asar davrining kuchli ziddiyatlarini xarakterlar va ularning byeayov kurashi orqali byerish bilan ajralib turadi. Hayotiy konfliktlarning chin ma'nosini ochib tashlash uchun ryealistik tasvirda mubolag'aga kyeng o'rin byeriladi va bu mubolag'a hayotiy haqiqatga zid bo'lmaydi. Realizm adabiyoti vositalari xilma-xil va boy bo'lib, hayotni "hayotning o'z shakllarida tasvirlashdan" boshlab, masal, ertak va afsonagacha bo'lgan hamma shakllarini o'z ichiga oladi.

XIX asr Yevropa yozuvchilari, XX asrning boshlaridagi o'zbyek yozuvchilarining ijodida ryealizmning hayotiga va xalqqa yaqinligi yana ham oshdi, uning vositalari yana ham mukammallashdi. Bu esa, o'z o'rinda adabiyotda yangi bosqichlarni ta'minladi.

Sobiq sho'rolar davlatida bo'lib o'tgan 1917 yil voqyealaridan so'ng Rossiya va o'sha paytganda 14 ittifoqdosh ryespublika birlashib, yangi totalitar davlatni vujudga kyeltirishdi. SSSR dyeb atalgan bu davlat, sotsialistik diktatorlikka asosiga qurilgan edi. Tyeng xuquqli dyeb nomlangan, aslida esa, boshqa davlatlar va millatlar ustidan zo'ravonlik bilan hukmron bo'lib olgan Rossiya, boshqa millatlarning boy o'tmish myerosidan ayirib, erkini to'sib, millat o'zligini yo'qotishga harakat qildi. Bu esa o'z navbatida adabiyot sohasini ham chyetlab o'tmadi. O'z millatini, o'z erki va istiqbolini kuylagan, orzu kilgan millat o'g'lonlari, "xalq dushmani", "millatchi" tamg'alari ostida 30-yillar qatag'onining qurboni bo'ldilar. Jumladan, o'zbek xalqining ma'rifatparvar yozuvchi va shoirlari bo'lgan A.Qodiriy, A.Avloniy, CHo'lpon, U.Nosir, Fitrat singari yangi adabiy oqim vakillarini eslatib o'tish kifoya. Aynan shu davrga kyelib, realizm myetodining yangi turi sotsialistik ryealizm myetodi yuzaga kyela boshladi. Badiiy adabiyot, ayniqsa realistik adabiyot siyosat va mafkura bilan hisoblashmay iloji yo'q. Chunki, har kanday sharoit va tuzumda ham adabiyot shu tuzumning real voqyealiklarini badiiy obrazlarda talqin etadi.

Shu nuqtai nazardan kelib chiqqan holda, soitsalistik realizm metodi 20 - yillarda boshlab shakllana boshladi. Bu myetodning maqsad va vazifalari yangi, soitsalistik jamiyatni va shu jamiyat kishilarining baxtli, farovon hayotini hamda Kommunistik partiyaning "el farovonligi" yo'lida olib borayotgan siyosatini madh etishdan iborat edi. Turli millat va ellatlarning yagona maqsad-soitsalizm yo'lidan og'ishmay borib, kelajakda kommunizm kurish yo'lida markscha-lyenincha g'oyalarni butun omma ongiga singdirish bu davr, sotsialistik ryealizm adabiyotining vazifasi edi. SHu yorinda narsani ta'kidlab ztish joizki, "realizm" atamasining ma'nosi, bu davrga kyelib o'zining asl qiyofasidan biroz uzoqlashdi. Ya'ni, ko'proq ryeal voqyealiklarni emas, balki, ko'p hollarda partiyaning mafkuraviy quroli bo'lib xizmat qildi. Qanday asar bo'lmasin, hikoyami, ochkyermi yoki romanmi, albatta shu asarda sotsializmni, partiyan yoki kommunist shaxsni idyeal obraz sifatida tasvirlash shart edi. SHu davr yozuvchi va shoirlari ma'lum bir qolipga tushib, bo'g'iq ijod qilishga majbur edilar.

To'g'ri, bu davrda ham adabiyot rivojlanishdan to'xtab qolmadi. Aksincha, u olg'a qarab siljidi. Shu davrda A.Qahhor, G'.G'ulom, M.SHayxzoda, Oybyek va boshqa ko'plab, yirik o'zbek yozuvchi va shoirlar yetishib chiqdilarki, ular o'zbek adabiyotida munosib iz qoldirdilar. Lekin, ular ham erkin, yayrab ijod qila olmadilar. O'z fikrlarini baralla ayta olmadilar.

Sotsialistik ryealizm metodining yana bir kamchiligi shunda ediki, u boy o'tmish myerosimizni "eskilik sarqiti", "mistik adabiyot" kabi bo'htonlar bilan qaraladi. Ma'lumki, o'tmishsiz kyelajak yo'q. O'z o'tmishini unutgan xalqning, millatning ertasi qorong'u. Sotsialistik ryealizm myetodi, bizning boy ma'naviy myerosimizni, dinimiz, qadriyatlarimizni tan olmadi. O'sha davrlarda yaratilgan ko'plab asarlarda, faqat davr ruhi aks ettirildi. Shu boisdan bugungi kun kitobxonlari uchun 70-80 yillar muammosi, partiya va siyosatning qizig'i yo'q. Chunki, bu asarlarning katta qismi, yillar o'tishi bilan o'z kuchini yo'qotdi. Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki, sotsialistik ryealizm myetodi o'zini oqlay olmadi. Ma'lum ma'noda davr myetodi bo'lib qoldi.

1991 31 avgust kuni tarixiy hodisa yuz byerdi. Asrlar davomida ushalmas orzu bo'lib kyelayotgan mustaqillik, hurriyat qo'lga kiritildi. Bu esa, o'z navbatida adabiyotga ham ijobiy ta'sirini o'tkazdi. Yillar davomida yozuvchi-shoirlar qalbida byerkinib yotgan buloqlar ko'z ochdi. "So'z erkinligi", "fikir erkinligi" kabi yangi atamalar hayotga, ijodga kirib kyela boshladi. Jumladan, ryealizm myetodining yana bir turi bo'lgan tanqidiy ryealizm, mustaqillik sharofati bilan badiiy adabiyotda o'z o'rnini topa boshladi. Tanqidiy ryealizm - jahon adabiyoti va san'ati tarixida ryealizm taraqqiyotining eng baland bosqichidir. CHunki, bu myetod, tarixiy an'analar, qadriyatlarni o'z o'rniga qo'yadi va undan juda samarali foydalanadi. Badiiy asarda tanqidiy ryealizm myetodi asar kahramonining ichki kyechinmalarini, uning hayotidagi yutuq va kamchiliklarini aniq-ravshan yoritib byeradi. Biz bu myetod yordamida asar kahramonini yaqinroq taniymiz. Ryeal voqyealikka o'z munosabatimizni bildiramiz.

Hozirgi davr adabiyotida bu myetodning tutgan o'rni byeqiyosdir. Bu gungi kun yozuvchisi o'z asarida boy ma'naviy myerosimizdan byemalol foydalanishi mumkin. O'z navbatida hozirgi zamon kitobxonining ongi ham juda yaxshi

rivojlangan bo'lib, yozuvchidan umrboqiy, mazmunan pishiq-puxta badiiy asar talab qilishga haqli. Tankidiy ryealizm myetodi esa, ijodiy myetod sifatida bugungi davr ruhi bilan hamnafas ravishda rivojlanib borib, insonlarning ezgu va xayrli ishlari yo'lida xizmat qilmog'i lozim. Bugungi kun talabi ham shudir.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Ryealizm nima?
2. Ryealizm myetod sifatida qachon shakllangan?
3. Ryealizmning qanday turlarini bilasiz?
4. Tanqidiy ryealizm asoschilari kimlar?
5. Sotsiolistik ryealizmning qanday printsiplari bor?
6. Sotsiolistik ryealizmning qanday kamchiliklari bor?
7. Bu davrda qanday yozuvchilar yetishib chiqdi?
8. Hayot haqiqati masalasi sotsiolistik ryealizm davrida qanday hal etildi?
9. O'zbyek adabiyotida totalitar tuzum davrda qanday asarlar yaratildi?
10. Ularning yutuq va kamchilaiklari nimada?

MAVZU: UMUMLASHTIRUVCHI DARS

- 1.«Adabiyot nazariyasi» nimani o'rganadi va o'rgatadi?
- 2.Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari qaysilar?
- 3.Hozirgi adabiyotshunoslikning qanday myetodlarini bilasiz?
- 4.Adabiy-tanqidiy qarashlar sharqda qachonda paydo bo'ldi?
- 5.Milliylik va umuminsoniylik dyeganda nimani tushunasiz?
- 6.Milliylikni qanday shartlarini bilasiz?
- 7.An'ana va novotorlik dyeganda nimani tushunasiz?
- 8.SHYe'rshunoslik asoslarini nimalar tashkil etadi?
- 9.Ijodiy individuallik nima?
10. San'atkor uslubichi?
11. Ijodiy myetod nima?
12. Ijodiy myetodning oqimdan farqi bormi?
13. Romantizm myetodining yetakchi xususiyati nima?
14. Ryealizm myetodini-chi?
15. Adabiyot nazariyasi fani sizga nima byerdi?
16. O'zbyek adabiyotshunoslarining roman haqida qarashlariga qanday fikr bildirasiz?
17. Dramaturgiyaga bildirgan fikrlariga munosabatingiz?
18. Poeziya haqida tanqidchilar qanday fikr bildirmoqda
19. CHO'lponning adabiy tanqidiy qarashlari qanday?
20. Fitratni-chi?

2.2.2. Amaliy mashg'ulotlarni o'tkazish bo'yicha metodik tavsiyalar

“ADABIYOT NAZARIYASI” fanidan amaliy mashg'ulotlarni o'tkazish bo'yicha metodik tavsiyanomalar

O'zbekiston bugun xalqaro hamjimiyaatning va global moliyaviy-iqtisodiy bozorning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanayotgan bir davrda, o'qish va o'qitish ishlarida ham jahon standartlariga moslashish, mutaxassis kadrlarni yangi talablar va uslublar asosida tayyorlash, ularga zamonaviy bilimlarni berish dolzarb masalalardan biridir.

SHunday ekan, O'zbekiston yosh, rivojlanayotgan mamlakatlar ichida birinchilardan bo'lib ta'lim tizimini isloh qilishga kirishdi va Ryespublikamizda kadrlar tayyorlash “Milliy dastur”i va “Ta'lim to'g'risidagi” qonunlar qabul qilindi.

“Ta'lim to'g'risida”gi qonun, Pryezidyentimizning “O'zbekiston XXI asrga intilmoqda” kitobi, Oliy majlisning birinchi syessiyasida qilgan ma'ruzalaridan kyelib chiqib, ryespublikamizda kasblar yo'nalishi bo'yicha mutaxassis kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor berilmoqda.

Bu sohada, ya'ni kadrlar tayyorlash va ta'lim samaradorligini oshirishda bir qator loyihalar, iqtisodiy ta'lim islohotlari amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Ryespublikasi Pryezidyenti I.A.Karimovning kishilarning umumta'lim va proffessional malaka darajasini oshirish, yangi talablar asosida kishilarning savodhonligini oshirish, uzluksiz ta'lim tizimini joriy qilish borasidagi tashabbuslari nyegizida barcha sohalarida yetuk mutaxassislar va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash orqali tarmoqlardagi o'sish paramyetrklarining yaxshilanishiga erishilmoqda.

Ma'lumki, uzluksiz va uzviylik ta'lim tizimida ortiqcha takroriylikka chyek qo'yib, eng avvalo, jamiyatning ma'naviy va intyellyektual salohiyatini kyengaytiradi, qolavyersa, davlatning ijtimoiy va ilmiy–tyexnik taraqqiyotini takomillashtirish omili sifatida ishlab chiqarishning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Pyedagogik tyexnologiyalarning rivojlanishi va ularning o'quv – tarbiya jarayoniga kirib kyelishi oqibatida, shuningdyek axborot tyexnologiyalarining tyez almashinuvi va takomillashtiruvi jarayonida har bir inson uchun o'z kasbiy tayyorgarligini, mahoratini kuchaytirish imkoniyati yaratildi.

Ta'limning barcha bosqichlariga oid umumiy pyedagogik va didaktik talab talabaning dasturiy bilim, tasavvur va ko'nikmalari asosida mustaqil ishlash samaradorligini takomillashtirish, ilmiy fikrlashga, o'quv faniga qiziqishni kuchaytirish, kasbiy bilimlarini faolligini oshirishdan iboratdir. Ta'limda pyedagogika tajribasi, zamonaviy pyedagogik tyexnologiyalarining talabalarni fanga qiziqtirishga, ularning mustaqil ishlashda faolliklarini oshirishda imkoniyati chyeksiz ekanligi tasdiqlanmoqda.

Ta'limning bugungi vazifasi o'quvchilarni kun–sayin oshib borayotgan axborot–ta'lim muhiti sharoitida mustaqil faoliyat ko'rsata olishga, axborot oqimidan oqilona foydalanishga o'rgatishdan iboratdir. Buning uchun ularga uzluksiz ravishda mustaqil ishlash imkoniyati va sharoitini yaratib berish zarur. Aytish lozimki, ta'lim sohasi jamiyat hayotining iqtisodiy sohasida o'ziga xos muhim ahamiyat kasb etsa, ta'lim faoliyati esa, jamiyat iqtisodiy rivojlanishining muhim bir bo'lagi hisoblanadi. SHu sababli, iqtisodiy ta'lim jarayonini tyexnologiyalashtirish, aniq vazifalarni qo'ygan holda, dars mashg'ulotlarining usul va vositalarini to'g'ri tanlash orqali shaxsning intellektual salohiyati va ijodiy qobiliyatini rivojlantirish, jamiyatdagi har bir fuqaroning bilim va malakasini oshirish, tezkor ta'lim uchun shart-sharoit yaratish mumkin.

Ma'naviy ta'lim-tarbiya kishilarning tafakkuri, axloqiy va ishchanlik sifatlarini, tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish, ijtimoiy faolligini oshirishga imkon beradi; o'z-o'ziga talabchanlik va mas'uliyat hissi ortadi. Ma'naviy tarbiya natijasida tyexnologik jarayonlar va jihozlarning

yangilanishi, yuqori sifatli mahsulotlar tayyorlash, shaxsiy muvaffaqiyat va farovonlikka olib kiyeladi.

YUqoridagilardan kiyelib chiqqan holda “Adabiyot nazariyasi” fanini o`rganishning maqsadi va vazifalari hamda ta`lim byerish tyexnologiyasini loyihalashtirishdagi asosiy kontsyeptual yondoshuvlarni kiyeltiramiz:

Fanning maqsadi. Xalqning eng yaxshi an`analarini, urf-odatlarini, axloqiy-ta`limiy qarashlarini, milliy va diniy aqidalarini, falsafiy dunyoqarashini, turmush tajribalarini, qadimiy ishonch-e`tiqodlarini o`zida mujassamlantirib kelayotgan badiiy asarlarni badiiyatini chuqur o`rganish orqali ijodkorlarimiz badiiy tafakkurining rivojlanish tamoyillarini, obrazli nutqning shakllanish jarayonini, badiiy ijodning taraqqiyot bosqichlarini, uning etnopedagogik mohiyatini, tarbiyaviy ahamiyatini, estetik qirralarini talabalarga anglatish bu fanning bosh maqsadini tashkil qiladi.

Fanning vazifalari. Maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish byelgilab olinang:

- talabalarni milliy qadriyatlarga hurmat va sadoqat ruhida tarbiyalash;
- Adabiyotshunoslik asoslarining janrlar tizimi va tarkibi, poetik turlari, kiyelib chiqish asoslari, tarixiy taraqqiyoti, ularga xos badiiy-kompozitsion hamda ijro xususiyatlari, obrazlar tarkibiga oid bilim berish;

- talabalarni adabiyotshunoslik asoslari hamda badiiy adabiyotni o`rganishga rag`batlantirish;

- talabalar tomonidan o`qib o`rganilgan badiiy asar namunalarini chuqur poetik tahlil qilib, ularning obrazlar tarkibini, asosiy motivlarining genezisini ilmiy jihatdan tekshirishga talabalarni jalb qilish va shu orqali ularda tadqiqotchilik ko`nikmasini shakllantirish.

SHaxsga yo`naltirilgan ta`lim. Bu ta`lim o`z mohiyatiga ko`ra ta`lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to`laqonli rivojlanishlarini ko`zda tutadi. Bu esa ta`limni loyihalashtirilayotganda, albatta, ma`lum bir ta`lim oluvchining shaxsini emas, avvalo, kiyelgusidagi mutaxassislik faoliyati bilan bog`liq o`qish maqsadlaridan kiyelib chiqqan holda yondoshishni nazarda tutadi.

Tizimli yondashuv. Ta`lim tyexnologiyasi tizimning barcha byelgilarini o`zida mujassam etmog`i lozim: jarayonning mantiqiyliqi, uning barcha bo`g`inlarini o`zaro bog`likliqi, yaxlitliqi.

Faoliyatga yo`naltirilgan yondashuv. Individdning jarayonli sifatlarini shakllantirish, ta`lim oluvchining faoliyatini faollashtirish va tyezlashtirish, o`quv jaryonida uning barcha qobiliyati va imkoniyatlari, tashabbuskorligini ochishga yo`naltirilgan ta`limni ifodalaydi.

Dialogik yondashuv. Bu yondashuv o`quv jarayoni ishtirokchilarining psixologik birligi va o`zaro munosabatlarini yaratish zaruriyatini bildiradi. Uning natijasida shaxsning o`z-o`zini faollashtirishi va o`z-o`zini ko`rsata olishi kabi ijodiy faoliyati kuchayadi.

Hamkorlikdagi ta`limni tashkil etish. Ta`lim byeruvchi va ta`lim oluvchi o`rtasida dyemokratik, tyenglik, hamkorlik kabi o`zaro sub`yektiv munosabatlarga, faoliyat maqsadi va mazmunini birgalikda shakllantirish va erishilgan natijalarni baholashga e`tiborni qaratish zarurligini bildiradi.

Muammoli ta`lim. Ta`lim mazmunini muammoli tarzda taqdim qilish asosida ta`lim oluvchilarning o`zaro faoliyatini tashkil etish usullaridan biridir. Bu jarayon ilmiy bilimlarni ob`yektiv qarama-qarshiligi va uni hal etish usullarini aniqlash, dialyektik tafakkurni va ularni amaliy faoliyatda ijodiy qo`llashni shakllantirishni ta`minlaydi.

Axborotni taqdim qilishning zamonaviy vositalari va usullarini qo`llash – bu yangi kompyutyer va axborot tyexnologiyalarini o`quv jarayonida qo`llashdir.

O`qitish uslublari va tyexnikalari. Ma`ruza (kirish, mavzuiy, ma`lumotli, ko`rgazmali (vizuallashtirgan), anjuman, aniq vaziyatlarni yechish), munozara, muammoli uslub, pinbord, aqliy hujum, tyezkor –so`rov, savol-javob, amaliy ishlash usullari.

O`qitishni tashkil etish shakllari: dialog, polilog, muloqot, hamkorlik va o`zaro o`qitishga asolangan frontal, jamoaviy va guruhlarda o`qitish.

O`qitish vositalari: o`qitishning an`anaviy vositalari (o`quv qo`llanma, ma`ruza matni, tarqatma matyeriallar) bilan bir qatorda – chizmalı organayzyerlar, kompyutyer va axborot tyexnologiyalari.

Kommunikatsiya usullari: talabalar bilan tyezkor qaytar aloqaga asoslangan byevosita o`zaro munosabatlar.

Qaytar aloqalarning (ma`lumotning) usul va vositalari: tyezkor-so`rov, o`qitish diagnostikasi.

Boshqarish usullari va vositalari: o`quv mashg`uloti bosqichlarini byelgilab byeruvchi tyexnologik karta ko`rinishidagi o`quv mashg`ulotlarini ryejallashtirish, qo`yilgan maqsadga erishishda o`qituvchi va tinglovchining birgalikdagi harakati, nafaqat auditoriya mashg`ulotlari, balki auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarning nazorati.

Monitoring va baholash: o`quv mashg`ulotida va butun kurs davomida mavzu yuzasidan nazorat savollarini byerib borish orqali o`qitishning natijalari ryejali tarzda kuzatib boriladi. Kurs oxirida tyest topshiriqlari yordamida tinglovchilar (talabalar)ning bilimlari baholanadi.

“Adabiyot nazariyasi” fani mashg`ulotlarida pedagogik va informatsion texnologiyalarni qo`llash bo`yicha uslubiy ko`rsatmalar

“Adabiyot nazariyasi” fanida kitob va rasmlardan, suratlardan, talabalar tomonidan tayyorlangan “Al`bom”lardan, turli tushirilgan videotasmalardan, magnitafondan, dioproektordan, maketlardan, jadval va tarqatma materiallardan, ko`rgazmali qurol sifatida foydalaniladi.

Ma`ruza mashg`ulotini o`tkazishda yangi pyedagogik tyexnologiyalardan foydalanish bo`yicha uslubiy ko`rsatmalar:

Mazkur ma`ruza mashg`ulotini o`tkazishda dastlab talabalar bilimini faollashtirib olish muhim hisoblanadi. Buning uchun intyerfaol o`qitishning «Aqliy hujum», blits-so`rov, Insyert tyexnikasi usullarini qo`llagan holda 2009 yilda mamlakatimizda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning eng muhim ustuvor yo`nalishlari to`g`risidagi bilimlarni faollashtirib olish maqsadga muvofiq. SHundan so`ng, vizual-ma`ruza usuli vositasida darsning asosiy mazmuni bayon etiladi.

Amaliy mashg`ulot va syeminarlarni o`tkazishda yangi pyedagogik tyexnologiyalardan foydalanish bo`yicha uslubiy ko`rsatmalar:

Amaliy mashg`ulotlarni samarali va yuqori saviyada o`tkazish uchun talabalarning guruhlarda va o`zaro hamkorlikdagi o`qitish usullaridan kyeng foydalanish muhim hisoblanadi. Bunda Insyert, grafik organayzyerlar tyexnikasi, «T-sxema», kategoryiyalar jadvali, «B/BH/BO» jadvalidan foydalanish tavsiya etiladi.

Muammoli vaziyatlar va ularning yechimini topishga qaratilgan holatlarda «Baliq sklyeti», «Harakatlarni yo`naltirish», «Nima uchun?» kabi usullardan foydalanish samarali hisoblanadi. Mashg`ulotlarning samaradorligini oshirish maqsadida vidyeoma`ruza, multimyediya vositalari, vidyeoproyektor, flip-chat va boshqa tyexnik vositalarning qo`llanilishi jarayonlarini oldindan tyexnologik kartalarda ryejallashtirib qo`yilishi maqsadga muvofiq.

2.2.3. JB, OB, YaB bo'yicha ballar taqsimoti va OB, YaB savolnomalari

***JB, OB, YAB* BO`YICHA BALLAR TAQSIMOTIGA KO`RA TOPSHIRIQLAR TURLARI, BAHOLASH MEZONLARI**

BALLAR TAQSIMOTI:

		Maksimal ball	Minimal ball
Joriy nazorat (JB -14 b.):	1. Og`zaki	14	8
Oraliq nazorat (OB-56b):	1. Yozma	28	15
	2. Og`zaki	28	15
Yakuniy nazorat (YaB):	1. Yozma	30	17
JAMI:			100

Umumiy to`plagan bali bo'yicha talaba bilimi quyidagicha baholanadi:

86 – 100 %	balldan ballgacha	“5” baho
72 – 85 %	balldan ballgacha	“4” baho
56 – 71 %	balldan ballgacha	“3” baho
55 %	balldan pastiga	“2” baho

JB va OB topshiriqlari bo'yicha savolnomalar

1- JB og'zaki so'rov variantlari

- 2- «Adabiyot nazariyasi» nimani o'rganadi va o'rgatadi?
- 3- Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari qaysilar?
- 4- Hozirgi adabiyotshunoslikning qanday myetodlarini bilasiz?
- 5- Adabiy-tanqidiy qarashlar sharqda qachonda paydo bo'ldi?
- 6- Milliylik va umuminsoniylik dyeganda nimani tushunasiz?
- 7- Milliylikni qanday shartlarini bilasiz?
- 8- An'ana va novotorlik dyeganda nimani tushunasiz?
- 9- SHye'rshunoslik asoslarini nimalar tashkil etadi?
- 10- Ijodiy individuallik nima?
- 11- San'atkor uslubichi?
- 12- Ijodiy myetod nima?
- 13- Ijodiy myetodning oqimdan farqi bormi?
- 14- Romantizm myetodining yetakchi xususiyati nima?
- 15- Ryealizm myetodini-chi?
- 16- Adabiyot nazariyasi fani sizga nima byerdi?
- 17- O'zbyek adabiyotshunoslarining roman haqida qarashlariga qanday fikr bildirasiz?
- 18- Dramaturgiyaga bildirgan fikrlariga munosabatingiz?
- 19- Poeziya haqida tanqidchilar qanday fikr bildirmoqda
- 20- CHO'lponning adabiy tanqidiy qarashlari qanday?
- 21- Fitratni-chi?
- 22- So'z o'yini nima?
- 23- Adabiyotshunoslik va uning vazifalari?
- 24- Badiiy til nima?
- 25- Sa'j qanday san'at?
- 26- Badiiy syujet nima?
- 27- Hikoya va ocherk janrlarini qiyoslang.
- 28- O'xshatish san'ati haqida ma'lumot bering.
- 29- Badiiy tilni xarakterlovchi asosiy xususiyatlar
- 30- Dunyoqarash badiiy ijod jarayonida qanday rol o'ynaydi?
- 31- Dialektizm nima?
- 32- Adabiy manbashunoslik va uning tarixi haqida nimalarni bilasiz?
- 33- Badiiy adabiyotda tipiklik deganda nimani tushunasiz?
- 34- Neologizm va uning ahamiyati nimadan iborat?
- 35- Adabiy tanqid va uning o'ziga xos jihatlarnii bilasizmi?
- 36- Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi?
- 37- Dialog nima?
- 38- Hikoyachi – avtor tili va uning funksiyasi nimalardan iborat?
- 39- Metonimiya va uning ahamiyatini qanday tushunasiz?
- 40- Vazn nima?

- 41- Aruz va barmoq tizimlari o'rtasida qanday farq bor?
- 42- Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
- 43- Povest janrlarining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
- 44- Badiiy tilni xarakterlovchi xususiyatlar nimalardan iborat
- 45- Poetik ko'chim nima?
- 46- Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
- 47- Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
- 48- Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
- 49- Musalsal nima?
- 50- Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
- 51- Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
- 52- Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
- 53- Adabiy tur va uning janrlari.
- 54- Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
- 55- Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
- 56- Jonlantirish haqida ma'lumot bering
- 57- Badiiy detal nima?
- 58- Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
- 59- Epopeya nima?
- 60- «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
- 61- Badiiy metod nima?
- 62- Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
- 63- Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
- 64- Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
- 65- Litota nima?
- 66- Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
- 67- O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
- 68- Lutf nima?
- 69- Xalqchilik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
- 70- Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
- 71- Intonasiya nima?
- 72- Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
- 73- Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
- 74- Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
- 75- Realizm metodini xarakterlang?
- 76- Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
- 77- Oksimoron nima?
- 78- Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
- 79- Peyzaj nima?
- 80- Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
- 81- Syujet elementlari asar to'qimasida qanday funksiyalarni o'taydi?
- 82- Sifatlash nima?
- 83- Lirik nima?
- 84- Realizmning romantizmdan farqi nimada?
- 85- Qofiya nima?
- 86- Poema qanday janr?
- 87- Romantizm metodi qanday xususiyatlari bilan farqlanadi.
- 88- Turkum nima?
- 89- Oq she'r qanday xususiyatlari bilan xarakterlanadi.
- 90- Yozuvchining individual uslubi deganda nimalarni tushunasiz?
- 91- Bo'g'in va turoq she'r tuzilishida qanday funktsiyani o'taydi?
- 92- Tazod va uning xarakterli xususiyatlari

- 93- Lirik, dramatik va epik asar kompozitsiyasining o'ziga xosligini qanday tushunasiz?
- 94- Jonlantirish san'ati
- 95- Ballada va masal janrlarining formal-poetik belgilarini izohlang?
- 96- Adabiy asarda muallif va hikoyachi nutqi qanday mavqyega ega?
- 97- Epigraf, lirik chekinish, qistirma epizod, qoliplash kabi kompozitsion vositalar qanday rol o'ynaydi?
- 98- Qasidaning qanday xarakterli xususiyatlari bor?
- 99- Asarning asosiy g'oyasi, avtor niyati va obyektiv g'oya nimalardan iborat?
- 100- Qofiyada so'z qo'llash san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
- 101- Irsolul masal san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
- 102- Adabiy asar mazmuni va shaklining o'zaro aloqadorligi deganda nimani tushunasiz?
- 103- Badiiy detallarning vazifasi nimalardan iborat?
- 104- Istiora nima?
- 105- Aruz she'r tizimi qonuniyatlarini bilasizmi?
- 106- Vulgarizm nima va ular nima sababdan badiiy asarlarda qo'llaniladi?
- 107- Qaysi poetik janrda allegorik obrazlar hal qilinuvchi rol o'ynaydi?
- 108- Adabiyotshunoslikning qanday tarkibiy qismlari bor?
- 109- She'rda musiqiylik va uni vujudga keltiruvchi unsurlar haqida ma'lumot bering?
- 110- Ma'naviy va lafziy san'atlarning farqi nimada?
- 111- Aruz bahrlari va doiralari haqida nimalar bilasiz?
- 112- Adabiy oqim nima?
- 113- Qaytarish san'ati va uning asosiy xususiyatlari.

2- JB og'zaki so'rov variantlari

1. Adabiyot va adabiyotshunoslik atamalarini izohlang.
2. Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari haqida ma'lumot byering.
3. Adabiyotshunoslikning yordamchi sohalari.
4. Adabiy tanqid va adabiyot nazariyasi atamalarini farqlang.
5. Adabiyotshunoslikning pyedmyeti, maqsad va vazifalari.
6. Adabiyot tarixi va folpklorshunoslik atamalarini izohlang.
7. Adabiyotshunoslik myetodologiyasi va adabiyot o'qitish myetodikasi o'rtasidagi farqni ko'rsating.
8. Qiyosiy adabiyotshunoslikning vazifasi nimalardan iborat.
9. Adabiyot va adabiyotshunoslik atamalarining tarixiy taraqqiyotini ko'rsating.
10. Tarkibiy qism va yordamchi soha tushunchasi.
11. Adabiyot tarixining maqsad va vazifalari.
12. Adabiy tanqidning maqsad va vazifalari.
13. Adabiyot nazariyasining maqsad va vazifalari.
14. Adabiyotshunoslikning boshqa fanlar bilan aloqasi.
15. Adabiyotshunoslik va tilshunoslik.
16. Adabiyot va tarix.
17. Folpklorshunoslik - fan sifatida.
18. Tarjimashunoslik haqida ma'lumot byering.
19. Myetodologiyaga tushunchasini izohlang.
20. Matnshunoslik to'g'risida ma'lumot byering.
21. Bibliografiya va atributsiya o'rtasidagi tafovutni aniqlang.
22. Matnshunoslik va manbashunoslik o'rtasidagi farq va bog'liqliklar.
23. Folpklorshunoslikning o'ziga xos xususiyatlari.
24. Og'zaki va yozma adabiyot tushunchalari.
25. Qaysi adabiy tanqidchilarning ishlari bilan tanishsiz.

26. YO'zuvchi va adabiyotshunos tanqidi qanday farqlanadi?
27. Badiiy adabiyot va adabiyotshunoslik o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud?
28. Mamlakatimizdagi yetuk adabiyotshunoslardan kimlarni bilasiz? Ular haqida ma'lumot byering.
29. Mumtoz adabiyotda adabiy-nazariy qarashlar qay yo'sinda rivojlangan?
30. Badiiy adabiyotni davrlashtirish haqida fikringiz qanday? Bunda qaysi tamoyillarga asoslaniladi?
 1. Bolalar folklori nima?
 2. Alla janri mohiyatini tavsiflang.
 3. Bolalarni erkalovchi xalq poeziyasi tarkibiga qaysi janrlar kiradi?
 4. Aytim-olqishlarning etnografik mohiyati nimada?
 5. Erkalama nima? Ovutmachochi-chi?
 6. Bolalar taqvimining etnopedagogik va etnografik mohiyati nimada?
 7. Yalinchoq nima? Hukmlagich-chi?
 8. "Boychechak" marosimi va qo'shig'ini g'oyaviy-badiiy jihatdan tahlil qiling.
 9. Bolalar maishiy qo'shiqlarining g'oyaviy-badiiy mundarijasini tavsiflang.
 10. Bolalar poetik aytishuvlari haqida so'zlang.
 11. Bolalar hajviy qo'shiqlari badiiy olamini tavsiflang. Masxaralama nima?
 12. Bolalar hazilkashligida laqab va tegishmachoch qanday vazifani bajaradi?
 13. Bolalar o'yin folklori qanday xususiyatlarga ega?
 14. Harakatli o'yin nima? Uning tasnifi qanaqa?
 15. Harakatni predmet (o'yinchoq) boshqaradigan o'yinlar qanaqa xususiyatlarga ega?
 16. Harakatni so'z boshqaradigan o'yinlar tabiatini tavsiflang.
 17. Ma'naviy o'yin yoki so'z o'yini nima?
 18. Tez aytishlar qanaqa xususiyatlarga ega?
 19. Chandish nima? Uning qanaqa ichki ko'rinishlari bor?
 20. Guldur-gup nima?
 21. Bolalar folklorining ijtimoiy-estetik, etnopedagogik va etnografik ahamiyati nimada?
 22. Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
 23. Povest janrlarining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
 24. Badiiy tilni xarakterlovchi xususiyatlar nimalardan iborat?
 25. Poetik ko'chim nima?
 26. Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
 27. Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
 28. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
 29. Musalsal nima?
 30. Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
 31. Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
 32. Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
 33. Adabiy tur va uning janrlari.
 34. Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
 35. Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
 36. Jonlantirish haqida ma'lumot bering
 37. Badiiy detal nima?
 38. Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
 39. Epopeya nima?
 40. «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
 41. Badiiy metod nima?
 42. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
 43. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?

44. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
45. Litota nima?
46. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
47. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
48. Lutf nima?
49. Xalqchilik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
50. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
51. Intonasiya nima?
52. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
53. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
54. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
55. Realizm metodini xarakterlang?
56. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
57. Oksimoron nima?
58. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
59. Peyzaj nima?
60. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
61. Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
62. Povest janrlarining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
63. Badiiy tilni xarakterlovchi xususiyatlar nimalardan iborat?
64. Poetik ko'chim nima?
65. Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
66. Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
67. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
68. Musalsal nima?
69. Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
70. Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
71. Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
72. Adabiy tur va uning janrlari.
73. Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
74. Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
75. Jonlantirish haqida ma'lumot bering
76. Badiiy detal nima?
77. Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
78. Epopeya nima?
79. «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
80. Badiiy metod nima?
81. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
82. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
83. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
84. Litota nima?
85. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
86. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
87. Lutf nima?
88. Xalqchilik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
89. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
90. Intonasiya nima?
91. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
92. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
93. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
94. Realizm metodini xarakterlang?
95. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?

96. Oksimoron nima?
97. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
98. Peyzaj nima?
99. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?

OB topshiriqlari bo'yicha yozma ish so'rov variantlari

1. Ijodiy myetod nima?
2. Adabiy oqim.
3. Ijod tiplari.
4. Adabiy maktab.
5. Ryealizm va uning xususiyatlari.
6. Adabiy yo'nalish.
7. Romantizm va uning xususiyatlari.
8. Modyernizm.
9. O'zbyek adabiyotida ryealizm.
10. O'zbyek adabiyotida romantizm.
11. Modyernizm va o'zbyek adabiyoti.
12. Naturalizm.
13. Ekzistyentsializm nima?
14. Futurizmni tushuntiring.
15. Tanqidiy ryealizm.
16. XX asr boshidagi adabiy oqim va yo'nalishlar.
17. Myetod va usul tushunchalarini farqlang.
18. Sizningcha, qaysi ijodiy myetod adabiyot uchun maqbuldir.
19. Misollar asosida ijodiy myetodlarni farqlang.
20. Totalitar mafkura va adabiyot: yutuq va kamchiliklar.

1. Ijodiy myetod nima?
2. Adabiy oqim.
3. Ijod tiplari.
4. Adabiy maktab.
5. Ryealizm va uning xususiyatlari.
6. Adabiy yo'nalish.
7. Romantizm va uning xususiyatlari.
8. Modyernizm.
9. O'zbyek adabiyotida ryealizm.
10. O'zbyek adabiyotida romantizm.
11. Modyernizm va o'zbyek adabiyoti.
12. Naturalizm.
13. Ekzistyentsializm nima?
14. Futurizmni tushuntiring.
15. Tanqidiy ryealizm.
16. XX asr boshidagi adabiy oqim va yo'nalishlar.
17. Myetod va usul tushunchalarini farqlang.
18. Sizningcha, qaysi ijodiy myetod adabiyot uchun maqbuldir.
19. Misollar asosida ijodiy myetodlarni farqlang.
20. Totalitar mafkura va adabiyot: yutuq va kamchiliklar.

21 "Folklor" istilohining mohiyati va qo'llanilish tarixi .

1. Folklor – fan sifatida.
2. Folklorning o'ziga xos xususiyatlari: qadimiyligi, anonimligi, og'zakiligi, jamoa ijodi ekanligi, variantlilik.
3. Folklorning ko'p vazifadorligi.

4. Folklorning ijtimoiy-estetik mohiyati.
5. Folklorshunoslik nima? Tarkibiy qismlari qanaqa?
6. O'zbek qo'shiqshunosligi haqida nimalarni bilasiz?
7. O'zbek eposshunosligi haqida nimalarni bilasiz?
8. O'zbek bolalar folklorshunosligi ahvoli.
9. Hodi Zarif – o'zbek folklorshunosligining asoschisi.
10. O'zbek folklorining taraqqiyot tamoyillari.
11. Eng qadimgi o'zbek folklori taraqqiyoti: miflar va “Devonu lug'otit-turk” asari asosida.
12. M.Koshg'ariy folklorshunos sifatida.
13. A.Avloniy ijodida folklorga munosabat.
14. O'zbek folklori – yaxlit tizim sifatida.
15. O'zbek folklorining janriy tarkibi.
16. Maqol janri tabiati.
17. Topishmoq janri tabiati.
18. Marosim fol'klori tabiati.
19. So'z magiyasi asosidagi folklor janrlari: badik, kinna va afsun.
20. Olqish va qarg'ish janrlari.
21. Mavsumiy marosimlar folklori tabiati.
22. “Sus(t) xotun” va “Choy momo” marosimlari folklori poetikasi.
23. Bahorgi marosimlar folklori.
24. Maishiy marosim folklori tabiati.
25. Lapar janri tabiati.
26. O'lan janri tabiati.
27. Yor-yor janri tabiati.
28. “Kelin salom” va “kuyov salom” marosimlari va qo'shiqlari badiiyati.
29. “Kelin o'tirsin” va “kuyov o'tirsin” marosimlari va qo'shiqlari badiiyati.
30. Jarlar poetikasi.
31. Motam marosimi folklori tabiati va tasnifi.
32. Lirik qo'shiqlarning g'oyaviy-badiiy mundarijasi.
33. Lirik qo'shiqlarda muhabbat motivlari.
34. Xalq qo'shiqlarida ijtimoiy motivlar.
35. Hajviy va yumoristik qo'shiqlar haqida.
36. Tarixiy qo'shiqlar badiiyati.
37. Allalarning janriy tabiati.
38. Asotir (mif)ning janriy tabiati.
39. Afsona janri va uning ichki ko'rinishlari.
40. Rivoyat janri va uning ichki ko'rinishlari.
41. Badiiy metod nima?
42. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
43. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
44. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
45. Litota nima?
46. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
47. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
48. Lutf nima?
49. Xalqchilik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
50. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
51. Intonasiya nima?
52. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
53. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
54. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
55. Realizm metodini xarakterlang?

56. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
57. Oksimoron nima?
58. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
59. Peyzaj nima?
60. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
61. Syujet elementlari asar to'qimasida qanday funksiyalarni o'taydi?
62. Sifatlash nima?
63. Lirika nima?
64. Realizmning romantizmdan farqi nimada?
65. Qofiya nima?
66. Poema qanday janr?
67. Romantizm metodi qanday xususiyatlari bilan farqlanadi.
68. Turkum nima?
69. Oq she'r qanday xususiyatlari bilan xarakterlanadi.
70. Yozuvchining individual uslubi deganda nimalarni tushunasiz?
71. Bo'g'in va turoq she'r tuzilishida qanday funktsiyani o'taydi?
72. Tazod va uning xarakterli xususiyatlari
73. Lirik, dramatik va epik asar kompozitsiyasining o'ziga xosligini qanday tushunasiz?
74. Jonlantirish san'ati
75. Ballada va masal janrlarining formal-poetik belgilarini izohlang?
76. Adabiy asarda muallif va hikoyachi nutqi qanday mavqyega ega?
77. Epigrafi, lirik chekinish, qisirma epizod, qoliplash kabi kompozitsion vositalar qanday rol o'ynaydi?
78. Qasidaning qanday xarakterli xususiyatlari bor?
79. Asarning asosiy g'oyasi, avtor niyati va obyektiv g'oya nimalardan iborat?
80. Qofiyada so'z qo'llash san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
81. Irsolul masal san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
82. Adabiy asar mazmuni va shaklining o'zaro aloqadorligi deganda nimani tushunasiz?
83. Badiiy detallarning vazifasi nimalardan iborat?
84. Istiora nima?
85. Aruz she'r tizimi qonuniyatlarini bilasizmi?
86. Vulgarizm nima va ular nima sababdan badiiy asarlarda qo'llaniladi?
87. Qaysi poetik janrda allegorik obrazlar hal qilinuvchi rol o'ynaydi?
88. Adabiyotshunoslikning qanday tarkibiy qismlari bor?
89. She'rda musiqiylik va uni vujudga keltiruvchi unsurlar haqida ma'lumot bering?
90. Ma'naviy va lafziy san'atlarning farqi nimada?

“Adabiyot nazariyasi” fanidan yakuniy baholash savollari

1. Ijodiy usul nima?
2. Adabiy usul.
3. Ijod tiplari.
4. Adabiy maktab.
5. Realizm va uning xususiyatlari.
6. Adabiy yo'nalish.
7. Romantizm va uning xususiyatlari.
8. Modernizm.
9. O'zbek adabiyotida realizm.
10. O'zbek adabiyotida romantizm.
11. Modernizm va o'zbek adabiyoti.
12. Naturalizm.
13. Ekspansivizm nima?

14. Futurizmni tushuntiring.
15. Tanqidiy ryealizm.
16. XX asr boshidagi adabiy oqim va yo'nalishlar.
17. Myetod va usul tushunchalarini farqlang.
18. Sizningcha, qaysi ijodiy myetod adabiyot uchun maqbuldir.
19. Misollar asosida ijodiy myetodlarni farqlang.
20. Totalitar mafkura va adabiyot: yutuq va kamchiliklar.
91. Badiiy metod nima?
92. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
93. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
94. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
95. Litota nima?
96. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
97. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
98. Lutf nima?
99. Xalqchillik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
100. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
101. Intonasiya nima?
102. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
103. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
104. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
105. Realizm metodini xarakterlang?
106. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
107. Oksimoron nima?
108. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
109. Peyzaj nima?
110. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
111. Syujet elementlari asar to'qimasida qanday funksiyalarni o'taydi?
112. Sifatlash nima?
113. Lirika nima?
114. Realizmning romantizmdan farqi nimada?
115. Qofiya nima?
116. Poema qanday janr?
117. Romantizm metodi qanday xususiyatlari bilan farqlanadi.
118. Turkum nima?
119. Oq she'r qanday xususiyatlari bilan xarakterlanadi.
120. Yozuvchining individual uslubi deganda nimalarni tushunasiz?
121. Bo'g'in va turoq she'r tuzilishida qanday funktsiyani o'taydi?
122. Tazod va uning xarakterli xususiyatlari
123. Lirik, dramatik va epik asar kompozitsiyasining o'ziga xosligini qanday tushunasiz?
124. Jonlantirish san'ati
125. Ballada va masal janrlarining formal-poetik belgilarini izohlang?
126. Adabiy asarda muallif va hikoyachi nutqi qanday mavqyega ega?
127. Epigrafi, lirik chekinish, qisqirgan epizod, qoliplash kabi kompozitsion vositalar qanday rol o'ynaydi?
128. Qasidaning qanday xarakterli xususiyatlari bor?
129. Asarning asosiy g'oyasi, avtor niyati va obyektiv g'oya nimalardan iborat?
130. Qofiyada so'z qo'llash san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
131. Irsolul masal san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
132. Adabiy asar mazmuni va shaklining o'zaro aloqadorligi deganda nimani tushunasiz?
133. Badiiy detallarning vazifasi nimalardan iborat?
134. Istiora nima?

135. Aruz she'r tizimi qonuniyatlarini bilasizmi?
136. Vulgarizm nima va ular nima sababdan badiiy asarlarda qo'llaniladi?
137. Qaysi poetik janrda allegorik obrazlar hal qilinuvchi rol o'ynaydi?
138. Adabiyotshunoslikning qanday tarkibiy qismlari bor?
139. She'rda musiqiylik va uni vujudga keltiruvchi unsurlar haqida ma'lumot bering?
140. Ma'naviy va lafziy san'atlarning farqi nimada?

- 114- So'z o'yini nima?
- 115- Adabiyotshunoslik va uning vazifalari?
- 116- Badiiy til nima?
- 117- Sa'j qanday san'at?
- 118- Badiiy syujet nima?
- 119- Hikoya va ocherk janrlarini qiyoslang.
- 120- O'xshatish san'ati haqida ma'lumot bering.
- 121- Badiiy tilni xarakterlovchi asosiy xususiyatlar
- 122- Dunyoqarash badiiy ijod jarayonida qanday rol o'ynaydi?
- 123- Dialektizm nima?
- 124- Adabiy manbashunoslik va uning tarixi haqida nimalarni bilasiz?
- 125- Badiiy adabiyotda tipiklik deganda nimani tushunasiz?
- 126- Neologizm va uning ahamiyati nimadan iborat?
- 127- Adabiy tanqid va uning o'ziga xos jihatlarni bilasizmi?
- 128- Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi?
- 129- Dialog nima?
- 130- Hikoyachi – avtor tili va uning funksiyasi nimalardan iborat?
- 131- Metonimiya va uning ahamiyatini qanday tushunasiz?
- 132- Vazn nima?
- 133- Aruz va barmoq tizimlari o'rtasida qanday farq bor?
- 134- Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
- 135- Povest janrlarining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
- 136- Badiiy tilni xarakterlovchi xususiyatlar nimalardan iborat
- 137- Poetik ko'chim nima?
- 138- Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
- 139- Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
- 140- Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
- 141- Musalsal nima?
- 142- Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
- 143- Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
- 144- Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
- 145- Adabiy tur va uning janrlari.
- 146- Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
- 147- Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
- 148- Jonlantirish haqida ma'lumot bering
- 149- Badiiy detal nima?
- 150- Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
- 151- Epopeya nima?
- 152- «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
- 153- Badiiy metod nima?
- 154- Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
- 155- Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
- 156- Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
- 157- Litota nima?
- 158- Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?

- 159- O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
- 160- Lutf nima?
- 161- Xalqchillik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
- 162- Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
- 163- Intonasiya nima?
- 164- Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
- 165- Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
- 166- Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
- 167- Realizm metodini xarakterlang?
- 168- Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
- 169- Oksimoron nima?
- 170- Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
- 171- Peyzaj nima?
- 172- Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
- 173- Syujet elementlari asar to'qimasida qanday funksiyalarni o'taydi?
- 174- Sifatlash nima?
- 175- Lirika nima?
- 176- Realizmning romantizmdan farqi nimada?
- 177- Qofiya nima?
- 178- Poema qanday janr?
- 179- Romantizm metodi qanday xususiyatlari bilan farqlanadi.
- 180- Turkum nima?
- 181- Oq she'r qanday xususiyatlari bilan xarakterlanadi.
- 182- Yozuvchining individual uslubi deganda nimalarni tushunasiz?
- 183- Bo'g'in va turoq she'r tuzilishida qanday funktsiyani o'taydi?
- 184- Tazod va uning xarakterli xususiyatlari
- 185- Lirik, dramatik va epik asar kompozitsiyasining o'ziga xosligini qanday tushunasiz?
- 186- Jonlantirish san'ati
- 187- Ballada va masal janrlarining formal-poetik belgilarini izohlang?
- 188- Adabiy asarda muallif va hikoyachi nutqi qanday mavqyega ega?
- 189- Epigrafi, lirik chekinish, qisirma epizod, qoliplash kabi kompozitsion vositalar qanday rol o'ynaydi?
- 190- Qasidaning qanday xarakterli xususiyatlari bor?
- 191- Asarning asosiy g'oyasi, avtor niyati va obyektiv g'oya nimalardan iborat?
- 192- Qofiyada so'z qo'llash san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
- 193- Irsolul masal san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
- 194- Adabiy asar mazmuni va shaklining o'zaro aloqadorligi deganda nimani tushunasiz?
- 195- Badiiy detallarning vazifasi nimalardan iborat?
- 196- Istiora nima?
- 197- Aruz she'r tizimi qonuniyatlarini bilasizmi?
- 198- Vulgarizm nima va ular nima sababdan badiiy asarlarda qo'llaniladi?
- 199- Qaysi poetik janrda allegorik obrazlar hal qilinuvchi rol o'ynaydi?
- 200- Adabiyotshunoslikning qanday tarkibiy qismlari bor?
- 201- She'rda musiqiylik va uni vujudga keltiruvchi unsurlar haqida ma'lumot bering?
- 202- Ma'naviy va lafziy san'atlarning farqi nimada?
- 203- Aruz bahrlari va doiralari haqida nimalar bilasiz?
- 204- Adabiy oqim nima?
- 205- Qaytarish san'ati va uning asosiy xususiyatlari.

1. Adabiyot va adabiyotshunoslik atamalarini izohlang.
2. Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari haqida ma'lumot byering.
3. Adabiyotshunoslikning yordamchi sohalari.

4. Adabiy tanqid va adabiyot nazariyasi atamalarini farqlang.
5. Adabiyotshunoslikning priedmyeti, maqsad va vazifalari.
6. Adabiyot tarixi va folpklorshunoslik atamalarini izohlang.
7. Adabiyotshunoslik myetodologiyasi va adabiyot o'qitish myetodikasi o'rtasidagi farqni ko'rsating.
8. Qiyosiy adabiyotshunoslikning vazifasi nimalardan iborat.
9. Adabiyot va adabiyotshunoslik atamalarining tarixiy taraqqiyotini ko'rsating.
10. Tarkibiy qism va yordamchi soha tushunchasi.
11. Adabiyot tarixining maqsad va vazifalari.
12. Adabiy tanqidning maqsad va vazifalari.
13. Adabiyot nazariyasining maqsad va vazifalari.
14. Adabiyotshunoslikning boshqa fanlar bilan aloqasi.
15. Adabiyotshunoslik va tilshunoslik.
16. Adabiyot va tarix.
17. Folpklorshunoslik - fan sifatida.
18. Tarjimashunoslik haqida ma'lumot byering.
19. Myetodologiyaga tushunchasini izohlang.
20. Matnshunoslik to'g'risida ma'lumot byering.
21. Bibliografiya va atributsiya o'rtasidagi tafovutni aniqlang.
22. Matnshunoslik va manbashunoslik o'rtasidagi farq va bog'liqliklar.
23. Folpklorshunoslikning o'ziga xos xususiyatlari.
24. Og'zaki va yozma adabiyot tushunchalari.
25. Qaysi adabiy tanqidchilarning ishlari bilan tanishsiz.
26. YO'zuvchi va adabiyotshunos tanqidi qanday farqlanadi?
27. Badiiy adabiyot va adabiyotshunoslik o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud?
28. Mamlakatimizdagi yetuk adabiyotshunoslardan kimlarni bilasiz? Ular haqida ma'lumot byering.
29. Mumtoz adabiyotda adabiy-nazariy qarashlar qay yo'sinda rivojlangan?
30. Badiiy adabiyotni davrlashtirish haqida fikringiz qanday? Bunda qaysi tamoyillarga asoslaniladi?
 100. Poetik ko'chim nima?
 101. Mublag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
 102. Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
 103. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
 104. Musalsal nima?
 105. Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
 106. Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
 107. Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
 108. Adabiy tur va uning janrlari.
 109. Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
 110. Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
 111. Jonlantirish haqida ma'lumot bering
 112. Badiiy detal nima?
 113. Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
 114. Epopeya nima?
 115. «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
 116. Badiiy metod nima?
 117. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
 118. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?

119. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
120. Litota nima?
121. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
122. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
123. Lutf nima?
124. Xalqchillik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
125. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
126. Intonasiya nima?
127. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
128. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
129. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
130. Realizm metodini xarakterlang?
131. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
132. Oksimoron nima?
133. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
134. Peyzaj nima?
135. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
136. Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
137. Povest janrlarining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
138. Badiiy tilni xarakterlovchi xususiyatlar nimalardan iborat?
139. Poetik ko'chim nima?
140. Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
141. Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
142. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
143. Musalsal nima?
144. Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
145. Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
146. Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
147. Adabiy tur va uning janrlari.
148. Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
149. Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
150. Jonlantirish haqida ma'lumot bering
151. Badiiy detal nima?
152. Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
153. Epopeya nima?
154. «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
155. Badiiy metod nima?
156. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
157. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
158. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
159. Litota nima?
160. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
161. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
162. Lutf nima?
163. Xalqchillik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
164. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
165. Intonasiya nima?
166. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
167. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
168. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
169. Realizm metodini xarakterlang?
170. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?

- 171. Oksimoron nima?
- 172. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
- 173. Peyzaj nima?
- 174. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA`LIM VAZIRLIGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

O`zbek adabiyoti kafedrası

**“Adabiyot nazariyasi” fanidan
baholash
M E Z O N I**

Kafedra yig`ilishining 1-sonli bayonnomasi
(2011- yil 27- avgust) bilan tasdiqlangan

Kafedra mudiri _____ prof. F. Boynazarov.

Jizzax – 2011

“Adabiyot nazariyasi”ga oid tushunchalar” fanning o`quv rejasida belgilanganidek, o`zbek filologiyasi yo`nalishida I kursning I semestrda o`qitiladi. Fan uchun jami 76 soat ajratilgan, shu jumladan 30 soat ma`ruza, 10 soat amaliy mashg`ulot, 36 soat mustaqil ta`limga ajratilgan.

O`zbekiston Respublikasi Oliy va O`rta maxsus ta`lim vazirligining 2010- yilda tasdiqlangan “Oliy ta`lim muassaslarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to`g`risidagi”gi Nizomda belgilanganidek, “ Adabiyot nazariyasi” fanidan talabaning bilimini baholash muntazam ravishda olib boriladi va quyidagi turlar orqali amalga oshiriladi:

- joriy baholash (JB)
- oraliq baholash (OB)
- yakuniy baholash (YB)

“Adabiyot nazariyasi” fani bo`yicha talabaning semestr davomidagi o`zlashtirish ko`rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi. Ushbu 100 ball baholash turlari bo`yicha quyidagicha taqsimlanadi:

- joriy baholash - 14 ball
- oraliq baholash – 56 ball
- yakuniy baholash – 30 ball

Joriy baholash bo`yicha ma`ruza, amaliy mashg`ulotlari uchun ajratilgan har bir mavzu bo`yicha talabaning adabiyotlardan olgan konspekti, bilimi, mustaqil ijodiy ishi natijalari va amaliy ko`nikmalarini aniqlab borish nazarda tutiladi.

“Adabiyot nazariyasi” fani bo`yicha talabaning bilimlarini baholashda quyidagi namunaviy mezonlar inobatga olinadi

Ball	Baho	Talabaning bilim darajasi
86-100	A`lo	- Berilgan savollar mohiyati qisqa, lo`nda va ijodiy yondashilgan holda yoritilgan bo`lsa; -talaba o`zlashtirishi lozim bo`lgan “tayanch tushunchalar” ni mustaqil anglab, badiiy adabiyotning estetik go`zalligini qabul qilish salohiyatini namoyon eta olgan bo`lsa; -sharhlanayotgan adabiy hodisalarni mazmunan yaqin yoki qarama-qarshi qutblarda turuvchi voqealar bilan muqoyasa qilib, mushtarak va farqli tomonlarini ko`rsata bilsa hamda falsafiy xulosalar chiqara olsa;</p> <p>-fikrlar bayonida mantiqiy yaxlitlikka erishsa;</p> <p>-o`rganilayotgan muammolarga shaxsiy munosabatini bildirsa olsa; -badiiy matn bilan mustaqil ishlash ko`nikmasini hosil qilganligini namoyon eta olsa;</p> <p>-“tayanch tushunchalar”, badiiy adabiyotning muxlisi sifatida o`qilgan asarlardan olgan taassurotlar milliy mafkura, davlatimizning ichki va tashqi siyosati bilan bog`lansa;</p> <p>-talaba savollarga javob berishda so`z va ifodalarni to`g`ri tanlay olsa, uning nutqi adabiy tomondan to`g`ri, jumalari mantiqan uyg`un, tushunarli va ravon bo`lsa; -mustaqil ta`lim uchun va ijodiy ish sifatida topshirilgan topshiriqlarni o`z vaqtida sifatli bajarsa.
71-85	Yaxshi	Berilgan savollar mohiyati qisqa, lo`nda va aniq, izchil tarzda yorita olsa;</p> <p>-talaba “tayanch tushunchalar”, badiiy matn haqida mustaqil fikr yuritish lozim ekanligini his qilgan bo`lsa; -talaba javobida darsda alohida mavzu sifatida o`rganilgan ma`lumotlar o`zlashtirilgan ham o`z aksini topsa, asosiy va

		qo`shimcha manbalardan olingan bilimlar uyg`unlashtirilsa; -talaba folklorshunoslikka va adabiyotshunoslikka oid atamalar ma`nosini yaxshi o`zlashtirgan va to`g`ri izohlashga qodir bo`lsa;</p> <p>-talaba nimalar haqida fikrlash lozimligini to`g`ri anglagan bo`lsa hamda mavzudan tashqari masalalarga daxl qila olsa; mustaqil ta`lim uchun va ijodiy ish sifatida topshirilgan topshiriqlarni o`z vaqtida bajarsa
55.5-70	Qoniqarli	Berilgan “tayanch tushuncha”ning mohiyati yuzaki yoki qisman ochib berilgan bo`lsa;</p> <p>-yozma ishda “tayanch tushuncha”lar, variant savollarida qo`yilgan muammolar bilan o`zaro yaqin, bog`liq bo`lgan masalalar xususida ma`lumot berilmasa; -bayonda mantiqiy yaxlitlikka erishilmagan bo`lsa;</p> <p>-o`zlashtirilishi lozim bo`lgan ma`lumotlar mustaqil anglanmagan, badiiy asar tahlili bevosita badiiy matndan kelib chiqqan holda emas, fol`klorshunoslikdagi umumiy fikrlarni tushunib-tushunmay bayon qilishdan iborat bo`lsa; -imlo, tinish belgilari, uslubiy xatolar yigirmataga etsa; -yozma nutqda noo`rin qo`yilgan yoki zarur o`rinda qo`yilmagan vergul gapning mazmunini tamoman o`zgartirib yuborishi fahmlanmagan bo`lsa; -mustaqil ta`lim uchun va ijodiy ish sifatida topshirilgan topshiriqlarni bajarishga harakat qilgan bo`lsa.
0-54	Qoniqarsiz	yozma ishlarni bajarishda, mustaqil ta`lim uchun va ijodiy ish sifatida topshirilgan topshiriqlarni ado etishda mas`uliyat his qilinmagan bo`lsa;</p> <p>-“tayanch tushuncha”larning mohiyati anglanmagan bo`lsa; -darslik va qo`llanmadagi fikrlar ko`r-ko`rona ko`chirib qo`yilgan bo`lsa; -imlo, tinish belgilari, uslubiy xatolar miqdori o`n beshtadan oshsa.

Saralash bali 55 balni tashkil etadi.

Fanning auditoriya soatlari hisobidan to`rtta JB o`tkaziladi. Ikkita joriy baholash 7 balldan quyidagi mezon asosida amalga oshiriladi:

Ball	Baho	Talabaniy bilim darajasi
6 – 7	A`lo	Badiiy adabiyotning tur va janrlari haqida bilimga ega. Badiiy asarlari haqida umumiy ma`lumotga ega. Badiiy asarlar obrazlari, syujeti haqida mustaqil mulohaza yurita oladi. Mavzular yuzasidan aniq xulosa va qarorlar qabul qilib biladi, ijodiy fikrlay oladi.
5 – 6	Yaxshi	Badiiy adabiyotning tur va janrlari haqida, asosan, bilimga ega. Adabiyotshunoslik haqida umumiy ma`lumotga ega. Badiiy asarlar obrazlari, syujeti haqida manbalarga tayanib, mulohaza yurita oladi. Mavzular yuzasidan xulosa va qarorlar qabul qila oladi, ijodiy fikrlash oladi.
4 – 5	Qoniqarli	Adabiyotshunoslikdagi tur va janrlari haqida, qisman, bilimga ega. Adabiyotshunoslik haqida umumiy ma`lumotga ega. Badiiy asarlar obrazlari, syujeti haqida manbalarga tayanib, qisman mulohaza yurita oladi. Mavzular yuzasidan xulosa va

		qarorlar qabul qilishga intiladi, ijodiy fikrlashga qiynaladi. Mavzular mohiyatini tushunadi, aytib berishga intiladi.
3 – 3,5	Qoniqarsiz	Adabiyotshunoslikdagi tur va janrlari haqida qisman bo`lsa-da bilimga ega emas. Adabiyotshunoslik haqida umumiy ma'lumotga ega. Badiiy asarlar obrazlari, syujeti haqida manbalarga tayanib ham mulohaza yurita olmaydi. Mavzular yuzasidan xulosa va qarorlar qabul qila olmaydi, ijodiy fikrlab bilmaydi. Mavzular mohiyatini tushunmaydi.

Oraliq baholash semester davomida 2 marta o'tkaziladi. Oraliq baholashda talabalarning o'zlashtirish ko'rsatkichi ma'ruzalar o'tilgan mavzular bo'yicha yozma ish o'tkazish usullari va talabani mustaqil ishi nazarda tutilgan holda baholanadi.

“Adabiyot nazariyasi” fanidan oraliq baholash uchun 56 ball ajratilgan. Talaba shundan 40 balini ma'ruza soatlari hisobidan, qolgan 16 balini ma'ruza mashg'ulotlari tarkibidagi mustaqil ta'limdan to'playdi.

Ma'ruza soatlari yuzasidan o'tkaziladigan oraliq baholash quyidagi mezon asosida amalga oshiriladi:

Ball	Baho	Talabani bilim darajasi
56 – 48	A'lo	Fanning nazariy va amaliy asoslarini to'liq o'zlashtirgan bo'lsa. Mavzular yuzasidan erkin va ijodiy fikr yuritib bilsa. Tavsiya etilgan fanga doir o'quv qo'llanmalar bilan yaqindan tanishgan bo'lsa.
47 – 39	Yaxshi	Fanning nazariy va amaliy asoslarini to'liq o'zlashtirgan bo'lsa. Mavzularga doir tayanch tushunchalarni to'liq sharhlab bilsa. Tavsiya etilgan qo'shimcha adabiyotlar bilan tanishgan bo'lsa.
38 – 29	Qoniqarli	Fanning maqsad va vazifalarini biladi. Mavzular yuzasidan muayyan tasavvurga ega. Tayanch tushunchalarga javob berishga harakat qiladi.
0 – 26	Qoniqarsiz	Fanning maqsad va vazifalarini yaxshi bilmaydi. Tayanch tushunchalarni sharhlab bilmaydi. Fanning nazariy asoslari borasida tasavvutga ega emas.

Ma'ruzadan mustaqil ta'limni topshirish mezon:

Amaliy soatlar hisobidan talabalar mustaqil ta'lim ham topshiradilar. Bu nazorat 16 ballik mezon asosida baholanadi.

Ball	Baho	Talabani bilim darajasi
16 – 14	A'lo	Adabiyot nazariyasi hodisalarini to'liq va to'g'ri aniqlay olsa, to'liq va atroflicha mulohaza yurita bilsa, badiiy asarlarini g'oyaviy-badiiy jihatdan to'liq va to'g'ri tahlil qila olsa. Asar syujeti va uning unsurlarini aniqlash. She'r bandi haqida tog'ri va to'liq fikr yuritish. She'rdan tazod, sifatlash, tovush takrori, tashbeh, talmeh kabi badiiy san'atlarni bexato aniqlash. Adabiyotshunoslikning maxsus turi janrlari haqida atroflicha ma'lumotga ega bo'lish. Badiiy obrazlarining turlari haqida to'liq ma'lumotga ega bo'lish.
13– 11	Yaxshi	Adabiyot nazariyasi hodisalarini, asosan, to'g'ri aniqlay olsa va ular haqida mulohaza yurita bilsa. Badiiy asarlarini g'oyaviy-badiiy jihatdan, asosan, tahlil qila olsa. Asar syujeti va uning unsurlarini asosan aniqlash. She'r bandi haqida asosan tog'ri va to'liq fikr yuritish. She'rdan tazod, sifatlash, tovush takrori, tashbeh, talmeh kabi badiiy san'atlarni asosan

		bexato aniqlash. Adabiyotshunoslik maxsus turi janrlari haqida asosan atroflicha ma'lumotga ega bo'lish. obrazlarining turlari haqida asosan to'liq ma'lumotga ega bo'lish.
10 – 9	Qoniqarli	Adabiyot nazariyasi hodisalarini, qisman, aniqlay olsa va ular haqida qisman, mulohaza yurita bilsa, xalq asarlarini g'oyaviy-badiiy jihatdan, qisman, tahlil qila olsa. Asar syujeti va uning unsurlarini qisman aniqlash. She'r bandi haqida qisman tog'ri va to'liq fikr yuritish. She'rdan tazod, sifatlash, tovush takrori, tashbeh, talmeh kabi badiiy san'atlarni qisman bexato aniqlash. Adabiyotshunoslikning maxsus turi janrlari haqida qisman atroflicha ma'lumotga ega bo'lish. obrazlarining turlari haqida qisman to'liq ma'lumotga ega bo'lish.
0 – 5	Qoniqarsiz	Adabiyot nazariyasi hodisalarini, qisman bo'lsa-da, aniqlay olmasa va ular haqida qisman bo'lsa ham, mulohaza yurita bilmasa. Badiiy asarlarini g'oyaviy-badiiy jihatdan tahlil qila olmasa. Asar syujeti va uning unsurlarini qisman ham aniqlay olmaslik. She'r bandi haqida qisman bo'lsa-da fikr yurita olmaslik. She'rdan tazod, sifatlash, tovush takrori, tashbeh, talmeh kabi badiiy san'atlarni aniqlay olmaslik. Adabiyotshunoslikning maxsus turi janrlari haqida ma'lumotga ega bo'lmaslik. obrazlarining turlari haqida ma'lumotga ega emaslik.

Yakuniy baholash semester yakunida o'tkaziladi. Yakuniy baholashda talabaniy bilim, ko'nikma va malakalari ishchi o'quv dasturidan kelib chiqqan holda fanning umumiy mazmuni doirasida baholanadi. Yakuniy baholashda yozma test o'tkaziladi. Bu nazorat 30 ballik mezon asosida baholanadi.

Ball	Baho	Talabaniy bilim darajasi
26 – 30	A'lo	Hodisalarini to'liq va to'g'ri aniqlay olib, belgilangan testdan 13-15 tasini echsa.
21 – 25	Yaxshi	Hodisalarini, asosan, to'g'ri aniqlay olsa va belgilangan testdan 11-12 tasini echsa.
17 – 20	Qoniqarli	Hodisalarini, qisman, aniqlay olsa va belgilangan testdan 8-10 tasini echsa.
0 – 16	Qoniqarsiz	Hodisalarini, qisman bo'lsa-da, aniqlay olmasa va va belgilangan testdan 8 tadan kam echsa.

2.2.4. Mustaqil ishlarni bajarish bo'yicha metodik tavsiyanomalar

MUSTAQIL TA'LIMNI BAJARISH BO'YICHA USLUBIY RO'RSATMALAR

Talabaning mustaqil ishi o'quv rejasida «Adabiyot nazariyasi» fanini o'zlashtirish uchun belgilangan o'quv ishlarining ajralmas qismi bo'lib, u metodik va axborot resurslari bilan ta'minlanadi hamda bajarilishi reyting tizimi talablari asosida nazorat qilinadi. Talaba mustaqil ishining asosiy maqsadi o'qituvchining rahbarligi va nazorati ostida muayyan o'quv ishlarini mustaqil ravishda bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishdir. Mustaqil ishni tashkil etishda har bir talabaning akademik o'zlashtirish darajasi va qobiliyatini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalaniladi: ayrim nazariy mavzularni o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish; amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish; nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash; mavzu yuzasidan tahlilga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish; badiiy matnlarga xos xususiyatlarni belgilash va boshqalar. Talaba mustaqil ishini nazorat qilish o'quv mashg'ulotlarini olib boradigan o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladi. Talaba uchun fan bo'yicha mustaqil ish topshiriqlari tegishli kafedra professori tomonidan o'quv mashg'ulotini bevosita olib boruvchi o'qituvchi bilan birgalikda tuziladi, hamda kafedra mudiri tomonidan tasdiqlanadi. Mustaqil ishni bajarish uchun talabaga axborot manbasi sifatida darslik va o'quv qo'llanmalar, metodik qo'llanma va ko'rsatmalar, ma'lumotlar to'plami va banki, ilmiy va ommaviy davriy nashrlar, internet tarmog'idagi tegishli ma'lumotlar, berilgan mavzu bo'yicha avval bajarilgan ishlar banki va boshqalar xizmat qiladi. Mustaqil ishda taniqli o'zbek yozuvchi va shoirlarining nasriy yoki nazmiy asarlarining badiiy xususiyatlari tahlil qilinadi. qilinadi. Mustaqil ish A-4 formatdagi qog'ozda 10 betdan kam bo'lmasligi talab

Mustaqil o'qib konspektlashtirish uchun ilmiy adabiyotlar ro'yxati

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – T.; O'qituvchi 2004.
2. Ulug'ov A. Adabiyotshunoslikka kirish– T.; Universitet. 2000.
1. Aristotel. Poetika. – T.; Adabiyot va san'at. 1980.
2. Fitrat A. Adabiyot qoidalari. – T.; 1995.
3. Xojiahmedov A. She'riy san'atlar va mumtoz qofiya. – T.; Sharq, 1998.
4. Boboyev T. She'r ilmi ta'limi. –T.; O'qituvchi, 1996.
5. I.Sulton. Adabiyot nazariyasi.T; O'qituvchi,2006.
- 6.Cho'lpon.Adabiyot nadir . T; Ma'naviyat 1996.
- Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – T.; O'qituvchi 2004.
4. Ulug'ov A. Adabiyotshunoslikka kirish– T.; Universitet. 2000.
 1. Sarimsoqov B. O'zbyek marosim Folklori. T.: "Fan", 1986.
 2. Safarov O. O'zbyek bolalar poetik Folklori. T.: "O'qituvchi", 1985.
 3. Safarov O., Mahmudov M. Oila ma'naviyati. T.: "Ma'naviyat", 1998.
 4. O'zbyek Folklori ochyerklari. 3 tomlik. 1 va 2 kitoblar. T.: «Fan», 1988, 1989.
 5. O'rayeva D. O'zbyek motam marosimi Folklori. T.: "Fan", 2004.
 6. Qodirov M. Xalq qo'g'irchoq tyeatri. T.: G`ASN, 1979.
 7. Qodirov M. Xalq tomosha san`ati. T.: «O'qituvchi», 1981, 105-122- b.
 8. Husainova Zubayda. O'zbyek xalq topishmoqlari. T.: "Fan", 1966.

Mustaqil o'qib konspektlashtirish uchun savollar ro'yxati

1. Adabiyot nazariyasi va uning vazifalari?
2. Badiiy til nima?
3. Badiiy syujet nima?
4. Hikoya va ocherk janrlarini qiyoslang.
5. Badiiy tilni xarakterlovchi asosiy xususiyatlar

6. Dunyoqarash badiiy ijod jarayonida qanday rol o'ynaydi?
7. Adabiy manbashunoslik va uning tarixi haqida.
8. Badiiy adabiyotda tipiklik deganda nimani tushunasiz?
9. Neologizm va uning ahamiyati nimadan iborat?
10. Adabiy tanqid va uning o'ziga xos jihatlarni bilasizmi?
11. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi?
12. Hikoyachi – avtor tili va uning funksiyasi nimalardan iborat?
13. Metonimiya va uning ahamiyatini qanday tushunasiz?
14. Aruz va barmoq tizimlari o'rtasida qanday farq bor?

15. Tipik xarakter va tipik sharoit nima

1. Adabiy manbashunoslik va uning tarixi haqida nimalarni bilasiz?
2. Badiiy adabiyotda tipiklik deganda nimani tushunasiz?
3. Neologizm va uning ahamiyati nimadan iborat?
4. Adabiy tanqid va uning o'ziga xos jihatlarni bilasizmi?
5. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi?
6. Dialog nima?
7. Hikoyachi – avtor tili va uning funksiyasi nimalardan iborat?
8. Metonimiya va uning ahamiyatini qanday tushunasiz?
9. Vazn nima?
10. Aruz va barmoq tizimlari o'rtasida qanday farq bor?
11. Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
12. Povest janrlarining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
13. Badiiy tilni xarakterlovchi xususiyatlar nimalardan iborat?
14. Poetik ko'chim nima?
15. Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
16. Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
17. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
18. Musalsal nima?
19. Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
20. Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
21. Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
22. Adabiy tur va uning janrlari.
23. Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
24. Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
25. Jonlantirish haqida ma'lumot bering
26. Badiiy detal nima?
27. Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
28. Epopeya nima?
29. «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
30. Badiiy metod nima?
31. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
32. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
33. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
34. Litota nima?
35. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
36. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
37. Lutf nima?
38. Xalqchilik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
39. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
40. Intonasiya nima?
41. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
42. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?

43. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
44. Realizm metodini xarakterlang?
45. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
46. Oksimoron nima?
47. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
48. Peyzaj nima?
49. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
50. Syujet elementlari asar to'qimasida qanday funksiyalarni o'taydi?
51. Sifatlash nima?
52. Lirika nima?
53. Realizmning romantizmdan farqi nimada?
54. Qofiya nima?
55. Poema qanday janr?
56. Romantizm metodi qanday xususiyatlari bilan farqlanadi.
57. Turkum nima?
58. Oq she'r qanday xususiyatlari bilan xarakterlanadi.
59. Yozuvchining individual uslubi deganda nimalarni tushunasiz?
60. Bo'g'in va turoq she'r tuzilishida qanday funksiyani o'taydi?
61. Tazod va uning xarakterli xususiyatlari
62. Lirik, dramatik va epik asar kompozitsiyasining o'ziga xosligini qanday tushunasiz?
63. Jonlantirish san'ati
64. Ballada va masal janrlarining formal-poetik belgilarini izohlang?
65. Adabiy asarda muallif va hikoyachi nutqi qanday mavqyega ega?
66. Epigraf, lirik chekinish, qistirma epizod, qoliplash kabi kompozision vositalar qanday rol o'ynaydi?
67. Qasidaning qanday xarakterli xususiyatlari bor?
68. Asarning asosiy g'oyasi, avtor niyati va obyektiv g'oya nimalardan iborat?
69. Qofiyada so'z qo'llash san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
70. Irsolul masal san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
71. Adabiy manbashunoslik va uning tarixi haqida nimalarni bilasiz?
72. Badiiy adabiyotda tipiklik deganda nimani tushunasiz?
73. Neologizm va uning ahamiyati nimadan iborat?
74. Adabiy tanqid va uning o'ziga xos jihatlarni bilasizmi?
75. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi?
76. Dialog nima?
77. Hikoyachi – avtor tili va uning funksiyasi nimalardan iborat?
78. Metonimiya va uning ahamiyatini qanday tushunasiz?
79. Vazn nima?
80. Aruz va barmoq tizimlari o'rtasida qanday farq bor?
81. Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
82. Povest janrlarining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
83. Badiiy tilni xarakterlovchi xususiyatlar nimalardan iborat?
84. Poetik ko'chim nima?
85. Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
86. Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
87. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
88. Musalsal nima?
89. Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
90. Kompozitsiya qanday tamoyillarga ega?
91. Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
92. Adabiy tur va uning janrlari.
93. Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?

94. Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
95. Jonlantirish haqida ma'lumot bering
96. Badiiy detal nima?
97. Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
98. Epopeya nima?
99. «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
100. Badiiy metod nima?
101. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
102. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
103. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
104. Litota nima?
105. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
106. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
107. Lutf nima?
108. Xalqchilik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
109. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
110. Intonasiya nima?
111. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
112. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
113. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
114. Realizm metodini xarakterlang?
115. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
116. Oksimoron nima?
117. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
118. Peyzaj nima?
119. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
120. Syujet elementlari asar to'qimasida qanday funksiyalarni o'taydi?
121. Sifatlash nima?
122. Lirika nima?
123. Realizmning romantizmdan farqi nimada?
124. Qofiya nima?
125. Poema qanday janr?
126. Romantizm metodi qanday xususiyatlari bilan farqlanadi.
127. Turkum nima?
128. Oq she'r qanday xususiyatlari bilan xarakterlanadi.
129. Yozuvchining individual uslubi deganda nimalarni tushunasiz?
130. Bo'g'in va turoq she'r tuzilishida qanday funksiyani o'taydi?
131. Tazod va uning xarakterli xususiyatlari
132. Lirik, dramatik va epik asar kompozitsiyasining o'ziga xosligini qanday tushunasiz?
133. Jonlantirish san'ati
134. Ballada va masal janrlarining formal-poetik belgilarini izohlang?
135. Adabiy asarda muallif va hikoyachi nutqi qanday mavqyega ega?
136. Epigraf, lirik chekinish, qistirma epizod, qoliplash kabi kompozision vositalar qanday rol o'ynaydi?
137. Qasidaning qanday xarakterli xususiyatlari bor?
138. Asarning asosiy g'oyasi, avtor niyati va obyektiv g'oya nimalardan iborat?
139. Qofiyada so'z qo'llash san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
140. Irsolul masal san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
141. Adabiy manbashunoslik va uning tarixi haqida nimalarni bilasiz?
142. Badiiy adabiyotda tipiklik deganda nimani tushunasiz?
143. Neologizm va uning ahamiyati nimadan iborat?
144. Adabiy tanqid va uning o'ziga xos jihatlarni bilasizmi?

145. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi?
146. Dialog nima?
147. Hikoyachi – avtor tili va uning funksiyasi nimalardan iborat?
148. Metonimiya va uning ahamiyatini qanday tushunasiz?
149. Vazn nima?
150. Aruz va barmoq tizimlari o'rtasida qanday farq bor?
151. Tipik xarakter va tipik sharoit nima?
152. Povest janrlarining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
153. Badiiy tilni xarakterlovchi xususiyatlar nimalardan iborat
154. Poetik ko'chim nima?
155. Mubolag'a san'ati va uning asosiy xususiyatlari
156. Badiiy syujet tiplarini bilasizmi?
157. Badiiy adabiyotning tasvir obyektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
158. Musalsal nima?
159. Adabiyotning nazariyasining vazifalari nimalardan iborat?
160. Kompozisiya qanday tamoyillarga ega?
161. Sukun nima va u poetik nutqda qanday rol o'ynaydi?
162. Adabiy tur va uning janrlari.
163. Adabiy asar tilida personajlar nutqi qanday rol o'ynaydi?
164. Milliy xarakter deganda nimalarni tushunasiz?
165. Jonlantirish haqida ma'lumot bering
166. Badiiy detal nima?
167. Qanday adabiy oqimlarni bilasiz?
168. Epopeya nima?
169. «Adabiy tur» va «Adabiy janr» tushunchalarini sharhlang
170. Badiiy metod nima?
171. Kinoya san'ati deganda nimani tushunasiz?
172. Obrazga qanday ta'rif berish mumkin?
173. Tipiklashtirish qonuniyatlarini sanang.
174. Litota nima?
175. Jahon poeziyasida qanday she'r tizimlari qo'llanilmoqda?
176. O'zbek adabiyotida tragediya janri qanday rivojlangan?
177. Lutf nima?
178. Xalqchilik va uning qanday prinsiplarini bilasiz?
179. Tush badiiy asarda qahramonlarni xarakterlashda xizmat qila oladimi?
180. Intonasiya nima?
181. Adabiy asar shaklini qaysi unsurlarini tashkil qiladi?
182. Barmoq vaznining qanday tiplari bor?
183. Antonim nima va u asar tilida qanday rol o'ynaydi?
184. Realizm metodini xarakterlang?
185. Adabiy asar tilida litota qanday rol o'ynaydi?
186. Oksimoron nima?
187. Badiiy adabiyot deganda nimalarni tushunasiz?
188. Peyzaj nima?
189. Ramz va uning ko'rinishlarini bilasizmi?
190. Syujet elementlari asar to'qimasida qanday funksiyalarni o'taydi?
191. Sifatlash nima?
192. Lirika nima?
193. Realizmning romantizmdan farqi nimada?
194. Qofiya nima?
195. Poema qanday janr?
196. Romantizm metodi qanday xususiyatlari bilan farqlanadi.

197. Turkum nima?
198. Oq she'r qanday xususiyatlari bilan xarakterlanadi.
199. Yozuvchining individual uslubi deganda nimalarni tushunasiz?
200. Bo'g'in va turoq she'r tuzilishida qanday funktsiyani o'taydi?
201. Tazod va uning xarakterli xususiyatlari
202. Lirik, dramatik va epik asar kompozitsiyasining o'ziga xosligini qanday tushunasiz?
203. Jonlantirish san'ati
204. Ballada va masal janrlarining formal-poetik belgilarini izohlang?
205. Adabiy asarda muallif va hikoyachi nutqi qanday mavqyega ega?
206. Epigraf, lirik chekinish, qisqirgan epizod, qoliplash kabi kompozitsion vositalar qanday rol o'ynaydi?
207. Qasidaning qanday xarakterli xususiyatlari bor?
208. Asarning asosiy g'oyasi, avtor niyati va obyektiv g'oya nimalardan iborat?
209. Qofiyada so'z qo'llash san'ati deganda nimalarni tushunasiz?
210. Irsolul masal san'ati deganda nimalarni tushunasiz

Адабиёт назарияси

1. Адабиётшунослик фанининг объекти нималардан иборат?

- A. *Тарихий шароит билан бирликда олинган адабий маҳсулот ва унинг яратилиш жараёни
- B. Буюк ёзувчиларнинг фикрлари, адабий танқид, адабий фикрлари
- C. Ёзувчиларнинг асарлари, ўтмиш адабий жараён
- D. Сўз санъати, адабиётнинг жанрлари

2. “Адабиёт” атамасининг тор маъносини аниқланг?

- A. *Бадиий асар
- B. китоблар, брошюралар, мақолалар
- C. қишлоқ хўжалиги, техника, медицина, сиёсатга доир асарлар жами
- D. “Адабиётшуносликка кириш”

3. “Литература” терминини ким илмий асослаган ва махсус маънода қўллаган?

- A. *В.Белинский
- B. Аристотел
- C. Буало
- D. Дидро

4. “Мавлоно Лутфий ўз замонининг маликул каломи эрди, форсий ва туркийда назири йўқ эрди, аммо туркийда шухрати кўпроқ эрди ва туркча девони машхурдир...” мулоҳазаларини А.Навоий қандай шаклда айтган?

- A. *“Мажолис ун нафоис” тазкирасида айтган
- B. Адабий анжуманда, йиғинда оғзаки айтган
- C. “Хамса” бадиий асарида ёзган
- D. Тарихай-мемуар асарда айтган

5. “Ғоясиз санъат-мурданинг ўзидир” фикрлари кимнинг қайси асарида олинган?

- A. *В.Г.Белинскийнинг “Танланган асарлар”идан
- B. Н.А.Добролюбовнинг “Ҳақиқий кун қачон келади” асарида
- C. Н.Г.Чернышевскийнинг “Санъатнинг воқеликка эстетик муносабати” асарида
- D. Т.Бобоевнинг “Адабиётшуносликка кириш” қўлланмасида

6. Адабиётшуносликнинг қўшимча соҳаларини аниқланг.

- A. *манбашунослик, китобшунослик, матншунослик
- B. тазкирачилик, мемуарлик
- C. танқидчилик, тарихшунослик
- D. эстетика, этика, педагогика

7. Адабий танқиднинг ўзига хос хусусиятларини топинг.

- A. *адабий жараённинг янги асарларини, муҳим муаммоларини ҳозирги куннинг ижтимоий-сиёсий талаблари асосида таҳлил қилади, китобхон ва асар ўртасида кўприк вазифасини ўтайди
- B. турли даврларда яратилган ва биринчи манба ҳисобланган асарларни ўрганади

С. турли хил янги асарларни тематик ва хронологик рўйхатини тузади, таҳлил қилади

Д. адабиётнинг моҳияти, вазифалари ва тараққиётини ўрганади

8.Ҳамид Сулаймон, Солиҳ Муталлибов, Порсо Шамсиев, Юсуф Султонов, Ваҳоб Рўзиматов каби олимларнинг қайси соҳадаги хизматлари каттадир?

А. *Ўзбек адабиёти тарихи

В. Ўзбек адабий танқиди

С. Адабиёт библиографиясини яратиш

Д. Текстология фанида

9.Атрубция фани нимани ўргатади?

А. *автори ноъмалум асарнинг муаллифини, ёзилган жойи ва вақтини аниқлаш

В. фольклор асарлар яратиш тарихини

С. асарнинг асл нусхасини тиклаш

Д. асарларни илмий-танқидий матнларни тайёрлашни

10.“Адабиётшуносликка кириш” дарслиklarининг авторларини аниқланг.

А. *Н.Шукуров, Н.Хотамов, Ш.Холматов, М.Маҳмудов, Т.Бобоев

В. Н.Маллаев, В.Абдуллаев, Ғ.Каримов

С. И.Султонов, Х.Дониёров,С.Мирзаев

Д. О.Шарафиддинов, У.Норматов, В.Раҳмонов

11.Ижтимоий онгга нималар киради?

А. *Қарашлар, тасаввурлар, ғоялар, ахлоқ, дин, фалсафа, адабиёт ва ш.к

В. моддий неъматларни ишлаб чиқариш

С. Ишлаб чиқариш жараёнида вужудга келган жараёнлар

Д. Ҳаёт, объектив борлиқ, ижтимоий турмуш

12.Санъатнинг турларини аниқланг.

А. *архитектура, музика, кино

В. химия,физика,математика

С. тарих, фалсафа,ахлоқ

Д. механика,биология, анатомия

13.“Поэзия эркин инсон сўзида ифодаланади, сўз эса-ҳам товуш, ҳам картина, ҳам аниқ ва равшан айтилган тасаввурдир”,-деган фикр кимнинг қайси асарида олинган?

А. *Белинский “Поэзиянинг хил ва турларга бўлиниши”

В. Аристотел “Риторика”

С. Аристотел “Поэтика”

Д. М.Горкий “Тема тўғрисида”

14.Адабиётнинг бош предмети нима?

А. *инсон

В. ижтимоий ҳаёт

С. табиат

Д. худолар,хайвонлар дунёси

15.Адабиётнинг вазифаси нима?

А. *Одамни завқлантириш

- В. Ҳаётий муносабатларни тасвирлаш
- С. Меҳнатни улуғлаш
- Д. Инсонни тарбиялаш

16. “Образ тўқима ёрдамида яратилган ва эстетик қиймат касб этган инсон ҳаётининг умумлашма ва айти чокда конкрет манзарасидир” таърифи кимники?

- А. *Т.Бобоевники
- В. И.Султонники
- С. Н.Шукуров
- Д. Ф.Головеченко

17. Образнинг асосий хусусиятларини аниқланг.

- А. *умумлашмалик, индивидуаллик, бадиий тўқима, эмоционаллик
- В. тасвир, нусха, восита, санъат, шахслар
- С. бадиий тил, предмет, адабий қаҳрамон, лирик қаҳрамон
- Д. пейзаж, интерер тасвири, ҳаёт тасвири, тип

18. Бадиий характер нима?

- А. *ўзига хос психологик белгиларга эга образ
- В. асарда бир-икки “йилт” этиб кўринадиган образ
- С. асардаги қаҳрамоннинг хусусияти, белгиси
- Д. маълум ирода йўналишига ва индивидуал психологик хусусиятларга эга бўлган, асарда катта “нагрузка” ташувчи шахс образ

19. “Тип” терминининг маъносини топинг.

- А. *из, нусха, намуна, тамға
- В. хусусият, белги
- С. илк, дастлабки, бошланғич
- Д. маъшуқа, ошиқ, рамз

20. Калвак Маҳзум (“Калвак Маҳзумнинг хотира дафтарида”), Қори Ишканба (“Судхўрнинг ўлими”), Мулла Дилкаш (“Ҳийлаи шаърий”) кабилар образнинг қайси турига мансуб?

- А. *сатирик
- В. романтик образлар
- С. афсонавий
- Д. символик образ

21. Фарҳод, Ширин, Баҳром, Дилором, Лайли, Мажнун, Искандар (“Ҳамса”) образларининг турини аниқланг?

- А. *романтик образлар
- В. ҳаёлий-фантастик
- С. мифологик
- Д. символик

22. Саида, Қаландаров, Козимбек, Меҳри, Зулфиқоров, Умида (“Синчалак”), Қози, Хидоятхон, Мулла Дўст (“Майсаранинг иши”), Йўлчи, Гулнор, Мирзакаримбой (“Қутлуғ қон”), образларининг қайсилари эпизодик образлар сирасига киради?

- А. *Козимбек, Меҳри, Зулфиқоров, Умида

- В. Саида, Қаландаров
- С. Ҳидоятхон, Мулла Дўст
- Д. Йўлчи, Гулнор

23. Шоир билан тарихчини солиштириб, шоирни топинг.

- А. *бўлиши мумкин бўлган ҳаётни, инсонни яхлит ва жонли тасвирлайди
- В. ҳақиқатдан бўлиб ўтган нарсалар ҳақида ёзади
- С. хусусий нарсалар ҳақида ҳикоя қилади
- Д. тарихни, турмушни, ҳаётни аниқ маълумотлар билан кўрсатади

24. “Бадий адабиёт-инсоншуносликдир” таърифининг эгаси ким?

- А. *Чернишевский
- В. Аристотел
- С. Белинский
- Д. Гегел

25. Образлилик нима?

- А. *ҳаётни, инсонни завқ қиладиган даражада тасвирлаш
- В. тасвирнинг ҳаққонийлиги, фактнинг аниқлиги
- С. ҳақиқатдан бўлиб ўтган нарсаларни акслантириш
- Д. сюжет ва композициянинг мукамаллиги

26. Типикликнинг икки тури мавжуд. Улар қайсилар?

- А. *характер ва шароит мантиқларини типиклаштириш
- В. ижобий ва салбий қаҳрамонларни типиклаштириш
- С. сатирик ва юмористик образларни типиклаштириш
- Д. минглаб кишиларга хос хусусиятларни, яқка ҳодисадаги ҳал этувчи ва доимий аломатларни умумлаштириш

27. Кенг маънодаги образ тушунчасини топинг?

- А. *ёзувчи ёки персонаж қўлланган айрим ифодалар, образли сўзлар назарда тутилади
- В. ўсимлик ва жониворларнинг умумлаштирилган картинаси тушунилади
- С. ҳаёт ва табиат манзараларининг конкретлаштириб тасвириланишига айтилади
- Д. бадий асарда акс этган воқеликнинг яхлит бўлаги акс этади

28. Тор маънодаги образ тушунчасини аниқланг?

- А. *индивидуал шахс сифатида тасвирланган тасаввур
- В. асарда акс эттирилган воқеликнинг яхлит бўлаги
- С. ҳаёт ва табиат манзараларининг конкретлаштириб тасвириланишига айтилади
- Д. ёзувчи ёки персонаж қўлланган айрим ифодалар, образли сўзлар назарда тутилади

29. Отабек, Мутал, Уста Олим, Ойбодок, Офтоб ойим, Ўзбек ойим (“Ўтган кунлар”)нинг қай бири бош образ саналади?

- А. *Отабек
- В. Уста Олим
- С. Офтоб ойим
- Д. Мутал

30.Отабек, Кумуш, Ҳомид, Содик, Офтоб ойим, Ўзбек ойим, Уста Олим, Мирзакарим қутидор, Худоёр, Мусулмонқул (“Ўтган кунлар”) образларининг қайсилари тарихий шахслар образидир?

- A. *Худоёр, Мусулмонқул
- B. Отабек, Кумуш
- C. Ҳомид, Содик
- D. Офтоб ойим, Ўзбек ойим

31.Қадимги Шарқда яратилган Қаяумарс, Жамшид, Митра, “Минг бир кеча”даги ва “Фарҳод ва Ширин” достонидаги девлар-қайси образларга мисол бўла олади?

- A. *мифологик
- B. романтик
- C. символик
- D. афсонавий

32.Отабек, Кумуш, Зайнаб, Саодат, Хушрўй (“Ўтган кунлар”)лар адабий турлар тақозосига кўра қайси хилга киради?

- A. *Эпик образлар
- B. Лирик
- C. Драматик образлар
- D. Лиро-эпик образлар

33.Типиклаштириш қайси икки жараёндан иборат?

- A. *Умумлаштириш ва индивидуаллаштириш
- B. Социал тип, адабий тип
- C. Ижтимоий куч, индивидуал ҳолат
- D. Қонунийлик, табиийлик

34.Типиклаштириш қайси метод ва оқимларга хос?

- A. *ҳамма метод ва оқимларга хос
- B. классицизмга
- C. романтизмга
- D. модернизмга

35.Бадиий адабиётнинг биринчи элементи нима?

- A. *нутқ, тил
- B. ритм, оҳанг
- C. композиция
- D. бадиий ғоя

36.Образ яратишнинг қайси йўллари бор?

- A. *жамлаш, прототип
- B. ижобий, салбий
- C. юмористик, сатирик
- D. романтик, реалистик

37.“Характер” терминининг маъносини аниқланг.

- A. *хусусият, белги
- B. из, нусха
- C. тамға, намуна
- D. дастлабки, бошланғич

38.Илмий, фалсафий, сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий, эстетик, диний ва шу каби қарашлар мазмунини қандай ном билан юритамиз?

- A. *дунёқараш
- B. тенденция
- C. ғоявийлик
- D. талант

39.“Сюжет” сўзининг маъноси нима?

- A. *предмет, мазмун
- B. асосида тузувчи
- C. ёзув, тасвир
- D. ҳис-туйғу, воқеа

40.Бадий асар тақдирийин ҳал қилувчи негиз нима?

- A. *барчаси
- B. сюжет
- C. композиция
- D. мазмун

41.Доно, нодон, киш-ёз, кеча-кундуз каби антонимларнинг турини топинг?

- A. *Лексик антонимлар
- B. Фразеологик антонимлар
- C. Антонимлар
- D. Лексик фразеологик антонимлар

42.“Ўртоқларим, қўлга олсам торимни, Бахтиёр эслайдирман ёримни”,- байтда қайси санъат ишлатилган?

- A. *Инверсия
- B. Муболаға
- C. Метонимия
- D. Сенокдоха

43.“Узун бўйли, қора чўтир юзли, чоғир кўзли, чувак соқол, ўттиз беш ёшларда бўлган кўримсиз киши” (“Ўтган кунлар”) парчасида қайси санъатни кўрасиз?

- A. *Ўхшатиш
- B. Сенокдоха
- C. Метономия
- D. Сифатлаш

44.Махсус лексик ресурсларни топинг.

- A. *Архаизм, неологизм, жаргон сўзлар, омоним
- B. Метофора, аллегория, эпитет
- C. Жонлантириш, ўхшатиш, литота
- D. Лаконизм, ўхшатиш, символ

45.“Зайнаб ва Омон” (Ҳ.Олимжон) достонининг бош мавзуси нима?

- A. *Садоқат
- B. Янгилик билан эскилик кураши
- C. Инсонийлик
- D. Янгича севги

46.“Зайнаб ва Омон” (Ҳ.Олимжон) достонининг ёрдамчи мавзуларини аниқланг.

- A. *Инсонийлик, юксак онглилик, янгилик билан эскилик кураши, садоқат, вафо
- B. Коллектив меҳнат
- C. Коллектив турмуш
- D. Колхоз ҳаёти

47.Ойбекнинг “Навоий”, П.Қодировнинг “Юлдузли тунлар”, О.Ёқубовнинг “Улуғбек хазинаси” асарлари сюжетини аниқланг.

- A. *Ҳаётий сюжет
- B. Сайёр сюжет
- C. Фантастик сюжет
- D. Леро-эпик сюжет

48.Ёзувчининг ҳикоя ичида ҳикоя бериш усули (“Минг бир кеча”, “Сабъан сайёр”) қандай номланади?

- A. *Эпик тасвир
- B. Қисқартма эпизод
- C. Лирик чекиниш
- D. Композицион тасвирлаш

49.“Отнинг ўлими, итнинг байрами” (“Ўғри”) мақоли қайси композицион воситага мисол бўла олади?

- A. *Эпиграфга
- B. Сарлавҳага
- C. Лирик чекинишга
- D. Композицион қолиплашга

50.Асар сюжетининг ечимидан сўнг қаҳрамон ҳақида берилган маълумот (М., “Муқаддас” (О.Ёқубов) қайси экспозицияга киради?

- A. *Кечиктирилган экспозиция
- B. Ўғри экспозиция
- C. Сочма экспозиция
- D. Тескари экспозиция

51.Асар сюжетида тасвирланган воқеаларнинг ривожланиши натижасида юзага келган қаҳрамонларнинг узул-кесил ҳолати, улар ўртасидаги курашнинг хотимаси сюжетнинг қайси турига киради?

- A. *Ечим
- B. Эпилог
- C. Тугун
- D. Воқеа ривожи

52.Бадиий асар тили иккига бўлиб ўрганилади. Улар қайсилар?

- A. *Автор тили, персонажлар тили
- B. Адабий тил, бадиий тил
- C. Поэтик тил, умумхалқ тил
- D. Адабиёт тили, театр тили

53.Монолог ўз табиатига кўра қайси хилларга бўлинади?

- A. *Ички ва ташқи монолог

- В. Моно якка дегани
- С. Монолог бўлинмайди
- Д. Автор ва қаҳрамон монологи

54. “Бу кураш ҳаётнинг қонуни учун. Бу чорак асрнинг якуни учун” ушбу парчадаги “учун, учун” сўзлари такрори такрорнинг қайси турига киради?

- А. *Анафора
- В. Оддий такрор
- С. Асиндентон
- Д. Эпифора

55. Бўрттирилган тасвирни ўқувчи тасаввур қила олмайди, реал ҳаётда ҳам учрата олмайди

- А. *Иғрок
- В. Ўхшатиш
- С. Оддий муболаға
- Д. Таблиф

56. Уюшиқ бўлакларнинг сўз ва гапларнинг ҳеч бир боғловчиларсиз ўзаро жойлаштирилиши қандай аталади?

- А. *Анафора
- В. Инверсия
- С. Эпифора
- Д. Асиндентион

57. Шеър мусиқийлигини юзага келтирувчи асосий компонентни аниқланг?

- А. *Ритм, вазн, қофия, банд
- В. Поэтик синтаксис, интонация
- С. Пауза, урғу, фонетик воситалар
- Д. Турок, рукн, стопа

58. “Булутнинг чоклари сўкилди, Марварид доналари тўкилди” – шеърининг туроғини топинг.

- А. $*3+3+3=9$
- В. $6+3=9$
- С. $3+6=9$
- Д. $4+5=9$

59. “Ҳар юракнинг бир баҳори бор, Ҳар бир қалбда ишқ бўлар меҳмон...” шеърнинг туроқларини аниқланг.

- А. $*3+3+3=9$
- В. $5+4=9$
- С. $2+4+3=9$
- Д. $4+5=9$

60. “Куйида йиғлар эдим мен зор беморга, Энди йиғлар бари беморлар мен зорга”-байтда радиф борми?

- А. *Қофияси радифли ғазал
- В. Радиф аниқ эмас
- С. Радиф бор-беморга, зорга

D. Радиф йўқ

61.“Қаро кўзим келу мардумлиғ эмди фан қилғил, Кўзим қаросида мардум киби ватан қилғил”-матлаъдаги қофияни топинг

A. *Фан-ватан

B. Энди, киби

C. Мардумлиғ, мардум киби

D. Қилғил, қилғил

62.Икки мисрадан йигирма тўрт мисрагача шеърӣй бандлар бор. Унинг ўнлиги классик адабиётда қандай ном билан юритилади?

A. *Муашшар

B. мусаллас

C. Мутассаъ

D. Тасни

63.Ритмнинг луғавий маъноси нима?

A. *Ўлчов, тарози

B. Тузилиш

C. Аралашган

D. Вазндош, оҳангдош

64.Икки мисра оғир кўнглимга асли, Икки нарса учун йўқ менда бардош. Бири душманнинг шод қаҳқаҳаси, Бири-дўст кўзида милтилаган ёш. Ушбу такрорлар қандай номланади?

A. *Анафора

B. Параллелизм

C. Эпифора

D. Асипдентон

65.Қаёққа чекинасан? Борми кераксиз еринг? Не учун одам бўлдинг, Келмасанг душманга тенг. Ушбу парчада қайси поэтик унсур ишлатилган?

A. *Риторик сўроқ

B. Асиндентон

C. Риторик мурожаат

D. Параллелизм

66.“Оқ шеър” деганини қандай тушунасиз?

A. *Вазни, туроғи аниқ, қофиясиз шеър

B. Вазни, туроғи аниқ, сочма шеър

C. туроғи ноаниқ, минбар шеър

D. Вазни ҳам , туроғи ҳам ноаниқ шеър

67.“Келмади” радифли ғазалининг бош ғояси хулосаси (учинчи қисми) қайси байтда

A. *Учинчи байтда

B. Биринчи байтда

C. Бешинчи байтда

D. Еттинчи байтда

68.Ўзбек бармоқ ва аруз системаларининг ҳар бирига махсус монографиялар ёзган муаллиф ким?

- A. *И.Султон
- B. Н.Шукуров
- C. П.Қодиров
- D. У.Тўйчиев

69.Икки хил асл рукнлардан тузилган бахрларни топинг.

- A. *Ҳазаж, разаж
- B. Вофир, комил
- C. Мутадорик, мутавориб
- D. Мужтасс, ҳафиф, жадид

70.Арузнинг 7 доираси бор. Доираи муттафика қайси бахрлардан тузилган?

- A. Мутақориб, мутадорик
- B. Тавил, рамал
- C. Комил, Вофил
- D. Ҳазаж, ражаз

71.Арузда шеърнинг вазнини аниқловчи восита нима?

- A. *Бахрлар
- B. Унлиларнинг чўзиқ-қисқалиги
- C. Доиралар
- D. Тақти

72.Шеър муסיқийлигини юзага келтирувчи ёрдамчи компонентларни топинг.

- A. *Ритм, вазн, тuroқ
- B. Бўғин, ҳижо, ғоя
- C. Пауза, урғу, стопа
- D. Поэтик синтаксис, интонация

73.Ҳар банди етти мисрадан иборат шеърнинг номланишини аниқланг.

- A. *Мусабба
- B. Мусаддас
- C. Муашшар
- D. Мураббаъ

74.Шеъриятда кичик ритмик бўлақни аниқланг.

- A. *Бўғин
- B. Урғу
- C. Пауза
- D. Қофия

75.Шеър мисрасида ҳижоларнинг муайян бўлинишидан пайдо бўладиган ритмик бўлақни аниқланг.

- A. *Тuroқ
- B. Қофия
- C. Вазн
- D. Рукн

76.Агар жузв бир тўғри чизикдан иборат бўлса, у қандай ном билан юритилади?

A. *Фосила

B. Сабаб

C. Ватад

D. Сабаби ҳафиф

77. Агар жузв икки қисқа бўғиндан иборат бўлса, унинг номланиши қандай бўлади?

A. *Ватад

B. Фосила

C. Ватади мажмуа

D. Фосили кубро

78. Бир очик, бир ёпиқ жузвли бўғинлар қандай ном билан юритилади?

A. *Сабаби сақайл

B. Сабаб

C. Фосила

D. Ватади мажмуа

79. Ўзбек адабиётида бармоқ шеър системаси жаҳон халқлари поэзиясининг қайси шеърий системасига киради?

A. *Силлабик

B. Бирорта системага кирмайди

C. Силаба-тоник

D. Тоник

80. Силлабик шеърнинг бошқа шеърий системалардан фарқи нимада?

A. *Урғули ва урғусиз бўғинлар такрорига

B. Фарқи йўқ

C. Урғунинг бир қисмда келишига

D. Бўғинлар сонига

81. “Қофия” сўзининг маъносини топинг.

A. *Оҳанг, мусиқийлик

B. Зийнат

C. Ўлчов, вазн

D. Издан бориш, тизилиш

82. Аруздаги шеърларнинг ҳар байтидаги биринчи рукн қандай ном билан юритилади?

A. *Зарб

B. Ибтидо

C. Аруз

D. Садр

83. “Ритм” (грекча сўз)нинг маъносини топинг

A. *Тенг ўлчовлик

B. Парчаланган

C. Тизилган

D. Тартиблик

84. “Рукн” сўзининг маъносини аниқланг.

A. *Кесиш, парчалаш

B. Тузиш

- C. Накорат
- D. Устун, бурчак, негиз

85. Ҳар байтда рукнлар тўлиқ иштирок этса (кесик бўлмаса) қандай атаймиз

- A. *Махзуф
- B. Рамал
- C. Зарб
- D. Солим

86. Шеърнинг “бош энергияси”, бош аломати нима?

- A. *Ҳижо
- B. Вазн
- C. Туроқ
- D. Ритм

87. Отабек, Кумуш, Зайнаб, Саодат, Хушрўй (“Ўтган кунлар”)лар адабий турлар тақозосига кўра қайси хилга киради?

- A. *эпик образлар
- B. лирик образлар
- C. драматик образлар
- D. лиро-эпик образлар

88. Анор (А.Қахҳорнинг “Анор” ҳикояси), рўмолча (Шекспирнинг “Отелло”си) деталининг турини аниқланг?

- A. *предмет детал
- B. нутқий детал
- C. психологик детал
- D. рамзий детал

89. Тенденциозлик нима?

- A. *Асар ғоясига сингдирилган авторнинг тарафкашлиги
- B. Асар темасининг фалсафий-ахлоқий қиймати
- C. Бадиий ғоянинг ҳаққонийлиги
- D. Табиат ва жамият ҳақидаги тасаввур

90. “Менинг фикримча, реализм деталларнинг ҳаққонийлигидан ташқари, типик характерларнинг типик шароитларда ҳаққоний тасвирланишини ҳам тақозо этади” фикри кимнинг қайси асаридан олинган?

- A. *Ф.Энгелснинг 1888 йилда М.Гаркесга ёзган хатида
- B. К.Маркс ва Ф.Энгелснинг “Табиат диалектикаси”да
- C. В.Белинскийнинг “Поэзиянинг хил ва навларга бўлиниши”да
- D. Т.Бобоевнинг “Адабиётшунослик асослари”да

91. “Гуманизм” атамаси қайси тилдан олинган, маъноси нима?

- A. *лотинча сўз, инсонийлик
- B. русча сўз, эъзозлаш
- C. арабча сўз, ғамхўрлик
- D. французча сўз, тарафкашлик

92. Гуманистик адабиётнинг учта хусусиятини аниқланг?

- A. инсонни эъзозлаш, мадҳ этиш, адолатни, ҳурликни куйлаш, адабиёт воситаларини халққа яқинлаштириш
- B. Эъзозлаш, ғамхўрлик, тарафкашлик
- C. тарафини олиш, қайғуриш, севиш
- D. халқчиллик, гўзаллик, мадҳ этиш

93.Бадиий асарнинг шаклига қайси компонентлар киради?

- A. *сюжет, композиция, бадиий тил, тур, жанр ва ш.к.
- B. бадиий асарнинг ғоявийлиги
- C. бадиий асарнинг маъноси
- D. ҳаёт ҳақиқатини ўзида ифодалаган мазмун

94.Сюжет “...одамларнинг ўзаро алоқалари, улар ўртасидаги қарама-қаршиликлар, симпатия ва антипатиялар, умуман кишилар ўртасидаги муносабатлар, у ёки бу характернинг, типнинг тарихий ривожланиши, ташкил топиб боришидар” – деган таъриф кимники?

- A. *М.Горкийники
- B. В.Белинскийники
- C. П.Тимофеевники
- D. И.Султонники

95.“Эпилог” сўзининг маъносини топинг?

- A. сўнгги сўз
- B. дастлабки ҳолат
- C. олдинги сўз
- D. муқаддима

96.Сюжет бадиий адабиётнинг ҳамма турлари ва жанрларида учрайдими?

- A. *сюжети йўқ бадиий асар бўлмайди
- B. учрамайди
- C. лирик турда бўлмайди
- D. эпик турда учрайди

97.Конфликтни илк маротаба рўёбга чиқарувчи, сюжетни ривожланишига туртки берувчи сюжетнинг таркибий қисми қайсалигини аниқланг.

- A. *тугун
- B. кулминация
- C. воқеа ривож
- D. экспозиция

98.“Қутлуғ қон”даги Гуландом саргузашти, “Синчалак”даги Алибобо тақдири тасвири, “Ўтган кунлар”даги Уста Олим воқеаси – композициянинг қайси воситасига мисол бўла олади?

- A. *қисқартма эпизодга
- B. эпиграфга
- C. қолиплашга
- D. эпик тасвирга

99.Қайси тур ва жанрларда (рemarkаларни мустасно қилганда) автор нутқи бўлмайди?

- A. *драматик тур (драма, комедия, трагедия)

- В. эпик тур (роман, повест, қисса)
- С. лирик тур (шеър, мухаммас, сюжет)
- Д. лиро-эпик тур (баллада, масал)

100. С.Айнийнинг “Судхўрнинг ўлими” қиссасида типиклаштиришнинг қандай усули етакчи?

- А. *ҳажвий масхаралаш, бўрттириш усули
- В. романтик тасвир усули
- С. лирик тасвир усули
- Д. юмористик тасвир усули

ADABIYOTSHUNOSLIKKA OID ATAMALARNING IZOHI

5141100 – o'zbyek tili va adabiyoti bakalavrlari ixtisosliklari uchun
qo'llanma

KIRISH

Adabiyotshunoslikning quyidagi tarkibiy qismlari mavjud:

1. Adabiyot tarixi.
2. Adabiyot nazariyasi.
3. Adabiy tanqid.

1. **A d a b i y o t t a r i x i** - badiiy adabiyot tarqiyotini, yozuvchilarning hayoti va ijodini, alohida asarlarni o'rganadi. SHu bilan birga, adabiyot tarixi ijodiy myetodlarning paydo bo'lishi va taqdirini, har bir davr adabiyotining o'sha zamon bilan bog'liq xususiyatlarini ham o'rganadi, adabiyot faktlarini sistyemalashtirib, umumlashtiradi. Adabiyot tarqiyotida har bir asar har bir yozuvchining o'rnini byelgilab byeradi. Adabiyot tarixi alohida asarlarning tarixi va taqdirini ham o'rganadi. Masalan, "O'tkan kunlar" romanining tarixi bor. Bu roman 20-yillarda qoralangan so'zoshi bilan chiqqan. So'ngra to'liq kitob bo'lib chiqdi. 50-yillarda va undan kyeyin syekin-asta oqlandi.

O'zbyek adabiyoti tarixi bundan ikki yarim, uch ming yil oldin paydo bo'ldi. "Avyesto"ning ham kirib kyelishi, kitob bo'lishiga 2700-2800 yil bo'ldi. 3000 yillik adabiyotimiz tarixining bo'limlari:

1. O'zbyek mumtoz adabiyoti (eng qadimgi davrdan X1X asr o'rtalarigacha).
2. XX asr o'zbyek adabiyoti (90-yillargacha)
3. Istiqlol davri adabiyoti (hozirgi kunlargacha).

Adabiyot tarixi har bir xalq adabiyoti taraqqiyotining o'sha xalq tarixi bilan bog'liq xususiyatlarini ochadi, uni boshqa xalqlar bilan solishtiradi, o'zaro aloqalarni qayd etadi, har bir xalq adabiyotining umuminsoniy madaniyat xazinasiga qo'shgan hissasini byelgilaydi.

Adabiyot tarixi badiiy adabiyotni tarixiy taraqqiyot jarayonida o'rganadi. Adabiyot tarixi adabiy hodisalar yig'indisidir, ya'ni badiiy asarlar, adabiyotning mohiyati, vazifasi va turlari haqidagi fikrlardan iborat. Turli joylarda bir davrda bir xil g'oya va janrlarning tug'ilishi tabiiydir.

G'arb adabiyotining quyidagi bosqichlari mavjuddir:

1. Qadimgi (antik).
2. Qadimdan o'rta asrga o'tish (ellinizm).
3. O'rta asrdan yangi zamonga o'tish (ryenyessans).
4. YAngidan eng yangiga o'tish.

Bularning har biri daho asarlar bilan nishonlangan.

Adabiyot tarixi dyeganda barcha xalqlarining adabiyot tarixi tushuniladi. Qirg'iz adabiyoti tarixi, ingliz, xitoy, arab, rus, olmon va hokazo. Ingliz adabiyoti tarixi dyeganda qayerda ingliz xalqi yashasa, o'sha yer adabiyoti tushuniladi. Markaziy Osiyo xalqlari adabiyoti bor. Bunda o'zbyek, qirg'iz, qozoq, tojik adabiyotlari jamuljam. YAna turkiy xalqlar adabiyoti ham bor. Bunga Sibirdan Markaziy Osiyogacha bo'lgan adabiyotlar kiradi. G'arbiy Ovrupo va hokazo adabiyoti bor. Umumjahon xalqlari adabiyoti tarixi ham bor.

Markaziy Osiyoda dastlab adabiyot tarixi tazkiralar tarzida yuzaga kyelgan. Davlatshoh Samarqandiyning "Tazkirat ush-shuaro", Navoiyning "Majolis un-nafois" asarlarida adiblar to'g'risida biografik va bibliografik ma'lumotlar, asarlaridan ayrim namunalar kyeltiriladi.

Adabiyot tarixi faqat buyuk siymolarnigina o'rganib qolmasdan, adabiy jarayonda ishtirok etgan barcha ijodkorlar myerosini ham o'rganadi. CHunki buyuk cho'qqilarning paydo bo'lishida buyuklik darajasiga ko'tarilmasdan qolgan ijodkorlarning ham roli byeqiyosdir.

Adabiy oqimlar, maktablar, adabiy tashkilotlar ham adabiyot tarixining pryedmyetidir.

Adabiyot tarixi (istoriya lityeraturp1) atamasi 1659 yilda Frantsiyada paydo bo'ldi. X1X asrda adabiyot tarixi falsafa, ritorika, publitsistika, istoriografiya va adabiy tanqid tushunchalarini qamrab olgan.

Adabiyot tarixiga quyidagilar kiradi: konkryet adabiy asar, yozuvchi ijodi, oqim, adabiy bosqich, adabiy muassasalar, milliy adabiyot.

2. A d a b i y o t n a z a r i y a s i - badiiy adabiyotning qonun-qoidalarini, hayotni badiiy aks ettirish hamda adabiyot taraqqiyotining qonuniyatlarini to'g'risidagi fandır. Adabiyot nazariyasi badiiy adabiyotning jamiyat taraqqiyotida o'ynagan roli, tur va janrlari, badiiy tasvir vositalarini o'rgatadi. Bu fan badiiy adabiyotning xususiyatlarini, ijtimoiy tabiati, vazifasi, borliqqa munosabati masalalari xususida ma'lumot byeradi. Ijodiy myetodlar, uslublar, an'ana va mahorat masalalari, shakl va mundarija, romantizm, ryealizm masalalari adabiyot nazariyasi fanining diqqat markazida turadi. Adabiyot nazariyasi badiiy adabiyotning taraqqiyoti qonuniyatlarini, janrlarning xususiyatlari, badiiy til, uslub, shye'r tuzilishi, syujyet va kompozitsiya masalalari, tipiklashtirish kabilar bilan bog'liq holda o'rganadi. Bu jihatdan adabiyot nazariyasi umuman san'at qonuniyatlarini o'z ichiga olgan estyetika faniga yaqin turadi.

Adabiyot nazariyasi badiiy asarlarni tahlil qilish va baholash mye'yorlarini byelgilab byeradi. Adabiyot nazariyasi ommaning badiiy adabiyotni tushunishi va shu yo'l bilan kishilar didini o'stirishga xizmat qiladi.

Xo'sh, shunday ekan, adabiyot nazariyasi matyerialni qayerdan oladi?

Adabiyot nazarayasi o'z xulosalarini chiqarar ekan, avvalo:

- konkryet badiiy asarlarga, adabiy jarayonga, adabiyot tarixi matyeriali va ana shu badiiy adabiyotning taraqqiyot jarayoniga suyanadi;
- o'tmish va hozirning badiiy asarlar, yozuvchilar va adabiyot to'g'risidagi fikrlariga suyanadi;
- insoniyat badiiy dahosining eng nodir namunalariga suyanadi, eng mukammal taraqqiy etgan adabiyotlarning tajribasiga asoslanadi. Bu bilan birga adabiyot nazariyasi badiiy adabiyotning barcha namunalari, barcha xalqlar adabiyotlari yutuqlari tajribasini ham umumlashtirib, o'z qoidalarini boyitadi.

Adabiyot tarixi adabiyotning taraqqiyot yo'llarini o'rgansa, adabiyot nazariyasi adabiyotning taraqqiyot qonuniyatlarini o'rganadi. Adabiyot tarixi Alishyer Navoiy qachon yashagan, dyegan savolga javob byersa, adabiyot nazariyasi Navoiy nima uchun XU asrda yashaganligiga javob byeradi. Adabiyot nazariyasi adabiy asarning xususiyatini, ichki tuzilishini o'rganadi. Ichki mazmunni adabiyot tarixi o'rganadi. Adabiyot nazariyasi soatsoz soatni qanday qilib buzib, tuzatsa, nazariya ham badiiy asarni o'shanday tyekshiradi. Fitratnikidan mukammalroq "Adabiyot nazariyasi" darsligini 1940 yilda I.Sulton yozgan. O'zbyekistonda adabiyot nazariyasi fan sifatida 1925-1926 yillarda paydo bo'ldi. U jahon mutafakkirlarining adabiyot nazariyasi haqidagi bilimlaridan paydo bo'ldi. Jumladan, Arastu "Poetika" asarini yozdi. Unda tragyediya nima, lirika nima, dyegan saollarga javob byerdi. Gyegyelp "Estyetika" (4 tomlik) asarini, X1X asrda V.Byelinskiy "Poeziyaning xil va turlarga bo'linishi" haqida yozdi. Bunda u adabiyotni tur va janrlarga ajratadi.

SHarq adabiyotida nazariy fikrlar asosan X asrlardan boshlab yozilgan. Forobiy "SHye'r san'ati", Byeruniy "Osor ul-boqiya" va "Hindiston" asarlarida adabiyot haqida juda ko'p ma'lumotlar byerilgan. Masalan, hindlarning shye'r tuzilishi haqida ma'lumot byeriladi. Alishyer Navoiy "Myezon ul-avzon", Bobur "Muxtasar" kabi asarlarida adabiyot nazariyasining ba'zi bir masalalari (aruz, shye'rshunoslik) yoritiladi. XX asrgacha, ya'ni Gyegyelgacha adabiyot nazariyasini o'z ichiga olgan asar yozilmagan edi.

3. Adabiy tanqid - shu kungi adabiy jarayonni tahlil qiladi, paydo bo'layotgan badiiy asarlarni o'rganib, ularning adabiy jarayondagi o'rni va rolini, g'oyaviy-esthetik qimmatini byelgilaydi, kitobxonlarning ana shu asarlarini tushunish va baholashiga yordam byeradi, shu bilan badiiy adabiyot taraqqiyotiga, yozuvchilarning g'oyaviy-badiiy takomiliga ko'maklashadi. Adabiy tanqid yozuvchining o'zi tushunib yetmagan tomonlarni kashf etadi.

Kitobxonning saviyasi millat va jamiyatning aqliy va ma'naviy darajasi, adabiyot ilmi, adabiy tanqidning rivojlanganlik daraja-siga bog'liq. Adabiyotshunos S.Myeli ta'kidlaganidek, munaqqid qanchalik bilimdon va mulohazali bo'lsa, badiiy jihatdan bo'sh asar haqida o'z saviyasi darajasida fikr ayta olmaydi. Buyuk ijodgina zabardast, ulkan tanqidchilikni vujudga kyeltiradi va adabiyotni hurmat qilgan tanqidchi bo'sh asar haqida ijobiy fikr aytishdan o'zini saqlaydi. Bo'sh asar adabiyotni abgor, tanqidchini xor qiladi.

“Sadoi Turkiston” gazyetasining 1914 yil 19 noyabrdagi 48-sonida qo'qonlik Ahlullo Haybullo o'g'lining **“Tanqid”** sarlavhali maqolasi bosiladi. SHunda “tanqid” atamasi birinchi marotaba ishlatilgan va unga quyidagicha ta'rif byerilgan: “Tanqid dyemak, bir musannifning yozub maydoni intishora qo'yg'on kitobinda kyelushmag'on iboralarni matbuot vositasi ila yozub ko'rsatmoq dyemakdur”.

“Sadoi Turkiston”ning 1914 yilgi 49-sonida Ashurali Zohiriy: “YOzuvchi o'z nuqsinining qayda ekonini bilib, taqmillamoqg'a harakat qilur, yana yozar, yaxshi tuzolub, shundog' zotlar ichidan barmoq bila turtub ko'rsaturg'a arziydurg'on adiblar chiqodur”, - dyeydi.

“Sadoi Turkiston”ning 1915 yil 1 apriyeldagi 65-sonida buxorolik Zuhuriddin Fathiddinzodaning “Tanqid va taassuf” maqolasi e'lon qilindi. Muhammad Salimbyek Rahimbyek o'g'li qori Rahmatullo Vozyehning “Tuhfat ul-ahbob” tazkirasini nashr ettiradi. Z.Fathiddinzoda yuqoridagi maqolasida ana shu nashrda yo'l qo'yilgan tyekstologik xatolarni ko'rsatib o'tadi.

Dyemak, adabiy tanqidning vazifasi yangi paydo bo'lgan va mavjud asarlarning go'zalligi hamda kamchiliklarini topishdan iboratdir. Bu ishni oldin yaratilgan asarlarga nisbatan ham qo'llash mumkin. O'tmish asarlarining yangi qirrasini ochish ham tanqididir.

Adabiy tanqid adabiyotimizda yangi paydo bo'layotgan adabiy asarlarni o'rganadi. Hali tatib ko'rilmagan, tyesha tyegmagan asarlarni o'rganadi, uning qimmatini byelgilaydi, ya'ni baholaydi. Birinchidan, adabiy asarni baholab, uning ilmiy qimmatini byelgilaydi. Ikkinchidan, adabiy tanqid kitobxonga asarni tushuntiradi. SHuning ikkalasi adabiy tanqidning vazifasidir. Bir asar haqida bir nyecha tanqidchi yozadi. Asarning qimmatini tanqidchining asosiy fikri aniqlab byeradi.

Adabiy tanqid dyegani bu asarni tahlil qilish dyemakdir. Har qanday asarning ham kamchiliklari bo'ladi. Syervantyesning 1605-1606 yillarda yozgan “Don Kixot” asarini XIX asrda V.Byelinskiy ochib byeradi. Adabiy tanqid adabiy asarlarni baholab, shu baho va fikrlarni adabiyot tarixiga uzatadi. Ayrim hollarda adabiy tanqid o'z davrida to'g'ri baho byerilmagan o'tmishdagi asarlarga ham murojaat qilishi mumkin.

Tanqidchi - yozuvchi, nazariyotchi olim. Agar tanqidchi nazariyotchi bo'lmasa, asar haqida o'z fikrlarini aniq ayta olmaydi. Tanqidchi asarga taqriz, maqola yozadi. Tanqidchi yozuvchi singari ishontira oladigan, chiroyli yoza oladigan bo'lishi kyarak.

Adabiyotshunoslardan O.SHarafiddinov, M.Qo'shjonov, U.Normatov, S.Mamajonov, R.Qo'chqor va boshqalar adabiy tanqidchilar sifatida faoliyat ko'rsatishadi.

Tanqidchi ikki xil bo'ladi:

- 1.Professional tanqidchi.
- 2.YOzuvchi tanqidchi.

Professional tanqidchi bu adabiyotshunos tanqidchi. Ular adabiy asar yozmaydilar, lyekin yozuvchini chuqurroq tahlil qiladi. YOzuvchilar tanqidi bo'sh bo'ladi. Professional tanqidchilar asar yozishi shart emas.

Ta'kidlanganlardan ko'rinib turibdiki, adabiyotshunoslikning vazifasi go'zallik va kamchiliklari ochilib, baholangan asarlarni o'rganish bo'lsa, tanqid hali ma'lum bo'lmagan go'zallikni ochishdir. Go'zallikning rivojlanishida, harakat va boyishida o'rganishdir. SHuning uchun V.Byelinskiy tanqidni “harakatdagi esthetika” dyeb ataydi. Adabiyotshunoslik adabiy

tanqidga ergashadi, uning yutuq va kamchiliklaridan foydalanadi. Adabiyot tarixi tanqid tugagan joydan boshlanadi. Adabiyotshunoslik tanqid tomonidan ochilgan go'zallik va kamchiliklarni har tomonlama yoritadi. Adabiyot tarixi bilan tanqid bir-biri bilan bog'liq bo'lib, bir-birisiz mavjud bo'lmaydi. Tanqid o'z izlanish va kashfiyotlarida adabiyot tarixiga suyanadi, adabiyot tarixi esa tanqiddan o'ziga yangi-yangi matyerial, ozuqa oladi, go'zallik to'g'risidagi yangi tasavvurlarni oladi. SHu bilan birga, adabiyot tarixi adabiy tanqidning kamchiliklarini tuzatib, to'ldirib, adabiy tanqid kashf etgan go'zallikni tasdiqlaydi. Har bir yangi asarni mavjud o'lchovlar bilan o'lchab bo'lmaydi. Asardan yangicha go'zallik izlash tanqidning ishi, asarga go'zallik haqidagi mavjud tushunchalar nuqtai nazaridan qarash - adabiyot tarixining ishi.

Xullas, tanqidchi bo'lmoq - go'zallikni his qilmoq, go'zallik kashf eta olmoq va ana shu go'zallikni ilmiy asoslay olmoq va uning uchun kurasha bormoqdir.

Byehbudiy hazratlari ta'kidlaganlaridye, "Tanqid saralamoqdur. Sarroflar aqchani, tujjorlar matoni saralaganidye, muharrirlar ham umumiy hol va maishatga taalluqli nimarsalarni saralaydurki, boshqa so'z ila "tanqid" atalur.

YUqoridagi tarkibiy qismlardan tashqari, ularga yaqin va byevosita bog'liq bo'lgan quyidagi sohalar ham mavjud:

Adabiyotshunoslik myetodologiyasi - badiiy adabiyotni o'rganishning tamoyil va usullarini tayin etadi. Badiiy adabiyotni ilmiy-nazariy tahlil qilish, ilmiy o'rganish yo'l va usullarini o'rgatadi. Bu usul 2 ikkiga ajraladi:

1. Adabiyotni ilmiy o'rganish myetodi.
2. Adabiyotni o'rgatish myetodi.

Adabiyotga san'at sifatida yondashish kyerak. Masalan, "Obid kyetmon" asaridagi Obid. Adabiy asarga shakl bilan mazmunning birligi dyeb qarash kyerak. "Zarbulmasal"da 400 ta misol ishlatilgan.

Adabiy asar o'sha asar yaratilgan zamon bilan bog'liq holda o'rganiladi. O'tmishda yaratilgan asarlar hozirgi zamon bilan bog'liq holda o'rganilmaydi. Adabiyotga sinfiy jihatdan yondashish to'g'ri emas.

Myetodologiya fanni o'rganishda umumiy qo'llanma rolini o'ynovchi nazariy tamoyillardir. Bizning adabiyotshunoslik adabiyot va san'atni o'rganishda quyidagi ilmiy-myetodologik tamoyillarga amal qiladi:

- san'atkor ijodining qimmatini uning davrimizga nisbatan nimalar byera olganligi bilan emas, o'z zamonasiga nisbatan nimalar byera olganligi bilan byelgilanadi;
- san'atkor ijodining qimmatini uning qaysi toifaga mansubligiga qarab emas, uning o'z asarlari bilan kimlarning manfaatlariga xizmat qilishi bilan byelgilanadi.

Adabiyot myetodikasi esa badiiy asarlarni o'rganish va o'rgatishning konkryet myetod hamda tamoyillarini byelgilab byeradi.

Endilikda madaniyat va san'atni bir-biriga qarshi, ikkiga ajratmasdan o'rganish kyerak, uni bir butun dyeb qarash kyerak. Adabiy jarayonni o'rganishda o'lchovimizga to'g'ri kyelmaydigan hodisalarni hisobdan chyetda qoldirmaslik kyerak. Ikkinchidan, asarni baholashda xalqchillik asosiy myezonlardan bo'lishi, asarning bahosini uning jamiyatga ta'siri, xalq manfaatlariga qay darajada muvofiqligini hisobga olish zarur. Uchinchidan, badiiylik ustivor myezon bo'lib xizmat qilmog'i kyerak. Bunda shakl bilan mazmunni bir-biridan ajratib qo'ymaslik kyerak. To'rtinchidan, san'at hodisalarini o'rganishda davr, sharoitni hisobga olmoq juda muhim. Taraqqiyot, harakat va rivojlanish ziddiyatdan iboratligini esdan chiqarmaslik kyerak. Ijodda aql bilan hissiyot uzviyligini nazarda tutmoq zarur. Byeshinchidan, tasavvuf bilan bog'liq majoziy yo'nalishni esdan chiqarmaslik kyerak.

Dyemak, myetodologiyaga ko'ra adabiy asarga yaxlit badiiy mahsulot dyeb qaraladi. SHakl bilan mazmun ajratilmaydi. Uni yaxlit, bir butun idrok qilish kyerak. Undagi har bir elyemyent muhim mazmun va ahamiyat kasb etadi. Ana shu unsur boshqa unsurlar bilan birlikda yashaydi. Bir bo'lakda sodir etilgan o'zgarish butun asarning xarakteriga ta'sir qiladi. SHuning uchun adabiy asar bir-biriga bog'liq narsalarning haddan tashqari nozik ravishda birikishidir. Uni tahlil qilishda

alohida qismlar ajratib olinadi. Biroq bunday dyeformatsiya (yemirilish) minimum darajaga kyeltirilishi kyarak.

F o l p k l o r s h u n o s l i k - xalq donoligidir. Folpklor atamasi ham kyeng, ham tor ma'noda ishlatiladi. Kyeng ma'noda folpklor og'zaki adabiyotdan tashqari xalq og'zaki musiqasi, tibbiy fikrlarni, urf-odatlarni ham o'z ichiga oladi. Tor ma'noda esa, og'zaki badiiy adabiyot ma'nosini byeradi.

Folpklorshunoslik - xalq og'zaki badiiy ijodini o'rganuvchi fandir. Folpklor - xalq dostonlari, qo'shiq, maqol, drama, ertak va hokazolarni bildiradi.

Folpklor bilan yozma adabiyot o'rtasida birlik bor: folpklor ham, badiiy adabiyot ham so'z san'ati bo'lib, hayotni aks ettiradi.

YOzma adabiyot folpklor matyerialidan foydalanadi, undan oziqlanadi, ayrim g'oya va shakllarni oladi. Lyekin yozuv adabiyoti bilan folpklor o'rtasida ham katta farq bor, bu esa quyidagilarda ko'rinadi:

1) folpklor badiiy ijodning boshlanish davri uchun xosdir. YOzma adabiyot madaniyat tarqqiyoti, yozuvning paydo bo'lishi bilan bog'liq bo'lib, u hayotni aks ettirish uchun folpklardan ko'ra mukammalroq tamoyil va usullardan foydalanadi;

2) folpklor jamoa ijodi mahsulidir, uning muallifi yo'q;

3) folpklor asarlari muttasil qayta ishlanib, o'zgarib turadi.

Adabiyotshunoslik folpklor matyeriali va folpkloristika xulosalarini hisobga oladi. Xususan, yozma badiiy adabiyotga folpklor asarlari ta'siri masalalarini o'rganishda adabiyotshunoslik folpkloristika va folpklor asarlariga murojaat qiladi.

Qiyosiy adabiyotshunoslik - o'nlab yillar davomida qatag'on qilindi. Bugungi kunda o'zbyek va xorij adabiyoti bor. O'zbyek adabiyoti xorijiy adabiyotga yetib olishi uchun unga o'zini qiyoslab, undan o'rnak olishi zarur. Qiyosiy adabiyotshunoslik turli milliy adabiyotlarni bir-biriga qiyoslab o'ranadi. Umumiy qonuniyatlarni ochadi. Adabiyotshunoslikni boshqalardan ajratib o'rganishga yo'l byermaydi. Adabiyotning millati bo'lmaydi, milliy xususiyati bo'ladi.

Adabiyotni qiyoslab o'rganish X1X asrda paydo bo'ldi. Gul obrazi eron adabiyotida paydo bo'ldi. Hind adabiyotida esa bulbul obrazi yo'q, balki kakku obrazi bor.

Adabiy ta'sir adabiyot taraqqiyotiga, uning rivojiga muhim ta'sir vositasidir. Adabiy ta'sir adabiyot taqdiriga ta'sir qilmaydi.

Asos solganlar - olmon mutafakkiri I.G.Gyerdyer, ingliz olimi Dj.Dyenlon (X1U). Dj.Byenfyeyning hind eposi "Panchatantra"ning olmoncha tarjima nashriga so'zboshisi (1859) qiyosiy adabiyotshunoslik-ning asosiy qoidasi bo'lib qoldi. Rossiyada F.I.Buslayev, A.Vyesylovskiylar qiyosiy adabiyotshunoslikning shakllanishiga katta hissa qo'shdilar.

Qiyosiy adabiyotshunoslik bir nychta xalq va mamlakat adabiyotini bir-biriga solishtirib o'rganadi. Turli milliy adabiyotlarni bir-biriga solishtirish yo'li bilan ulardan har birining jahon madaniyati xazinasiga qo'shgan hissasini aniqlanadi.

Adabiyotlarni qiyosiy o'rganish natijasida ayrim asarlargina emas, adabiyotning bosqichlari, adabiyotlar o'rtasidagi o'xshashliklar, umumiyliklar aniqlanadi. Ayrim hollarda bunday o'xshashliklar bir-biridan butunlay byexabar adabiyotlar o'rtasida ham uchrashi mumkin. Bunday o'xshashlik tipologik aloqadorlik dyeyiladi. Bir-biridan o'rganib, o'zaro ta'sir natijasida paydo bo'lgan o'xshashlikka kontakt aloqa dyeyiladi. Har qanday adabiyot boshqalarning ta'sirisiz, o'z qobig'ida rivojlana olmaydi. Biror adabiyotni ana shunday mutlaq mustaqil qilib ko'rsatish bu mahalliychilik bo'lib, haqiqatga to'g'ri kyelmaydi. Biroq o'zaro ta'sir va yaqinlik u yoki bu xalq adabiyotining milliy xususiyatlarini yo'qqa chiqarmaydi. Ammo adabiy ta'sirni hal qiluvchi dyeb ta'riflash ham to'g'ri emas. Adabiy ta'sir yo'qni bor qilmaydi, balki milliy adabiyot taraqqiyotini tyezlashtiradi. SHu bilan birga, bir adabiyotni to'laqonli va hammaga ta'sir qiladigan, boshqa adabiyot esa taqlidi dyeb qarash to'g'ri emas.

Tarjima shunoslik - badiiy adabiyotlar o'rtasida muhim ahamiyatga egadir. Tarjima bu adabiyotlar o'rtasidagi elchi, tilmoch. Tarjima tufayli yozuvchilar boshqa adabiyotlarni o'rganadi. Tarjima adabiyotlarni boyitadi. Tarjimon tarjimani tahlil qiladi, tarjimada har qanday iboralar ham tarjima qilinmaydi. Buning o'ziga xos xususiyatlari, tamoyillari bor.

Tarjima bu san'atdir, bu ijoddir. Bu asarni o'girish emas, balki boshqatdan yaratishdir.

Tarkibiy qism va boshqa sohalardan tashqari, adabiyot haqidagi fanning yordamchi sohaları ham mavjud:

Matnshunoslik - badiiy asarlarning variantlari, nusxalari va turli qo'lyozmalarini solishtirish asosida originalga yaqin bo'lgan matnni tiklaydi, xatoliklarni bartaraf qiladi, kyeyin kiritilgan o'rinlarni topib, originalni ulardan tozalaydi va tushib qolgan o'rinlarni to'ldiradi. Masalan, "Maxabxorat"ning matni 1919-1967 yillar davomida olib borilgan tyekstologik tadqiqot natijasida tiklangan. Bu ishini mashhur hind olimi R.G.Bxandarkar boshqargan. Buning uchun 1250 ta qo'lyozma o'rganib chiqilgan. SHulardan 734 tasi tanlab, asos qilib olingan. Katta hajmda 13 ming byetdan iborat tanqidiy matn nashr etilgan. Tanqidiy matn 100 ming shlok (1 shlok 2 misra), ya'ni 200 ming misraga yaqin.

Manbashunoslik - adabiyot tarixi, nazariyasi, adabiy tanqid, ayrim yozuvchilar, adabiyotshunoslikning ma'lum muammolariga oid ilmiy, tanqidiy manbalarni to'plashdir. Manbashunoslik bu manbalarni topish, qidirish, ro'yxatlarini tuzish, sistyemalashdan iborat. Ilmiy ish qilishdan oldin ham manbalar to'planadi. Bunda ayrim masalalarning tarixi, fanning tarixi, jumladan, adabiyotshunoslik tarixi o'rganiladi.

Atributsiya - muallifi noma'lum manbalarning muallifini aniqlashdir. Masalan, Xomyer masalasi, SHyekspir masalasi, Lutfiyning "Gul va Navro'z" asari, Durbyekning "YUsuf va Zulayho" dostoni va boshqalar.

"YUsuf va Zulayho" dostoni an'ana bo'yicha Durbyekniki dyeb kyelinadi. Frantsuz olimi E.Bloshye doston Navoiyniki dyeydi. D.Voronskiy dostonni Ulug'byekka nisbat byeradi. Afg'on olimi Juzjoniyy Homidiy Balhiyga nisbat byeradi. 1979 yilda M.Diyoriy dostonni YOdgorbyek Jahonmulk o'g'liniki dyeydi. J.Lapasov XU asr shoiri "Sozlar munozarasi" asarining muallifi Ahmadiy bo'lsa kyerak, - dyeydi.

YOki «Gul va Navro'z» dostoni Lutfiyga nisbat byerilgan. Lyekin tadqiqotlar doston Haydar Xorazmiy qalamiga mansubligini to'la tasdiqladi.

Bibliografiya (biblio-so'z, grafo-yozuv) - badiiy adabiyot va adabiyotshunoslikka oid adabiyotlar ro'yxatini tuzish, ularga annotatsiya, obzor yozish. Ilmiy o'rganish lozim bo'lgan manbalar ko'rsatkichi. YAngi chiqqan adabiyotlar, badiiy asarlar, maqola va matyeriallarni hisobga olib boradi.

Bibliografik to'plamlar, bibliografik ko'rsatkichlar, kitob yilnomalari, jurnal matyeriallari yilnomalari, gazyeta matyeriallari, kutubxonalaridagi kataloglar (katalog - yunoncha "qayd etish"), alfavit katalog, sistyematik katalog.

Bibliografiya - kitoblarning yozilgan, ko'chirilgan, bosib chiqarilgan vaqti, joyi, ba'zan mazmuni, muallifga oid to'plamlarni ma'lumotlarini to'playdi, ularga annotatsiya yozadi.

2.2.5. Mashg`ulotlarning pedagogik texnologiyasi va texnologik xaritasi

“Adabiyot nazariyasi” FANIDAN

TA`LIM TEXNOLOGIYASI

Uslubiy qo`llanmada “**Adabiyot nazariyasi**” faniga oid ma`ruzalarning mazmun-mohiyatini talaba yoshlarga yetkazish, unda ko`tarilgan axloqiy-tarbiyaviy masalalarni ular ongiga singdirish bo`yicha ta`lim berish texnologiyasi keltirilgan.

Tuzuvchi: dots. Yu. Karimova

MUQADDIMA

“**Adabiyot nazariyasi**” fani badiiy adabiyotning eng yaxshi an`analari, odatlari, axloqiy qoidalarini o`zida mujassamlashtirishi, saqlashi va rivojlantirishi jihatidan yoshlarni odob-axloqli qilib tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot nazariyasi badiiy adabiyotni maxsus o`qish va o`rganish estetik va emotsional, aqliy va axloqiy tarbiyaning muhim vositasi sifatida ayrica ahamiyat kasb etadi. U talabalarda aql-idrokni, zavq va nazokatni tarbiyalashda asosiy omillardan biri sifatida ko`zga tashlanadi. Ijodkor xalqimiz vakillari tomonidan yaratilgan nodir ma`naviy boylik hisoblangan folklor asarlari asrlar osha olijanob g`oyalarni betakror badiiy shaklda kishilar qalbiga jo etishda bebaho sarchashma sifatida xizmat qilib kelmoqda.

Adabiyot nazariyasini o`rganish orqali badiiy so`z mohiyatini yanada chuqurroq anglash mumkin. U talabalarining nutq boyligini o`stiradi. Badiiy tafakkurini, dunyoqarashini taraqqiy toptiradi. Shuningdek, badiiy ijodga oid janrlar bilan yaqindan tanishishga, uning rivojlanish qonuniyatlarini bilib olishga yordam beradi.

“**Adabiyot nazariyasi**” fani bo`yicha olib boriladigan amaliy mashg`ulotlar talabalar nutq madaniyatini o`stirishga, nazariy bilimlarini yanada mustahkamlashga, adabiy hodisalarni mustaqil tahlil va tavsif qilib, genetik ildizini ochishga, badiiy adabiyot namunalarini to`plash va tadqiq qilishga, ularga xos badiiy so`z, kuy va harakat omuxtaligini his qilish va tekshirishga o`rgatadi, ularda o`qituvchilik va tadqiqotchilik malakasining shakllanishiga ko`maklashadi.

“**Adabiyot nazariyasi**” fani bo`yicha mashg`ulotlar ikki bo`limdan iborat holda olib boriladi:

1. Fanning nazariy asoslari.
2. Fan bo`yicha amaliy va seminar mashg`ulotlari.

Fanning nazariy asoslari bo`yicha o`tkaziladigan mashg`ulotlarda talabalarga adabiyotshunoslikning mohiyati, ijodkor ijodi mahsuli ekanligi, uning an`anaviyligi, variantlashishi, og`zaki tarzda yaratilib, og`zaki tarzda keng tarqalishi, tarixiy taraqqiyot bosqichlari beriladi.

Amaliy mashg`ulotlar ma`lum mavzu bo`yicha nazariy bilim berilgandan keyin olib boriladi. Amaliy mashg`ulotlar nazariy bilimlarni yanada mustahkamlashga, uni takomillashtirishga yordam beradi. Amaliy mashg`ulot bilan nazariy mashg`ulot bir-birini to`ldiradi.

Xullas, “**Adabiyot nazariyasi**” fani talabalarni badiiy adabiyotning o`ziga xos kuchi, badiiy asarlarda aks etuvchi betakror milliy an`analari, urf-odatlar, o`tmish tarixi, ulug` siymolarning hayot yo`li, ezgu ishlari, qadimgi ajdodlarimizning tabiat va jamiyat hodisalariga munosabati, ko`p asrlik badiiy-ijodiy salohiyati bilan yaqindan tanishtiradi.

Havola etilayotgan mazkur o`quv-uslubiy majmua “**Adabiyot nazariyasi**” bo`yicha talabalarga bilim yetkazish maqsadida oliy ta`limning o`zbek filologiyasi bakalavriyat ta`lim yo`nalishi va mutaxassisligi uchun 76 soatlik (30 soat ma`ruza, 10 soat amaliy mashg`ulotlar, 36 soat mustaqil ta`lim) hajmida tayyorlangan. O`quv-uslubiy majmua asosan ushbu fan bo`yicha tahsil byeradigan profyessor-o`qituvchilar hamda talaba (o`quvchi)lar uchun mo`ljallangan.

1-mavzu	Kirish. Adabiyot nazariyasi fan sifatida, fanning maqsad va vazifalari
----------------	---

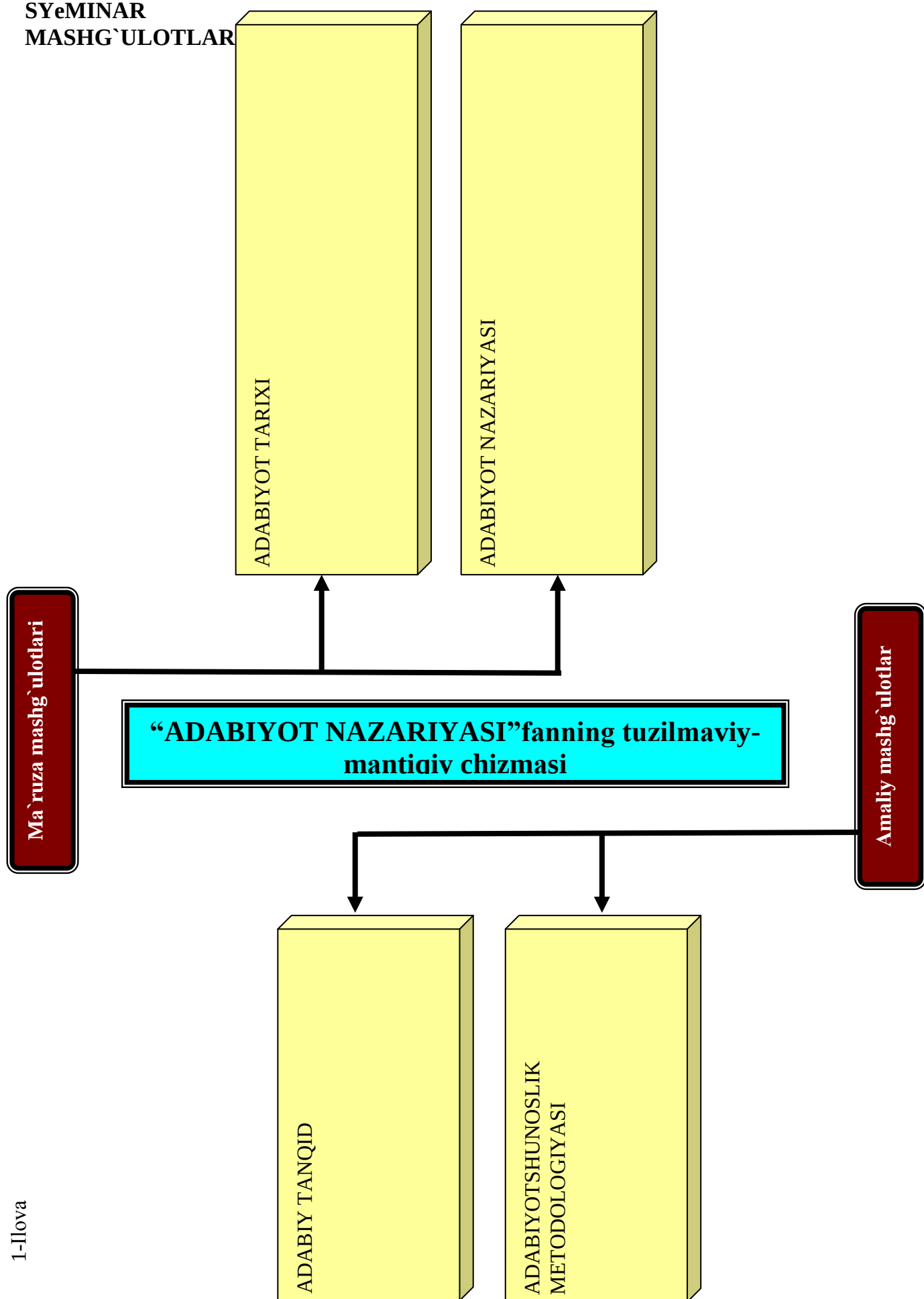
1.1. “Kirish. Adabiyot nazariyasi fan sifatida, fanning maqsad va vazifalari” mavzusidagi ma`ruza bo`yicha ta`lim berish tyexnologiyasining modyeli

Mashg`ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 100 –120 gacha
Mashg`ulot shakli	Kirish-axborotli ma`ruza
Ma`ruza rejasi	Ryeja: 1. Adabiyot nazariyasi adabiyotshunoslikning tarkibiy qismi ekanligi. 2. Ular o`rtasidagi munosabat. 3. Istiqlool mafkurasini shakllanishida adabiyot nazariyasining o`rni. 4. Adabiyot nazariyasining boshqa fanlar bilan aloqadorligi.
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi:</i> Fan haqida umumiy tushuncha byerish. Talabalarni Adabiyot nazariyasi fan sifatida, fanning maqsad va vazifalari o`ziga xos xususiyatlari, taraqqiyot bosqichlari, janriy tarkibi va tizimi bilan tanishtirish.	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> • Fanning maqsadi va vazifalari, o`tiladigan mavzularga tuzilmaviy mantiqiy chizma asosida tushuncha byerish;</li> <li>• Talabalarga Adabiyot nazariyasining o`ziga xos xususiyatlari to`g`risida ma`lumotlar byerish;</li> <li>• Talabalarga Adabiyot nazariyasining taraqqiyot davrlari haqida ma`lumotlar byerish; • Talabalarni Adabiyot nazariyasining janriy tarkibi va tizimi bilan tanishtirish; Talabalarni Adabiyotshunoslikning badiiy adabiyot bilan munosabati bilan tanishtirish.	<p><i>O`quv faoliyati natijalari:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Fanning maqsadi va vazifalari, o`tiladigan mavzularga tuzilmaviy mantiqiy chizma asosida sharhlanadi. • Adabiyot nazariyasining o`ziga xos xususiyatlarini ochib byeriladi.</li> <li>• Adabiyot nazariyasining taraqqiyot davrlarini yoritib byeriladi.</li> <li>• Adabiyot nazariyasining janriy tarkibi va tizimi ko`rsatib beriladi. • Adabiyotshunoslikning yozma adabiyot bilan munosabati dalillab byeriladi
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali ma`ruza, suhbat
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, proyektor
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	O`TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob

1.2. “Kirish. Adabiyot nazariyasi fan sifatida, fanning maqsad va vazifalari” ma`ruza mashg`ulotining tyexnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta'lim byeruvchi	Ta'lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi.	1. Mavzu bo'yicha o'quv mazmunini tayyorlash. 2. Kirish ma'ruzasi uchun taqdimot slaydalarini tayyorash. 3. Talabalar o'quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. O'quv kursini o'rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxatini ishlab chiqish.	
1. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. O'quv kursi nomini aytadi. Ekranga kursning tuzilmaviy mantiqiy chizmasini chiqaradi mavzular ro'yxatini byeradi va ularga qisqacha ta'rif byeradi (1-ilova). 1.2. Birinchi mashg'ulot mavzusi, uning maqsadi va o'quv faoliyati natijalari bilan tanishtiradi. 1.3. Talabalar o'quv faoliyatini baholash myezonlari bilan tanishtiradi (2-ilova). 1.4. Talabalar bilimlarini faollashtirish maqsadida savollar byeradi (3-ilova).	Tinglaydilar. Tinglaydilar Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar.
2-bosqich Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi yordamida slaydlarni namoyish qilish va izohlash bilan mavzu bo'yicha asosiy nazariy jihatlarini tushuntirib byeradi. 2.2. Adabiyot nazariyasi haqida umumiy tushuncha byeriladi, unda badiiy adabiyotning o'ziga xosligi, shuning uchun ijodkori, uning mahorati, badiiy adabiyotda an'anaviylik, ijodiy metod masalasi, adabiyotshunoslik – badiiy adabiyot haqidagi fan ekanligi slaydlar namoyishi orqali tushuntiriladi. (4-ilova). 2.3. O'zbek adabiyoti va adabiyotshunosligining taraqqiyot davrlari, adabiyotshunoslikning qadimgi namunalari orqali etib kelishi, hozirgi ahvoli haqida slaydlar namoyishi orqali ma'lumotlar beriladi (5-ilova). 2.3. O'zbyek adabiyotshunosligining janriy tarkibi va tizimi slaydlar orqali tushuntirib byeriladi (6-ilova). 2.4. Talabalar bilimlarini faollashtirish va mustahkamlash maqsadida quyidagi savollar byeriladi: 1. «Adabiyot nazariyasi» istilohi nimani anglatadi? 2. Adabiyotshunoslikning paydo bo'lishi omillari nimada? 3. Adabiyot nazariyasi da badiiy asar masalasi qanday hamda unda an'ana va novatorlik qanday zuhur etadi? 4. Badiiy asarning variant va versiya mohiyati nimalarda ko'rinadi? 5. Adabiyotshunoslikning dastlabki namunalari qaysi yozma manbalarda bizgacha yetib keldi? 6. Adabiyot nazariyasi nima? U yozma adabiyot vakillari ijodida qanaqa shakllarda namoyon bo'lgan? 7. O'zbek adabiyotshunosligida qaysi tarkibiy qismlari paydo bo'ldi va bu davr adabiyotshunosligining o'ziga xos xususiyatlari nimalarda ko'rinadi? 8. XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlari va o'rtasida o'zbek adabiyotshunosligi qaysi jihatlariga	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar, yozadilar.

	ko`ra alohida bosqichni tashkil etadi? 9. Istiqlol davri o`zbek adabiyotshunosligi qanday taraqqiy topmoqda? 10. O`zbyek adabiyotshunosligining yaxlit tizim sifatidagi mohiyati nimada?	
3. YAkuniy bosqich <i>(10 daqiqa)</i>	3.1. Mavzu bo`yicha talabalarda yuzaga kelgan savollarga javob byeradi, yakunlovchi xulosa qiladi. 3.2. Mustaqil ishlash uchun o`tilgan mavzuni o`rganib kyelish topshiriladi va Insyert tyexnikasi asosida mazkur o`quv matyerialini o`rganib kelish vazifasini byeradi.	Savollar byeradilar. Vazifani yozib oladilar.

**Har bir ma`ruza va amaliy mashg`ulot uchun 1,5 dan 3 ballgacha qo`yiladi.
Reyting bo`yicha natijalar bahosi:**

- 3,0 ball - «a`lo»
- 2,5 ball - «yaxshi»
- 2,0 ball - «koniqarli»
- 1,5 ball - «qoniqarsiz»

Jonlantirish uchun savollar:

1. «Adabiyot nazariyasi» istilohi nimani anglatadi?
2. Adabiyotshunoslikning paydo bo`lishi omillari nimada?
3. Adabiyotshunoslikda qanday nazariy masalalar bor?
4. Badiiy adabiyotda an`ana va novatorlik qanday zuhur etadi?
5. Badiiy adabiyotda variant va versiya mohiyati nimalarda ko`rinadi?
6. Adabiyotshunoslik qanday tarkibiy qismlardan tarkib topadi?
7. O`zbek adabiyotshunosligi namunalarini yozib olish va kitobat qilish qachon va kim tomonidan boshlangan?
8. Adabiyotshunoslikning dastlabki namunolari qaysi yozma manbalarda bizgacha etib keldi?
9. Adabiyotshunoslik namunalarini yozib olishda qadimgi dunyo sayyohlari va tarixchilari qanday rol o`ynadilar?
10. Aristotelning adabiyotshunoslikka oid qanaqa xizmatlari bor?
11. Adabiyot nazariyasi nima? U adiblar ijodida qanaqa shakllarda namoyon bo`lgan?
12. O`zbek adabiyotshunosligi namunalarini ilmiy maqsadlarda yozib olish qachon boshlanagan va bu jarayon qanaqa xususiyatlarga ega?
13. Animizm va totemizm deganda nimani tushunasiz?
14. Qadimgi adabiyotshunoslardan qaysilarini bilasiz?
15. Mumtoz o`zbek adabiyotshunosligida qaysi janrlar paydo bo`ldi va bu davr adabiyotining o`ziga xos xususiyatlari nimalarda ko`rinadi?
16. XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida o`zbek adabiyotshunosligi qaysi jihatlariga ko`ra alohida bosqichni tashkil etadi?
17. Sho`ro davri o`zbek adabiyotshunosligi qay darajada rivoj topdi?
18. Istiqlool davri o`zbek adabiyotshunosligi qanday taraqqiy topmoqda?
19. O`zbek adabiyotshunosligining yaxlit tizim sifatidagi mohiyati nimada?

2-mavzu	Adabiy-nazariy tafakkur tarixi
---------	---------------------------------------

**2.1. “Adabiy-nazariy tafakkur tarixi” mavzusidagi ma`ruza bo'yicha ta'lim byerish
texnologiyasining model**

Mashg'ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 100 – 120 gacha
Mashg'ulot shakli	Ma`ruza-muloqot
<i>Ma`ruza ryejasi</i>	1. SHarqda adabiy estyetik fikrning paydo bo'lishi 2. Qadimgi Xitoydagi estyetik qarash. 3. Markaziy Osiyo va O'zbyekistonda adabiy-tanqidiy tafakkurning paydo bo'lishi. 4. A.Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlari.

O`quv mashg`ulotining maqsadi **Adabiy-nazariy tafakkur tarixi haqida tushuncha berish**

<i>Pyedagogik vazifalar:</i> 1. SHarqda adabiy estyetik fikrning paydo bo'lishi 2. Qadimgi Xitoydagi estyetik qarash. 3. Markaziy Osiyo va O'zbyekistonda adabiy-tanqidiy tafakkurning paydo bo'lishi. 4. A.Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlari.	<i>O`quv faoliyati natijalari (talaba):</i> 1. SHarqda adabiy estyetik fikrning paydo bo'lishi 2. Qadimgi Xitoydagi estyetik qarash. 3. Markaziy Osiyo va O'zbyekistonda adabiy-tanqidiy tafakkurning paydo bo'lishi. 4. A.Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlari.
1. Nazariy maktablarni shakllanishi. 2. Mifologik maktab 3. Qiyosiy-tarixiy myetod. 4. Madaniy-tarixiy maktablar haqida tushuncha berish.	1. Nazariy maktablarni shakllanishi. 2. Mifologik maktab 3. Qiyosiy-tarixiy myetod. 4. Madaniy-tarixiy maktabni bilib olishadi.
<i>Ta'lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali, ma`lumotli, anjuman ma`ruza, jamoada ishlash.
<i>Ta'lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy, juftlikda ishlash.
<i>Ta'lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, tarqatma matyeriallar, proyektor, doska, grafik organayzyerlar.
<i>Ta'lim byerish sharoiti</i>	Hamkorlikda ishlash va taqdimotlarni amalga oshirish imkoniga ega bo`lgan auditoriya.
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob YOzma nazorat: tyest olish.

**2.2. “Adabiy-nazariy tafakkur tarixi”
ma`ruza mashg`ulotining tyexnologik xaritasi**

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	1. Mavzu bo`yicha o`quv matyeriallarni, ya`ni taqdimot va tarqatma matyeriallarni tayyorlash. 2. Talabalarni jonlantirish uchun mavzu doirasida savollarni, ko`rgazmali sxemalarni yaratish. 3. Talabalar o`quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. Fanni o`rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro`yxatini tartiblashtirish.	
1-bosqich. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzuning nomini ekranga chiqaradi va mazkur mavzuni yoritishdan kutilayotgan asosiy natijalar to`g`risida axborot byeradi. 1.2. Mavzuni yoritish bo`yicha tuzilgan ryeja savollarini namoyishga uzatadi. 1.3. Bugungi o`tilishi kutilayotgan dars mashg`uloti muloqot tarzida bo`lishi ta`kidlanadi. Muloqotni qanday tashkil qilish to`g`risidagi eslatmani ekranga chiqaradi (1-llova). <b>1.3. “Aqliy hujum” myetodi orqali talabalarni faollashtiradi. Byerilgan savolga o`ylab javob byerishni taklif qiladi (javoblar 1-2 so`zdan iborat bo`lishi kyerakligini eslatadi). “Qo`shiq” istilohi qaysi ma`nolarda qo`llanadi?</b> <b>Bir talabaga javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi. Buning uchun 10 minutcha vaqt ajratiladi. Byelgilangan vaqt tugagandan so`ng, fikr bildirishlar to`xtatiladi va javoblar tahlil qilinadi.	Tinglaydilar Ko`chirib oladilar.  Tinglaydilar va muloqot qoidalari bilan tanishadilar  Juftliklarga bo`linadilar, o`ylaydilar, muhokama qiladilar va savollarga javob byeradilar. Faol qatnashib, javob variantlarini kyetma-kyet aytib boradilar
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi yordamida slaydlarni namoyish qilish va izohlash bilan mavzu bo`yicha asosiy nazariy jihatlarini tushuntirib byeradi.  <ul style="list-style-type: none"> <li>• « Adabiy-nazariy tafakkur tarixi » istilohining ma`nosini izohlaydi; • Badiiy adabiyotning – kompozitsion belgilarini ochib byerish; • Badiiy adabiyotning mavzu ko`lami va tasnifoti masalasini tushuntirish;</li> <li>• Asarlarning turlari, tabiati va badiiyati xususida to`xtalish; • Lirik qo`shiqlarning o`ziga xos tabiati va hayotiy	Tinglaydilar, yozadilar.

	xususiylarini talqin etadi; • Tarixiy asarlarning yaratilishi va mavzusiga ko'ra tasniflanishini tushunadi; • Hayot va adabiyot tasnifi haqida ma'lumot oladi«Adabiyot» istilohining ma'nosini izohlaydi; • Hayotning badiiy – kompozitsion belgilarini ochib byerish; • Adabiy-nazariy tafakkur tarixi. Badiiy adabiyotning mavzu ko'lami va tasnifoti masalasini tushuntirish; • Adabiy-nazariy tafakkur tarixi. Asarlarning turlari, tabiati va badiiyati xususida to'xtalish; • Lirik qo'shiqlarning o'ziga xos tabiati va hayotiy xususiylarini talqin etadi; • Tarixiy asarlarning yaratilishi va mavzusiga ko'ra tasniflanishini tushunadi; Hayot va adabiyot tasnifi haqida ma'lumot oladi	Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzu bo'yicha talabalarda yuzaga kelgan savollarga javob byeradi, yakunlovchi xulosa qiladi. 3.2. Mustaqil ishlash uchun o'tilgan mavzuni o'rganib kyelish topshiriladi va Insyert tyexnikasi asosida mazkur o'quv matyerialini o'rganib kelish vazifasini byeradi	Tinglaydilar. Vazifani yozib oladilar.

Muloqotga ishtirok etuvchilarga eslatma!

1. Muloqot muammoni echishga qaratilgan usuldir.
2. Gapirayotganda uzoq so`ylama, boshqalar ham o`z fikrlarini bayon etishlarini unutma.
3. Hissiyotni jilovlagan holda fikringni shunday jamlab aytki, u murod nishoniga tegsin.
4. Muxolifatingni so`zlarini hurmat bilan tingla.
5. Monosabatingni aniq bergin va fikrlar takrorlanishiga yo`l qo`yma!
6. O`z bilimdonliging, iqtidoring va zakovatingni ko`rsatish uchun so`ylama, balki munozara mavzusi doirasida so`z yuritgin.
7. Fikringni qabul qilishlari va uni ma`qul topishlari uchun kurashgin!

Mavzuga oid tayanch tushunchalar

1. SHarq mamlakatlarida adabiy tanqidiy qarashlar qanday shaklda bo`lgan?
2. SHarqda qachondan boshlab bu soha rivojlandi?
3. Uning asoschilaridan kimlarni bilasiz?
4. Eng siz uchun qadrliroq bo`lgan qarash qaysi?
5. Qadimgi Xitoydagi estyetik qarash qanday edi?
6. Markaziy Osiyo va O`zbyekiston adabiy-tanqidiy tafakkur qanday taraqqiy etdi?
7. A.Navoiy va uning zamondoshlarining adabiy tanqidiy qarashlariga unosabatingiz qanday?

3-mavzu	Badiiy adabiyotning ijtimoiy funksiyasi va ahamiyati
---------	---

**3.1. “Badiiy adabiyotning ijtimoiy funksiyasi va ahamiyati” mavzusi boʻyicha taʼlim
byerish texnologiyasining modyeli**

Mashgʻulot vaqti- 2 soat	Talabalar soni: 100 – 120 gacha
Mashgʻulot shakli	Kirish-axborotli maʼruza
Maʼruza ryejasi	1. Obraz taʼrifi. 2. Obraz xususiyatlari. 3. Badiiy obraz turlari. 4. Obraz va obrazlilik
Oʻquv mashgʻulotining maqsadi: Badiiy adabiyotning ijtimoiy funksiyasi va ahamiyati	
Pyedagogik vazifalar: Adabiyotning spyetsifikasi adabiyotshunoslik va adabiyot nazariyasining eng muhim murakkab masalasidir. U adabiyotshunoslik va adabiyot nazariyasiga oid turli asarlarda turlicha yoritiladi. Baʼzilar qiralari kyeng, baʼzilar esa juda tor maʼnoda talqin etiladi. Ammo bu asarlarning hammasida adabiyotning spyetsifikasiga doir masalalar doirasi tilga olinadi. Adabiyotning spyetsifikasi munosabati bilan tilga olinadigan xususiyatlarning eng birinchisi - insonshunoslikdir. Har bir badiiy asarni oʻqigandan kyeyin zyehtimizda asarda tasvir etilgan kishilarning obrazi qoladi. A.Navoiy dostonlarini oʻqib Farhod, SHirin, Layli, Majnun, Iskandar, Bahrom obrazlarini eslab qolamiz. Gʻofir,	Talabalarning vazifalari: Adabiyotning spyetsifikasi adabiyotshunoslik va adabiyot nazariyasining eng muhim murakkab masalasidir. U adabiyotshunoslik va adabiyot nazariyasiga oid turli asarlarda turlicha yoritiladi. Baʼzilar qiralari kyeng, baʼzilar esa juda tor maʼnoda talqin etiladi. Ammo bu asarlarning hammasida adabiyotning spyetsifikasiga doir masalalar doirasi tilga olinadi. Adabiyotning spyetsifikasi munosabati bilan tilga olinadigan xususiyatlarning eng birinchisi - insonshunoslikdir. Har bir badiiy asarni oʻqigandan kyeyin zyehtimizda asarda tasvir etilgan kishilarning obrazi qoladi. A.Navoiy dostonlarini oʻqib Farhod, SHirin, Layli, Majnun, Iskandar, Bahrom obrazlarini eslab qolamiz. Gʻofir, Jamila, Onyegin, Otabyek, Kumush, Raʼno, Anvar, Yoʻlchi, Gamlyet, Lir, YAgʻo,

Jamila, Onyegin, Otabyek, Kumush, Ra'no, Anvar, Yo'lchi, Gamlyet, Lir, YAgO, Otyellolarga o'xshash ko'p kishilarning tasviri bizning ongimizda badiiy adabiyot o'qishning dastlabki va eng natijasi bo'lib saqlanishi haqida tushuncha beriladi.	Otyellolarga o'xshash ko'p kishilarning tasviri bizning ongimizda badiiy adabiyot o'qishning dastlabki va eng natijasi bo'lib saqlanishini bilib olishadi .
<i>Ta'lim byerish usullari</i>	Ko'rgazmali ma'ruza, suhbat
<i>Ta'lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy
<i>Ta'lim byerish vositalari</i>	O'quv qo'llanma, proyektor
<i>Ta'lim byerish sharoiti</i>	O'TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og'zaki nazorat: savol-javob

3.2. “Badiiy adabiyotning ijtimoiy funksiyasi va ahamiyati” mavzusi bo'yicha ma'ruza mashg'ulotining tyexnologik xaritasi

<i>Ish bosqichlari va vaqti</i>	<i>Faoliyat mazmuni</i>	
	<i>Ta'lim byeruvchi</i>	<i>Ta'lim oluvchilar</i>
Tayyorgarlik bosqichi.	1. Mavzu bo'yicha o'quv mazmunini tayyorlash. 2. Kirish ma'ruzasi uchun taqdimot slaydalarini tayyorash. 3. Talabalar o'quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. O'quv kursini o'rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxatini ishlab chiqish.	
1. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzu nomi aytiladi. Ekranga mavzuning tuzilmaviy mantiqiy chizmasini chiqaradi. Mavzuga qisqacha ta'rif byeradi va tayanch tushunchalar ilova qilinadi. (1-ilova). 1.2. Ma'ruza mavzusining maqsadi va o'quv faoliyati natijalari bilan tanishtiradi. 1.3. Talabalar o'quv faoliyatini baholash myezonlari bilan tanishtiradi (2-ilova). 1.4. Talabalar bilimlarini faollashtirish maqsadida savollar byeradi (3-ilova).	Tinglaydilar. Tinglaydilar Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar.
2-bosqich Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi yordamida slaydlarni namoyish qilish va izohlash bilan mavzu bo'yicha asosiy nazariy jihatlarini tushuntirib byeradi. 2.2 Yozuvchi har bir davr va konkryet tarixiy sharoitning mahsuloti bo'lgan insonni tyekshiradi, uning ruhiy holatlariga kiradi. ichki dunyosi haqida bizga aniq va ravshan tasavvur byeradi. Bu vazifani badiiy adabiyot obraz yaratish yo'li bilan bajaradi. Obraz - insonning ozmi ko'pmi batafsil	Tinglaydilar, yozadilar.

	tasviri bo'lib, u hayotdagi odamning jo'n nusxasi emas, balki yozuvchining ma'lum davrda va sharoitda yashovchi inson haqidagi tasavvurining ifodasidir. Badiiy adabiyotda tasvir etilgan inson obrazi umumlashtiruvchi kuchga ega. Unda ma'lum davr va muhit kishisining eng muhim va xarakterli xususiyatlari mujassamlashgan. SHu sababli obrazlilik badiiy adabiyotning eng muhim xususiyatlaridan biridir. .	Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich <i>(10 daqiqa)</i>	3.1. Mavzu bo'yicha talabalarda yuzaga kyelgan savollarga javob byeradi, yakunlovchi xulosa qiladi. 3.2. Mustaqil ishlash uchun o'tilgan mavzuni o'rganib kyelish topshiriladi va Insyert tyexnikasi asosida mazkur o'quv matyerialini o'rganib kyelish vazifasini byeradi.	Savollar byeradilar. Vazifani yozib oladilar.

MAVZUGA OID TAYANCH TUSHUNCHALAR

11. Spyetsifik dyeganda nimani tushunasiz?
12. Adabiyotning spyetsifik xususiyati nima?
13. Badiiylik adabiyotning spyetsifik xususiyati dyeganini qanday tushunasiz?
14. Obrazlilik nima?
15. Kyeng ma'noda obrazlilikni qanday tushunasiz?
16. Ommaboplik nima?
17. Adabiyot ommabop bo'lishi shartmi?
18. Adabiyotni imkoniyati kyengligini qanday tushunasiz?
19. Adabiyot so'z san'ati dyeganda nimani tushunasiz?
20. Adabiyotning qanday spyetsifik xususiyati bor?

Ma`ruza va amaliy mashg`ulot uchun 1,5 dan 3 ballgacha qo`yiladi. Ryeyting bo`yicha natijalar bahosi:

- 3,0 ball - «a`lo»
- 2,5 ball - «yaxshi»
- 2,0 ball - «koniqarli»
- 1,5 ball - «qoniqarsiz»

Jonlantirish uchun savollar:

1. Spyetsifik dyeganda nimani tushunasiz?
2. Adabiyotning spyetsifik xususiyati nima?
3. Badiiylik adabiyotning spyetsifik xususiyati dyeganini qanday tushunasiz?
4. Obrazlilik nima?
5. Kyeng ma'noda obrazlilikni qanday tushunasiz?
6. Ommaboplik nima?
7. Adabiyot ommabop bo'lishi shartmi?
8. Adabiyotni imkoniyati kyengligini qanday tushunasiz?
9. Adabiyot so'z san'ati dyeganda nimani tushunasiz?
10. Adabiyotning qanday spyetsifik xususiyati bor?

**4.1. “Badiiy asar tarkibi va uning tahlili” mavzusi bo`yicha ta`lim byerish
tyexnologiyasining modyeli**

4-mavzu	Badiiy asar tarkibi va uning tahlili
----------------	---

Mashg`ulot vaqti- 4 soat	Talabalar soni: 100 – 120 gacha
Mashg`ulot shakli	Ma`ruza-muloqot
<i>Ma`ruza ryejasi</i>	1. SHakl va mazmun birligi haqida. 2. Mazmunning ichki tuzilishi. 3. SHakl komponyentlari 4. Syujyet va kompozitsiya haqida. 5. Kompozitsiya elyemyentlari
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi:</i> Badiiy asar tarkibi va uning tahlili haqida talabalarga tushuncha berish	
-Pedagogik vazifalar Xalqchillik, milliylik va umuminsoniylik tamoyillarining badiiy asarlardagi tasviri. Badiiy asar kompozitsiyasi; kompozitsiya haqida tushuncha; kompozitsiya ta`rifi va tavsifi; asar kompozitsiyasi tamoyillari; kompozitsiya vositalari; syujet va kompozitsiya mutanosibligini yoritib berish.	<i>O`quv faoliyati natijalari (talaba):</i> Xalqchillik, milliylik va umuminsoniylik tamoyillarining badiiy asarlardagi tasviri. Badiiy asar kompozitsiyasi; kompozitsiya haqida tushuncha; kompozitsiya ta`rifi va tavsifi; asar kompozitsiyasi tamoyillari; kompozitsiya vositalari; syujet va kompozitsiya mutanosibligini bilib olishadi. .
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali, ma`lumotli, anjuman ma`ruza, jamoada ishlash.
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy, juftlikda ishlash.
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, tarqatma matyeriallar, proyektor, doska, grafik organayzyerlar.
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Hamkorlikda ishlash va taqdimotlarni amalga oshirish imkoniga ega bo`lgan auditoriya.
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob YOzma nazorat: tyest olish.

**4.2. “Badiiy asar tarkibi va uning tahlili” mavzusi bo`yicha
ma`ruza mashg`ulotining tyexnologik xaritasi**

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar

Tayyorgarlik bosqichi	1. Mavzu bo'yicha o'quv matyeriallarni, ya'ni taqdimot va tarqatma matyeriallarni tayyorlash. 2. Talabalarni jonlantirish uchun mavzu doirasida savollarni, ko'rgazmali sxemalarni yaratish. 3. Talabalar o'quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. Fanni o'rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxatini tartiblashtirish.	
1-bosqich. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzuning nomini ekranga chiqaradi va mazkur mavzuni yoritishdan kutilayotgan asosiy natijalar to'g'risida axborot byeradi. 1.2. Mavzuni yoritish bo'yicha tuzilgan ryeja savollarini namoyishga uzatadi. 1.3. Bugungi o'tilishi kutilayotgan ma'ruza mashg'uloti muloqot tarzida bo'lishi ta'kidlanadi. Muloqotni qanday tashkil qilish to'g'risidagi eslatmani ekranga chiqaradi (1-Ilova). 1.4. "Aqliy hujum" myetodi orqali talabalarni faollashtiradi. Byerilgan savolga o'ylab javob byerishni taklif qiladi (javoblar 1-2 so'zdan iborat bo'lishi kyerakligini eslatadi). "Nasr" istilohi qaysi ma'noda qo'llanadi? Bir talabaga javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi. Buning uchun 10 minutcha vaqt ajratiladi. Byelgilangan vaqt tugagandan so'ng, fikr bildirishlar to'xtatiladi va javoblar tahlil qilinadi.	Tinglaydilar Ko'chirib oladilar. Tinglaydilar va muloqot qoidalari bilan tanishadilar Juftliklarga bo'linadilar, o'ylaydilar, muhokama qiladilar va savollarga javob byeradilar. Faol qatnashib, javob variantlarini kyetma-kyet aytib boradilar
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi asosida ko'rgazmali matyeriallar bo'yicha ma'ruza o'qiydi Ma'ruza davomida asosiy tushunchalarni qayd etish lozimligini uqtiradi. Talabalarining yozib olishlarini ta'kidlaydi. (2-ilova). 2.2. Badiiy asar shakl va mazmunning birligi sifatida namoyon bo'ladi. SHakl bilan mazmunning birini ikkinchisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Badiiy asarda mazmun shakllangan bo'ladi. SHakl esa muayyan mazmunni ifodalaydi. Asarning badiiy formasi qanchalik mahorat bilan ishlangan bo'lmasin, u muhim hayotiy mazmuni ifodalamas ekan, badiiy qimmatga ega bo'lmaydi. SHakl va mazmun birligiga mazmun birlamchi hal qiluvchi bo'ladi. Lyekin shakl ham aktiv bo'ladi. SHakldagi o'zgarishlar mazmunga ham ta'sir qiladi. Mazmun o'zgaruvchan shakl esa nisbatan turg'un bo'ladi. YAngi voqyelik badiiy asarga	Tinglaydilar, yozadilar.

	yangi mazmun byeradi. Muhim g'oyaviy mazmuni yuksak badiiy shaklda ifodalagan asarlar umrboqiy bo'ladi. Haqiqiy san'at asarida mazmun va shakl to'la muvofiq uyg'unlikda bo'ladi. Ana shunday asar oson o'qiladi, juda soddaga o'xshaydi. Lyekin ana shu soddalik yuksak mehnat natijasidir. Asarning o'qiyotganingizda shakl fikringizni chalg'itsa bu asar mukammal emas.	Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzuni umumlashtiradi va umumiy xulosalar yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2. Mustaqil ishlashlari uchun nazoarat savollariga javob tayyorlab kiyelish vazifasini byeradi. (4-ilova).	Tinglaydilar. Vazifani yozib oladilar.

Muloqotga ishtirok etuvchilarga eslatma!

8. Muloqot muammoni echishga qaratilgan usuldir.
9. Gapirayotganda uzoq so`ylama, boshqalar ham o`z fikrlarini bayon etishlarini unutma.
10. Hissiyotni jilovlagan holda fikringni shunday jamlab aytki, u murod nishoniga tegsin.
11. Muxolifatingni so`zlarini hurmat bilan tingla.
12. Monosabatingni aniq bergin va fikrlar takrorlanishiga yo`l qo`yma!
13. O`z bilimdonliging, iqtidoring va zakovatingni ko`rsatish uchun so`ylama, balki munozara mavzusi doirasida so`z yuritgin.
14. Fikringni qabul qilishlari va uni ma`qul topishlari uchun kurashgin!

Mavzuga oid tayanch tushunchalar

1. SHakl 2. Mazmun 3. G`oya 4. Syujyet va kompozitsiya

NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR:

1. SHakl va mazmun birligi dyeganda nimani tushunasiz?
2. Mazmunning ichki tuzilishiga nimalar kiradi?
3. SHaklning komponentlari qaysilar?
4. G'oya bilan mazmun o'rtasidagi munosabatni qanday tushunasiz?
5. Adabiy jarayonda shakl tyez o'zgaradimi, yoki g'oya?
6. YOzuvchining maqsadi har doim ham asar g'oyasiga tyeng kyeladimi?
7. Konflikt badiiy asarning shakliga kiradimi, yoki mazmuniga?
8. Badiiy asarda konfliktning qanday turlarini o'chratish mumkin?
9. Lirikada konflikt qanday ko'rinishda ko'proq namoyon bo'ladi?
10. SHye'riyatdagi poyetik vositalar shaklga kiradimi, yoki mazmunga?

5-mavzu	She'rshunoslik asoslari
---------	-------------------------

5.1. "She'rshunoslik asoslari" mavzusi bo'yicha ta'lim byerish texnologiyasining modeli

Mashg`ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 100 – 120 gacha
Mashg`ulot shakli	Kirish-axborotli ma`ruza
Ma`ruza ryejasi	1. SHye`r tuzilishi haqida 2. Ritm, bo`g`in, turoq, vazn 3. Barmoq shye`r sistyemasi 4. Aruz vazni 5. Erkin vazni
O`quv mashg`ulotining maqsadi: Talabalarga She`rshunoslik asoslari va xususiyatlarni tushuntirishi	
Pyedagogik vazifalar: • SHye`r inson ruxiy olamning ichkiy kyechinmalarining ohang jixatdan muayan tartibga solingan emotsional ifodasidir. SHye`rdagi ohangdorlik musiqiylik ma`lum qonuniyatlar asosida paydo bo`ladi. Emotsional shye`riy nutq hosil qilishning bir qancha o`ziga	O`quv faoliyati natijalari. SHye`r inson ruxiy olamning ichkiy kyechinmalarining ohang jixatdan muayan tartibga solingan emotsional ifodasidir. SHye`rdagi ohangdorlik musiqiylik ma`lum qonuniyatlar asosida paydo bo`ladi. Emotsional shye`riy nutq hosil qilishning bir qancha o`ziga xos vositalari bor. Bulardan eng muhimi ritmdir. Ritm

xos vositalari bor. Bulardan eng muhimi ritmdir. Ritm biror xodisaning muayyan vaqt birligida aynan takrorlanib turishidir. Ritm muayyan vaznga solingan nutk bulaklarining misralar, bandlar orqali qonuniy ravishda takrorlanishdan kyelib chiqadigan, syezgimiz yordamida his etiladigan ohangdorlikdir. SHye'r qofiyasiz bo'lishi mumkin, ammo ritmsiz shye'r yo'q. Qushiqda ham, tartib bilan tushayotgan chakkining tomishida ham soatning chiqillashida ham ritm bor... Umuman ritm birinchidan, muayan bulaklarga; ikkinchidan, bu bo'laklarning bir miyorida bo'lishga; uchinchidan bir mye'yorning takrorlanishiga; to'rtinchi takrorlanishning tartibli va konuniyati bo'lishga; byeshinchi bu tartibli qonuniyatli takrorlanishning inson tomonidan syezilishiga asoslanishi haqida tushuncha beriladi.	biror xodisaning muayyan vaqt birligida aynan takrorlanib turishidir. Ritm muayyan vaznga solingan nutk bulaklarining misralar, bandlar orqali qonuniy ravishda takrorlanishdan kyelib chiqadigan, syezgimiz yordamida his etiladigan ohangdorlikdir. SHye'r qofiyasiz bo'lishi mumkin, ammo ritmsiz shye'r yo'q. Qushiqda ham, tartib bilan tushayotgan chakkining tomishida ham soatning chiqillashida ham ritm bor... Umuman ritm birinchidan, muayan bulaklarga; ikkinchidan, bu bo'laklarning bir miyorida bo'lishga; uchinchidan bir mye'yorning takrorlanishiga; to'rtinchi takrorlanishning tartibli va konuniyati bo'lishga; byeshinchi bu tartibli qonuniyatli takrorlanishning inson tomonidan syezilishiga asoslanishini bilib olishadi.
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali ma`ruza, suhbat
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, proyektor
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	O`TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob

5.2. “She’rshunoslik asoslari” mavzusi bo`yicha ma`ruza mashg`ulotining tyexnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar

Tayyorgarlik bosqichi.	1. Mavzu bo'yicha o'quv mazmunini tayyorlash. 2. Kirish ma'ruzasi uchun taqdimot slaydalarini tayyorash. 3. Talabalar o'quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. O'quv kursini o'rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxatini ishlab chiqish.	
1. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzu nomi aytiladi. Ekranga mavzuning tuzilmaviy mantiqiy chizmasini chiqaradi. Mavzuga qisqacha ta'rif byeradi va tayanch tushunchalar ilova qilinadi. (1-ilova). 1.2. Ma'ruza mavzusining maqsadi va o'quv faoliyati natijalari bilan tanishtiradi. 1.3. Talabalar o'quv faoliyatini baholash myezonlari bilan tanishtiradi (2-ilova). 1.4. Talabalar bilimlarini faollashtirish maqsadida savollar byeradi (3-ilova).	Tinglaydilar. Tinglaydilar Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar.
2-bosqich Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi yordamida slaydlarni namoyish qilish va izohlash bilan mavzu bo'yicha asosiy nazariy jihatlarini tushuntirib byeradi. 2.2. SHye'r nima? Bu savolga "Adabiyotshunoslik tyerminlari lug'ati" da "Ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solingan, his-tuyg'u ifodasi sifatida vujudga kyelgan hayajonli ritmik nutq", dyeb ta'rif byeriladi. SHye'r shoirning voqyelikdan ta'sirlanishi natijasi bo'lib, uning qalb qo'ridan o'tgan, o'zgacha jilo topib shakllangan fikr va tuyg'ularidir. CHunki shye'rni ... na aytib byerish va na izoh kilish mumkin; lyekin uni shoir qalamidan qanday chiqqan bo'lsa, huddi shunday uqib byerish bilan ikkinchi odamda ta'sir kilish mumkin. Bu haqida A.Qahhor "Poeziya yuksak san'atidir" nomli maqolasida shunday yozadi: "SHye'r – fikr ekstrakti bo'lishi jihatidan-hikmat, ko'ngilga yo'l topishi, unda o'ziga hamohang sado chiqarish jihatidan-musiqqa. SHye'r-oshiqning ohi, mustabit-diydaning ko'z yoshi, saodat va surur ifodasi bo'lgan kahqaxa tovushi. SHye'r ko'ngilning oynasi, ko'ngilda nima bo'lsa shu aks etadi. SHye'r ma'sum go'dak, riyoni bilmaydi. Riyo bo'lgan yerda shye'r yo'q. SHye'r-bir mo''jiza. Uning mo''jizali sirlaridan xabardor bo'lish, bu sirlarni jilovchlash har kimga ham muyassar bo'lavyermaydi. Bunga erishish uchun zyehn, sabr va myehnatdan boshqa yana nimadir	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar, yozadilar.

	kyerak."	
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzu bo'yicha talabalarda yuzaga kyelgan savollarga javob byeradi, yakunlovchi xulosa qiladi. 3.2. Mustaqil ishlash uchun o'tilgan mavzuni o'rganib kyelish topshiriladi va Insyert tyexnikasi asosida mazkur o'quv matyerialini o'rganib kyelish vazifasini byeradi.	Savollar byeradilar. Vazifani yozib oladilar.

MAVZUGA OID TAYANCH TUSHUNCHALAR

1. Ritm nima? 2. Turoqqa ta'rif byering 3. Qofiyani qanday bilasiz? 4. Radif nima?

Ma`ruza va amaliy mashg`ulot uchun 1,5 dan 3 ballgacha qo`yiladi. Ryeyting bo'yicha natijalar bahosi:

3,0 ball - «a`lo»
2,5 ball - «yaxshi»
2,0 ball - «koniqarli»
1,5 ball - «qoniqarsiz»

6.1. “Adabiy turlar va janrlar” mavzusi bo'yicha ta'lim berish texnologiyasining model

6-mavzu	Adabiy turlar va janrlar
Mashg'ulot vaqti-4 soat	Talabalar soni: 70 – 80 gacha
Mashg'ulot shakli	Ma'ruza-muloqot
<i>Ma'ruza ryejasi</i>	Adabiy turlar va janrlar haqida tushuncha. Epik tur va uning janrlari. Lirik tur va uning janrlari. Dramatik tur va uning janrlari.
<i>O'quv mashg'ulotining maqsadi:</i> Talabalarga Adabiy turlar va janrlar haqida ma'lumot berish	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> - Adabiyotda hayotni badiiy ifodalashning uch turi mavjud: - epik; - lirik; - dramatik. Adabiyotni bu kabi uch turga bo'lish qadim zamonlardan ma'lum bo'lib, hozirgacha davom etib kelyapti. Dyemak, ana shu uch tur hayotni ifodalash vazifalariga to'la muvofiq kyeladi. CHunki ana shu uch shaklda badiiy adabiyot insonning bir daqiqalik tuyg'u va kyechinmalaridan tortib, butun bir tarixiy davr voqyeligini ifodalashgacha bo'lgan ulkan vazifani uddalay oladi. •	<i>O'quv faoliyati natijalari (talaba):</i> - Adabiyotda hayotni badiiy ifodalashning uch turi mavjud: - epik; - lirik; - dramatik. Adabiyotni bu kabi uch turga bo'lish qadim zamonlardan ma'lum bo'lib, hozirgacha davom etib kelyapti. Dyemak, ana shu uch tur hayotni ifodalash vazifalariga to'la muvofiq kyeladi. CHunki ana shu uch shaklda badiiy adabiyot insonning bir daqiqalik tuyg'u va kyechinmalaridan tortib, butun bir tarixiy davr voqyeligini ifodalashgacha bo'lgan ulkan vazifani uddalay oladi.
<i>Ta'lim byerish usullari</i>	Ko'rgazmali, ma'lumotli, anjuman ma'ruza, jamoada ishlash.
<i>Ta'lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy, juftlikda ishlash.
<i>Ta'lim byerish vositalari</i>	O'quv qo'llanma, tarqatma matyeriallar, proyektor, doska, grafik organayzyerlar.
<i>Ta'lim byerish sharoiti</i>	Hamkorlikda ishlash va taqdimotlarni amalga oshirish imkoniga ega bo'lgan auditoriya.

	ifodalashgacha bo'lgan ulkan vazifani uddalay oladi. SHakl va mazmun komponentlari orasida mavzu va g'oya mazmunga kiradi va muhim o'rin tutadi. Mavzu va g'oya ajralmas ajralmas dialyektik birlikda bo'ladi: mavzu g'oyaviy jihatdan aniqlangan, g'oya esa mavzu rivoji natijasida ochilgan bo'ladi. G'oyaning ahamiyati mavzuning ahamiyatiga bog'liqdir. Biroq asarning g'oyaviy-esthetik ahamiyati o'z-o'zidan mavzu bo'lavermaydi. Mavzu asardagi kuchlarning to'qnashuvga olib boradigan harakat - faoliyatdir. Mavzu asarda ifodalangan hayotiy materialdan hosil bo'ladi. SHunday qilib, <u>mavzu-asarda tasvirlangan hayotiy voqeyelikdir, asarda nima tasvirlanganidir.</u> Mavzu asarning mazmuni bilan mahkam bog'liq bo'lib, mavzu to'g'risida gapirganda ma'lum darajada asar mazmuniga ham xarakteristika beriladi.	Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzuni umumlashtiradi va umumiy xulosalar yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2. Mustaqil ishlashlari uchun nazoarat savollariga javob tayyorlab kyelish vazifasini byeradi. (4-ilova).	Tinglaydilar. Vazifani yozib oladilar.

1-ilova

Muloqotga ishtirok etuvchilarga eslatma!

15. Muloqot muammoni echishga qaratilgan usuldur.
16. Gapirayotganda uzoq so'ylama, boshqalar ham o'z fikrlarini bayon etishlarini unutma.
17. Hissiyotni jilovlagan holda fikringni shunday jamlab aytki, u murod nishoniga tegsin.
18. Muxolifatingni so'zlarini hurmat bilan tingla.
19. Monosabatingni aniq bergin va fikrlar takrorlanishiga yo'l qo'yma!
20. O'z bilimdonliging, iqtidoring va zakovatingni ko'rsatish uchun so'ylama, balki munozara mavzusi doirasida so'z yuritgin.
21. Fikringni qabul qilishlari va uni ma'qul topishlari uchun kurashgin!

Mavzuga oid tayanch tushunchalar

Adabiy turlar va janrlar haqida tushuncha. Epik tur va uning janrlari. Lirik tur va uning janrlari. Dramatik tur va uning janrlari

NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR:

1. Tur va janr tushunchasi.
2. Epik tur xususiyatlari.
3. Roman.
4. Epos.
5. Roman-epopyeya.
6. Qissa.
7. Hikoya.
8. Novyella.
9. Ochyerk.
10. Epik tur imkoniyatlari.
11. Lirika atamasini izohlang.
12. Lirik tur xususiyatlari.
13. Epigrama, oda, alpba.
14. Elyegiya, gimn, sonyet, kansona.
15. G'azal.
16. Qasida.
17. Ruboiy.
18. Qasida, madhiya, marsiya.
19. Muxammas, musaddas.
20. Mustazod, tuyuq, qit'a.
21. Dramatik tur xususiyatlari.
22. Dramatik tur janrlari.
23. Liro-epik tur xususiyatlari.
24. Liro-epik tur janrlari.
25. Tragyyediya va komyediya.
26. Drama, tragikomyediya.
27. SHye'riy roman, poema.
28. Doston.
29. Ballada, masal.
30. Misollar bilan izohlang.

7-mavzu	Ijod jarayoni
----------------	----------------------

7.1. “Ijod jarayoni” mavzusi bo`yicha ta`lim byerish tyexnologiyasining modyeli

Mashg`ulot vaqti-4 soat	Talabalar soni: 70 – 80 gacha
Mashg`ulot shakli	Kirish-axborotli ma`ruza
Ma`ruza ryejasi	1. Ijodiy individuallik shartlari va ko`rinishlari</li> <li>2. Ijodiy individuallikka turli davrlardagi munosabat</li> <li>3. San`atkor shaxsi va ijodiy individuallik 4. San`atkor ijodini baholashda individullikning ahamiyati
O`quv mashg`ulotining maqsadi: Talabalarga Ijod jarayoni haqida batafsil tushuncha berish	
Pyedagogik vazifalar: Ijodda onglilik. Intuisiya – g`oyalar rivoji, obrazlar kashfiyoti, badiiy yechimlari asosi. Intuisiya va informasiya, intuisiya va iste`dod munosabatlari. Intuisiyaning bilimi, tajriba, mahnatdan oziqlanishi. Ijod tabiatining sirliligi. Badiiy ijodda san`atkor shaxsi katta o`rin tutadi. San`atning taraqqiyoti ijodkor shaxsining namoyon bo`lishi bilan bog`liq. Har bir san`atkorning voqyealarga qarashi, tafakkurining saviyasi, estyetik idrok qilishi bilan bog`liq. Xuddi shu narsa san`atkorning ijodiy individualligini kyeltirib chiqaradi. YOzuvchi hodisalarni byelgilash ham ijodiy individuallikka bog`lik. San`atkor qanchalik ziyrak, nigohi o`tkir bo`lsa, voqyea-hodisalarni ichiga kirib boradi. Xullas, har bir san`atkor boshqalarga o`xshamasligi bilan farqlanishini yoritish.	O`quv faoliyati natijalari:</b>  Ijodda onglilik. Intuisiya – g`oyalar rivoji, obrazlar kashfiyoti, badiiy yechimlari asosi. Intuisiya va informasiya, intuisiya va iste`dod munosabatlari. Intuisiyaning bilimi, tajriba, mahnatdan oziqlanishi. Ijod tabiatining sirliligi.  Badiiy ijodda san`atkor shaxsi katta o`rin tutadi. San`atning taraqqiyoti ijodkor shaxsining namoyon bo`lishi bilan bog`liq. Har bir san`atkorning voqyealarga qarashi, tafakkurining saviyasi, estyetik idrok qilishi bilan bog`liq. Xuddi shu narsa san`atkorning ijodiy individualligini kyeltirib chiqaradi.</p> <p>YOzuvchi hodisalarni byelgilash ham ijodiy individuallikka bog`lik. San`atkor qanchalik ziyrak, nigohi o`tkir bo`lsa, voqyea-hodisalarni ichiga kirib boradi. Xullas, har bir san`atkor boshqalarga o`xshamasligi bilan farqlanishini bilib olishadi. •
Ta`lim byerish usullari	Ko`rgazmali ma`ruza, suhbat
Ta`lim byerish shakllari	Ommaviy, jamoaviy
Ta`lim byerish vositalari	O`quv qo`llanma, proyektor

<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	O`TV bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob

7.2. “Ijod jarayoni” mavzusi bo`yicha ma`ruza mashg`ulotining tyexnologik xaritasi

<i>Ish bosqichlari va vaqti</i>	<i>Faoliyat mazmuni</i>	
	<i>Ta`lim byeruvchi</i>	<i>Ta`lim oluvchilar</i>
Tayyorgarlik bosqichi.	1. Mavzu bo`yicha o`quv mazmunini tayyorlash. 2. Kirish ma`ruzasi uchun taqdimot slaydalarini tayyorash. 3. Talabalar o`quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. O`quv kursini o`rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro`yxatini ishlab chiqish.	
1. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzu nomi aytiladi. Ekranga mavzuning tuzilmaviy mantiqiy chizmasini chiqaradi. Mavzuga qisqacha ta`rif byeradi va tayanch tushunchalar ilova qilinadi. (1-ilova). 1.2. Ma`ruza mavzusining maqsadi va o`quv faoliyati natijalari bilan tanishtiradi. 1.3. Talabalar o`quv faoliyatini baholash myezonlari bilan tanishtiradi (2-ilova). 1.4. Talabalar bilimlarini faollashtirish maqsadida savollar byeradi (3-ilova).	Tinglaydilar. Tinglaydilar Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar.
2-bosqich Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi yordamida slaydlarni namoyish qilish va izohlash bilan mavzu bo`yicha asosiy nazariy jihatlarini tushuntirib byeradi. 2.2. Badiiy ijodda san`atkor shaxsi katta o`rin tutadi. San`atning taraqqiyoti ijodkor shaxsining namoyon bo`lishi bilan bog`liq. Har bir san`atkorning voqyealarga qarashi, tafakkurining saviyasi, estyetik idrok qilishi bilan bog`liq. Xuddi shu narsa san`atkorning ijodiy individualligini kyeltirib chiqaradi. YOzuvchi hodisalarni byelgilash ham ijodiy individuallikka bog`lik. San`atkor qanchalik ziyrak, nigohi o`tkir bo`lsa, voqyea-hodisalarni ichiga kirib boradi. Xullas, har bir san`atkor boshqalarga o`xshamasligi bilan farqlidir. Bu hakida L.Tolstoy shunday fikr bildiradi: "Har bir yangi asarni o`qir ekansiz, o`sha yozuvchidan boshqalar byerolmagan nimalarni aytoldi dyeb qidirasiz. Dyemak, san`atda o`z ovozing muhimdir".	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar,

	SHuning uchun 4 ta yozuvchi bir voqyealikni 1 vaqtda bayon etsa ham, lyekin ular bir-biridan farq qilib turadi. Bu esa yozuvchini hatni rang-barang ochishdagi individualligidir. Burjua adabiyotshunoslari ijodda san'atkorning rolini noto'g'ri talqin qiladilar. Ular san'atda shaxsning rolini inkor qiladilar. Ayrim hollarda shaxsning rolini oshirib yuboradilar.	yozadilar.
3. YAkuniy bosqich <i>(10 daqiqa)</i>	3.1. Mavzu bo'yicha talabalarda yuzaga kiyelgan savollarga javob byeradi, yakunlovchi xulosa qiladi. 3.2. Mustaqil ishlash uchun o'tilgan mavzuni o'rganib kiyelish topshiriladi va Insyert tyexnikasi asosida mazkur o'quv matyerialini o'rganib kiyelish vazifasini byeradi.	Savollar byeradilar. Vazifani yozib oladilar.

MAVZUGA OID TAYANCH TUSHUNCHALAR

1. Individuallik 2. San'atkor shaxsi 3. Ijodiy jarayon 4. Simvolizm

2-ilova

Ma`ruza va amaliy mashg`ulot uchun 1,5 dan 3 ballgacha qo`yiladi. Ryeyting bo`yicha natijalar bahosi:

- 3,0 ball - «a`lo»
2,5 ball - «yaxshi»
2,0 ball - «koniqarli»
1,5 ball - «qoniqarsiz»

3-ilova

8.1. “Ijodiy metod, adabiy yo’nalishlar va oqimlar” mavzusi bo`yicha ta`lim byerish tyexnologiyasining modyeli

8-mavzu	Ijodiy metod, adabiy yo’nalishlar va oqimlar
----------------	---

Mashg`ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 70 – 80 gacha
Mashg`ulot shakli	Ma`ruza-muloqot

<i>Ma`ruza ryejasi</i>	1. Myetod va uslub tushunchasiga ta`rif 2. Ijodiy myetod va oqim xakida ma`lumot 3. Adabiy oqim va maktab 4. Oqim va yo`nalish haqida tushuncha.
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi:</i> Talabalarga Ijodiy metod, adabiy yo`nalishlar va oqimlar haqida batafsil tushuncha berish.	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> Bizga ma`lumki, uslub kyeng ma`noda yozuvchi ijodidagi g`oyaviy-badiiy xususiyatlar birligi, tor ma`noda ifoda usulidir. YA`ni asardagi yozuvchining o`z kitobxoniga qayta-qayta uqtirgan g`oyasidir. Dyemak usul bir yozuvchining ijod jarayoni bilan bog`liq bo`lgan hodisadir. <ul style="list-style-type: none"> <li>Myetod uslubdan farq kilib, turli mamlakatlardagi va turli davrlardagi yozuvchilarning ijoddagi yo`llariga qarab birlashtiruvchi narsadir. Ijodiy myetodni byelgilashda narsa va hodisalarni tanlash, saralash, baholash va obrazli tasvirlash xususiyatlari hisobga olinadi. Myetodda dunyoqarashning banihoya roli kattadir. CHunki yozuvchi o`z dunyoqarashidan kyelib chiqib asar yaratadi. Myetodni san`atkor dunyoqarashi bilan birlashtirib yuborish noto`g`ridir. San`akorning ijodiy etiqodi, estyetik tafakkuri, siyosiy e`tiqodi namoyon bo`lishini yoritish	<i>O`quv faoliyati natijalari (talaba):</i> Bizga ma`lumki, uslub kyeng ma`noda yozuvchi ijodidagi g`oyaviy-badiiy xususiyatlar birligi, tor ma`noda ifoda usulidir. YA`ni asardagi yozuvchining o`z kitobxoniga qayta-qayta uqtirgan g`oyasidir. Dyemak usul bir yozuvchining ijod jarayoni bilan bog`liq bo`lgan hodisadir. Myetod uslubdan farq kilib, turli mamlakatlardagi va turli davrlardagi yozuvchilarning ijoddagi yo`llariga qarab birlashtiruvchi narsadir. Ijodiy myetodni byelgilashda narsa va hodisalarni tanlash, saralash, baholash va obrazli tasvirlash xususiyatlari hisobga olinadi. Myetodda dunyoqarashning banihoya roli kattadir. CHunki yozuvchi o`z dunyoqarashidan kyelib chiqib asar yaratadi. Myetodni san`atkor dunyoqarashi bilan birlashtirib yuborish noto`g`ridir. San`akorning ijodiy etiqodi, estyetik tafakkuri, siyosiy e`tiqodi namoyon bo`lishini bilib olishadi
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali, ma`lumotli, anjuman ma`ruza, jamoada ishlash.
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy, juftlikda ishlash.
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, tarqatma matyeriallar, proyektor, doska, grafik organayzyerlar.
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Hamkorlikda ishlash va taqdimotlarni amalga oshirish imkoniga ega bo`lgan auditoriya.
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob

	YOzma nazorat: tyest olish.
--	-----------------------------

**8.2. “Ijodiy metod, adabiy yo’nalishlar va oqimlar” mavzusi bo’yicha
ma’ruza mashg’ulotining tyexnologik xaritasi**

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta’lim byeruvchi	Ta’lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	1. Mavzu bo’yicha o’quv matyeriallarni, ya’ni taqdimot va tarqatma matyeriallarni tayyorlash. 2. Talabalarni jonlantirish uchun mavzu doirasida savollarni, ko’rgazmali sxemalarni yaratish. 3. Talabalar o’quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. Fanni o’rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro’yxatini tartiblashtirish.	
1-bosqich. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzuning nomini ekranga chiqaradi va mazkur mavzuni yoritishdan kutilayotgan asosiy natijalar to’g’risida axborot byeradi. 1.2. Mavzuni yoritish bo’yicha tuzilgan ryeja savollarini namoyishga uzatadi. 1.3. Bugungi o’tilishi kutilayotgan ma’ruza mashg’uloti muloqot tarzida bo’lishi ta’kidlanadi. Muloqotni qanday tashkil qilish to’g’risidagi eslatmani ekranga chiqaradi (1-illova). 1.4. “Aqliy hujum” myetodi orqali talabalarni faollashtiradi. Byerilgan savolga o’ylab javob byerishni taklif qiladi (javoblar 1-2 so’zdan iborat bo’lishi kyerakligini eslatadi). “Bolalar Folklori” dyeganda nimani tushunasiz? Bir talabaga javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi. Buning uchun 10 minutcha vaqt ajratiladi. Byelgilangan vaqt tugagandan so’ng, fikr bildirishlar to’xtatiladi va javoblar tahlil qilinadi.	Tinglaydilar Ko’chirib oladilar. Tinglaydilar va muloqot qoidalari bilan tanishadilar Juftliklarga bo’linadilar, o’ylaydilar, muhokama qiladilar va savollarga javob byeradilar. Faol qatnashib, javob variantlarini kyetma-kyet aytib boradilar
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi asosida ko’rgazmali matyeriallar bo’yicha ma’ruza o’qiydi Ma’ruza davomida asosiy tushunchalarni qayd etish lozimligini uqtiradi. Talabalarning yozib olishlarini ta’kidlaydi. (2-illova). 2.2. Kadim zamonlardan boshlab ijodning ikki tipi: idyeal va ryeal tiplari mavjud bo’lgan. Har ikki tafakkur tipi ma’lum tarixiy davrda ilg’or va ryeaktsion dunyoqarash bilan sug’orilib, adabiyotda katta o’rin oldi. Hatto hukmron tafakkur tipini oldi. Bunday vaqtda endi tafakkur tipining mana	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar.

	shu konkryet shakliga alohida nom topish hojati tug'ildi. Bunga romantik tafakkur va ryealistik tafakkur dyeb nom byerildi. SHundan kyelib chikib ikki-romantizm myetodi dunyoga kyeldi. Masalan. Syervantyes, SHyekspir, Pushkin, L.Tolstoy, A.CHyexov M.Gorpkiy, M.Avyezov, A.Qodiriy, CHo'lpon,, Fitrat, Hamza va boshqa ijodkorlarimizning asarlarida hayotni haqqoniy tasvirlarlash birinchi o'ringa chiqib oldi. YA'ni xayotni o'z shaklida tasvirlash jihatidan bularning ijodlari bir-biriga yaqindir, yani ularning ijodiy myetodlari ryealistik myetoddir. .	Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzuni umumlashtiradi va umumiy xulosalar yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2. Mustaqil ishlashlari uchun nazoarat savollariga javob tayyorlab kyelish vazifasini byeradi. (4-ilova).	Tinglaydilar. Vazifani yozib oladilar.

1-ilova

Muloqotga ishtirok etuvchilarga eslatma!

22. Muloqot muammoni echishga qaratilgan usuldir.
23. Gapirayotganda uzoq so'ylama, boshqalar ham o'z fikrlarini bayon etishlarini unutma.
24. Hissiyotni jilovlagan holda fikringni shunday jamlab aytki, u murod nishoniga tegsin.
25. Muxolifatingni so'zlarini hurmat bilan tingla.
26. Monosabatingni aniq bergin va fikrlar takrorlanishiga yo'l qo'yma!
27. O'z bilimdonliging, iqtidoring va zakovatingni ko'rsatish uchun so'ylama, balki munozara mavzusi doirasida so'z yuritgin.
28. Fikringni qabul qilishlari va uni ma'qul topishlari uchun kurashgin!

2-ilova

Mavzuga oid tayanch tushunchalar

1. Myetod 2. Uslub 3. Oqim 4. Maktab va yo'nalish
1. Myetod va uslub tushunchasiga ta'rif
2. Ijodiy myetod va oqim xakida ma'lumot
3. Adabiy oqim va maktab
4. Oqim va yo'nalish haqida tushuncha.

3-ilova

NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR:

11. Metod nima?
12. Uslub-chi:?
13. Ular o'rtasida qanday farq bor?
14. Nima uchun myetodni kyeng tushuncha dyeb hisoblaysiz?
15. Oqim nima?
16. Qanday oqimlarni bilasiz?
17. Ijodiy maktab dyeganda nimani tushunasiz?
18. Yo'nalish nima?
19. Ijodiy myetodning adabiyot taraqqiyotida qanday ahamiyati bor?
20. Qanday oqimlarni bilasiz?

9.1. “Badiiy san’atlar” mavzusi bo`yicha ta`lim byerish tyexnologiyasining
modyeli

9-mavzu	Badiiy san’atlar
----------------	-------------------------

Mashg`ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 70 – 80 gacha
Mashg`ulot shakli	Ma`ruza-muloqot

<i>Ma`ruza ryejasi</i>	Badiiy san'atlarning adabiyotdagi o'rni va vazafasi. Badiiy san'atlar tasnifi: 1. Lafziy san'atlar: tars, saj', malamma'. 2. Ma'naviy soatlar: tazod, irsoli masal, tajohuli orifona, iltifot, ruju', laff va nashr, telmeh, muammo, ta'rix. 3. Ma'naviy- lafziy san'atlar: tanosib, iyhom, tajnis kabalar tahlili.
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi:</i> Talabalarga Badiiy san'atlar haqida batafsil tushuncha berish.	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> SHye'riy sistyemalar-vaznlar har bir xalq tilining ichki qonun - qoidalariga mos holda vujudga kyeladi. SHarq xalqlarining poeziyasida aruz va barmoq vazni dyeb ataluvchi shye'riy sistyema kyeng tarqalgan. Hozirgi o'zbyek poeziyasida uch-xil o'lchovdagi vazn mavjud: 1) barmoq, 2) aruz, 3) erkin shye'r barmoq vazni qadimiy va boy tarixga ega bo'lgan shye'riy sistyemalardan bo'lib, o'zbyek xalqning eng qadimgi og'zaki poeziyasi namunalari asosida vujudga kyelgan. Misralardan ma'lumki miqdorlardagi bo'g'inlarning va bir turoqlarning o'ziga xos tartibda takrorlanishga asoslangan shye'r tuzilishiga barmoq vazni dyeyiladi. Misralardagi funktsiyalarning miqdorni barmoq bilan sanalgani sababli bu vazn barmoq vazni dyeb atalib kyelgan barmoq vaznida uch bo'g'indan tortib 15-bo'g'ingacha bo'lgan baholarda shye'riy asarlar yaratilishini yoritish.	<i>O`quv faoliyati natijalari (talaba):</i> SHye'riy sistyemalar-vaznlar har bir xalq tilining ichki qonun - qoidalariga mos holda vujudga kyeladi. SHarq xalqlarining poeziyasida aruz va barmoq vazni dyeb ataluvchi shye'riy sistyema kyeng tarqalgan. Hozirgi o'zbyek poeziyasida uch-xil o'lchovdagi vazn mavjud: 1) barmoq, 2) aruz, 3) erkin shye'r barmoq vazni qadimiy va boy tarixga ega bo'lgan shye'riy sistyemalardan bo'lib, o'zbyek xalqning eng qadimgi og'zaki poeziyasi namunalari asosida vujudga kyelgan. Misralardan ma'lumki miqdorlardagi bo'g'inlarning va bir turoqlarning o'ziga xos tartibda takrorlanishga asoslangan shye'r tuzilishiga barmoq vazni dyeyiladi. Misralardagi funktsiyalarning miqdorni barmoq bilan sanalgani sababli bu vazn barmoq vazni dyeb atalib kyelgan barmoq vaznida uch bo'g'indan tortib 15-bo'g'ingacha bo'lgan baholarda shye'riy asarlar yaratilishini bilib olishadi.
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali, ma`lumotli, anjuman ma`ruza, jamoada ishlash.
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy, juftlikda ishlash.
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, tarqatma matyeriallar, proyektor, doska, grafik organayzyerlar.
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Hamkorlikda ishlash va taqdimotlarni amalga oshirish imkoniga ega bo'lgan auditoriya.
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob YOzma nazorat: tyest olish.

**9.2. “Badiiy san’atlar” mavzusi bo’yicha
ma’ruza mashg’ulotining tyexnologik xaritasi**

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta’lim byeruvchi	Ta’lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	1. Mavzu bo’yicha o’quv matyeriallarni, ya’ni taqdimot va tarqatma matyeriallarni tayyorlash. 2. Talabalarni jonlantirish uchun mavzu doirasida savollarni, ko’rgazmali sxemalarni yaratish. 3. Talabalar o’quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. Fanni o’rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro’yxatini tartiblashtirish.	
1-bosqich. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzuning nomini ekranga chiqaradi va mazkur mavzuni yoritishdan kutilayotgan asosiy natijalar to’g’risida axborot byeradi. 1.2. Mavzuni yoritish bo’yicha tuzilgan ryeja savollarini namoyishga uzatadi. 1.3. Bugungi o’tilishi kutilayotgan ma’ruza mashg’uloti muloqot tarzida bo’lishi ta’kidlanadi. Muloqotni qanday tashkil qilish to’g’risidagi eslatmani ekranga chiqaradi (1-Illova). 1.4. “Aqliy hujum” myetodi orqali talabalarni faollashtiradi. Byerilgan savolga o’ylab javob byerishni taklif qiladi (javoblar 1-2 so’zdan iborat bo’lishi kyerakligini eslatadi). “Bolalar Folklori” dyeganda nimani tushunasiz? Bir talabaga javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi. Buning uchun 10 minutcha vaqt ajratiladi. Byelgilangan vaqt tugagandan so’ng, fikr bildirishlar to’xtatiladi va javoblar tahlil qilinadi.	Tinglaydilar Ko’chirib oladilar. Tinglaydilar va muloqot qoidalari bilan tanishadilar Juftliklarga bo’linadilar, o’ylaydilar, muhokama qiladilar va savollarga javob byeradilar. Faol qatnashib, javob variantlarini kyetma-kyet aytib boradilar
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi asosida ko’rgazmali matyeriallar bo’yicha ma’ruza o’qiydi Ma’ruza davomida asosiy tushunchalarni qayd etish lozimligini uqtiradi. Talabalarning yozib olishlarini ta’kidlaydi. (2-illova). 2.2. <u>Aruz vazni</u>. Aruz vazni SHarq xalqlari poeziyasida asosiy shyey’riy o’lchovlar sistyemasidan biridir. Aruz sistyemasining nazariy asoslari dastlab arablarda ishlangan bo’lib, kyeyinchalik u fors-tojik va turkiy xalqlar poeziyasiga ham kirib kyeldi. Poeziyaning tarkibiy sistyemasi hisoblanmish aruzning nazariy asoslarini dastlab	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar.

	arab olimi Halil Ibn Ahmad Binni Umar binni Tamim-ul-Basriy ishlab chiqqan bo'lib, olimlarning ko'rsatishiga. "Myezon ul-avzon" va Boburning "Muxtasar" asarlari aruz nazariyasi taraqqiyotida muhim voqea bo'ldi. Navoiy va Bobur bu asarlarida turkiy xalqlar poeziyasida qullanilgan aruzning nazariy asoslarini ishlab chiqdilar.	Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzuni umumlashtiradi va umumiy xulosalar yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2. Mustaqil ishlashlari uchun nazoarat savollariga javob tayyorlab kyelish vazifasini byeradi. (4-ilova).	Tinglaydilar. Vazifani yozib oladilar.

1-ilova

Muloqotga ishtirok etuvchilarga eslatma!

29. Muloqot muammoni echishga qaratilgan usuldir.
30. Gapirayotganda uzoq so'ylama, boshqalar ham o'z fikrlarini bayon etishlarini unutma.
31. Hissiyotni jilovlagan holda fikringni shunday jamlab aytki, u murod nishoniga tegsin.
32. Muxolifatingni so'zlarini hurmat bilan tingla.
33. Monosabatingni aniq bergin va fikrlar takrorlanishiga yo'l qo'yma!
34. O'z bilimdonliging, iqtidoring va zakovatingni ko'rsatish uchun so'ylama, balki munozara mavzusi doirasida so'z yuritgin.
35. Fikringni qabul qilishlari va uni ma'qul topishlari uchun kurashgin!

2-ilova

Mavzuga oid tayanch tushunchalar

1. Ritm nima? 2. Turoqqa ta'rif byering 3. Qofiyani qanday bilasiz? 4. Radif nima?

NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR:

1. SHye'r nima?
2. SHye'rning qanday komponentlari mavjud?
3. Ritm nima?
4. Bo'g'in-chi?
5. Bo'g'inning qanday turlarini bilasiz?
6. Turoq nima? Rukn-chi?
7. Barmoq shye'r sistyemasi nimalar asosiga quriladi?
8. Aruz vaznining asosini nimalar tashkil etadi?
9. Erkin vazn qanday tashkil etiladi?
10. O'zingiz bilgan biror shye'rni tahlil qilib byerirng.

10.1. "Yozuvchi ijodiy laboratoriyasi" mavzusi bo'yicha ta'lim byerish
tyexnologiyasining modiyeli

10-mavzu	Yozuvchi ijodiy laboratoriyasi
Mashg'ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 70 – 80 gacha
Mashg'ulot shakli	Ma'ruza-muloqot
<i>Ma'ruza ryejasi</i>	1. Myetod va uslub tushunchasiga ta'rif 2. Ijodiy myetod va oqim xakida ma'lumot 3. Adabiy oqim va maktab 4. Oqim va yo'nalish haqida tushuncha.
<i>O'quv mashg'ulotining maqsadi:</i> Talabalarga Yozuvchi ijodiy laboratoriyasi haqida batafsil tushuncha berish.	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> Bizga ma'lumki, uslub kyeng ma'noda yozuvchi ijodidagi g'oyaviy-badiiy xususiyatlar birligi, tor ma'noda ifoda usulidir. YA'ni asardagi yozuvchining o'z kitobxoniga qayta-qayta uqtirgan g'oyasidir. Dyemak usul bir	<i>O'quv faoliyati natijalari (talaba):</i> Bizga ma'lumki, uslub kyeng ma'noda yozuvchi ijodidagi g'oyaviy-badiiy xususiyatlar birligi, tor ma'noda ifoda usulidir. YA'ni asardagi yozuvchining o'z kitobxoniga qayta-qayta uqtirgan g'oyasidir. Dyemak usul bir yozuvchining ijod jarayoni bilan bog'liq bo'lgan hodisadir.

yozuvchining ijod jarayoni bilan bog'liq bo'lgan hodisadir. • Myetod uslubdan farq kilib, turli mamlakatlardagi va turli davrlardagi yozuvchilarning ijoddagi yo'llariga qarab birlashtiruvchi narsadir. Ijodiy myetodni byelgilashda narsa va hodisalarni tanlash, saralash, baholash va obrazli tasvirlash xususiyatlari hisobga olinadi. Myetodda dunyoqarashning banihoya roli kattadir. CHunki yozuvchi o'z dunyoqarashidan kyelib chiqib asar yaratadi. Myetodni san'atkor dunyoqarashi bilan birlashtirib yuborish noto'g'ridir. San'akorning ijodiy etiqodi, estyetik tafakkuri, siyosiy e'tiqodi namoyon bo'lishini yoritish	Myetod uslubdan farq kilib, turli mamlakatlardagi va turli davrlardagi yozuvchilarning ijoddagi yo'llariga qarab birlashtiruvchi narsadir. Ijodiy myetodni byelgilashda narsa va hodisalarni tanlash, saralash, baholash va obrazli tasvirlash xususiyatlari hisobga olinadi. Myetodda dunyoqarashning banihoya roli kattadir. CHunki yozuvchi o'z dunyoqarashidan kyelib chiqib asar yaratadi. Myetodni san'atkor dunyoqarashi bilan birlashtirib yuborish noto'g'ridir. San'akorning ijodiy etiqodi, estyetik tafakkuri, siyosiy e'tiqodi namoyon bo'lishini bilib olishadi
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali, ma`lumotli, anjuman ma`ruza, jamoada ishlash.
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy, juftlikda ishlash.
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, tarqatma matyeriallar, proyektor, doska, grafik organayzyerlar.
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Hamkorlikda ishlash va taqdimotlarni amalga oshirish imkoniga ega bo'lgan auditoriya.
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob YOzma nazorat: tyest olish.

**10.2. “Yozuvchi ijodiy laboratoriyasi” mavzusi bo`yicha
ma`ruza mashg`ulotining tyexnologik xaritasi**

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	1. Mavzu bo`yicha o`quv matyeriallarni, ya`ni taqdimot va tarqatma matyeriallarni tayyorlash.</li> <li>2. Talabalarni jonlantirish uchun mavzu doirasida savollarni, ko`rgazmali sxemalarni yaratish. 3. Talabalar o`quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish.</li> <li>4. Fanni o`rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro`yxatini tartiblashtirish.	

1-bosqich. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzuning nomini ekranga chiqaradi va mazkur mavzuni yoritishdan kutilayotgan asosiy natijalar to'g'risida axborot byeradi. 1.2. Mavzuni yoritish bo'yicha tuzilgan ryeja savollarini namoyishga uzatadi. 1.3. Bugungi o'tilishi kutilayotgan ma'ruza mashg'uloti muloqot tarzida bo'lishi ta'kidlanadi. Muloqotni qanday tashkil qilish to'g'risidagi eslatmani ekranga chiqaradi (1-illova). 1.4. "Aqliy hujum" myetodi orqali talabalarni faollashtiradi. Byerilgan savolga o'ylab javob byerishni taklif qiladi (javoblar 1-2 so'zdan iborat bo'lishi kyerakligini eslatadi). "Bolalar Folklori" dyeganda nimani tushunasiz? Bir talabaga javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi. Buning uchun 10 minutcha vaqt ajratiladi. Byelgilangan vaqt tugagandan so'ng, fikr bildirishlar to'xtatiladi va javoblar tahlil qilinadi.	Tinglaydilar Ko'chirib oladilar. Tinglaydilar va muloqot qoidalari bilan tanishadilar Juftliklarga bo'linadilar, o'ylaydilar, muhokama qiladilar va savollarga javob byeradilar. Faol qatnashib, javob variantlarini kyetma-kyet aytib boradilar
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi asosida ko'rgazmali matyeriallar bo'yicha ma'ruza o'qiydi Ma'ruza davomida asosiy tushunchalarni qayd etish lozimligini uqtiradi. Talabalarning yozib olishlarini ta'kidlaydi. (2-illova). 2.2. Myetod uslubdan farq kilib, turli mamlakatlardagi va turli davrlardagi yozuvchilarning ijoddagi yo'llariga qarab birlashtiruvchi narsadir. Ijodiy myetodni byelgilashda narsa va hodisalarni tanlash, saralash, baholash va obrazli tasvirlash xususiyatlari hisobga olinadi. Myetodda dunyoqarashning banihoya roli kattadir. CHunki yozuvchi o'z dunyoqarashidan kyelib chiqib asar yaratadi. Myetodni san'atkor dunyoqarashi bilan birlashtirib yuborish noto'g'ridir. San'akorning ijodiy etiqodi, estyetik tafakkuri, siyosiy e'tiqodi namoyon bo'lishini bilib olishadi.	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzuni umumlashtiradi va umumiy xulosalar yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2. Mustaqil ishlashlari uchun nazoarat savollariga javob tayyorlab kyelish vazifasini byeradi. (4-illova).	Tinglaydilar. Vazifani yozib oladilar.

Muloqotga ishtirok etuvchilarga eslatma!

36. Muloqot muammoni echishga qaratilgan usuldir.
37. Gapirayotganda uzoq so'ylama, boshqalar ham o'z fikrlarini bayon etishlarini unutma.
38. Hissiyotni jilovlagan holda fikringni shunday jamlab aytki, u murod nishoniga tegsin.
39. Muxolifatingni so'zlarini hurmat bilan tingla.
40. Monosabatingni aniq bergin va fikrlar takrorlanishiga yo'l qo'yma!
41. O'z bilimdonliging, iqtidoring va zakovatingni ko'rsatish uchun so'ylama, balki munozara mavzusi doirasida so'z yuritgin.
42. Fikringni qabul qilishlari va uni ma'qul topishlari uchun kurashgin!

2-ilova

Mavzuga oid tayanch tushunchalar

1. Myetod 2. Uslub 3. Oqim 4. Maktab va yo'nalish
1. Myetod va uslub tushunchasiga ta'rif
2. Ijodiy myetod va oqim xakida ma'lumot
3. Adabiy oqim va maktab
4. Oqim va yo'nalish haqida tushuncha.

3-ilova

NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR:

21. Metod nima?
22. Uslub-chi:?
23. Ular o'rtasida qanday farq bor?
24. Nima uchun myetodni kyeng tushuncha dyeb hisoblaysiz?
25. Oqim nima?
26. Qanday oqimlarni bilasiz?

27. Ijodiy maktab dyeganda nimani tushunasiz?
 28. Yo'nalish nima?
 29. Ijodiy myetodning adabiyot taraqqiyotida qanday ahamiyati bor?
 30. Qanday oqimlarni bilasiz?

11.1. “Adabiy ta’sir va adabiy aloqalar” mavzusi bo’yicha ta’lim byerish

tyexnologiyasining modiyeli

11-mavzu	Adabiy ta’sir va adabiy aloqalar
Mashg’ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 70 – 80 gacha
Mashg’ulot shakli	Ma’ruza-muloqot
<i>Ma’ruza ryejasi</i>	1. Adabiy ta’sir va adabiy aloqalar 2. Ijodiy myetod va oqim xakida ma’lumot 3. Adabiy oqim va maktab 4. Oqim va yo’nalish haqida tushuncha.
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi:</i> Talabalarga Adabiy ta’sir va adabiy aloqalar haqida batafsil tushuncha berish.	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> Adabiy ta’sir va adabiy aloqalar Adabiy oqim va maktab: Adabiy oqim dunyoqarashi va qiziqishlari birligi tufayli shakllangan uyushmadir. Mashhur adabiy maktablar haqida Byelinskiy asos solgan "Natural maktab" haqida to’xtalib o’tdik. SHunday uyushmalar qatoriga jadidlar tashkil qilgan "CHig’atoy gurungi" va "Kizil qalam" uyushmalarini ham kiritilishimiz ham mumkin. Furkat, Muqimiy, Zavqiy va boshqa ijodkorlarimiz asos solgan ma’rifatparvarlik oqimi haqida ham to’xtalib o’tishimiz mumkin. Adabiy oqimdan adabiy yo’nalish tubdan farq qiladi. Oqim myetod ichidagi g’oyaviy yaqinlik	<i>O`quv faoliyati natijalari (talaba):</i> Adabiy ta’sir va adabiy aloqalar Adabiy oqim va maktab: Adabiy oqim dunyoqarashi va qiziqishlari birligi tufayli shakllangan uyushmadir. Mashhur adabiy maktablar haqida Byelinskiy asos solgan "Natural maktab" haqida to’xtalib o’tdik. SHunday uyushmalar qatoriga jadidlar tashkil qilgan "CHig’atoy gurungi" va "Kizil qalam" uyushmalarini ham kiritilishimiz ham mumkin. Furkat, Muqimiy, Zavqiy va boshqa ijodkorlarimiz asos solgan ma’rifatparvarlik oqimi haqida ham to’xtalib o’tishimiz mumkin. Adabiy oqimdan adabiy yo’nalish tubdan farq qiladi. Oqim myetod ichidagi g’oyaviy yaqinlik bo’lsa, yo’nalish myetoddan tashqaridagi myetodlar o’rtasidagi g’oyaviy hodisadir. U o’zida ko’plab myetod va oqimlarni birlashtiradi.

bo'lsa, yo'nalish myetoddan tashqaridagi myetodlar o'rtasidagi g'oyaviy hodisadir. U o'zida ko'plab myetod va oqimlarni birlashtiradi. Jumladan, tasavvuf adabiy yo'nalish sifatida shakllandi va adabiyotlar taraqqiyotiga o'z ta'sirini o'tkazdi. Jumladan ,modyernistik oqim vakillari adabiy ijodda zamonaviylikka, yangilikka erishishni targ'ib qiladilar. Ayniqsa shakldagi byezakdorlikka alohida e'tibor byeradilar. Xususan, hozirgi zamon Amyerika va Angliya adabiyotida bu oqimning ta'siri kuchli ekanligini yoritish. •	Jumladan, tasavvuf adabiy yo'nalish sifatida shakllandi va adabiyotlar taraqqiyotiga o'z ta'sirini o'tkazdi. Jumladan ,modyernistik oqim vakillari adabiy ijodda zamonaviylikka, yangilikka erishishni targ'ib qiladilar. Ayniqsa shakldagi byezakdorlikka alohida e'tibor byeradilar. Xususan, hozirgi zamon Amyerika va Angliya adabiyotida bu oqimning ta'siri kuchliligini bilib olishadi.
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali, ma`lumotli, anjuman ma`ruza, jamoada ishlash.
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy, juftlikda ishlash.
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, tarqatma matyeriallar, proyektor, doska, grafik organayzyerlar.
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Hamkorlikda ishlash va taqdimotlarni amalga oshirish imkoniga ega bo`lgan auditoriya.
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob YOzma nazorat: tyest olish.

**11.2. “Adabiy ta’sir va adabiy aloqalar” mavzusi bo’yicha
ma`ruza mashg`ulotining tyexnologik xaritasi**

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	1. Mavzu bo'yicha o`quv matyeriallarni, ya`ni taqdimot va tarqatma matyeriallarni tayyorlash. 2. Talabalarni jonlantirish uchun mavzu doirasida savollarni, ko`rgazmali sxemalarni yaratish.</p> <p>3. Talabalar o`quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. Fanni o`rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro`yxatini tartiblashtirish.	

1-bosqich. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzuning nomini ekranga chiqaradi va mazkur mavzuni yoritishdan kutilayotgan asosiy natijalar to'g'risida axborot byeradi. 1.2. Mavzuni yoritish bo'yicha tuzilgan ryeja savollarini namoyishga uzatadi. 1.3. Bugungi o'tilishi kutilayotgan ma'ruza mashg'uloti muloqot tarzida bo'lishi ta'kidlanadi. Muloqotni qanday tashkil qilish to'g'risidagi eslatmani ekranga chiqaradi (1-illova). 1.4. "Aqliy hujum" myetodi orqali talabalarni faollashtiradi. Byerilgan savolga o'ylab javob byerishni taklif qiladi (javoblar 1-2 so'zdan iborat bo'lishi kyerakligini eslatadi). "Bolalar Folklori" dyeganda nimani tushunasiz? Bir talabaga javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi. Buning uchun 10 minutcha vaqt ajratiladi. Byelgilangan vaqt tugagandan so'ng, fikr bildirishlar to'xtatiladi va javoblar tahlil qilinadi.	Tinglaydilar Ko'chirib oladilar. Tinglaydilar va muloqot qoidalar bilan tanishadilar Juftliklarga bo'linadilar, o'ylaydilar, muhokama qiladilar va savollarga javob byeradilar. Faol qatnashib, javob variantlarini kyetma-kyet aytib boradilar
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi asosida ko'rgazmali matyeriallar bo'yicha ma'ruza o'qiydi Ma'ruza davomida asosiy tushunchalarni qayd etish lozimligini uqtiradi. Talabalarning yozib olishlarini ta'kidlaydi. (2-illova). 2.2. Adabiy ta'sir va adabiy aloqalar Adabiy oqim va maktab: Adabiy oqim dunyoqarashi va qiziqishlari birligi tufayli shakllangan uyushmadir. Mashhur adabiy maktablar haqida Byelinskiy asos solgan "Natural maktab" haqida to'xtalib o'tdik. SHunday uyushmalar qatoriga jadidlar tashkil qilgan "CHig'atoy gurungi" va "Kizil qalam" uyushmalarini ham kiritilishimiz ham mumkin. Furkat, Muqimiy, Zavqiy va boshqa ijodkorlarimiz asos solgan ma'rifatparvarlik oqimi haqida ham to'xtalib o'tishimiz mumkin.	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzuni umumlashtiradi va umumiy xulosalar yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2. Mustaqil ishlashlari uchun nazoarat savollariga javob tayyorlab kyelish vazifasini byeradi. (4-illova).	Tinglaydilar. Vazifani yozib oladilar.

Muloqotga ishtirok etuvchilarga eslatma!

43. Muloqot muammoni echishga qaratilgan usuldir.
44. Gapirayotganda uzoq so'ylama, boshqalar ham o'z fikrlarini bayon etishlarini unutma.
45. Hissiyotni jilovlagan holda fikringni shunday jamlab aytki, u murod nishoniga tegsin.
46. Muxolifatingni so'zlarini hurmat bilan tingla.
47. Monosabatingni aniq bergin va fikrlar takrorlanishiga yo'l qo'yma!
48. O'z bilimdonliging, iqtidoring va zakovatingni ko'rsatish uchun so'ylama, balki munozara mavzusi doirasida so'z yuritgin.
49. Fikringni qabul qilishlari va uni ma'qul topishlari uchun kurashgin!

2-ilova

Mavzuga oid tayanch tushunchalar

- 1 Adabiy ta'sir va adabiy aloqalar. Myetod 2. Uslub 3. Oqim 4. Maktab va yo'nalish
1. Myetod va uslub tushunchasiga ta'rif
 2. Ijodiy myetod va oqim xakida ma'lumot
 3. Adabiy oqim va maktab
 4. Oqim va yo'nalish haqida tushuncha.

3-ilova

12.1. “Yozma adabiyot va folklor” mavzusi bo`yicha ta`lim berish texnologiyasining modelini

12-mavzu	Yozma adabiyot va folklor
----------	----------------------------------

Mashg`ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 70 – 80 gacha
Mashg`ulot shakli	Ma`ruza-muloqot
<i>Ma`ruza ryejasi</i>	- o`zbek xalq og`zaki badiiy ijodining yozma adabiyot janrlar tizimi va tarkibi, poetik turlari, kelib chiqish asoslari, tarixiy taraqqiyoti, ularga xos badiiy-kompozitsion hamda ijro xususiyatlari, obrazlar tarkibi bilan aloqasi; - xalq og`zaki badiiy ijodi namunalarini to`plashga va o`rganishga rag`batlantirish va yozma adabiyot bilan o`zaro aloqasi ;</li> <li>- talabalar tomonidan to`plangan folklor namunalarini chuqur poetik tahlil qilib, ularning obrazlar tarkibini, asosiy motivlarining genezisini ilmiy jihatdan yozma adabiyotga ta`siri
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi:</i> Talabalarga Yozma adabiyot va folklor aloqasi haqida batafsil tushuncha berish.	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> - o`zbek xalq og`zaki badiiy ijodining yozma adabiyot janrlar tizimi va tarkibi, poetik turlari, kelib chiqish asoslari, tarixiy taraqqiyoti, ularga xos badiiy-kompozitsion hamda ijro xususiyatlari, obrazlar tarkibiga oid bilim berish; - talabalarni xalq og`zaki badiiy ijodi namunalarini to`plashga va o`rganishga rag`batlantirish; - talabalar tomonidan to`plangan folklor namunalarini chuqur poetik tahlil qilib, ularning obrazlar tarkibini, asosiy motivlarining genezisini ilmiy jihatdan tekshirishga talabalarni jalb qilish va shu orqali ularda tadqiqotchilik ko`nikmasini shakllantirishi haqida tushuncha berish.	<i>O`quv faoliyati natijalari (talaba):</i> <ul style="list-style-type: none"> <li>- o`zbek xalq og`zaki badiiy ijodining yozma adabiyot janrlar tizimi va tarkibi, poetik turlari, kelib chiqish asoslari, tarixiy taraqqiyoti, ularga xos badiiy-kompozitsion hamda ijro xususiyatlari, obrazlar tarkibiga oid bilim berish;</li> <li>- talabalarni xalq og`zaki badiiy ijodi namunalarini to`plashga va o`rganishga rag`batlantirish;</li> <li>- talabalar tomonidan to`plangan folklor namunalarini chuqur poetik tahlil qilib, ularning obrazlar tarkibini, yozma adabiyotga aloqasi, asosiy motivlarining genezisini ilmiy jihatdan tekshirishga talabalarni jalb qilish va shu orqali ularda tadqiqotchilik ko`nikmasini shakllantirishini bilib olishadi.

<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Ko`rgazmali, ma`lumotli, anjuman ma`ruza, jamoada ishlash.
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, jamoaviy, juftlikda ishlash.
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, tarqatma matyeriallar, proyektor, doska, grafik organayzyerlar.
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Hamkorlikda ishlash va taqdimotlarni amalga oshirish imkoniga ega bo`lgan auditoriya.
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob YOzma nazorat: tyest olish.

**12.2. “Yozma adabiyot va folklor” mavzusi bo`yicha
ma`ruza mashg`ulotining tyexnologik xaritasi**

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	1. Mavzu bo`yicha o`quv matyeriallarni, ya`ni taqdimot va tarqatma matyeriallarni tayyorlash. 2. Talabalarni jonlantirish uchun mavzu doirasida savollarni, ko`rgazmali sxemalarni yaratish. 3. Talabalar o`quv faoliyatini baholash myezonlarini ishlab chiqish. 4. Fanni o`rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro`yxatini tartiblashtirish.	
1-bosqich. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mavzuning nomini ekranga chiqaradi va mazkur mavzuni yoritishdan kutilayotgan asosiy natijalar to`g`risida axborot byeradi. 1.2. Mavzuni yoritish bo`yicha tuzilgan ryeja savollarini namoyishga uzatadi. 1.3. Bugungi o`tilishi kutilayotgan ma`ruza mashg`uloti muloqot tarzida bo`lishi ta`kidlanadi. Muloqotni qanday tashkil qilish to`g`risidagi eslatmani ekranga chiqaradi (1-llova). 1.4. “Aqliy hujum” myetodi orqali talabalarni faollashtiradi. Byerilgan savolga o`ylab javob byerishni taklif qiladi (javoblar 1-2 so`zdan iborat bo`lishi kyerakligini eslatadi). “Bolalar Folklori” dyeganda nimani tushunasiz?</b> <b>Bir talabaga javoblarni doskada yozib borishni taklif qiladi. Buning uchun 10 minutcha vaqt ajratiladi. Byelgilangan vaqt tugagandan so`ng, fikr bildirishlar to`xtatiladi va javoblar tahlil qilinadi.	Tinglaydilar Ko`chirib oladilar.  Tinglaydilar va muloqot qoidalari bilan tanishadilar  Juftliklarga bo`linadilar, o`ylaydilar, muhokama qiladilar va savollarga javob byeradilar. Faol qatnashib, javob variantlarini kyetma-kyet aytib boradilar

2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi asosida ko`rgazmali matyeriallar bo`yicha ma`ruza o`qiydi Ma`ruza davomida asosiy tushunchalarni qayd etish lozimligini uqtiradi. Talabalarning yozib olishlarini ta`kidlaydi. (2-ilova). 2.2. o`zbek xalq og`zaki badiiy ijodining yozma adabiyot janrlar tizimi va tarkibi, poetik turlari, kelib chiqish asoslari, tarixiy taraqqiyoti, ularga xos badiiy-kompozitsion hamda ijro xususiyatlari, obrazlar tarkibi bilan aloqasi; - xalq og`zaki badiiy ijodi namunalarini to`plashga va o`rganishga rag`batlantirish va yozma adabiyot bilan o`zaro aloqasi ; - talabalar tomonidan to`plangan folklor namunalarini chuqur poetik tahlil qilib, ularning obrazlar tarkibini, asosiy motivlarining genezisini ilmiy jihatdan yozma adabiyotga ta`siri	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar byerilgan savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar, yozadilar.
3. YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzuni umumlashtiradi va umumiy xulosalar yasaydi. Talabalar diqqatini mavzuning asosiy tomonlariga qaratadi. 3.2. Mustaqil ishlashlari uchun nazoarat savollariga javob tayyorlab kyelish vazifasini byeradi. (4-ilova).	Tinglaydilar. Vazifani yozib oladilar.

Muloqotga ishtirok etuvchilarga eslatma!

50. Muloqot muammoni echishga qaratilgan usuldir.
51. Gapirayotganda uzoq so`ylama, boshqalar ham o`z fikrlarini bayon etishlarini unutma.
52. Hissiyotni jilovlagan holda fikringni shunday jamlab aytki, u murod nishoniga tegsin.
53. Muxolifatingni so`zlarini hurmat bilan tingla.
54. Monosabatingni aniq bergin va fikrlar takrorlanishiga yo`l qo`yma!
55. O`z bilimdonliging, iqtidoring va zakovatingni ko`rsatish uchun so`ylama, balki munozara mavzusi doirasida so`z yuritgin.
56. Fikringni qabul qilishlari va uni ma`qul topishlari uchun kurashgin!

AMALIY MASHG'ULOTLARNING TA'LIM TEXNOLOGIYASI

1-mavzu	Adabiy-nazariy tafakkur tarixi
----------------	---------------------------------------

1.1. Ta'lim byerish tyexnologiyasining modiyeli

Mashg'ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 24 – 26 gacha
Mashg'ulot shakli	Mavzu bo'yicha bilimlarni kyengaytirish va mustahkamlash yuzasidan amaliy mashg'ulot
<i>Amaliy mashg'ulot ryejasi</i>	1. SHarqda adabiy estyetik fikrning paydo bo'lishi 2. Qadimgi Xitoydagi estyetik qarash. 3. Markaziy Osiyo va O'zbyekistonda adabiy-tanqidiy tafakkurning paydo bo'lishi. 4. A.Navoiyning adabiy-tanqidiy qarashlari.
<i>O'quv mashg'ulotining maqsadi:</i> Adabiy-nazariy tafakkur tarixi haqida talabalarga tushuncha berish	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> Markaziy Osiyo va O'zbyekistonda adabiy-tanqidiy tafakkurning paydo bo'lishi. Abu Ali Ibn Sino, Abdulla Ibn Muslim Dinovariy, Zamaxshariy, YUusuf Sakkokiy risolalarida shye'riyat qonunlariga. jumladan aruz nazariyasiga oid qator nazariyalar yaratadilar. YUusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Jurjoniyning "Asror ul balog'a" (ilmiy bayonda mazmun va shakl birligi xususida fikr yuritiladi). "- Eng yaxshi ma'noni o'z tabiati va o'z ixtiyoriga qo'y" - dyeb yuritiladi. YUusuf Xos Hojib badiiy so'z va san'atkorning roliga yuksak baho byeradi. "Ko'p so'zidan foyda	<i>O'quv faoliyati natijalari:</i> Markaziy Osiyo va O'zbyekistonda adabiy-tanqidiy tafakkurning paydo bo'lishi. Abu Ali Ibn Sino, Abdulla Ibn Muslim Dinovariy, Zamaxshariy, YUusuf Sakkokiy risolalarida shye'riyat qonunlariga. jumladan aruz nazariyasiga oid qator nazariyalar yaratadilar. YUusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Jurjoniyning "Asror ul balog'a" (ilmiy bayonda mazmun va shakl birligi xususida fikr yuritiladi). "- Eng yaxshi ma'noni o'z tabiati va o'z ixtiyoriga qo'y" - dyeb yuritiladi. YUusuf Xos Hojib badiiy so'z va san'atkorning roliga yuksak baho byeradi. "Ko'p so'zidan foyda ko'rmaysan, ko'p so'zni so'zlama, oz so'zla"- dyeb ixchamlikka chaqiradi. Ayniqsa, Mir

ko'rmaysan, ko'p so'zni so'zlama, oz so'zla"- dyeb ixchamlikka chaqiradi. Ayniqsa, Mir Alishyer Navoiy o'zining ilmiy asarlari va ilmiy- izchil qarashlari bilan adabiyot masalalariga kyeng to'xtalgan. Navoiy adabiyotni jamiyatdagi rolini ta'kidlaydi. "Mahbub-ul qulub" asarida shoirlarning nomini ehtirom bilan tilga oladi. Fikriy sayozlik, badiiy xomlikka qarshi kurashadi. Ayniqsa, Navoiy to'g'ri so'zlashni, ularni byezamasdan aytishni talab qiladi.	Alishyer Navoiy o'zining ilmiy asarlari va ilmiy- izchil qarashlari bilan adabiyot masalalariga kyeng to'xtalgan. Navoiy adabiyotni jamiyatdagi rolini ta'kidlaydi. "Mahbub-ul qulub" asarida shoirlarning nomini ehtirom bilan tilga oladi. Fikriy sayozlik, badiiy xomlikka qarshi kurashadi. Ayniqsa, Navoiy to'g'ri so'zlashni, ularni byezamasdan aytishni talab qiladi.
<i>Ta'lim byerish usullari</i>	Munozara, suhbat,tyezkor-so'rov
<i>Ta'lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, guruhlarda ishlash: "koop-koop" tyexnikasi
<i>Ta'lim byerish vositalari</i>	O'quv qo'llanma, proyektor, flipchart, markyerlar, ekspyert topshiriqlari
<i>Ta'lim byerish sharoiti</i>	Tyexnik ta'minlangan, gurhlarda ishlash uchun mo'ljallangan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og'zaki nazorat: savol-javob

1.2. “Adabiy-nazariy tafakkur tarixi” mavzusidagi amaliy mashg'ulotning tyexnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta'lim byeruvchi	Ta'lim oluvchilar
Tayyorlov bosqichi	Mavzuni aniqlaydi, ta'limiy maqsadni byelgilaydi va kutilayotgan natijalarni shakllantiradi. Byelgilangan ta'limiy maqsadlarga mos o'quv bilish topshirqlarini ishlab chiqadi (1-ilova). Samarali ichki guruhlar ishini ta'minlovchi guruhlar uchun- yozma yo'riqnomalarni tayyorlaydi (2-ilova). Ekspyert guruhlar ish natijalarini baholash myezonlarini ishlab chiqadi (3-ilova).	

1. O`quv mashg`ulotiga kirish bosqichi (10 daq)	1.1. Mashg`ulot mavzusi, uning maqsadi va kutilayotgan natijalar bilan tanishtiradi, ularning axamiyatligi va dolzarlabligini asoslaydi. 1.2. Mavzu bo`yicha sosiy tushunchalarga ta`oif byerishni taklif qiladi va shu asosda tyezkor-so`rov o`tkazib talabalar bilimlarini faollashtiradi (3-ilova). 1.3. Ish guruhlarda o`quv topshiriqlarini bajarish orqali amalga oshirilishini e`lon qiladi (2-ilova).	Savollarga javob byeradilar.
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Talabalarni 5-ta kichik guruhga bo`ladi va guruhlarda hamkorlik asosida ishlash usuli qoidalari bilan tanishtiradi (2-3-ilova). Har bir guruh mavzu ryejasi asosida takdimot tayyorlashini aytadi. 2.2. O`quv kursi mavzulari bo`yicha tayyorlangan ekspyert varaqalarini tarqatadi (5-ilova). 2.3. Guruhlarga topshiriqlarni bajarish uchun yordam byeradi. Taqdimot matyeriallari mazmunan va mantiqan to`liq yoritilishini kuzatadi. 2.4. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Guruhlarda sardorlar takdimotini tashkillashtiradi. Aniqlik kiritilishi lozim bo`lsa, guruh sardorini to`xtatadi, savollar byeradi, muhokamasini jamoaga havola etadi. 2.5. Mavzular asosida byerilgan ma`lumotlarni umumlashtiradi va xulosalaydi. Faol ishtirokchi talabalarni rag`batlantiradi va umumiy baholaydi.	Kichik guruhlar bo`linadilar.  Topshiriqlar bo`yicha ishlaydilar. Faol qatnashadilar, takdimot uchun matyeriallar tayyorlaydilar. Guruhdan sardor tanlashadi, uning taqdimotida hamkorlik qiladilar. Savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar.
3-YAkuniy bosqich (20 daqiqa)	3.1.O`quv faoliyati yuzasidan xulosa bildiradi. 3.2. Mavzular maqsadiga erishishdagi talabalar faoliyatini tahlil qiladi va o`zlashtira olmagan joylarini qayta o`qib chiqishni tavsiya etadi.	Tinglaydilar.

1-AMALIY MASHG`ULOT SAVOLLARI:

1. SHarq mamlakatlarida adabiy tanqidiy qarashlar qanday shaklda bo`lgan?
2. SHarqda qachondan boshlab bu soha rivojlandi?
3. Uning asoschilaridan kimlarni bilasiz?
4. Eng siz uchun qadrliroq bo`lgan qarash qaysi?
5. Qadimgi Xitoydagi estyetik qarash qanday edi?
6. Markaziy Osiyo va O`zbyekiston adabiy-tanqidiy tafakkur qanday taraqqiy etdi?
7. A.Navoiy va uning zamondoshlarining adabiy tanqidiy qarashlariga unosabatingiz qanday?
8. Navoiyning aruz shye`riy sistyemasiga oid qanday kitobni bilasiz?

9. Jahon adabiy-tanqidchiligiida sharq tafakkur tarixida qanday o'rni bor?
10. Siz yana qanday adabiy-tanqidiy qarashlarini bilasiz?

2 -AMALIY MASHG'ULOTNING TA'LIM TEXNOLOGIYASI

2-mavzu	Badiiy obraz
---------	--------------

2.1. Ta'lim byerish tyexnologiyasining modiyeli

Mashg'ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 24 – 26 gacha
Mashg'ulot shakli	Mavzu bo'yicha bilimlarni kyengaytirish va mustahkamlash yuzasidan amaliy mashg'ulot
Amaliy mashg'ulot ryejasi	Badiiy obraz va uning asosiy xususiyatlari Obraz- personaj- xarakter-tip. 1. Obraz ta'rifi. 2. Obraz xususiyatlari. 3. Badiiy obraz turlari.
O'quv mashg'ulotining maqsadi: Badiiy obraz bo'yicha talabalar bilimlarni kyengaytirish va chuqurlashtirish.	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> Obraz mazmun va shaklning, mavzu va g'oyaning birligini o'zida mujassamlaydi. Obraz dyeb muayyan g'oyaviy-estyetik vazifa nuqtai nazaridan umumlashtirib, aniqlashtirib tasvirlangan insonlar, voqyea-hodisalar, tabiat manzaralariga aytiladi. Obraz adabiyot va san'atda badiiy fikrlashning asosiy vositasi, g'oyaviy mazmunni ifoda etishning muhim shaklidir. SHu sababli M.Gorpkiy obrazning o'ziga xos xususiyatlari haqida gapirib, "Obraz - fikrni o'stirishning tyejamli usuli", - dyegan edi.	<i>Talabalar vazifalar:</i> Obraz mazmun va shaklning, mavzu va g'oyaning birligini o'zida mujassamlaydi. Obraz dyeb muayyan g'oyaviy-estyetik vazifa nuqtai nazaridan umumlashtirib, aniqlashtirib tasvirlangan insonlar, voqyea-hodisalar, tabiat manzaralariga aytiladi. Obraz adabiyot va san'atda badiiy fikrlashning asosiy vositasi, g'oyaviy mazmunni ifoda etishning muhim shaklidir. SHu sababli M.Gorpkiy obrazning o'ziga xos xususiyatlari haqida gapirib, "Obraz - fikrni o'stirishning tyejamli usuli", - dyegan edi.
<i>Ta'lim byerish usullari</i>	Munozara, suhbat,tyezkor-so'rov
<i>Ta'lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, guruhlarda ishlash: "koop-koop" tyexnikasi
<i>Ta'lim byerish vositalari</i>	O'quv qo'llanma, proyektor, flipchart, markyerlar, ekspiyert topshiriqlari
<i>Ta'lim byerish sharoiti</i>	Tyexnik ta'minlangan, gurlarda ishlash uchun mo'ljallangan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og'zaki nazorat: savol-javob

2.2. “ Badiiy obraz ” mavzusidagi amaliy mashg`ulotning texnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar
Tayyorlov bosqichi	Mavzuni aniqlaydi, ta`limiy maqsadni byelgilaydi va kutilayotgan natijalarni shakllantiradi. Byelgilangan ta`limiy maqsadlarga mos o`quv bilish topshiriqlarini ishlab chiqadi (1-ilova). Samarali ichki guruhlar ishini ta`minlovchi guruhlar uchun- yozma yo`riqnomalarni tayyorlaydi (2-ilova). Ekspyert guruhlar ish natijalarini baholash myezonlarini ishlab chiqadi (3-ilova).	
1. O`quv mashg`ulotiga kirish bosqichi (10 daq)	1.1. Mashg`ulot mavzusi, uning maqsadi va kutilayotgan natijalar bilan tanishtiradi, ularning axamiyatligi va dolzarlabligini asoslaydi. 1.2. Mavzu bo`yicha sosiy tushunchalarga ta`oif byerishni taklif qiladi va shu asosda tyezkor-so`rov o`tkazib talabalar bilimlarini faollashtiradi (3-ilova). 1.3. Ish guruhlarda o`quv topshiriqlarini bajarish orqali amalga oshirilishini e`lon qiladi (2-ilova).	Savollarga javob byeradilar.
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Talabalarni 5-ta kichik guruhga bo`ladi va guruhlarda hamkorlik asosida ishlash usuli qoidalari bilan tanishtiradi (2-3-ilova). Har bir guruh mavzu ryejasi asosida takdimot tayyorlashini aytadi. 2.2. O`quv kursi mavzulari bo`yicha tayyorlangan ekspyert varaqalarini tarqatadi (5-ilova). 2.3. Guruhlarga topshiriqlarni bajarish uchun yordam byeradi. Taqdimot matyeriallari mazmunan va mantiqan to`liq yoritilishini kuzatadi. 2.4. Taqdimot boshlanishini e`lon qiladi. Guruhlarda sardorlar takdimotini tashkillashtiradi. Aniqlik kiritilishi lozim bo`lsa, guruh sardorini to`xtatadi, savollar byeradi, muhokamasini jamoaga havola etadi. 2.5. Mavzular asosida byerilgan ma`lumotlarni umumlashtiradi va xulosalaydi. Faol ishtirokchi talabalarni rag`batlantiradi va umumiy baholaydi.	Kichik guruhlariga bo`linadilar.  Topshiriqlar bo`yicha ishlaydilar. Faol qatnashadilar, takdimot uchun matyeriallar tayyorlaydilar. Guruhdan sardor tanlashadi, uning taqdimotida hamkorlik qiladilar. Savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar.

3-YAkuniy bosqich (20 daqiqa)	3.1.O`quv faoliyati yuzasidan xulosa bildiradi. 3.2. Mavzular maqsadiga erishishdagi talabalar faoliyatini tahlil qiladi va o`zlashtira olmagan joylarini qayta o`qib chiqishni tavsiya etadi.	Tinglaydilar.
----------------------------------	---	---------------

2 – Amaliy mashg`ulot savollari

1. Badiiy obraz haqida ma'lumot byering.
2. Badiiy obraz xususiyatlari.
3. Badiiy obraz turlari.
4. Obraz va obrazlilik.
5. To`qima obraz.
6. Obrazning yaratilishiga ko`ra turlari.
7. Obraz turlariga misollar kyeltiring.
8. Lirik obraz.
9. Dramatik obraz.
10. Obraz va obrazlilik.

3-AMALIY MASHG`ULOTNING TA`LIM TEXNOLOGIYASI

3-mavzu	Badiiy asar syujeti va kompozitsiyasi
---------	--

3.1. Ta`lim byerish tyexnologiyasining modyeli

Mashg`ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 24 – 26 gacha
Mashg`ulot shakli	Mavzu bo`yicha bilimlarni kyengaytirish va mustahkamlash yuzasidan amaliy mashg`ulot
<i>Amaliy mashg`ulot ryejasi</i>	1. Syujyet ta`rifi. 2. Syujyetning ichki tuzilishi. 3. Syujyet tiplari. 4. Badiiy asar kompozitsiyasi
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi:</i> Badiiy asar syujeti va kompozitsiyasi bo`yicha bilimlarni kyengaytirish va chuqurlashtirish.	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> Syujyetni qarama-qarshiliklar, xarakterlarning rivojlanishi tarixi, asardagi voqyealar oqimi dyeb ta`riflashda asosan yirik nasriy va dramatik asarlarga xos xususiyatlar ko`zda tutilgan. Vaholanki, lirik asarlarda xarakter bo`lmaydi. Bo`lganda ham ularning rivojla-nishi tarixi ko`rsatilmaydi, kichik janrlarda voqyealar byerilmasligi, ularning oqimi	<i>O`quv faoliyati natijalari:</i> Syujyetni qarama-qarshiliklar, xarakterlarning rivojlanishi tarixi, asardagi voqyealar oqimi dyeb ta`riflashda asosan yirik nasriy va dramatik asarlarga xos xususiyatlar ko`zda tutilgan. Vaholanki, lirik asarlarda xarakter bo`lmaydi. Bo`lganda ham ularning rivojla-nishi tarixi ko`rsatilmaydi, kichik janrlarda voqyealar byerilmasligi, ularning oqimi ko`rsatilmaydi mumkin. SHuning uchun ham syujyet fa-qat asardagi voqyealar oqimi, xarakterlarning

ko'rsatilmashligi mumkin. SHuning uchun ham syujet fa-qat asardagi voqyealar oqimi, xarakterlarning rivojlanish tarixigina emas, asardagi tuyg'u va kyechinmalar oqimi, ularning rivojlanish mantiqi hamdir.	rivojlanish tarixigina emas, asardagi tuyg'u va kyechinmalar oqimi, ularning rivojlanish mantiqi hamdir.
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Munozara, suhbat,tyezkor-so`rov
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, guruhlarda ishlash: "koop-koop" tyexnikasi
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, proyektor, flipchart, markyerlar, ekspyert topshiriqlari
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Tyexnik ta`minlangan, guruhlarda ishlash uchun mo`ljallangan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob

3.2. "Badiiy asar syujeti va kompozitsiyasi" mavzusidagi amaliy mashg`ulotning tyexnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar
Tayyorlov bosqichi	Mavzuni aniqlaydi, ta`limiy maqsadni byelgilaydi va kutilayotgan natijalarni shakllantiradi. Byelgilangan ta`limiy maqsadlarga mos o`quv bilish topshirqlarini ishlab chiqadi (1-ilova). Samarali ichki guruhlar ishini ta`minlovchi guruhlar uchun- yozma yo`riqnomalarni tayyorlaydi (2-ilova). Ekspyert guruhlar ish natijalarini baholash myezonlarini ishlab chiqadi (3-ilova).	
1. O`quv mashg`ulotiga kirish bosqichi (10 daq)	1.1. Mashg`ulot mavzusi, uning maqsadi va kutilayotgan natijalar bilan tanishtiradi, ularning axamiyatligi va dolzarlabligini asoslaydi. 1.2. Mavzu bo`yicha sosiy tushunchalarga ta`oif byerishni taklif qiladi va shu asosda tyezkor-so`rov o`tkazib talabalar bilimlarini faollashtiradi (3-ilova). 1.3. Ish guruhlarda o`quv topshiriqlarini bajarish orqali amalga oshirilishini e`lon qiladi (2-ilova).	Savollarga javob byeradilar.
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Talabalarni 5-ta kichik guruhga bo`ladi va guruhlarda hamkorlik asosida ishlash usuli qoidalari bilan tanishtiradi (2-3-ilova). Har bir guruh mavzu ryejasi asosida takdimot tayyorlashini aytadi. 2.2. O`quv kursi mavzulari bo`yicha tayyorlangan	Kichik guruhlariga bo`linadilar.  Topshiriqlar bo`yicha

	ekspyert varaqalarini tarqatadi (5-ilova). 2.3. Guruhlarga topshiriqlarni bajarish uchun yordam byeradi. Taqdimot matyeriallari mazmunan va mantiqan to'liq yoritilishini kuzatadi. 2.4. Taqdimot boshlanishini e'lon qiladi. Guruhlarda sardorlar takdimotini tashkillashtiradi. Aniqlik kiritilishi lozim bo'lsa, guruh sardorini to'xtatadi, savollar byeradi, muhokamasini jamoaga havola etadi. 2.5. Mavzular asosida byerilgan ma'lumotlarni umumlashiradi va xulosalaydi. Faol ishtirokchi talabalarni rag'batlantiradi va umumiy baholaydi.	ishlaydilar. Faol qatnashadilar, takdimot uchun matyeriallar tayyorlaydilar. Guruhdan sardor tanlashadi, uning taqdimotida hamkorlik qiladilar. Savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar.
3–YAkuniy bosqich (20 daqiqa)	3.1.O`quv faoliyati yuzasidan xulosa bildiradi.</p> <p>3.2. Mavzular maqsadiga erishishdagi talabalar faoliyatini tahlil qiladi va o`zlashtira olmagan joylarini qayta o`qib chiqishni tavsiya etadi.	Tinglaydilar.

3 - Amaliy mashg'ulot savollari

1. Syujyet ta'rifi.
2. Syujyet elyemyentlarini ko'rsating.
3. Syujyet tiplari.
4. Lirikada syujyet.
5. Xronikali syujyet.
6. Ryetrospyektiv syujyet.
7. Kontsyentrik syujyet.
8. Assotsiativ syujyet.
9. Syujyet va kompozitsiya.
10. Kompozitsiya elyemyentlari haqida ma'lumot byering.

4-AMALIY MASHG'ULOTNING TA'LIM TEXNOLOGIYASI

4-mavzu	Adabiy turlar va janrlar
---------	--------------------------

4.1. Ta'lim byerish tyexnologiyasining modyeli

Mashg'ulot vaqti-4 soat	Talabalar soni: 24 – 26 gacha
-------------------------	-------------------------------

Mashg`ulot shakli	Mavzu bo`yicha bilimlarni kyengaytirish va mustahkamlash yuzasidan amaliy mashg`ulot
<i>Amaliy mashg`ulot ryejasi</i>	1. Adabiy turlar haqida ma`lumot. 2. Epik tur. 3. Lirik tur. 4. Dramatik tur. 5. Liro-epik tur.
Adabiy turlar va janrlar haqida ma`lumot berish	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> Hozirda ham adabiyot hayotni aks ettirish usuliga ko`ra uch turga bo`linadi. Har bir tur, o`z navbatida, hayotni ifodalash shakliga qarab, o`z ichida bir nycha janrga bo`linadi. Masalan, epik tur:       - epos, roman, roman-epopyeya, qissa, hikoya, ochyerk.       Dramatik tur:       - tragyediya, komyediya, drama, tragikomyediya.       Lirik tur:       - umuman, kichik lirik shakldagi barcha lirik shye`r shakllarini o`z ichiga oladi.       Bundan tashqari, u yoki bu turga kiritish mumkin bo`lmagan shakllar ham mavjud. Liro-epik tur ana shunday o`rtaliq turlardan sanaladi.   Liro-epik tur:       - shye`riy roman, doston, ballada, masal.	<i>O`quv faoliyati natijalari:</i></p> <p>Hozirda ham adabiyot hayotni aks ettirish usuliga ko`ra uch turga bo`linadi. Har bir tur, o`z navbatida, hayotni ifodalash shakliga qarab, o`z ichida bir nycha janrga bo`linadi. Masalan, epik tur: - epos, roman, roman-epopyeya, qissa, hikoya, ochyerk. Dramatik tur: - tragyediya, komyediya, drama, tragikomyediya. Lirik tur: - umuman, kichik lirik shakldagi barcha lirik shye`r shakllarini o`z ichiga oladi. Bundan tashqari, u yoki bu turga kiritish mumkin bo`lmagan shakllar ham mavjud. Liro-epik tur ana shunday o`rtaliq turlardan sanaladi. Liro-epik tur: - shye`riy roman, doston, ballada, masal.
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Munozara, suhbat,tyezkor-so`rov
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, guruhlarda ishlash: “koop-koop” tyexnikasi
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, proyektor, flipchart, markyerlar, ekspiyert topshiriqlari
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Tyexnik ta`minlangan, guruhlarda ishlash uchun mo`ljallangan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob

4.2. “Adabiy turlar va janrlar ” mavzusidagi amaliy mashg`ulotning tyexnologik xaritasi

Ish bosqichlari va	Faoliyat mazmuni
---------------------------	-------------------------

vaqti	Ta'lim byeruvchi	Ta'lim oluvchilar
Tayyorlov bosqichi	Mavzuni aniqlaydi, ta'limiy maqsadni byelgilaydi va kutilayotgan natijalarni shakllantiradi. Byelgilangan ta'limiy maqsadlarga mos o'quv bilish topshiriqlarini ishlab chiqadi (1-ilova). Samarali ichki guruhlar ishini ta'minlovchi guruhlar uchun- yozma yo'riqnomalarni tayyorlaydi (2-ilova). Ekspyert guruhlar ish natijalarini baholash myezonlarini ishlab chiqadi (3-ilova).	
1. O'quv mashg'ulotiga kirish bosqichi (10 daq)	1.1. Mashg'ulot mavzusi, uning maqsadi va kutilayotgan natijalar bilan tanishtiradi, ularning axamiyatligi va dolzarlabligini asoslaydi. 1.2. Mavzu bo'yicha sosiy tushunchalarga ta'rif byerishni taklif qiladi va shu asosda tyezkor-so'rov o'tkazib talabalar bilimlarini faollashtiradi (3-ilova). 1.3. Ish guruhlarda o'quv topshiriqlarini bajarish orqali amalga oshirilishini e'lon qiladi (2-ilova).	Savollarga javob byeradilar.
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Talabalarni 5-ta kichik guruhga bo'ladi va guruhlarda hamkorlik asosida ishlash usuli qoidalari bilan tanishtiradi (2-3-ilova). Har bir guruh mavzu ryejasi asosida takdimot tayyorlashini aytadi. 2.2. O'quv kursi mavzulari bo'yicha tayyorlangan ekspyert varaqalarini tarqatadi (5-ilova). 2.3. Guruhlarga topshiriqlarni bajarish uchun yordam byeradi. Taqdimot matyeriallari mazmunan va mantiqan to'liq yoritilishini kuzatadi. 2.4. Taqdimot boshlanishini e'lon qiladi. Guruhlarda sardorlar takdimotini tashkillashtiradi. Aniqlik kiritilishi lozim bo'lsa, guruh sardorini to'xtatadi, savollar byeradi, muhokamasini jamoaga havola etadi. 2.5. Mavzular asosida byerilgan ma'lumotlarni umumlashtiradi va xulosalaydi. Faol ishtirokchi talabalarni rag'batlantiradi va umumiy baholaydi.	Kichik guruhlar bo'linadilar. Topshiriqlar bo'yicha ishlaydilar. Faol qatnashadilar, takdimot uchun matyeriallar tayyorlaydilar. Guruhdan sardor tanlashadi, uning taqdimotida hamkorlik qiladilar. Savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar.
3-YAkuniy bosqich (20 daqiqa)	3.1.O'quv faoliyati yuzasidan xulosa bildiradi. 3.2. Mavzular maqsadiga erishishdagi talabalar faoliyatini tahlil qiladi va o'zlashtira olmagan joylarini qayta o'qib chiqishni tavsiya etadi.	Tinglaydilar.

4 – Amaliy mashg`ulot savollari

1. Tur va janr tushunchasi.
2. Epik tur xususiyatlari.
3. Roman.
4. Epos.
5. Roman-epopyeya.
6. Qissa.
7. Hikoya.
8. Novyella.
9. Ochyerk.
10. Epik tur imkoniyatlari.
11. Lirika atamasini izohlang.
12. Lirik tur xususiyatlari.
13. Epigrama, oda, alpba.
14. Elyegiya, gimn, sonyet, kansona.
15. G'azal.
16. Qasida.
17. Ruboiy.
18. Qasida, madhiya, marsiya.
19. Muxammas, musaddas.
20. Mustazod, tuyuq, qit'a.
21. Dramatik tur xususiyatlari.
22. Dramatik tur janrlari.
23. Liro-epik tur xususiyatlari.
24. Liro-epik tur janrlari.
25. Tragiyediya va komiyediya.
26. Drama, tragikomyediya.
27. SHye'riy roman, poema.
28. Doston.
29. Ballada, masal.
30. Misollar bilan izohlang.

5-AMALIY MASHG`ULOTNING TA'LIM TEXNOLOGIYASI

5-mavzu	Ijodiy metod. Adabiy yo'nalish va oqimlar
---------	---

5.1. Ta'lim berish texnologiyasining modeli

Mashg`ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 24 – 26 gacha
Mashg`ulot shakli	Mavzu bo'yicha bilimlarni kyengaytirish va mustahkamlash yuzasidan amaliy mashg`ulot

<i>Amaliy mashg'ulot ryejasi</i>	Ijodiy metod. Adabiy yo'nalish va oqimlar 1. Ijodiy myetod. 2. Ryealizm. 3. Romantizm.
<i>O`quv mashg'ulotining maqsadi:</i> Ijodiy metod. Adabiy yo'nalish va oqimlar haqida tushuncha berish	
<i>Pyedagogik vazifalar:</i> Ijodiy myetod voqyealarni ifoda etish tamoyili yoki tamoyillar tizimidir. Ijodiy myetod g'oyaviy estyetik katyegoriyadir. Myetod dunyoqarashga bog'liqdir. Ijodiy myetod bir emas, bir nyecha yozuvchi uchun umumiy bo'lgan borliqni ko'ra bilish, uni qayta jonlantirish, hayot matyerialini tanlash va umumlashtirish, undagi muhim tomonlarni ajratib ko'rsatish tamoyilidir. Adabiy oqim va yo'nalish ijod usuli (printsipi) emas. Balki ijodiy myetodning san'at-kor dunyoqarashi blan bog'liq xususiyatlaridir. Adabiy oqim bir ijodiy myetod ichida ana shu myetodga mansub yozuvchilar o'rtasidagi g'oyaviy yaqinlikdir. Adabiy oqim bir qator yozuvchilarda namoyon bo'ladigan g'oyaviy-badiiy yaqinlik, ana shu xususiyatlarning birligidir.	<i>O`quv faoliyati natijalari:</i> Ijodiy myetod voqyealarni ifoda etish tamoyili yoki tamoyillar tizimidir. Ijodiy myetod g'oyaviy estyetik katyegoriyadir. Myetod dunyoqarashga bog'liqdir. Ijodiy myetod bir emas, bir nyecha yozuvchi uchun umumiy bo'lgan borliqni ko'ra bilish, uni qayta jonlantirish, hayot matyerialini tanlash va umumlashtirish, undagi muhim tomonlarni ajratib ko'rsatish tamoyilidir. Adabiy oqim va yo'nalish ijod usuli (printsipi) emas. Balki ijodiy myetodning san'at-kor dunyoqarashi blan bog'liq xususiyatlaridir. Adabiy oqim bir ijodiy myetod ichida ana shu myetodga mansub yozuvchilar o'rtasidagi g'oyaviy yaqinlikdir. Adabiy oqim bir qator yozuvchilarda namoyon bo'ladigan g'oyaviy-badiiy yaqinlik, ana shu xususiyatlarning birligidir.
<i>Ta`lim byerish usullari</i>	Munozara, suhbat,tyezkor-so`rov
<i>Ta`lim byerish shakllari</i>	Ommaviy, guruhlarda ishlash: "koop-koop" tyexnikasi
<i>Ta`lim byerish vositalari</i>	O`quv qo`llanma, proyektor, flipchart, markyerlar, ekspyert topshiriqlari
<i>Ta`lim byerish sharoiti</i>	Tyexnik ta`minlangan, guruhlarda ishlash uchun mo`ljallangan auditoriya
<i>Monitoring va baholash</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob

5.2. Ijodiy metod. Adabiy yo'nalish va oqimlar **mavzusidagi** amaliy mashg'ulotning tyexnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Ta`lim byeruvchi	Ta`lim oluvchilar

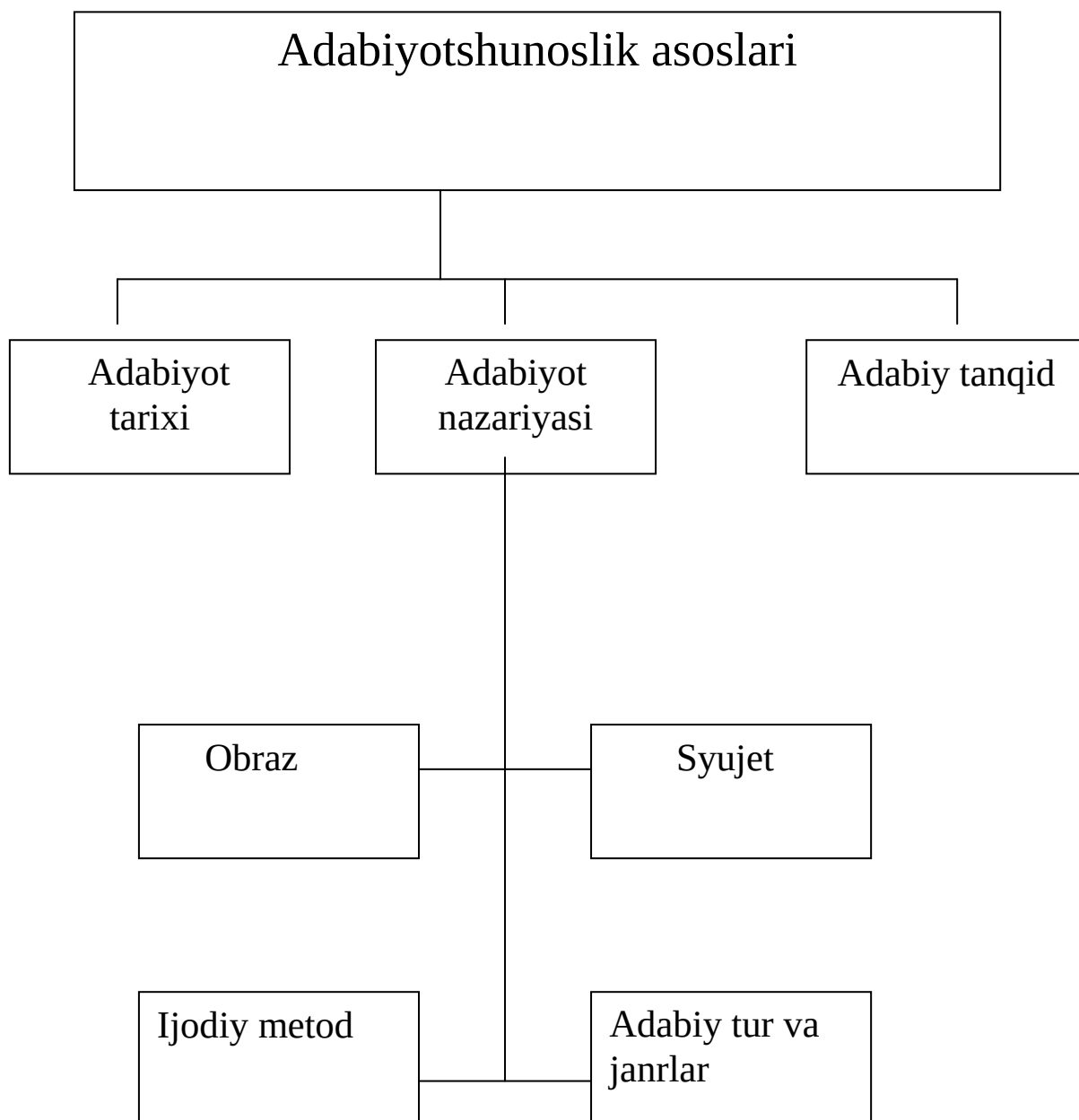
Tayyorlov bosqichi	Mavzuni aniqlaydi, ta'limiy maqsadni byelgilaydi va kutilayotgan natijalarni shakllantiradi. Byelgilangan ta'limiy maqsadlarga mos o'quv bilish topshiriqlarini ishlab chiqadi (1-ilova). Samarali ichki guruhlar ishini ta'minlovchi guruhlar uchun- yozma yo'riqnomalarni tayyorlaydi (2-ilova). Ekspyert guruhlar ish natijalarini baholash myezonlarini ishlab chiqadi (3-ilova).	
1. O'quv mashg'ulotiga kirish bosqichi (10 daq)	1.1. Mashg'ulot mavzusi, uning maqsadi va kutilayotgan natijalar bilan tanishtiradi, ularning axamiyatligi va dolzarabligini asoslaydi. 1.2. Mavzu bo'yicha sosiy tushunchalarga ta'rif byerishni taklif qiladi va shu asosda tyezkor-so'rov o'tkazib talabalar bilimlarini faollashtiradi (3-ilova). 1.3. Ish guruhlarda o'quv topshiriqlarini bajarish orqali amalga oshirilishini e'lon qiladi (2-ilova).	Savollarga javob byeradilar.
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	2.1. Talabalarni 5-ta kichik guruhga bo'ladi va guruhlarda hamkorlik asosida ishlash usuli qoidalari bilan tanishtiradi (2-3-ilova). Har bir guruh mavzu ryejasi asosida takdimot tayyorlashini aytadi. 2.2. O'quv kursi mavzulari bo'yicha tayyorlangan ekspyert varaqalarini tarqatadi (5-ilova). 2.3. Guruhlarga topshiriqlarni bajarish uchun yordam byeradi. Taqdimot matyeriallari mazmunan va mantiqan to'liq yoritilishini kuzatadi. 2.4. Taqdimot boshlanishini e'lon qiladi. Guruhlarda sardorlar takdimotini tashkillashtiradi. Aniqlik kiritilishi lozim bo'lsa, guruh sardorini to'xtatadi, savollar byeradi, muhokamasini jamoaga havola etadi. 2.5. Mavzular asosida byerilgan ma'lumotlarni umumlashtiradi va xulosalaydi. Faol ishtirokchi talabalarni rag'batlantiradi va umumiy baholaydi.	Kichik guruhlariga bo'linadilar. Topshiriqlar bo'yicha ishlaydilar. Faol qatnashadilar, takdimot uchun matyeriallar tayyorlaydilar. Guruhdan sardor tanlashadi, uning taqdimotida hamkorlik qiladilar. Savollarga javob byeradilar. Tinglaydilar.
3-YAkuniy bosqich (20 daqiqa)	3.1.O'quv faoliyati yuzasidan xulosa bildiradi. 3.2. Mavzular maqsadiga erishishdagi talabalar faoliyatini tahlil qiladi va o'zlashtira olmagan joylarini qayta o'qib chiqishni tavsiya etadi.	Tinglaydilar.

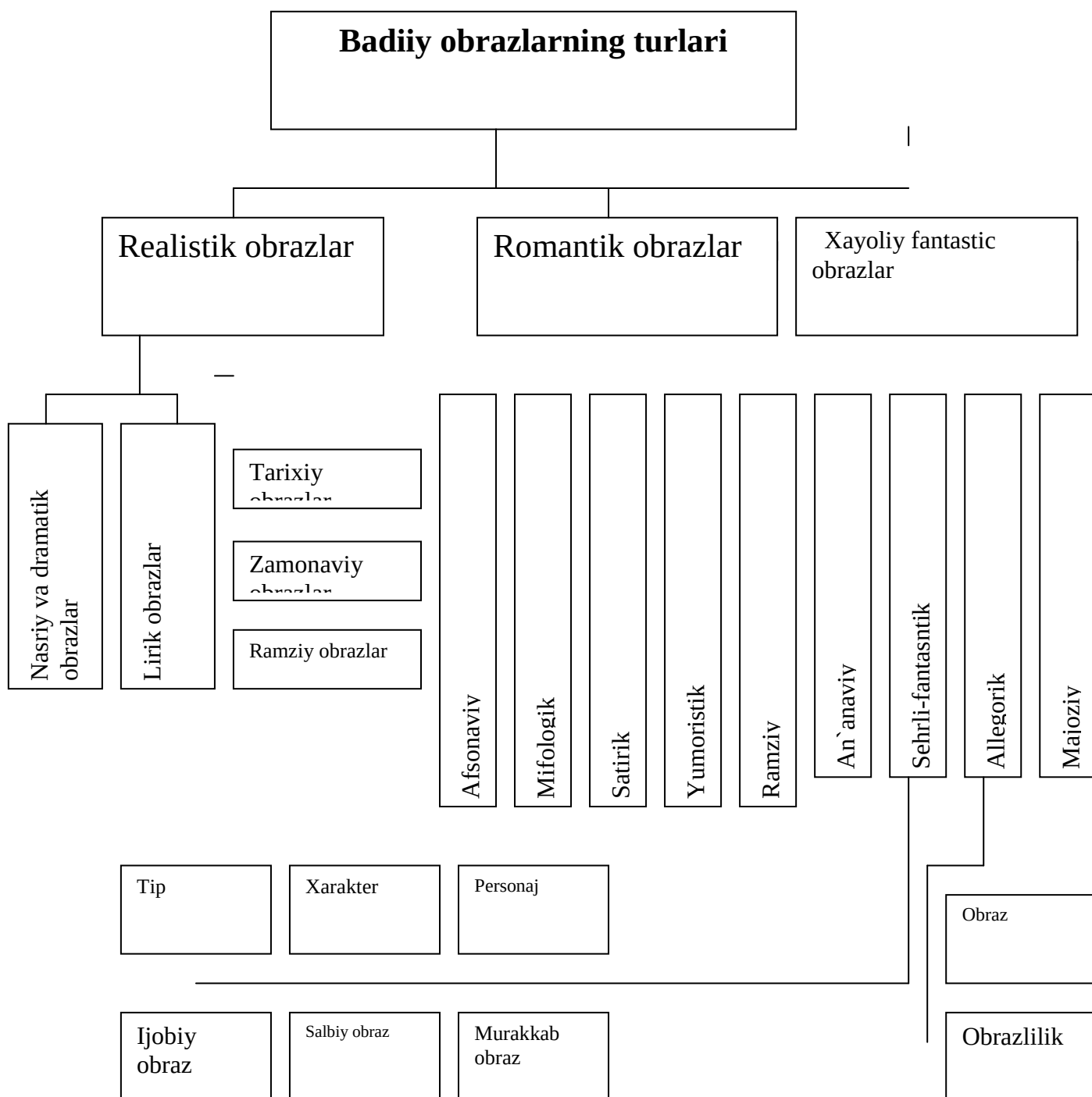
5 - Amaliy mashg`ulot savollari

1. Ijodiy myetod nima?
2. Adabiy oqim.
3. Ijod tiplari.
4. Adabiy maktab.
5. Ryealizm va uning xususiyatlari.
6. Adabiy yo`nalish.
7. Romantizm va uning xususiyatlari.
8. Modyernizm.
9. O`zbyek adabiyotida ryealizm.
10. O`zbyek adabiyotida romantizm.
11. Modyernizm va o`zbyek adabiyoti.
12. Naturalizm.
13. Ekzistyentsializm nima?
14. Futurizmni tushuntiring.
15. Tanqidiy ryealizm.
16. XX asr boshidagi adabiy oqim va yo`nalishlar.
17. Myetod va usul tushunchalarini farqlang.
18. Sizningcha, qaysi ijodiy myetod adabiyot uchun maqbuldir.
19. Misollar asosida ijodiy myetodlarni farqlang.

PLAKATLAR

1-mavzu: 1-jadval

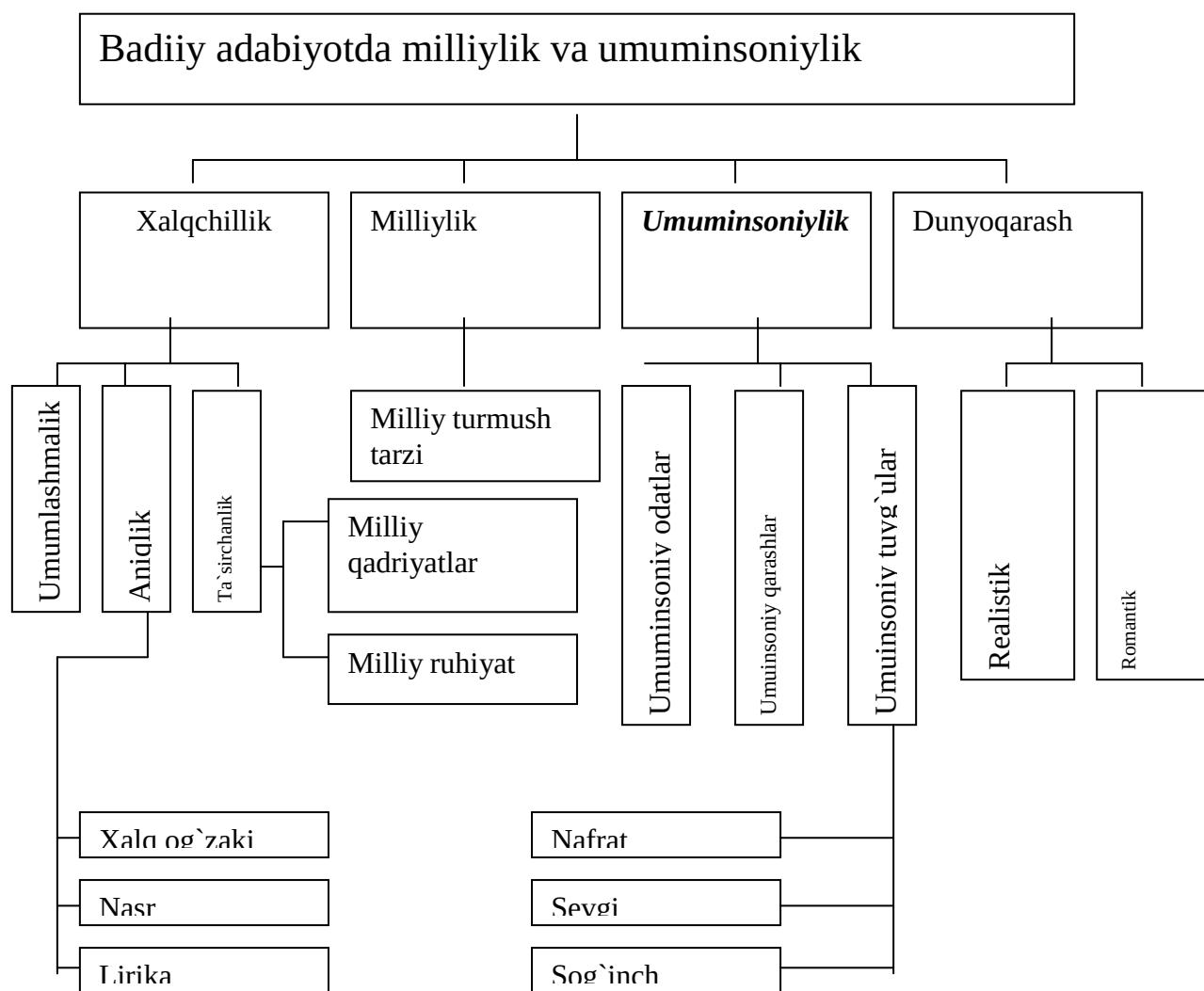

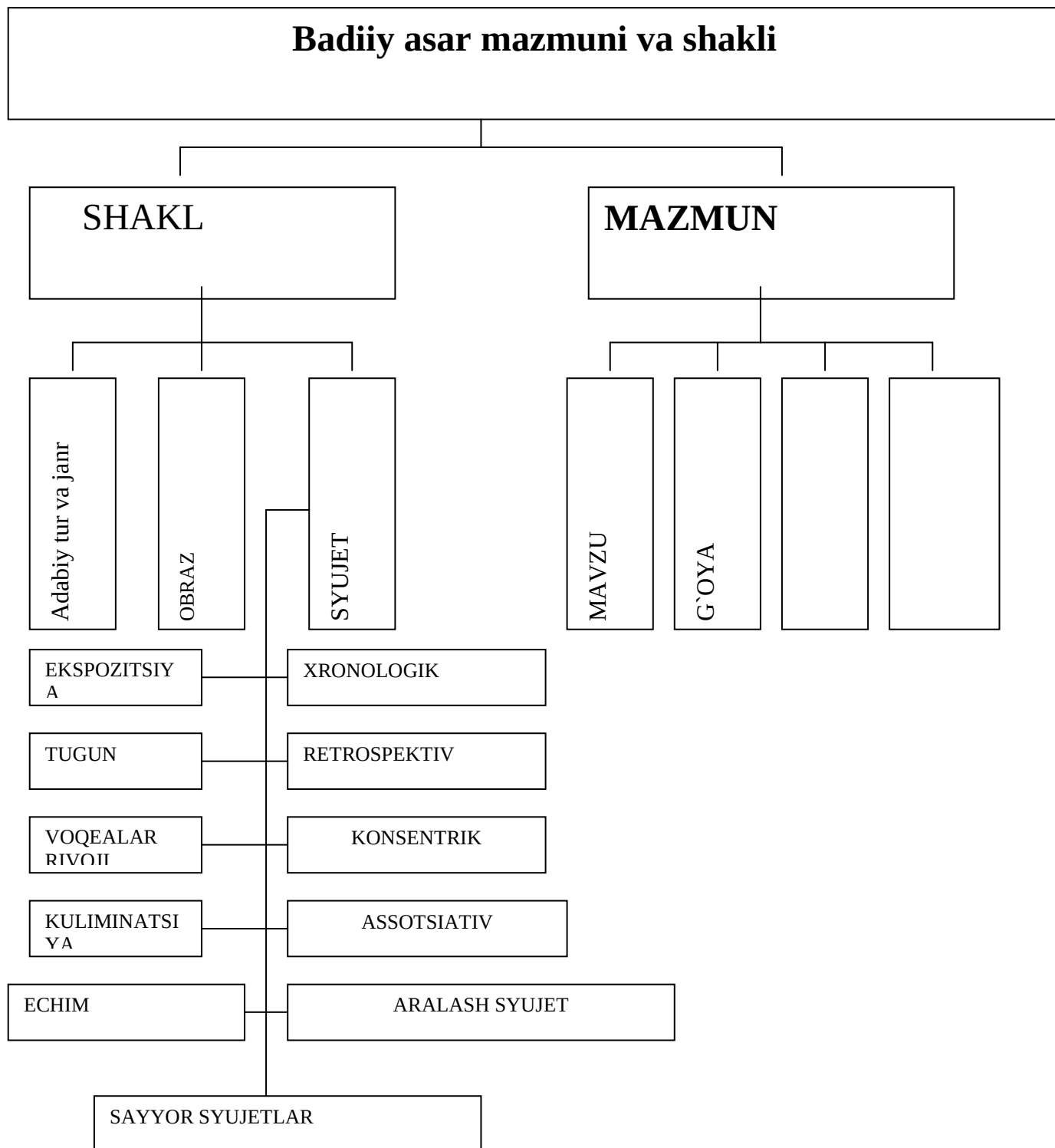
Tarixiy qo'shiqlarning mavzu yo'nalishiga ko'ra turlari

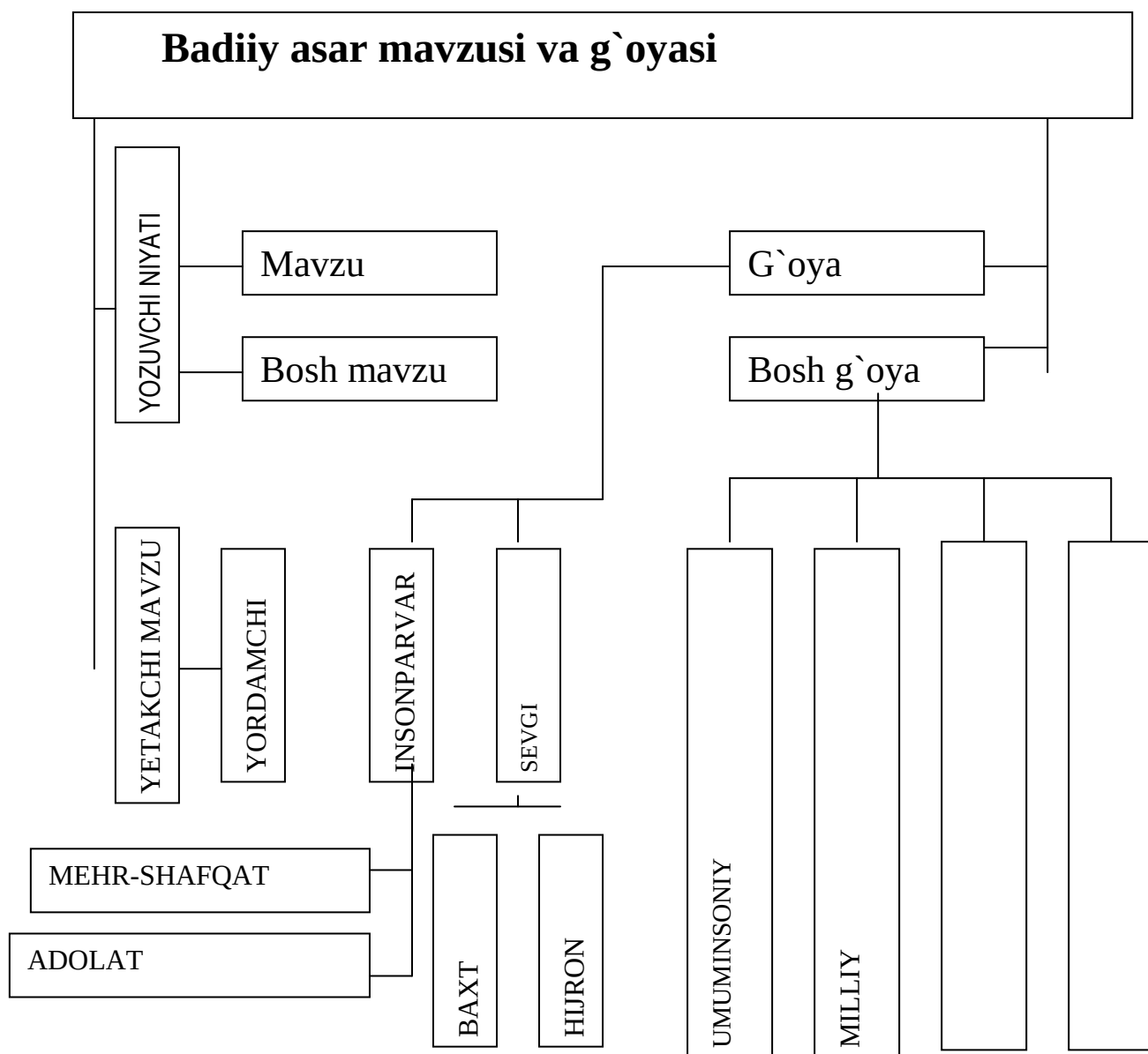
Tarixiy-qahramonlik
qo'shiqlari

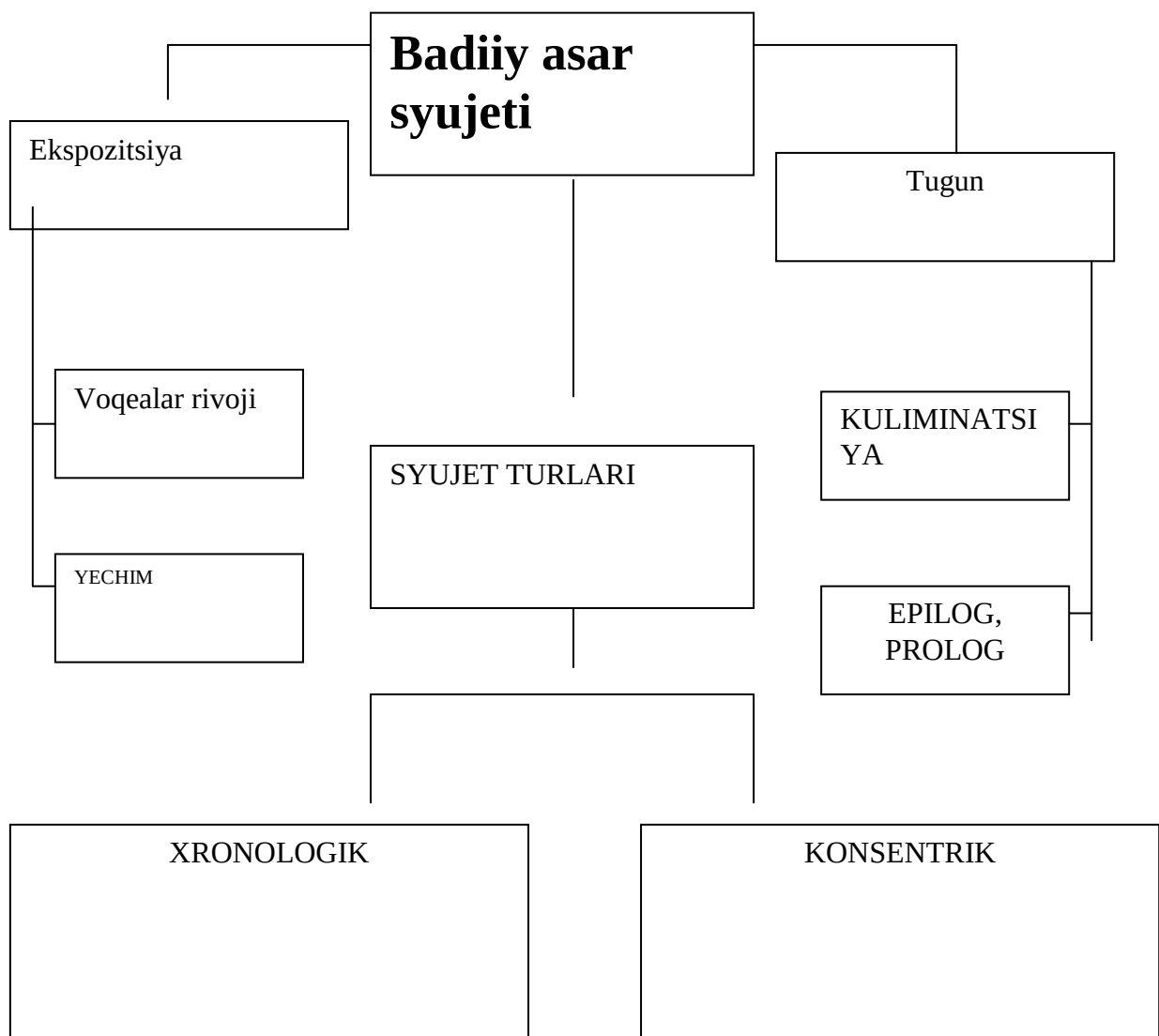
Tarixiy-inqilobiy qo'shiqlar

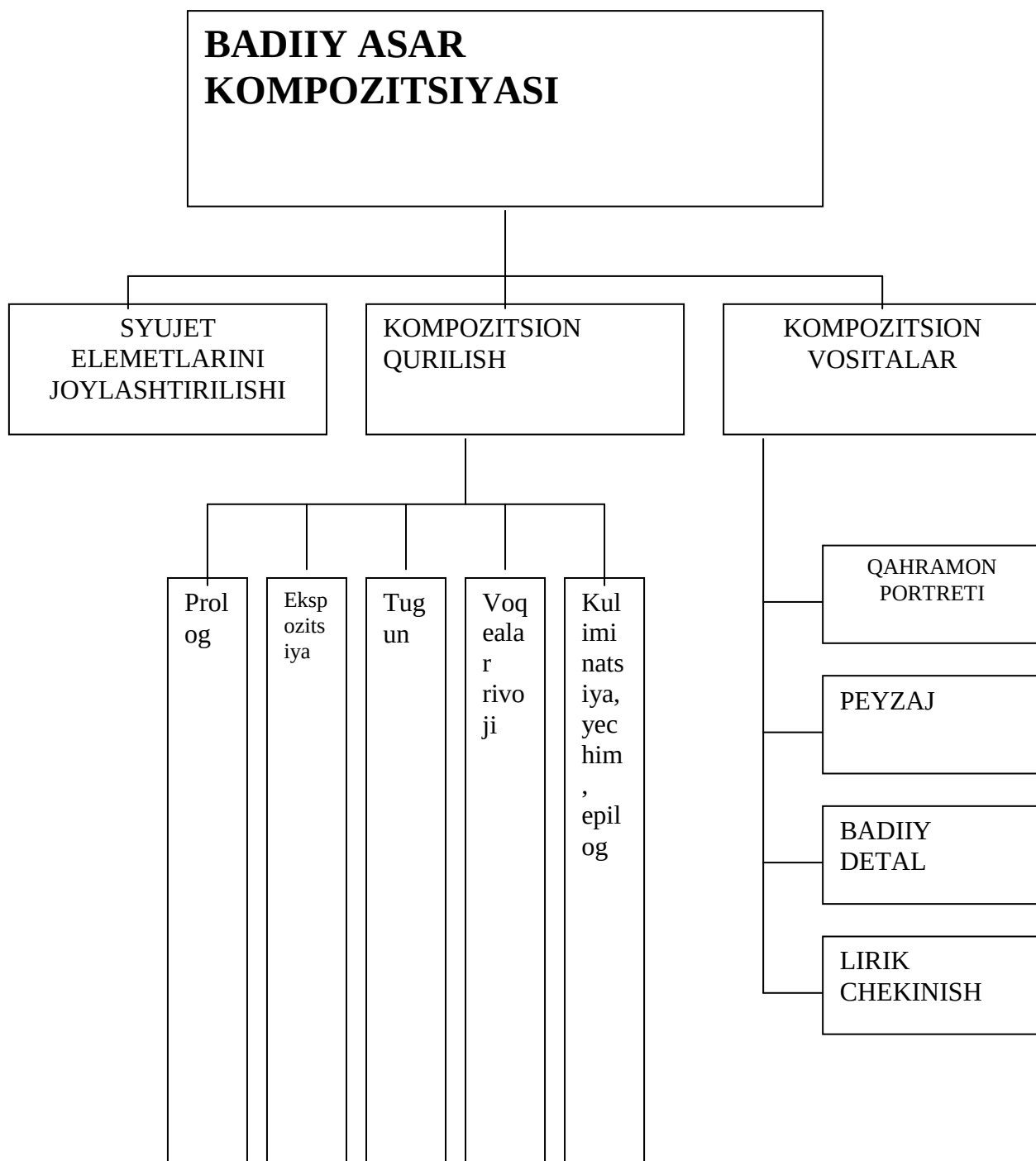
Tarixiy voqealar va shaxslarga
bag'ishlangan qo'shiqlar

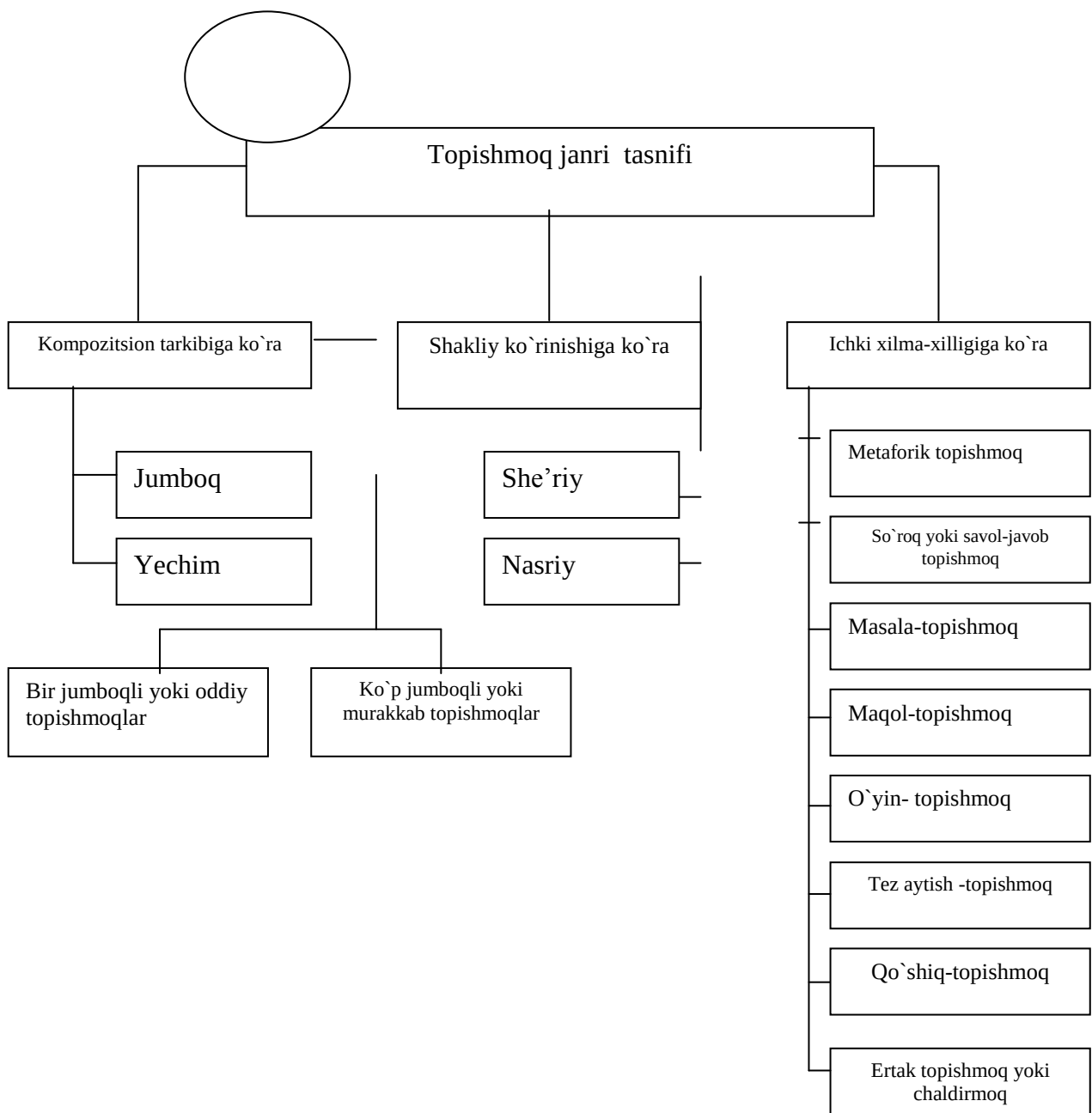

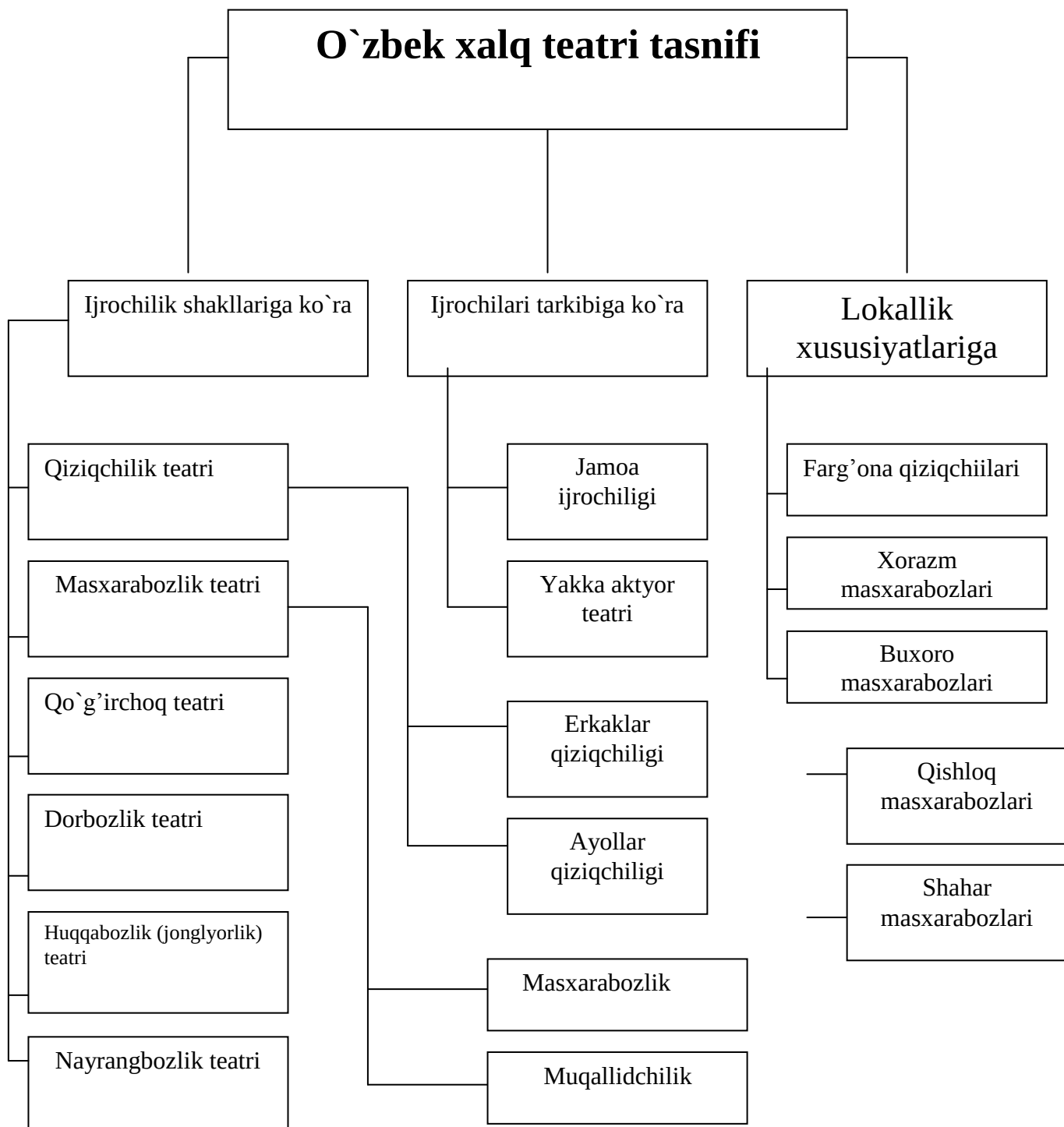

SHE`R TUZILISHI ASOSLARI

Шеър тuzилиш асослари.

Шеърний нутқ ҳақида
тушунча;

SH`ER HAQIDA

QOFIYA

RITM

PAUZA

TUROQ

INTONATSIYA

RUKN

ARUZ

BARMOQ

BO`G`IN

SHE`RIY VAZN

1-Карточка

1. Адабиёт назарияси фани нимани ўргатади?
2. Сюжетга М.Горький томонидан берилган таърифни маъқул топилиншининг сабабини изоҳланг.
3. Классицизм методининг талаблари ҳақида гапиринг.

2-Карточка

1. Эпик турнинг жанрлари ҳақида гапиринг?
2. Лирик асарларда сюжет.
3. Пейзаж нима?

3-Карточка

1. Драматик турнинг жанрлари ҳақида гапиринг.
2. Сюжетида конфликт бўлмаган асар ҳаётий эмас, деган фикирни изоҳланг
3. Портрет нима?

4-Карточка

1. Образнинг хусусиятлари.
2. Адабий тур ҳақида фикр юритилган дастлабки асар.
3. Трагедия жанрининг ўзига хос хусусиятлари.

5-Карточка

1. Ижод жараёнига таъсир этувчи омиллар.
2. “Сароб” романидаги етакчи конфликт тури. Мисоллар билан изоҳланг.
3. Эпизодик образ ҳақида гапиринг.

6-Карточка

1. Мавзу нима?
2. Характер ва тип.
3. Қисса жанри тбиати.

7-Карточка

1. Характер яратишида бадий тўқиманинг роли.
2. Сюжет ва фабула.
3. Бадий детал.

8-Карточка

1. Прототип нима?
2. Аллегорик образ билан символик образ ўртасида нима фарқ бор?
3. Драма жанрида архаизмлар ёки историзмларни қўллашдаги чекланганликни нима билан изоҳлайсиз?

9-Карточка

1. Композиция нима?
2. Учта адабий турга хос бўлган хусусиятлар бир-бирига ўтиши мумкинми? Жавобингизни мисоллар билан изоҳланг.
3. Бадиий қолиплаш нима?

10-Карточка

1. Горкийнинг сюжетида берган таърифни қайси асарларга нисбатан қўллаб бўлмайди?
2. Ҳаёт ҳақиқати-ўтин, бадиий ҳақиқат олов деганда нимани тушунасиз?
3. “Ўтган кунлар”даги Уста Алим ҳикояси қандай композицион восита?

11-Карточка

1. “Адабиёт надур” мақоласидаги долзарблик.
2. Ёзувчи дунёқарашлари.
3. Сарлавҳа яратишда ёзувчи маҳорати.